

**ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО
ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА – ВИКЛИК
СУЧАСНОСТІ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА
РІШЕННЯ**

**НАУКОВІ СТАТТІ, ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ
ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ**

03 березня 2023 року

Тернопіль 2023

УДК 08: 37.014
О-64

О-64 Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення (м. Тернопіль, Україна, 03 березня 2023 року). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, Н. Б. Стрийвус, Г. І. Герасимчук. Тернопіль: ТОКІППО, 2023. 416 с.

У збірнику публікуються наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення», проведеної на базі Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти 03 березня 2023 р.

Усі матеріали збірника подаються в редакції авторів. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен та інших даних несуть автори.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти

(протокол № 1 від 27.02. 2023 р.)

УДК 08: 37.014

©Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти, 2023

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КОМУНАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

НАУКОВИЙ, МЕТОДИЧНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ ЗБІРНИК

**НАУКОВІ СТАТТІ, ТЕЗИ ДОПОВІДЕЙ ТА ІНШІ МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ**

***ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА – ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА РІШЕННЯ***

03 березня 2023 року

З М І С Т

<i>Петровський О. М.</i> Організація освітньої діяльності ТОКІШПО в умовах правового режиму воєнного стану.....	с. 11
<i>Абрамович Т. В.</i> Формування підтримувального середовища закладу освіти	с. 23
<i>Альтгайм Л. Б.</i> Роль екскурсійних послуг та туристично-краєзнавчих досліджень у практичній реалізації національно-патріотичного виховання молодого покоління	с. 27
<i>Астахова М. С.</i> Система створення безпечного освітнього середовища: від теорії до практичної реалізації.....	с. 32
<i>Бабійчук Т. В.</i> Створення безпечного освітнього середовища на заняттях літератури (робота над романом «Клуб «Старий Пегас» Володимира Даниленка).....	с. 38
<i>Бабовал Н. Р., Бабовал Д. С.</i> Нові реалії функціонування системи освіти України в умовах війни.....	с. 44
<i>Байдик В. В.</i> Шкільне онлайн-цькування під час війни.....	с. 48
<i>Барліт О. О.</i> Необхідність впровадження в закладах освіти політики нульової терпимості до дискримінації за будь-якими ознаками.....	с. 52
<i>Барліт О. О.</i> Проблема булінгу та мобінгу як основна перешкода у розвитку безпечного освітнього середовища закладу освіти.....	с. 56
<i>Бачинська Н. Я.</i> Відновлення роботи закладу дошкільної освіти: виклики в умовах війни та післявоєнний час.....	с. 59
<i>Березюк Н. Р.</i> Безпечне освітнє середовище в реаліях сьогодення: психологічний, екологічний, інформаційний аспекти.....	с. 63
<i>Борак І. В.</i> Освіта України в умовах воєнного стану: основні тенденції й особливості організації навчання фахових молодших бакалаврів.....	с. 67

Булайтіс А. В., Оніщенко Н. В. Щодо питання психологічної вартості діяльності фахівців піротехнічних підрозділів ДСНС.....	с. 72
Бушуєва Т. В. Діагностика психологічної безпеки освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти.....	с. 74
Васюк Л. С. Методологічні підходи до формування інклюзивної культури здобувачів освіти.....	с. 79
Вдовіна О. О. Психологічна безпека освітнього середовища.....	с. 82
Вінник Н. Д., Галушка В. В. Духовні копінг-ресурси як основа копінг-поведінки особистості.....	с. 86
Власова В. С., Комих Н. Г. Виклики навчання в умовах війни.....	с. 90
Водолазська Т. В. Моделювання безпечного освітнього середовища.....	с. 93
Воляннюк Б. О. Військово-патріотичне виховання крізь призму війни....	с. 97
Гаврищак Г. Р., Сопіга В. Б. Особливості формування компетентностей майбутніх фахівців технологічної освіти в умовах воєнного стану.....	с. 102
Галатюк М. Ю. Інтеграція спортивної культури у систему фізичного виховання студентської молоді.....	с. 105
Галятовська А. В., Василюк Т. Г. Національно-патріотична компетентність: аналіз дефініції.....	с. 109
Гладун В. В. Цифрова безпека здобувачів освіти засобами гейміфікації..	с. 112
Глядик М. Б. Проблема соціалізації дитини з ООП в умовах воєнного стану.....	с. 117
Городецька О. В. Інформаційна безпека здобувачів освіти.....	с. 120
Гребенюк А. В., Гребенюк М. П. Псевдонаука в освітньому середовищі: підходи до виявлення та протидії.....	с. 126

<i>Груць Г. М.</i> Булінг як ризик психологічної безпеки освітнього середовища.....	с. 130
<i>Гургула Т. В.</i> Безпечне освітнє середовище для дітей з ООП в умовах воєнного стану.....	с. 134
<i>Єсінова О. О., Семенов М. В.</i> Застосування дорожніх карт у навчальній діяльності.....	с. 138
<i>Жизномірська О. Я.</i> Психологічна безпека освітнього середовища – запорука успіху сучасних учнів.....	с. 141
<i>Загнибіда Н. М.</i> Професійний розвиток педагогічних працівників освітніх закладів громади в умовах викликів воєнного стану.....	с. 145
<i>Загурська С. М., Толочко Т. М.</i> Психологічна допомога під час війни....	с. 151
<i>Зубаль І. М.</i> Використання інноваційних технологій в рамках наступності між дошкільною та початковою ланками освіти.....	с. 155
<i>Іванов К. О., Отравенко О. В.</i> Нові види рухової активності як засоби розвитку учнів 7-9 класів у здоров'язбережувальному середовищі.....	с. 158
<i>Кавецький В. Є.</i> Формування готовності педагогів до психолого-соціальної самопідтримки та підтримки учасників освітнього процесу в кризових ситуаціях.....	с. 163
<i>Келембет Л. І., Фляк О. О., Риндич О. М.</i> Концептуально-методичні засади національно-патріотичного виховання в умовах безпечного освітнього середовища.....	с. 169
<i>Кечик О. О.</i> Нова українська школа – простір культури демократії.....	с. 174
<i>Кінах Н. В.</i> Організація безпечного освітнього середовища вчителя Нової української школи.....	с. 177
<i>Книш І. В.</i> Новітні освітні практики: безпечне освітнє середовище.....	с. 181
<i>Колодійчук О. Я.</i> Особливості організації діяльності здобувачів освіти	

відповідно до запитів суспільства під час воєнного стану.....	с. 186
Кондирєва М. М. Інноваційні технології навчання української мови та літератури в закладах загальної середньої освіти.....	с. 188
Коненко Л. Б., Іваночко О. В. Практики направлені на зниження тривожності та стресу педагогів, дітей і батьків у період воєнного часу...	с. 191
Корольов А. І. Ризик як загальна категорія формування безпечного середовища.....	с. 199
Коротюк З. М. Психологічна безпека учасників освітнього процесу.....	с. 205
Кравцова І. В. Особливості географічної освіти в умовах війни: безпечне середовище та якісна освіта.....	с. 210
Кузнєцова Т. В. Роль університетського 3D-VR-грінкубатора у практикоорієнтованому освітньому середовищі з підготовки менеджерів зовнішньоекономічної діяльності.....	с. 215
Кукало С. В. Психологія конфліктів: конфлікти в умовах освітнього середовища.....	с. 220
Лебедик Л. В. Розвиток особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти у безпечному освітньому середовищі.....	с. 225
Лиса О. М. Від компетентності викладача природничо-наукових дисциплін до компетентності здобувача.....	с. 230
Лиштван А. С., Харламова Л. Д. Інформаційна безпека здобувачів фахової передвищої освіти.....	с. 234
Лончак О. А. Безпечне освітнє середовище: шляхи створення і функціонування.....	с. 240
Магера Т. В. Національно-патріотичне виховання як компонент безпеки в умовах сьогодення.....	с. 245
Марфут Л. М. Роль сім'ї у формуванні мовної культури дітей.....	с. 248

<i>Мигорович Л. А.</i> Інформаційна безпека – складова безпеки освітнього середовища (з досвіду роботи Кременецької загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 4).....	с. 252
<i>Новак Х. П., Сеньовська Н. Л.</i> Дистанційне навчання в мирний і воєнний час.....	с. 256
<i>Носко О. О.</i> Впровадження проекту «Клас безпеки»: від теорії до практики.....	с. 260
<i>Огірко О. В., Огірко М. О.</i> Духовно-моральні засади екологічно безпечного освітнього середовища.....	с. 264
<i>Оксенюк І. Л.</i> Управління інформаційною безпекою хмарної інфраструктури.....	с. 270
<i>Олексюк О. Р.</i> Цифрове освітнє середовище як засіб організації освітнього процесу.....	с. 275
<i>Плазовська Л. В.</i> Аспект комунікації у створенні і підтримці екологічно безпечного мистецького освітнього середовища.....	с. 279
<i>Подліняєва О. О.</i> Цифровий етикет.....	с. 283
<i>Поліщук Н. А., Хомяк Н. В.</i> Педагогічні умови формування безпечного освітнього середовища ЗЗСО.....	с. 287
<i>Пометун О. І.</i> Ефективне функціонування освітнього середовища в умовах дистанційного навчання – шлях запобігти освітніх втрат.....	с. 294
<i>Радецька І. В.</i> Небезпечне спілкування дітей онлайн: ризики та механізми звернення про захист й допомогу.....	с. 298
<i>Ремех Т. О.</i> Роль позитивної взаємодії вчителів і учнів у створенні безпечного освітнього середовища школи.....	с. 303
<i>Рубльова Н. О.</i> Виклики цифровізації: інформаційна безпека як запорука створення безпечного інформаційно-освітнього середовища закладів післядипломної педагогічної освіти (ППО).....	с. 306

Сеньовська Н. Л., Нестайко І. М. Створення сучасного героїчного епосу як спосіб допомогти учням пережити травму війни.....	с. 311
Слижук О. А. Застосування технологій змішаного навчання на уроках української літератури в 5-6 класах в умовах воєнного стану.....	с. 316
Слободянюк Т. Б. Рекомендаційна аналітика психологічної безпеки освітнього середовища в мистецькій освіті.....	с. 320
Собко Л. В. Ключові аспекти національно-патріотичного виховання в сучасних умовах закладу освіти.....	с. 325
Сорока Т. П., Соколов Ю. В. Роль сучасних інформаційних технологій у створенні безпечного освітнього середовища для підготовки майбутніх фахівців у закладах вищої освіти.....	с. 328
Сосновенко Н. В., Горленко В. М. Психологічно безпечне освітнє середовище ЗЗСО.....	с. 332
Степаненко І. І. Інклюзивна освіта – особлива галузь педагогічного знання.....	с. 336
Стрельников В. Ю. Складники оцінювання якості безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти.....	с. 340
Стрийвус Н. Б., Герасимчук Г. І. Безпечне освітнє середовище як необхідна умова навчально-виховного процесу.....	с. 345
Терещук І. В., Сеньовська Н. Л. Національно-патріотичне виховання: формування патріота в умовах українських реалій.....	с. 351
Ткачишина О. Р. Медіаграмотність як основа психологічної безпеки особистості у сучасному інформаційному середовищі.....	с. 355
Успенська В. М. Підготовка педагогів у післядипломній освіті до створення безпечного і здорового освітнього середовища.....	с. 360
Федотова О. О. Історичний підхід у навчальному процесі Маріупольського державного університету як засіб національно-	

патріотичного виховання студентської молоді.....	с. 365
Федунь М. Р. Безпекова парадигма у посланнях митрополита Андрея Шептицького як застереження для майбутніх поколінь.....	с. 370
Харламов М. І. Виховання національно-патріотичних цінностей у Національному університеті цивільного захисту України: ретроспектива та сьогодення.....	с. 374
Хорошев О. М. Деякі шляхи формування екологічно безпечного освітнього середовища на прикладі роботи Національного університету цивільного захисту України.....	с. 377
Целікова Ю. О. Успішна організація психологічної безпеки освітнього середовища в умовах війни.....	с. 382
Цибульська С. М. Безпечне середовище освітнього простору школи.....	с. 386
Шайнюк Ю. Ч. Про проведення національного мультипредметного тесту у 2022 році в умовах воєнного стану.....	с. 394
Шевчук І. П., Шевченко О. М. Соціально-психологічні чинники виникнення булінгу серед учнів молодших класів.....	с. 396
Шуляр В. І. Нооосвітній безпековий ландшафт МОППО як життєвий простір суб'єктів освіти.....	с. 401
Яцишин І. В. Особливості формування безпечного та здорового освітнього середовища у закладі освіти.....	с. 410

Петровський Олександр Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент,
директор Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТОКІППО В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ

Від початку війни московії проти України освіта України вступила в смугу нових стресів, які завдавали руйнівного впливу на державну систему освіти у тимчасово окупованих московитами районах Донбасу та АР Крим. Нові виклики перед системою освіти України були пов'язані з пандемією COVID-19. Черговою відправною датою для всіх нас стало 24 лютого 2022 року. В умовах широкомасштабної війни московії проти України освіта зазнала нових ударів, але вчергове продемонструвала стресостійкість. Тепер ми щодня переконуємося в тому, що освіта є фундаментальною основою для виживання нації у найскладніших умовах. Інтелект нації, який **формується освітою**, забезпечується сучасною наукою, прогресом у техніці, зокрема й військової, підтримується цінностями, надає можливість не лише забезпечувати її виживання, але й поступу на шляху сталого розвитку.

Упродовж 2022 р. та перших місяців 2023 р. ТОКІППО здійснював науково-методичний супровід та реалізацію основних напрямів розвитку і функціонування системи дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти області; забезпечував професійний розвиток педагогічних працівників та керівних кадрів; проводив системну роботу з впровадження нових педагогічних технологій, здійснював науково-методичний супровід дослідно-експериментальної та інноваційної діяльності педагогічних колективів області. Навчальна, наукова та організаційно-методична діяльність структурних підрозділів ТОКІППО була спрямована на реалізацію компетентнісного навчання: поглиблення, розширення й оновлення професійних знань педагогів, їх умінь і навичок.

Інститут організаційно забезпечував реалізацію та науково-методичний супровід 23 державних та 10 регіональних програм, розроблених на їх виконання заходів і планів дій. Тривала й робота за темою «Науково-методичний супровід розвитку професійної компетентності педагогічних працівників в умовах децентралізації та впровадження Концепції «Нова українська школа».

У 2022 р. працівниками інституту організовано й проведено **510** різноманітних за тематикою та змістом заходів – **дистанційно** та **31** захід – **очно**. За формою – це конференції, педагогічні фестивалі, педагогічні форуми, різнотипні семінари, вебінари, тренінги, засідання постійно діючих семінарів, шкіл педагогічної майстерності, шкіл молодого вчителя, практикуми, творчі зустрічі, майстер-класи, інструктивно-методичні наради, он-лайн наради, педагогічні читання, засідання за «круглим столом», школи професійного зростання, засідання творчих груп, вебінари, майстер-класи тощо.

З 24 лютого 2022 р. по даний час було проведено понад 260 заходів з питань організації освітнього процесу в умовах правового режиму воєнного стану.

Систематично Тернопільський ОКІППО здійснює організаційно-методичний супровід масових заходів з учнівською молоддю.

На окрему згадку заслуговує діяльність *центру моніторингу якості освіти, ЗНО та аналітичної діяльності*, яка спрямована на запровадження Концепції Нової української школи, розвиток зовнішніх освітніх оцінювань. Центр моніторингу якості, ЗНО та аналітичної діяльності у взаємодії із Івано-Франківським регіональним центром оцінювання якості освіти здійснював інформаційно-роз'яснювальний та організаційно-методичний супровід проведення в області національного мультипредметного тесту відповідно до результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти. Варто наголосити, що заходи відбувалися з посиленою увагою до безпеки учасників тестування. **За результатами** національного мультипредметного тесту Тернопільщини у 2022 р., з'ясувалось, що 200 балів з одного предмета

отримали 210 учасників, 200 балів з двох предметів – 57, а 200 балів з трьох предметів – 14 учасників. У тому числі, з Української мови – 84 учасників, з Історії України – 135 і з Математики – 155 учасників. Сьогодні ведеться активна робота з підготовки до виконання завдань поставлених на 2023 рік.

ТОКІППО виступив у ролі співорганізатора проведення в період 03–23 жовтня 2022 р. міжнародного порівняльного дослідження PISA-2022.

Науково-педагогічні працівники інституту взяли участь у масових наукових і науково-методичних заходах (конференціях, семінарах, нарадах), зокрема **104** – у міжнародних, **229** – всеукраїнських, **287** – обласних та **59** – у регіональних.

ТОКІППО бере активну участь в організації та проведенні низки науково-практичних конференцій, а саме: V Міжнародна науково-практична конференція «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності» (29-30 вересня 2022 р.); Міжнародна науково-практична конференція «Інновації в сучасній освіті: український та світовий контекст» (09–10 червня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Неперервна освіта як засіб професійного зростання педагога» (25 лютого 2022 р.), Всеукраїнська науково-практична конференція «VI Геретівські читання», що приурочена пам'яті Ігоря Герети (03 червня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Освітня спільнота як середовище формування українського громадянина в контексті Української Хартії вільної людини» (20-21 жовтня 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти» (24 листопада 2022 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція «Організація безпечного освітнього середовища – виклик сучасності: перспективи та рішення», яка відбулася 03 березня 2023 р.

ТОКІППО виступив співорганізатором кількох конференцій: Міжнародної конференції «Педагогічна компаративістика і міжнародна освіта 2022: виклики і перспективи в умовах турбулентності світу» (04.11.2022 року м. Київ, Інститут педагогіки НАПН України); III та IV Міжнародних науково-практичних

конференцій «Інновації в освіті: перспективи розвитку» (20 травня, 28 жовтня 2022 р., м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет), VIII Міжнародної науково-практичної конференції «Неперервна освіта нового сторіччя: виклики та пріоритети», (07-14 листопада 2022 р., м. Запоріжжя).

Міжнародна діяльність інституту має різноаспектний характер, спрямована на встановлення й розвиток міжнародних зв'язків і міжнародного співробітництва у науково-практичній, освітянській та інших галузях шляхом здійснення організаційних заходів щодо формування кола зарубіжних партнерів, створення умов для співробітництва з іноземними громадянами, закладами освіти, науковими установами, міжнародними організаціями та фондами. Головними формами міжнародного співробітництва інституту є:

- розробка і виконання партнерських двосторонніх програм співробітництва із зарубіжними установами;
- укладання та реалізація угод про співпрацю;
- участь у міжнародних науково-практичних та освітніх проєктах;
- розробка і здійснення міжнародних наукових та освітніх проєктів у сфері освіти;
- співпраця з міжнародними організаціями, посольствами зарубіжних держав в Україні та дипломатичними представництвами України за кордоном;
- співпраця з науковими закладами Європи і світу;
- участь у міжнародних виставках, наукових і освітніх форумах;
- організація і проведення міжнародних семінарів, конференцій;
- видання спільних науково-практичних розробок;
- участь провідних фахівців інституту в роботі редакційних рад і колегій іноземних наукових періодичних видань, та зарубіжних науковців у роботі редакційних колегій збірників наукових праць інституту.

ТОКІППО співпрацює із: Віденською вищою педагогічною школою (Австрія), працівники якої регулярно беруть участь у періодичній Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток професійної майстерності педагога в умовах нової соціокультурної реальності»; Анкарским університетом Хаджи

Байрама Вели (Турецька республіка); Вищою Школою Туризму та Іноземних Мов (Польща); Люблінською Школою Вищою (Польща); Католицьким університетом у Ружомберку (Словаччина); Молодіжним Університетом Права (Варшава, Республіка Польща); Вищою Школою Бізнесу і Менеджменту в Чеханові (Республіка Польща); Клузьким університетом ім. Бабеша-Бойяї (Румунія) у партнерстві з Terre des hommes Foundation Elvetia (Румунія), Terre des homes (Молдова), Terre des homes (Україна).

Активізовано співпрацю з громадською організацією «Український інститут соціальних досліджень ім. О. Яременка» (Україна), Академією економічних досліджень Молдови у рамках проекту «Діти поза увагою: підтримка молдавських та українських транснаціональних родин, залучених до зовнішньої трудової міграції в країнах ЄС». Продовжується співпраця з Міжнародною благодійною організацією «Партнерство «Кожній дитині» та Oxford Policy Management в рамках реалізації проекту «Розробка і впровадження регіонального плану стосовно збільшення обсягів надання послуг з догляду на сімейній основі (реформування інтернатних закладів у Тернопільській області).

Започатковано співпрацю кафедри менеджменту і методології освіти з Польсько-українською фундацією «Інститут Міжнародної Академічної і Наукової Співпраці» (IIASC) на базі Вищого Семінаріуму Духовного університету UKSW (Варшава) щодо європейських підходів з питань наукового плагіату і популяризації академічної доброчесності.

Тернопільський ОКІППО вже п'ятий рік поспіль бере активну участь у роботі міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті» й виставки освіти за кордоном «World Edu». У 2021 р. в ній взяли участь 320 закладів освіти з 21 регіону України, а також Литви, Греції, Чехії, Словаччини. Адміністрація, науково-педагогічні та педагогічні працівники ТОКІППО презентували роботу інституту і вибороли *Почесне звання «Лідер інновацій в освіті»* (тема роботи «Реалізація Концепції STEM-освіти у процесі підвищення кваліфікації учителів») та *Золоту медаль* у номінації «Інноваційні технології розвитку

професійної компетентності педагогів у системі післядипломної освіти» (тема роботи «Дистанційний формат підвищення кваліфікації педагогів в умовах сучасних інноваційних викликів»). А також нагороджені: Дипломом за активне впровадження інноваційних педагогічних технологій в освітній процес; двома Подяками за плідну інноваційну діяльність із підвищення якості освіти й наукових процесів закладів освіти; чотирма Сертифікатами за проведення майстер-класу «Психолого-методичний супровід удосконалення професійної майстерності педагога в контексті запровадження Нової української школи».

У 2022 р. за результатами XIV Міжнародної виставки «Інноватика в сучасній освіті» ТОКІППО було відзначено *Золотою медаллю* в номінації «Інноваційна діяльність закладу освіти в умовах цифрової трансформації освіти». А за презентацію кращих здобутків і плідну діяльність з упровадження інновацій в освітній процес, ТОКІППО було нагороджено Дипломом та двома Подяками Президента Національної академії педагогічних наук Василя Кременя спільно з Директором Державної наукової установи «Інститут модернізації змісту освіти» Євгена Баженкова.

Відповідно до Плану заходів на 2017-2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа», затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2017 р. № 903-р (зі змінами); Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 04 квітня 2018 року № 237 (зі змінами від 17 травня 2021 р. № 476) організовано підвищення кваліфікації **6 911** вчителів, які сьогодні навчають учнів базової школи в умовах реалізації Державного стандарту базової середньої освіти; **1061** учителя початкової школи, **647** асистентів учителів за освітніми програмами НУШ – усього **8 619** педагогічних працівників.

Розбудова безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі залишається серед пріоритетних напрямів роботи Інституту.

Реалізуючи відповідну Національну стратегію у I півріччі 2022 року Тернопільським інститутом післядипломної педагогічної освіти:

- укладено 9 методичних рекомендацій для педагогів області;
- опубліковано 2 збірки інформаційно-методичних матеріалів;
- підготовлено матеріали для укладання 2 методичних посібників;
- створено групу «Інформаційного спротиву»

- працівники інституту сприяли громадськості у проведенні 4 заходів, спрямованих на формування культури здорового та безпечного способу життя учасників освітнього процесу;

- на сайті ТОКІППО створено блоги «Вісник медіаграмотності», «Війна» (зокрема рубрики: «Безпечне середовище», «Психологічна підтримка») та рубрика «Психологічна допомога», які постійно поповнюються актуальною інформацією;

- інформація з проблеми висвітлюється також на сайті ТОКІППО у рубриці «Виховна робота», «Правова платформа», у Viber спільноті та на сайті лабораторії STEM-освіти ТОКІППО.

У цьому контексті адміністрація і колектив Інституту шукає шляхи та можливості ставити і вирішувати питання формування компетенцій педагогів і керівників з різних аспектів безпеки.

Так, усвідомлення глобальних безпекових потреб, зокрема у забезпеченні продуктами харчування не лише у світових масштабах, але й на регіональному, районному, місцевому рівнях, спонукають шукати додаткові можливості. Це робота не одного дня, вона має свою специфіку і потребує серйозної підготовки не лише фахівців з рослинництва, тваринництва, але й формування екологічної свідомості, грамотності, розуміння важливого характеру роботи з вивчення відповідних якостей рослин, особливостей інтродукції та продуктивності тих видів рослин, які можуть бути перспективними для вирощування в умовах кліматичних змін у відповідних регіонах і місцевостях України, зокрема на Тернопільщині, і не тільки з естетичною метою, але й утилітарною – використання як харчовий ресурс для людини і свійських тварин.

Значною мірою, ці та інші завдання намагаємось реалізувати через регіональний педагогічний освітній експеримент «Еко-школа».

За підтримки депутатського корпусу Тернопільської обласної ради та Управління ОН ТОДА, у 2018 році, ТОКІШПО розпочав роботу із створення Біостаціонару інституту. Сьогодні на його базі вже розгорнуто науково-дослідну та науково-методичну роботу з керівниками та педагогами закладів освіти. На площі в 3 га розмістились насадження різноманітних культур (близько 130 видів однорічних, дворічних, багаторічних красивоквітучих декоративних і деревних рослин), створено декілька моносадів, садовий центр «Магнолія», аптекарський та український город з традиційними городніми культурами тощо. Садивний фонд біостаціонару регулярно поповнюється завдяки співпраці з низкою наукових установ, садових центрів та селекціонерів.

Особливу роль у розвитку цього напрямку роботи Інституту відіграють кафедра змісту і методик навчальних предметів та особисто її завідувач – професор, доктор біологічних наук Володимир Черняк, який здійснює наукове керівництво цим проектом, а також Лабораторія науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування, Лабораторія STEM-освіти.

Працівники Лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування виконували науково-дослідну тему: «Упровадження методів прикладної екології та реалізація здоров'язбережувальних технологій як напрями інноваційного підходу до освітнього процесу в рамках Концепції НУШ». Організували науково-методичний супровід дослідно-експериментальної та інноваційної діяльності педагогічних колективів області, а саме: інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня на тему «ЕКО-школа», дослідно-експериментальної роботи за темою «Здоров'язбережувальна технологія «Навчання у русі» в системі оздоровчо-виховної роботи загальноосвітніх навчальних закладів», проекту «Вчимося жити разом», дослідницького проекту «Вікові дерева Тернопільщини». Розробили концепцію та модель формування

екологічно безпечного здоров'язбережувального освітнього середовища у закладах освіти Тернопільської області. Організували і провели обласний конкурс на кращу методичну розробку інтегрованого уроку та/або позакласного заходу в контексті реалізації інноваційного освітнього експерименту регіонального рівня «ЕКО-школа».

Методисти лабораторії з метою упровадження в освітній процес нових форм роботи, зокрема в умовах дистанційного навчання, провели 20 різноманітних за тематикою та змістом науково-методичних заходів. За формою – це: педагогічні форуми, семінари-практикуми, засідання за круглим столом, тренінги, майстер-класи, інструктивно-методичні наради, освітні форсайти, засідання творчої лабораторії. Методисти підрозділу уклали методичний посібник «Застосування дослідницьких технологій для активізації пізнавальної і творчої діяльності школярів на уроках природничих дисциплін та трудового навчання» (упорядник Л. Кучер), стали співавторами 2 науково-методичних видань кафедри змісту і методик навчальних предметів, а також науково-методичного видання «Інноваційні аспекти розвитку освіти», який було представлено на Міжнародній виставці «Інноватика у сучасній освіті».

На сайті науково-педагогічної бібліотеки ТОКІППО розміщено 15 посібників з методичними рекомендаціями для освітян області, підготовлених педагогічними працівниками лабораторії. Упродовж року методисти наповнювали інформаційними, науковими, методичними та навчальними матеріалами віртуальний кабінет підрозділу на сайті ТОКІППО (<https://ekolabnauka.wordpress.com/>).

На сьогоднішній день працює Лабораторія STEM-освіти, створена на базі Лабораторії науково-дослідного та навчально-методичного забезпечення дисциплін еколого-природничого спрямування.

Ознайомлення педагогів та здобувачів освіти з результатами згадуваних вище досліджень допомагає досягненню ними можливостей застосування тих чи тих видів рослин у майбутньому і для лікування, а ще краще – профілактики захворювань (у теперішній медицині набуває актуальності та популярності

такий напрям, як функціональне харчування) тощо. Зважаючи на це, маємо прагнути формувати не абстрактну еко-свідомість, але й розуміння можливих шляхів вирішення проблем, що поступово загострюються. Для цього залучаємо освітні інновації, зокрема STEM-освіти, що дозволить педагогам ефективніше виховувати пізнавальний інтерес, формувати дослідницькі навички і творчий підхід до справи у кожного нового покоління здобувачів освіти.

Бібліотекою ТОКІППО підготовлено бібліографічні списки: «Здоров'язбережувальні технології в освітньому процесі»; «Безпечна поведінка в цифровому середовищі»; «Безпека людини – майбутнє країни»; організована виставка «Формування безпечного і здорового способу життя».

Загалом, Інститут здійснює науково-методичну та педагогічну роботу за різноманітними напрямами, зокрема **дослідно-експериментальну** в 164 закладах освіти, а саме: всеукраїнського рівня проводиться у 139 навчальних закладах області (14 тем), регіонального рівня – 25 навчальних закладах (3 теми).

Колектив ТОКІППО чутливо реагує на ті виклики, які мало не щодня постають перед суспільством та державою в умовах широкомасштабної війни рашистів проти України. Тернопільський обласний комунальний інститут післядипломної педагогічної освіти з перших днів воєнної агресії зосередив увагу на наданні посильної допомоги Збройним силам України, силам територіальної оборони, внутрішньо переміщеним особам, а також усім, хто такої допомоги потребує в цей надважкий для нашої країни час.

Адміністрація та працівники інституту долучаються до активної волонтерської діяльності для потреб ЗСУ та територіальної оборони в складі волонтерських груп як за місцем праці й проживання, так і об'єднуючись за окремими напрямами й інтересами: перераховують кошти на підтримку армії, збирають медичні препарати для потреб територіальної оборони та ЗСУ. Працівники інституту на волонтерських засадах беруть участь у виготовленні маскувальних сіток та «кікімор», ведуть боротьбу в інформаційному просторі.

Відповідно до наказу Тернопільського ОКІППО від 25 лютого 2022 року № 21-ОД «Про організацію роботи з надання невідкладної допомоги внутрішньо переміщеним особам, які тимчасово проживають у гуртожитку Тернопільського ОКІППО», на базі інституту створено координаційну групу з числа працівників інституту з метою надання всебічної допомоги та приміщень для тимчасового проживання внутрішньо переміщених осіб.

За період з 24.02.2022 р. по даний час Тернопільський ОКІППО надав прихисток понад 130 осіб (більше 1 місяця проживання) та 310 (1-3 дні проживання), переміщених із зони бойових дій. Станом на 10 листопада 2022 року у гуртожитку інституту проживає декілька десятків внутрішньо переміщених осіб, а на початок березня 2023 р. – 36.

З метою надання соціальної підтримки внутрішньо переміщеним особам здійснюється чергування працівників інституту (за згодою) та відповідальних працівників (від адміністрації).

За сприяння Тернопільської обласної ради, гуманітарного штабу та волонтерських організацій у громадських закладах харчування організоване гаряче харчування для ВПО, які проживають у гуртожитку інституту, а також його своєчасне довозення службовим автомобілем інституту; здійснюється збір речей для дорослих та дітей із числа ВПО, засобів індивідуальної гігієни, продуктів харчування, солодощів та медикаментів.

З метою підтримки учасників освітнього процесу, координації діяльності щодо покращення морально-психологічного стану учасників освітнього процесу та надання допомоги ВПО, а також формування громадянської та соціальної компетентності учнівської молоді, проведення інформаційно-просвітницької кампанії, на сайті інституту створено блоги:

- «Війна. Інформаційний вісник»*
- «Психологічна допомога»*
- «Вісник медіаграмотності».*

Доцільно зазначити, що внутрішньо переміщеним особам, які прибули на Тернопільщину із зони бойових дій, надається психологічна допомога

кваліфікованими фахівцями із числа працівників ТОКІППО. Створено **мобільну групу психологів**, які проводять індивідуальні та групові консультації; онлайн-зустрічі для педагогічних працівників та батьківської громадськості; супервізійні зустрічі.

На безоплатній основі організовано **курси підвищення рівня володіння українською мовою** (розвитку таких видів мовленнєвої діяльності, як говоріння, читання, письмо, слухання) для ВПО різних вікових категорій. Організовано групу розвиваючих занять для дітей ВПО.

З ініціативи Тернопільського ОКІППО, обласної учнівської асоціації «Авангард» у партнерстві із Українським державним центром позашкільної освіти започатковано **спецпроект #наблизимоперемогуразом** на підтримку міст-героїв: Маріуполя, Сум, Харкова, Бучі, Гостомеля, Херсона, Чернігова та всіх інших населених пунктів України, що потерпають від окупантів. До проекту уже долучились 194 активних учасники. Він реалізується у таких напрямках:

- розміщення у спільноті центру виховної роботи мотивуючих картинок «Віримо ЗСУ» ;
- «В єдності до перемоги», світлини які відображають волонтерську діяльність учасників освітнього процесу) ;
- відеофлешмоб обласної учнівської асоціації «Україно! Ми тобі обіцяємо ...»;
- написання бліц-есе «Коли закінчиться війна, то я...» ;
- он-лайн-виставка дитячих малюнків «Коли закінчиться війна, то я...» ;
- міні-проект у закладах позашкільної освіти «Дитяча кімната» ;
- діяльність «гарячих ліній» у viber спільнотах.

Усі матеріали розміщено в спільноті центру виховної роботи з хештегом **#наблизимоперемогуразом** .

Отже, виклики і проблеми, що виникли або загострились від початку широкомасштабного вторгнення рашистів в Україну, колектив Інституту намагається долати разом з усіма, хто встали на захист народу України,

територіальної цілісності та суверенітету держави. При цьому дбаємо про створення безпечних умов освітнього процесу не лише в закладах освіти області, але й облаштували укриття в підвальному приміщенні інституту для потреб працівників, ВПО та педагогів області, що перебувають на навчанні.

Дбаємо про безпеку освітнього середовища разом!

37.013.42:316.6:331.4

Абрамович Тетяна Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри психології та інклюзивної
освіти Рівненського обласного
інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Рівне

ФОРМУВАННЯ ПІДТРИМУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

«Школа має стати противагою суспільству, яке молиться на технології та проповідує суцільне споживання. Її завдання – допомогти дітям усвідомити сенс і цінності життя. Школа має стати адвокатом дітей за всього розмаїття і складності їхніх характерів. Педагогіка покликана вказувати дітям шляхи, ставши на які, вони навчатися бути відповідальними, розвинути у собі самостійність і незалежність.

Ми всі хочемо, щоб наші діти уміли любити, творити, були добрими. Ми хочемо, щоб у них вистачило мужності розв'язувати проблеми, які стоять перед нашою планетою, і щоб вони відчували свою належність не лише до власного народу, а й до багатомільярдного населення усієї нашої Землі» [2].

Клаус В. Фопель

Освіта в умовах надзвичайних ситуацій – це діяльність у режимі особливої відповідальності, працездатності, наполегливості, єдності, відкритості та підтримки. Уважне ставлення до дітей допомагає вчителю розпізнати їхні сильні та слабкі сторони, що насамперед матиме позитивний вплив на навчання, адаптацію, соціально-психологічний супровід.

Створити підтримувальне освітнє середовище – одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право дітей на безпечні та нешкідливі умови навчання під час війни.

Усі діти заслуговують на середовище, яке задовольняє їхні потреби бути здоровими, відчувати себе безпечно, захищено від будь-яких проявів жорстокого поводження, нехтування з боку дорослих. Комфортне, емоційно підтримувальне, заохочувальне середовище забезпечує кожній дитині цікавість до пізнання, сприяє навчанню, співпраці й особистому розвитку [3].

У сучасному освітньому середовищі у кожного є можливість реалізувати себе. Середовище школи – це місце, де зустрічаються та взаємодіють учні, вчителі, жителі громади, відбуваються не лише уроки, а й цікаві зустрічі, свята та концерти, лекції та семінари, діють відкриті лабораторії та майстерні в різних галузях науки, мистецтва та технологій.

У зв'язку із цим, освітнє середовище закладу освіти не є ізольованим як від позитивного впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, так і від можливих загроз та ризиків.

Багато дослідників називають освітнє середовище «третім учителем», який разом із батьками й педагогами здійснює суттєвий вплив на розвиток і навчання дитини (Ізел, Ребекка та Екселбі, Беті, 2001) [3].

Освітнє середовище має бути захопливим і цікавим для дитини. Фактори, що травмують, є непередбачуваними, можуть спричиняти в дитини стресову реакцію, наслідки якої негативно впливатимуть на навчальні здібності та результати засвоєння освітньої програми. Натомість середовище із родинним стилем виховання допомагає дітям почувати себе комфортно, безпечно і сприяє розвитку пізнавальної активності.

Психологічно безпечне освітнє середовище виключає конфлікти в стосунках «вчитель – учень», «учень – учень», «учень – батьки»; відсутні труднощі в адаптації, конкуренція між однолітками, надмірна вимогливість педагогів тощо. Відсутні прояви булінгу, мобінгу та будь-яких форм насильства.

Отже, безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційній стабільності учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси їхньому запобіганню, а також дотримано права і норми фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Безпека дитини – це широке поняття, яке можна описати формулою: *безпечне місце + безпечна доросла людина = дитина у безпеці [1]*.

Що формує підтримувальне освітнє середовище?

1. *Якість міжособистісних відносин* – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).

2. *Захищеність в освітньому середовищі* – відсутність насильства у всіх його проявах, формах для всіх учасників освітнього простору; налагоджена система взаємопідтримки, стосунки будуються на основі турботи, чуйності, рівності; відсутня дискримінація за статтю, віком, національністю, віросповіданням, соціальним становищем тощо; дотримання правил і норми соціальної, психологічної, інформаційної та фізичної безпеки; усіх учасників освітнього процесу поважають; вони почуваються захищеними.

Для того, щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник освітнього процесу мусить розуміти не лише ознаки насильства, але й те, як мінімізувати ризики та небезпеки, і створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного довілля. А це стає можливим, лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів і батьків, а також наявність розробленого плану дій та ресурсів для запобігання будь-яких проявів насильства.

3. *Комфортність в освітньому середовищі* – дитина відчуває себе захищеною та перебуває в стані спокою; має контроль над власним життям; здатна диференціювати власні емоції та знає, до кого може звернутися за допомогою; не має об'єктивних чи суб'єктивних загроз.

Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі, може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а в педагогів – емоційного вигорання та викликати професійну деформацію, що в обох випадках створить серйозну загрозу психічному здоров'ю особистості.

4. *Умотивовані педагоги закладу освіти* – знають та враховують вікові й індивідуальні особливості дитини, а також її психологічний стан; здатні взаємодіяти з дитиною «на рівних»; уміють розпізнавати потреби дитини й забезпечує захист її прав та інтересів; ставляться доброзичливо до дитини та проявляють емпатію; розуміють потреби дитини.

5. *Задоволеність освітнім середовищем* – задоволення базових потреб дитини у: безпеці, допомозі та підтримці, пізнанні та діяльності, формуванні адекватної самооцінки; розвиток її стартових можливостей.

Основними характеристиками процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища є спілкування, в основі якого турбота, чуйність, рівність та довірливі стосунки. При відсутності зазначених ознак, можливі негативні наслідки: емоційний дискомфорт, небажання висловлювати свої погляди та переконання, негативне ставлення до себе, втрата особистої гідності, небажання звертатися за допомогою, ігнорування особистих проблем і труднощів дітей і дорослих, неухважність до прохань і пропозицій.

Формування підтримувального освітнього середовища процес безперервний, що передбачає реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб усі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

У надзвичайних ситуаціях освіта є одним із головних чинників психічного та фізичного захисту дітей. Освітній процес має здійснюватися у такий спосіб, щоб створити для дітей безпечне та константне середовище у розпал кризи, допомогти відновити відчуття рівноваги, гідності та надії, забезпечуючи, як безперервність навчання, так і соціально-емоційну підтримку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аносова А. В., Петушкова Л. А., Петушкова О. Д. Сьогодні заради майбутнього. Школа у воєнний і післявоєнний час: посібник для керівників та педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти. Київ: Центр інноваційної освіти «Про.Світ», 2022. 148 с.
2. Воронцова Т. В., Пономаренко В. С., Сащенко Л. В. Основи здоров'я. 2 клас: Посібник для вчителя. Київ: Видавництво «Алатон», 2013. 124 с.
3. Середовище, що належить дітям: poradnik для педагогів закладів дошкільної освіти / за заг. ред. В. В. Засенка. Київ: Всеукраїнський фонд «Крок за кроком», 2019. 68 с.

УДК 911.3:338.48

Альтгайм Любов Богданівна,
кандидат географічних наук, доцент,
доцент кафедри географії України і
туризму, Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

РОЛЬ ЕКСКУРСІЙНИХ ПОСЛУГ ТА ТУРИСТИЧНО- КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У ПРАКТИЧНІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ

Любов до Батьківщини, відданість їй і своєму народу – це все зараз, як ніколи, на часі і завжди називалося патріотизмом (від грецького слова *patris* – батьківщина).

Саме такі особистісні якості та риси характеру, які притаманні свідомому громадянину й патріоту, як повага до батьків, свого родоводу, традицій та історії рідного народу, працьовитість, висока художньо-естетична культура, патріотична самосвідомість та громадянська відповідальність, готовність працювати для розквіту Батьківщини, захищати її, повага до Конституції, законів Української держави, досконале знання державної мови та інші, потрібно починати формувати із раннього дитинства і впродовж всього становлення особистості. І це має стати невід'ємною складовою всього навчального процесу на різних рівнях.

Втілення краєзнавчого принципу у навчання і життя тісно ще здавна пов'язували із принципами регіонального підходу та народності. Підвалини цього напрямку в Україні ще у 70-х рр. ХІХ ст. закладено відомою педагогинею і

просвітницею Софією Русовою, яка вважала, що прищепити дитині національні риси можна лише орієнтуючись на специфіку природи, географічного розташування, клімату, історії рідного краю на певній території. А у 1914 р. запорізький викладач гімназії І. Маньков запропонував поряд із терміном «батьківщинознавство» вживати термін «краєзнавство». Цей термін підхопили багато прихильників краєзнавчої роботи і у здобутті природничих знань він набув широкого використання у практичній діяльності вчителів географії, історії тощо. Тобто тих напрямків краєзнавства, дослідження яких можна провадити через різноманітні туристичні форми: прогулянки, подорожі, походи, екскурсії, експедиції тощо. У всі часи це мало важливе значення. Ще видатний український педагог К. Д. Ушинський уперше дав визначення краєзнавства як педагогічного поняття, виділивши у ньому суспільно-економічний, освітньо-виховний і методичний аспекти. Видатний педагог наповнив уживаний тоді термін «батьківщинознавство» загально-педагогічним змістом. У краєзнавстві К. Д. Ушинський вбачав могутній засіб вивчення країни. «Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини», – казав він [2, с. 17].

Також К. Д. Ушинський наголошував на необхідності включення до шкільної програми спеціалізованого предмета, що передбачав би вивчення рідного краю відповідно до «горизонту кожної місцевості». До 1917 року термін «краєзнавство» мало вживали, тому у школах викладалося «Батьківщинознавство» або «Вітчизнознавство». Навчання географії на місцевому матеріалі, провісником якого також був К. Д. Ушинський, дало поштовх до зародження батьківщинознавчого напрямку у географії, який став основою сучасного краєзнавства [2, с. 18].

Саме впровадження в освітній процес таких навчальних дисциплін давало і продовжує давати можливість реалізації таких завдань патріотичного виховання: формування любові до рідного краю (причетності до рідного дому, сім'ї, дитячого садка, школи, населеного пункту); почуття власної гідності як представників свого народу; виховання любові, поваги до своїх національних

особливостей; формування духовно-моральних взаємин; формування любові до культурного спадку свого народу; толерантне ставлення до представників інших національностей, до ровесників, батьків, сусідів, інших людей.

Тому основними початковими напрямками патріотичного виховання молодого покоління можна визначити наступні: формування уявлень про сім'ю, родину, рід і родовід; краєзнавство; ознайомлення із явищами суспільного життя; формування знань про історію держави, державні символи; ознайомлення із традиціями і культурою свого народу; формування знань про людство.

Для патріотичного виховання важливо правильно визначити віковий етап, на якому стає можливим активне формування у молоді патріотичних почуттів. Найсприятливішим для початку систематичного патріотичного виховання є середній дошкільний вік, коли особливо активізується зацікавленість дитини до соціального світу, суспільних явищ.

Цілеспрямоване патріотичне виховання повинно поєднувати любов до найближчих людей із формуванням такого ж ставлення і до певних феноменів суспільного буття. Із цією метою факти життя країни, з якими ознайомлюють школярів, ілюструють прикладами із діяльності близьких їм дорослих, батьків залучають до оцінки суспільних явищ, спільної участі із дітьми у громадських справах.

До ефективних методів і форм організації патріотичного виховання належать також екскурсійні послуги, які можуть надавати працівники туристичних агенцій закладам освіти відповідно до їхніх навчальних планів і програм. Це можуть бути екскурсії вулицями рідного міста, до історичних пам'яток, визначних місць. Вони можуть поєднуватись із розповідями і бесідами із цікавими людьми, узагальнювальними бесідами, розглядом ілюстративних матеріалів із «Портфеля екскурсовода», читанням та інсценуванням творів художньої літератури тощо [1].

Цілеспрямоване патріотичне виховання під час екскурсій повинно поєднувати любов до найближчих людей із формуванням такого ж ставлення і

до певних феноменів суспільного буття. Діти мають поступово усвідомлювати, що моральний аспект патріотизму полягає і у розвитку національної економіки (це нові робочі місця, заробітна плата працівникам, доходи бюджету, раціональне використання яких робить життя у рідній країні достойним), і у підтримці національного виробника, і в економічній, господарській порядності власників підприємств, і у розвитку меценатства тощо. Щодо цього екскурсовод може використати приклади з історії і із сучасного життя країни. Доцільним у патріотичному вихованні молоді є використання творів художньої літератури, в яких ідеться про історію і сьогодення України, життя дітей і дорослих [3].

Через екскурсійні послуги можна також практично реалізовувати наступні фундаментальні принципи патріотичного виховання:

- принцип природо-відповідності виховання, який означає врахування багатогранної і цілісної природи людини, вікових та індивідуальних особливостей молодого покоління, їх анатомічних, фізіологічних, психологічних, національних і регіональних особливостей;

- принцип культуровідповідності, який передбачає виховання як культурологічний процес, спрямований на формування базової культури особистості, базуючись на набутому морально-етичному досвіді людства;

- принцип етнонаціоналізації виховного процесу, який означає наповнення виховання національним змістом, спрямованим на формування самосвідомості громадянина;

- принцип гуманізму – означає сприйняття особистості вихованця як вищої соціальної цінності, визнання. Його права на свободу, розвиток здібностей і виявлення індивідуальності, створення умов для формування її кращих якостей та здібностей, джерел життєвих сил (у центрі уваги завжди перебуває дитина із її потребами, запитамі, можливостями і здібностями); повага до особистості дитини, розуміння її запитів, інтересів, гідності, довір'я до неї; виховання гуманної особистості, щирої, людяної, доброзичливої, милосердної;

- принцип демократизму – передбачає, що учасники освітнього процесу виступають рівноправними партнерами під час спілкування, беруть до уваги точку зору один одного, визнають право на її відмінність від власної, узгоджують свої позиції;

- принцип інтегративності – передбачає єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Організація родинного виховання та освіти як важливої ланки виховного процесу і забезпечення педагогічного освідчення батьків. Здійснення гуманних, стійких і єдиних вимог до дітей із боку різних соціальних інститутів, посилення педагогічного впливу на них, підвищення спільними зусиллями ефективності освітнього процесу;

- принцип безперервності виховання означає забезпечення цілісності і наступності у вихованні, перетворення його у процес, що триває впродовж усього життя людини. Нероздільність навчання і виховання, що полягає в їх органічному поєднанні, підпорядкуванні змісту навчання і виховання формування цілісної та всебічно розвиненої особистості [1].

Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберігати честь і славу, а за необхідності і віддати життя за її свободу та незалежність, людина не може бути громадянином. Як синтетична якість, патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Альтгайм Л. Б. Організація екскурсійних послуг. Навчально-методичний посібник для студентів географічного факультету, які навчаються на спеціальності «Туризм» – Тернопіль 2017. 204 с.
2. Альтгайм Л. Б. Туристичне краєзнавство. Курс лекцій для студентів географічного факультету, які навчаються на спеціальності «Туризмознавство». Тернопіль 2014. 244 с.
3. Прокопчук В. С. Шкільне краєзнавство. Навчальний посібник. К.: Видавництво Кондор, 211. 338 с.

Астахова Марія Сергіївна,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри соціально-гуманітарної
освіти КВНЗ «Харківська академія
неперервної освіти», м. Харків

СИСТЕМА СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ

Сучасні умови розвитку суспільства характеризуються збільшенням кількості факторів, здатних викликати надзвичайні та небезпечні ситуації для життя і здоров'я людини, а саме: природні й техногенні аварії та катастрофи, забруднення довкілля, побутовий, виробничий та шкільний травматизм, масове поширення девіантних форм поведінки дітей і шкільної молоді, зростання загроз, обумовлених запровадженням воєнного стану.

Уведення в дію Закону України «Про повну загальну середню освіту» унормувало термін «безпечне освітнє середовище» як «сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин» [3].

У зв'язку з цим одним із завдань всіх учасників освітнього процесу, в залежності від повноважень та обов'язків, є створення та підтримка безпечного освітнього середовища, формування нових поглядів, цінностей і поведінки з метою виховання в них культури безпеки, запобігання небезпекам для їхнього життя й здоров'я [1].

Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у Новій українській школі, схваленої Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020, обумовлено необхідність побудови безпечного та здорового освітнього середовища у новій українській школі для забезпечення прав дітей на освіту, охорону здоров'я, створення умов для надання учням якісних освітніх та медичних послуг [5].

На безпечне освітнє середовище впливають: якість міжособистісних відносин – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність); захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору; комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу; задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у: безпеці, допомозі та підтримці; збереженні та підвищенні її самооцінки; пізнанні та діяльності; розвитку здібностей і можливостей.

При формуванні безпечного освітнього середовища потрібно врахувати наступні елементи єдиної системи безпеки:

- система організації роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності;
- організація роботи з охорони праці та безпеки життєдіяльності під час проведення: освітньої, науково-дослідної; позакласної; позашкільної; адміністративно-господарчої діяльності;
- навчання учасників освітнього процесу питаннями безпеки життєдіяльності;
- забезпечення фізичної безпеки у закладі освіти: санітарії та гігієни, безпеки будівель та організації укриття, дотримання пожежної безпеки, безпеки технологічного та навчального обладнань;

- формування безпечного інформаційно-цифрового освітнього середовища: захист персональних даних, кібербезпека та протидія загрозам цифрового простору;

- організація якісного харчування та формування культури харчування у дітей;

- створення комфортного психологічного простору: ефективна комунікація, формування відчуття захищеності, протидія булінгу, психологічному насиллю, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації;

- реалізація здоров'язбережувального компоненту в освіті, формування здорового способу життя у дітей, профілактика дитячого травматизму, негативних звичок та хвороб та ін.

Розглянемо принципи безпечного освітнього середовища та профілактики дитячого травматизму: принцип домінування життя людини як головної цінності, регіональної специфіки, принцип комплексності оцінки небезпек, міні-макса, максимальної ефективності управління системою заходів і створених педагогічних умов [6].

У системі роботи закладу освіти профілактика дитячого травматизму реалізується через наступні напрями діяльності (рис. 1):

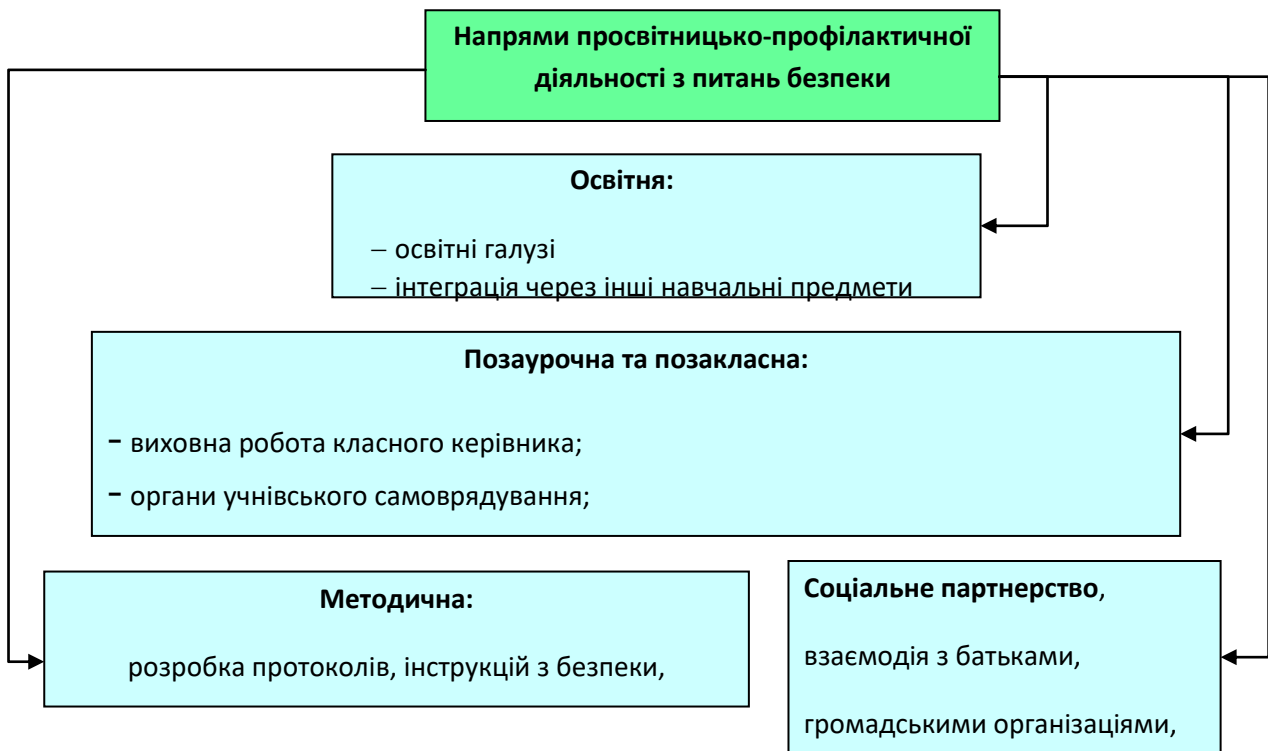

Рис. 1 – Напрями просвітницько-профілактичної діяльності з питань безпеки

В умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій можна виокремити певні обов'язки педагогічних працівників ЗЗСО (рис. 2).

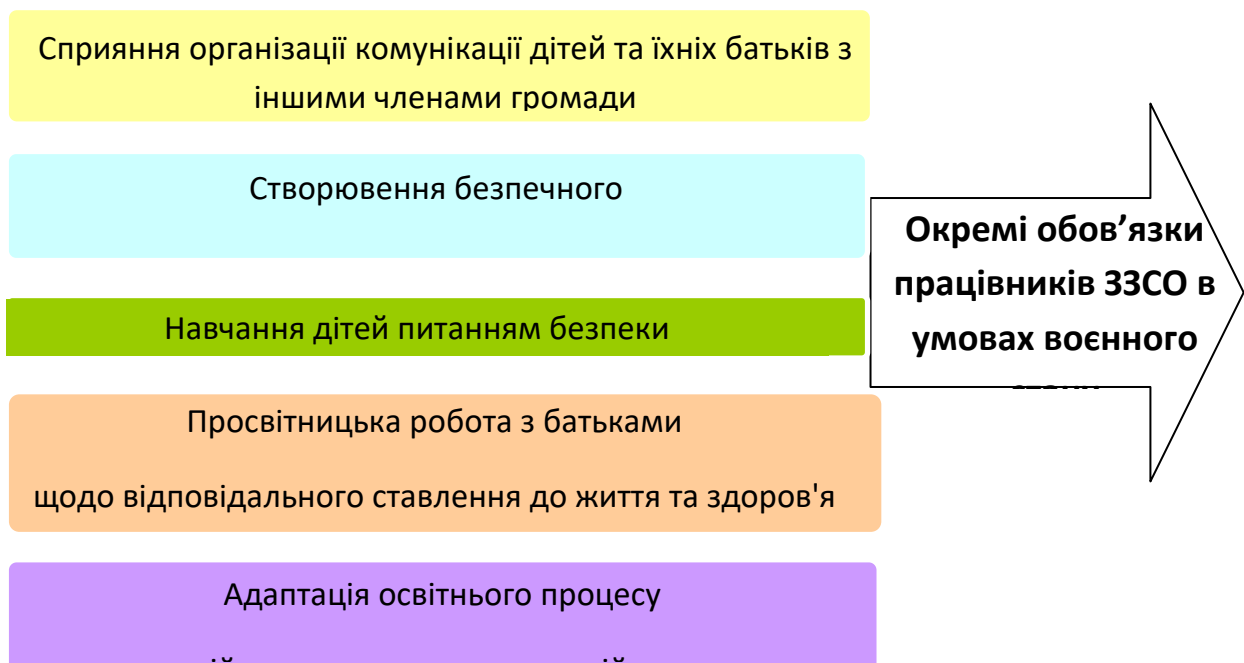

Рис. 2 – Окремі обов'язки педагогічних працівників ЗЗСО в умовах воєнного стану

Побудова безпечного освітнього середовища вимагає урахувати причини та особливості травмування дітей.

Виділяють наступні види дитячого травматизму: побутовий (60%); вуличний (пов'язаний та не пов'язаний з транспортом) – 15%; шкільний (8%); спортивний (9%); інший [4].

Виокремлюють три основні групи причин шкільного травматизму:

1. **Поведінка дітей**, яка пов'язана з недостатнім рівнем координації рухів, недостатністю знань про безпеку, про можливі наслідки своїх дій тощо. У віковому аспекті найбільш травмонебезпечним вважається вік від 6 до 12 років, що пов'язано з підвищеною емоційністю дітей у цей період і недостатньо розвиненою у них здатністю до самоконтролю.

2. **Дії однолітків** під час гри, спортивних змагань, жартів тощо.

3. **Травмонебезпечні ситуації, спричинені дорослими** – неналежний догляд за дітьми, порушення правил безпеки тощо. Випадки дитячого травматизму найчастіше трапляються на уроках фізичної культури, трудового навчання, а також під час перерв, у класах, коридорах та на пришкольній території [2, 4].

Особливості профілактичної діяльності педагогічного працівника з урахуванням загроз воєнного стану:

1. Шкільний травматизм посідає третє місце після побутового та вуличного.

2. Згідно зі статистикою на першому місці за поширеністю знаходяться побутові травми. Друге місце займає транспортний травматизм. Причинами травм можуть бути порушення правил та інструкцій з безпеки, небажання виконувати вимоги безпеки, нездатність їх виконати.

3. У віковому аспекті найбільш травмованим вважається вік від 6 до 12 років.

4. Роботу з профілактики травматизму необхідно проводити диференційовано, залежно від віку учнів.

5. Знання та навички, отримані в школі, закріплюються в повсякденному житті.

6. Необхідною умовою досягнення сформованості культури безпеки людини є компетентність у галузі небезпек і способів захисту від небезпек.

7. Особлива увага – загрозам інформаційного простору та кібербезпеці.

8. Небезпеки та загрози воєнного стану вносять корегування у зміст виховної профілактичної діяльності вчителя, а саме врахування наступної тематики: інформування учасників освітнього процесу щодо дій в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій, правила безпеки дитини під час евакуації, у надзвичайних ситуаціях, як уберегти дитину від мін та вибухівки, види вибухонебезпечних предметів та ознаки замінованих територій, дії до прибуття допомоги при травмуванні міною, як діяти під час атаки із застосуванням хімічної зброї, засоби індивідуального захисту, допоміжні матеріали для надання домедичної допомоги, правила поведінки в зоні бойових дій та інші.

9. У профілактичній роботі важливо користуватися ідентифікованими ресурсами та алгоритмами дій, розробленими інтерактивними посібниками й уроками з мінної безпеки.

Працівники КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти» підходять комплексно в системі підвищення кваліфікації педагогів з питань профілактики дитячого травмування, а саме розглядається наступна тематика: нормативно-правові засади створення безпечного освітнього середовища; здоров'язбережувальна діяльність; дії учасників освітнього процесу в надзвичайних ситуаціях, безпечні умови навчання та праці; комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків; дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу; навчання учасників освітнього процесу правилам безпечної поведінки особистості; формування навичок уникнення потенційних ризиків і небезпек; Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти (наказ МОЗ

України від 25.09.2020 № 2205); урахування регіональної специфіки (організація системи безпеки освітнього середовища школи, облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району); система створення безпечних умов життєдіяльності учасників освітнього процесу; профілактика всіх видів травмування на уроках, в позаурочний час; розслідування нещасних випадків; надання долікарської допомоги; інформаційна безпека особистості, кібербезпека; нормування дій учасників освітнього процесу в умовах введення воєнного стану та виникнення надзвичайних ситуацій (з урахуванням вікових особливостей здобувачів освіти та професійної діяльності вчителя конкретного фаху).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні питання управлінської діяльності керівника ЗЗСО: навч.-метод. посібн. / авт.-укл.: М. Є. Смирнова, М. С. Астахова, Л. І. Дух, Т. С. Китиченко; за заг. ред. Л. Д. Покроєвої. Харків: Харківська академія неперервної освіти, 2021. 172 с.
2. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О.О., Ліннік О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. 2-ге видання, перероб. і доп. Київ, Державна служба якості освіти, 2021. 350 с.
3. Закон України «Про повну загальну середню освіту» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#n984>.
4. Полищук Л. М. Аналіз профілактичних заходів щодо зниження шкільного травматизму. *Молодий вчений*. 2016. № 11.1 (38.1). С. 81–85.
5. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020>.
6. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. Т. П. К. 2018. 56 с. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidialingu/21kbos.pdf>.

УДК 377.8.016:821.161.2:371. 333

Бабійчук Тамара Василівна,
кандидат педагогічних наук, викладач-методист Бердичівського педагогічного фахового коледжу, м. Бердичів

СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ЗАНЯТТЯХ ЛІТЕРАТУРИ (РОБОТА НАД РОМАНОМ «КЛУБ «СТАРІЙ ПЕГАС»» ВОЛОДИМИРА ДАНИЛЕНКА)

Викладач української літератури, який працює в умовах воєнного часу, розуміє, що, по-перше, створення безпечного освітнього середовища – це

неодмінна умова функціонування навчального закладу [1]; по-друге, що таке середовище має бути на кожному занятті, передусім на заняттях предметів гуманітарного циклу, домогтися чого, як показує практика, складно.

Виходячи із завдань, що сьогодні ставляться перед педагогами, ретельно проаналізувавши їх, вибудовуємо ефективне заняття з літератури. Пропонуємо методичні зауваги до заняття, на якому забезпечуються всі основні вимоги щодо створення безпечного освітнього середовища (заняття за романом «Клуб «Старий пегас»» Володимира Даниленка).

Володимир Даниленко – письменник, твори якого подобаються сучасній молоді, адже вчать юнаків і дівчат думати, порівнювати, пропонувати, розуміти, погоджуватися чи заперечувати, врешті, – замислюватися над складними питаннями сьогодення, вирішення яких своєчасно, без сумніву, допомогло б унеможливити війну проти московії.

Оскільки майже нереально всім студентам знайти для читання роман «Клуб «Старий Пегас»» (чи в електронному, чи в книжковому форматі), передаємо через класрум фото сторінок цього твору (отож усі студенти можуть його прочитати; цим забезпечуємо рівні можливості доступу до джерела інформації, у нашому випадку – вартісної художньої книги). Щоб краще мотивувати осмислене читання студентів, викладач може дати аудіо- чи відеоповідомлення.

Зважаючи на те, що організація освітнього процесу може відбуватися очно, дистанційно, у змішаному форматі, важливо заздалегідь повідомити студентів не тільки про тему заняття, але й про форми роботи на ньому, завдання для самостійного опрацювання. Таким чином можна уникнути стресових ситуацій, негативізму і навіть агресії юнаків і дівчат. Завдання повинні бути чіткими, зрозумілими, лаконічними; з одного боку, вони мають бути потужні й невеликі за обсягом, з іншого – цікаві й такі, які мають практичне значення для студента.

Зважаючи на ситуацію в країні (війна), варто постійно практикувати роботу в парах і групову з метою налагодження співпраці, взаємодії між

студентами, дружніх, безконфліктних стосунків, відсутності причин для виникнення будь-якого булінгу. Для продуктивної роботи над романом (це відомо здобувачам знань заздалегідь) визначаємо три групи. Перша працює над питанням вищої освіти в романі. Друга – над питанням літературного життя. Кохання в романі – таке питання має досліджувати третя група. Викладач уточнює план відповіді на всі питання. Студенти кожної групи по чергово виступають (це можуть бути навіть аудіо- чи відеоповідомлення). Виступи короткі, неодмінна вимога – знайти у творі конкретні факти, які стверджують озвучену думку.

Працюючи над своїм питанням, кожна група мимоволі працює і над питаннями, запропонованими іншим групам. Саме тому така форма роботи (виконання завдань групою), на наш погляд, є сьогодні ефективною на заняттях з літератури.

За кожне виконане завдання варто подякувати студентові (так практикується заохочення, а значить – підвищується самооцінка юнака чи дівчини, мотивація їхньої подальшої активної участі на заняттях). Зі студентами, які не виконали завдання або виконали його неправильно, викладач говорить індивідуально; причому з позицій людини, яка хоче допомогти, підтримати; людини, яка вірить у студента. Важлива на такому занятті рефлексія, яка дозволить викладачеві зафіксувати й зворотний зв'язок, і емоційний, моральний, фізичний стан студента.

Домашнє завдання (на вибір) творчого характеру можна виконувати в парах і в групах. Завдання: 1.Створіть буктрейлер за романом «Клуб «Старий Пегас»» Володимира Даниленка і завантажте роботу в класрум. 2.Запропонуйте бігборд, на якому ви просите мешканців міста прочитати роман «Клуб «Старий Пегас»». 3.Укладіть цитатник за романом «Клуб «Старий Пегас»». 4.Напишіть сценарій театральної вітальні з героями роману «Клуб «Старий Пегас»».

Подаємо додатки, які, хочеться вірити, допоможуть викладачеві створити безпечне освітнє середовище на занятті.

Текст аудіоповідомлення викладача

про роман «Клуб «Старий Пегас»» Володимира Даниленка

Шановні студенти, прочитаю вам уривок з роману «Клуб «Старий Пегас»» Володимира Даниленка.

«У нашій країні багато людей мають гроші, але не мають часу для навчання, бо, як кажуть американці, врем'я – деньгі. Так-от, наша ідея полягає в тому, що абітурієнт приходить в університет, заходить в аудиторію, де сидить касир, платить гроші за весь час навчання, і в цій аудиторії сидять викладачі різних дисциплін. Він підходить до кожного, з ним говорять популярно і коротко, на рівні анекдотів розказують про свій предмет, консультують, спілкуються, викладач ставить у залікову книжку оцінку або залік... Після останнього стола, – зробив інтригуючи паузу Плювако і обвів усіх переможним поглядом, – він підходить із заліковкою до голови державної екзаменаційної комісії, і йому видають диплома» [2; с. 145].

Для уточнення: Плювако – це ректор університету культури, що йменується МУК. Чи хочете ви познайомитися з цією успішною особою ближче, з її пріоритетами, з її здобутками, з її викладачами і студентами, із життям цього вищого навчального закладу? А чи хотілось би вам навчатися в такому університеті? Про це ми будемо говорити на занятті. Гарного всім читання.

Питання для дослідження (робота в групах)

Питання вищої освіти: рівень університету культури (подвір'я та інтер'єр; думка Павла Жилуна), ректор Плювако (бізнес; ставлення до підлеглих; три види спічів; питання набору в заклад; погляди на здобуття вищої освіти в майбутньому), викладачі (світогляд; компетентність, ставлення до предмета викладання, до колег, до студентів), заняття (якісний рівень; робота викладача і студентів; практична спрямованість), студенти (Альона Нетудихата: внутрішній світ; написання дипломної роботи; бажання стати «преподавателем»).

Питання літературного життя: письменники (їхнє життя, «діяльність», «твори»), літературні конкурси (гумору і сатири «Їжак»), зустрічі з читачами

(львівські пані), літературні читання / фестивали / презентації (тривалість підготовки; план проведення; ефективність), літературна майстерня письменника Юлія Солодчука (історія виведення з депресії Романа Гриня через літературну терапію), втеча Пегаса (що символізує Пегас; чому тікає і куди, на який час).

Питання кохання: почуття Юлія Солодчука (бажання бути поруч, слухати, бачити, допомагати, прощати, бути багато разів зрадженим), почуття Ганни Жебрій (мрія про життя, де буде суцільний відпочинок, наприклад, на екзотичному острові Балі; шляхи досягнення мрії через яскравий секс із заможними чоловіками).

Приєм мікрофон «Хочу спитати в групи (першої, другої, третьої), чому... дозволяє активізувати мислення, пам'ять, увагу студентів, що є затребуваним сьогодні, оскільки майже всі юнаки і дівчати мають травматичний досвід.

Приклади: 1.Чому можливий університет культури МУК? 2.Чому в університеті викладачі говорять суржиком або рузкім язиком? 3.Чому колишній сексот Маркіян Хрунь і сьогодні на коні? 4.Чому Юлій Солодчук допомагає бездарному Стаськові Півню очолити Фундацію українських літераторів? 5.Чому Юлій Солодчук відкидає кохання красуні і розумниці Божени Івко?

Звіт про домашню самостійну роботу

1.Групування: типажі письменників у романі (графоман Кузьма Сподарик, хронічний алкоголік Жора Піцик, професійна фуршетниця Орися Кука, некрологописець Броніслав Нищота, німфоманка Зоя Стрикало, сексот Маркіян Хрунь, глухар Микита Косогляд).

2.Корзина ідей: яким, на ваш погляд, повинен бути сучасний університет?

3.Коло Венна (Юлій Солодчук і Ганна Жебрій). У них є спільне – потяг до незвичайного, таємничого в сексі. Різне – характери, світогляд, ставлення до праці, мета життя, стосунки з іншими тощо.

Рефлексія студентів

1. Мені боляче за систему вищої освіти. У нас не буде університетів, якщо в них ректорами будуть такі, як малоосвічений Плювако, що думають лише про свій бізнес; а викладачами такі, як Жебрій, яка люто ненавидить роботу, або любитель «кохве» Павло Жилун, який напише студентці за сексуальні послуги будь-яку бакалаврську чи магістерську; якщо студентами будуть альони нетудихати.

2. Мене прикро вразили члени клубу «Старий Пегас». Ці нікчемні писаки мають під свій клуб великий будинок у центрі Києва. Хто утримує помешкання (а це немалі гроші), з якою метою? Чому викинутий на узбіччя життя (він злидарює) талановитий перекладач клинописного письма Яків Касперук? Де наша справжня, не фальшива література? Хто є її творцями? Невже держава не розуміє, що підтримка нею вартісних творів і, відповідно, їхніх авторів сприятиме вищому рейтингу української літератури у світі, отож, відповідно, – іміджу України? Українській літературі треба вголос заявляти про себе; нам є що сказати іншим народам. Для цього необхідно залучати благодійників і волонтерів.

3. Я не розумію, як міг дорослий розумний чоловік не розпізнати вампірку Жебрій? Жінку, у якої немає нічого привабливого, усе відштовхує. Пригадайте, як Солодчук бачить бруд у квартирі Жебрій, однак чоловікові не гидко займатися сексом на смердючому дивані. Я вважаю, що Юлій мазохіст, адже йому подобається, коли його постійно зневажає така істота, як Жебрій. Тому, на моє переконання і переконання моїх товаришів, Юлій Солодчук – людина слабка. Сьогодні ми всі повинні бути сильними. Слабких не поважають, з ними не рахуються; кожен може і повинен бути сильним. Приклад тому – наші ЗСУ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>
2. Даниленко Володимир. Клуб «Старий Пегас»: роман / Володимир Даниленко. Львів: ЛА «Піраміда», 2019. 252 с.

Бабовал Надія Ростиславівна,
кандидат економічних наук, доцент
кафедри менеджменту і методології
освіти Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль;
Бабовал Діана Сергіївна,
студентка фізико-математичного
факультету Тернопільського
національного педагогічного університету
ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

НОВІ РЕАЛІЇ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Система освіти України опинилася у нових реаліях функціонування та долає ряд викликів. Суттєвими викликами для сфери освіти є:

- загроза життю та здоров'ю учасників освітнього процесу;
- масштабні руйнування освітньої інфраструктури: пошкодження приміщень закладів освіти, навчальної матеріально-технічної бази;
- вимушене масштабне переміщення учасників освітнього процесу в межах України та за кордон, що призвело до значних втрат контингенту здобувачів освіти, педагогічного й викладацького складу;
- загострення проблеми забезпечення доступу до освіти українським школярам та студентам, порушення безперервності освітнього процесу;
- втрата управлінського освітнього контролю на територіях, що потрапили під тимчасову окупацію або перебувають у зоні активних військових дій. Насильницька переорієнтація українських здобувачів освіти на російські навчальні програми, підручники, примусовий перехід на російську мову навчання;
- зменшення видатків державного та місцевих бюджетів на освіту;
- забезпечення розвитку приватної освіти на рівнях дошкільної, загальної середньої та позашкільної освіти [3, с. 12].

Безумовно, що одним із головних завдань освіти стало створення безпечного освітнього середовища для всіх учасників освітнього процесу.

Таким чином було організовано ряд заходів центральних і місцевих органів виконавчої влади разом із закладами освіти щодо: обов'язкової перевірки фахівцями Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС) закладів освіти та прилеглих територій на наявність вибухових предметів; готовності локальних і об'єктових систем оповіщення (сирен); приведення в готовність наявного фонду захисних споруд цивільного захисту та, в разі потреби, створення нових; приведення евакуаційних шляхів у відповідність із нормами законодавства; дообладнання споруд подвійного призначення й найпростіших укриттів або облаштування швидко споруджуваних захисних споруд у кожному закладі освіти з урахуванням забезпечення укриття 100 % учасників освітнього процесу; створення запасів матеріалів, обладнання, інструменту, води та медичних засобів у закладах освіти; проведення тренувань при оголошенні сигналу повітряної тривоги [3, с. 20].

Так, зокрема, послуговуючись «Довідкою про результати вивчення питання щодо організованого початку 2022/2023 навчального року у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти», підготовленою Державною службою якості освіти України, отримали такі дані на початок 2022/2023 н. р. щодо наявності укриттів у закладах за сферами освіти (див. Рис. 1).

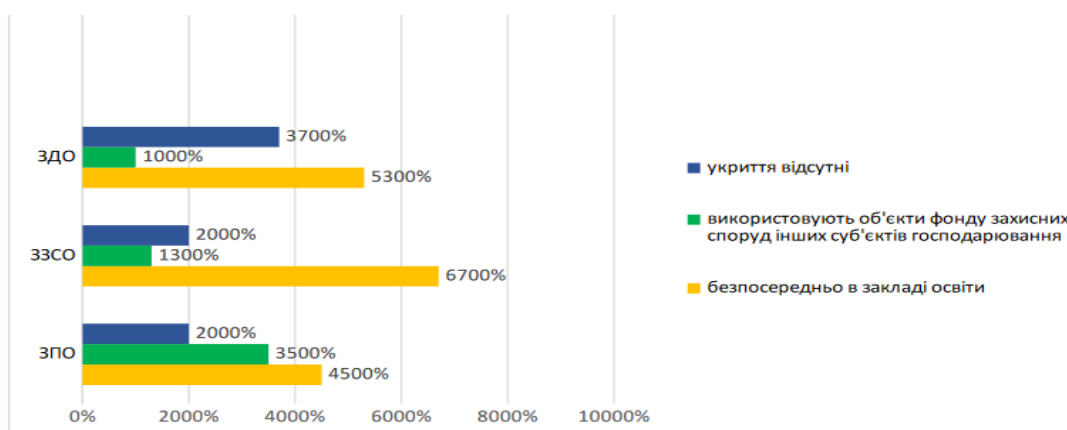

Рис.1. Наявність укриттів у закладах за сферами освіти на поч.2022/2023 н. р. [2].

Вимоги та рекомендації щодо облаштування безпечного укриття у закладі освіти розробила Державна служба з надзвичайних ситуацій, а також надало

Міністерство освіти і науки України (Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки, 2022) [1]. Державна служба якості освіти також надала рекомендації, які допоможуть директору школи організувати безпечне освітнє середовище.

З огляду на загрозу життя та здоров'я учасників освітнього процесу організація навчально-виховного процесу здійснюється за різними формами навчання, у зручній для здобувачів освіти спосіб, а саме: за дистанційною формою навчання у ЗЗСО, до якого зараховано учня за основним місцем проживання; за дистанційною формою навчання, приєднавшись до ЗЗСО (класу), що функціонує в Україні, незалежно від місця перебування тимчасово переміщеної особи; очно в ЗЗСО, який функціонує в населеному пункті, де перебуває тимчасово переміщена особа; за будь-якою іншою формою навчання, що дозволена чинним законодавством.

Розроблено чотири моделі організації навчання: очна, дистанційна, змішана та індивідуальна формами (екстернат або сімейна форма) [3].

Щодо форм навчання у закладах освіти, то на рис. 2 відображено результати організації форми навчання (очна, змішана, дистанційна) у розрізі областей на початок 2022/2023 н.р.

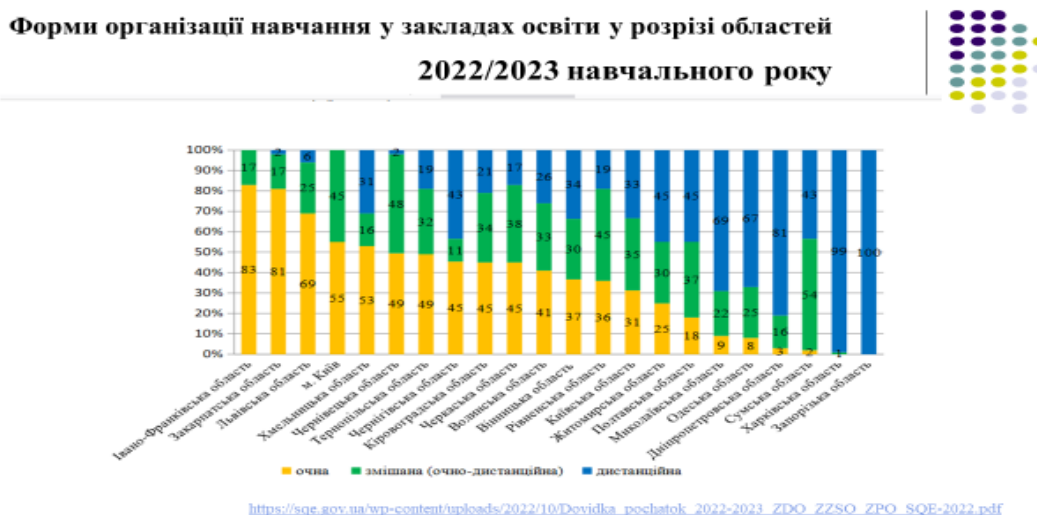

Рис. 2. Форми організації навчання у закладах освіти у розрізі областей [2].

Міністерством ставиться завдання – охоплення освітнім процесом усіх українських дітей, незалежно від їх місцеперебування, та надання їм можливості навчатися за українськими програмами і підручниками.

Як зазначає Віра Рогова, заступник Міністра освіти і науки України, що Міністерство продовжує опікуватися якістю освіти та станом упровадження розпочатих реформ. Зокрема у фокусі уваги перебувають питання підготовки вчителів, які 2022/2023 н. р. працюють за Концепцією «Нова українська школа», забезпечення учнів 5-х і 6-х класів електронними версіями підручників та електронними підручниками для початкової школи, забезпечення закладів освіти необхідними навчальними програмами [3, с. 43].

Щодо вищої освіти в Україні, то необхідно зазначити, що схвалено Стратегію розвитку вищої освіти на 2022-2032 роки та Операційний план її реалізації у 2022-2024 роках (Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р). Цей стратегічний документ визначає пріоритети системи вищої освіти на сучасному етапі розвитку суспільства та економіки країни, а також головні характеристики, що будуть сформовані до 2032 року. Цілі та завдання Стратегії є детальною дорожньою картою для відбудови та продовження реформування системи вищої освіти в післявоєнний період. Виконання завдань, визначених Стратегією, дозволить зменшити деструктивні наслідки, спричинені повномасштабним вторгненням російської федерації на територію незалежної України [4].

Із урахуванням теперішньої ситуації, завдання та заходи з реалізації потребуватимуть коригування, проте стратегічні цілі та ключові завдання залишаються незмінними. Серед яких є [4]: спрощення механізму безпечної вступної кампанії (НМТ); створення умови доступу до вищої освіти для жителів тимчасово окупованих та особливо небезпечних територій; створення умови щодо пільгових категорій вступників та здобувачів вищої освіти тощо.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується постійним пошуком нових підходів до навчання, а також інноваційних форм організації освітнього процесу. На жаль, учасники освітнього процесу вимушені швидко адаптуватися до нових умов та долати низку викликів разом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. URL: <https://cutt.ly/hXT9poe> (дата звернення: 16.02.2023).
2. ДОВІДКА про результати вивчення питання щодо організованого початку 2022/2023 навчального року у закладах дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти. URL: <https://cutt.ly/N8yiddP> (дата звернення: 15.02.2023).
3. Освіта України в умовах воєнного стану: інформаційно-аналітичний збірник. Київ, 2022. С.359. URL: <https://cutt.ly/38atnDe> (дата звернення: 15.02.2023).
4. Фахова передвища і вища освіта в умовах воєнного стану. URL: <https://cutt.ly/t8ymWvI> (дата звернення: 16.02.2023).

УДК 37.06

Байдик Віта Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
ст.науковий співробітник Українського
науково-методичного центру практичної
психології і соціальної роботи НАПН
України, м. Київ

ШКІЛЬНЕ ОНЛАЙН - ЦЬКУВАННЯ ПІД ЧАС ВІЙНИ

В умовах воєнного стану безпекова складова освітнього процесу переважно пов'язується із реальними загрозами застосування військової сили, ракетних ударів, обстрілів і бомбардувань тощо. Люди, які перебувають у постійній небезпеці, насамперед відчують страх і злість. У кризових ситуаціях завжди загострюються усі негативні суспільні явища, війна «оголює» ті проблеми, які були в мирний час, і підсилює їх. Ситуації булінгу (цькування), на жаль, не є виключенням. Діти, які пережили жахи війни, сьогодні стикаються ще й з жахами шкільного цькування. Жертвою булінгу може стати будь-хто з дітей, особливо ті, хто вирізняється із загального кола своїх однолітків. Крім того, жертвою цькування можуть стати також ті діти, які вимушені бути переміститися із зони активних бойових дій, вони зараз перебувають в інших соціальних умовах, адаптуються та пристосовуються в нових реаліях.

Проблема булінгу завжди була присутня у дитячому соціумі. У сучасних реаліях воєнного стану та переходом більшості закладів освіти на дистанційну форму навчання з використанням вебпростору, булінг змінився, він також

перейшов в онлайн-формат. Існує тривожна тенденція прояву поведінкової агресії та дій із цькування учасників освітнього процесу у процесі онлайн-навчання, їх усвідомленого наміру на заподіяння шкоди психічному або фізичному здоров'ю потерпілого, незважаючи на виклики воєнного часу і зміну чинників безпекової ситуації в країні [2]. Будь-які форми онлайн-цькування мають на меті дошкулити, нашкодити чи принизити людину дистанційно, без фізичного насильства.

Законодавче закріплення поняття «булінг/цькування», типових ознак цькування та відповідальності за його вчинення відбулося 19.01.2019 року з набранням чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню)» [3].

Поняття «булінг» з його типовими ознаками увійшло в Закон України «Про освіту»: «булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого» [5].

Українським законодавством термін «кібербулінг» не унормовано, але широко вживається в суспільстві як спосіб вчинення цькування із застосуванням засобів електронних комунікацій. Кібербулінг стосується випадків вчинення цькування в освітньому середовищі саме в Інтернет просторі з використанням мобільних телефонів, комп'ютерної техніки, інших пристроїв і засобів, через які здійснюється доступ до електронних комунікаційних мереж.

Найбільш поширені прояви онлайн-цькування в освітньому процесі: відеозйомка на телефон з подальшим поширенням у мережі Інтернет; зйомка та монтаж відеоматеріалу з подальшим поширенням у мережі, використання фіктивного ім'я; поширення образливих, інтимних фото; вчинення насильства та запис відеоролика, поширення в групах; домагання через смс –

повідомлення, телефонні дзвінки; неетичні коментарі під публікаціями, нецензурні висловлювання, образливі повідомлення в групах; наявність фото-, відео- та аудіоматеріалів фізичних або психологічних знущань, сексуального (інтимного) змісту [2].

Для онлайн-кривдника не обов'язково мати фізичну силу, авторитет і вплив на однолітків, щоб відчувати свою перевагу, достанько користуватися комп'ютером або мобільним телефоном і тривалий час можна цькувати жертву анонімно. Кіберагресори можуть цілодобово залякувати своїх жертв, створюючи в них ілюзію повного контролю їхнього життя і поведінки. Потрапивши у мережу Інтернет, інформація залишається там надовго та може з'являтися на різних ресурсах. Онлайн-цькування на перший погляд може здатися менш серйозним явищем, ніж реальна агресія. Але наслідки кібербулінгу бувають дуже важкими, в їх список можуть входити не тільки негативні емоції (сором, страх, тривога), але і суїцидальні думки та спроби. Саме тому велику увагу потрібно приділяти питанню профілактики онлайн-цькуванню в сучасному суспільстві, зокрема в освітньому процесі.

Ознаки того, що дитина стала жертвою онлайн-цькування:

- необмежене користування Інтернетом, особливо вночі, віртуальний світ перемагає реальний;
- зміна поведінки й емоційного стану (агресивність, підозрілість, відверта замкнутість, істеричні прояви характеру тощо);
- погіршення стосунків із батьками та близькими, особливо під час обговорення проблемних питань;
- порушення стану здоров'я через безсоння та занепокоєння;
- суїцидальна поведінка, ризик спроб суїциду;
- різке погіршення навчальних успіхів, зниження мотивації та інтересу до навчання;
- втрата звичних контактів із друзями, конфлікти в шкільному середовищі та інші.

Безумовно, жодна з цих ознак не є гарантією того, що над дитиною знущаються, але вони точно повинні викликати занепокоєння у близьких та небайдужих до дитини людей.

Концепцією Нової української школи передбачено формування ціннісного ставлення і судження у школярів, вміння вибудовувати доброзичливі і толерантні стосунки із учасниками освітнього процесу. В сучасних умовах кризової ситуації в країні суспільство потребує упровадження в освітню політику чутливих до конфлікту інструментів та перегляд антибулінгових політик, що особливо актуально для закладів, у яких навчаються діти з числа внутрішньо переміщених осіб [1].

Із поміж проблем, які потребують вирішення, за змістом Національної стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі неодноразово вказується на безвідповідальне використання Інтернету учасниками освітнього процесу, уразливість дітей шкільного віку під час використання Інтернету, нестача навичок безпечної поведінки в інформаційному середовищі, неконтрольований доступ до Інтернету під час освітнього процесу, потреба просвітницької роботи з питань медіагігієни та цифрової грамотності, що сприятимуть безпечній комунікації [4].

Для сучасного суспільства вкрай важливо знати, які небезпеки несе з собою інформаційна ера та як на нас впливає інформаційний тиск. Ми маємо захищати та водночас давати доступ до корисних можливостей Інтернету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки: довідник. URL: <http://surl.li/eypwq> (дата звернення: 17.02.2023 р.).
2. Гретченко Л. Про алгоритми реагування в ситуації кібербулінгу, відповідальність за його вчинення і приховування. URL: <https://cutt.ly/F9zFTTf> (дата звернення : 17.02.2023 р.).
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню): Закон України від 18.12.2018 р. № 2657-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 17.02.2023 р.).
4. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 р. № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020> (дата звернення: 17.02.2023 р.).
5. «Про освіту»: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19> (дата звернення: 17.02.2023 р.).

Барліт Оксана Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри теорії та методики
виховання Запорізького обласного
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Запоріжжя

НЕОБХІДНІСТЬ ВПРОВАДЖЕННЯ В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ ПОЛІТИКИ НУЛЬОВОЇ ТЕРПИМОСТІ ДО ДИСКРИМІНАЦІЇ ЗА БУДЬ-ЯКИМИ ОЗНАКАМИ

Конституція України, яка є основним нормативно-правовим актом держави, має вищу юридичну силу, закріплює основи політичної, економічної й правової систем держави, а також основи правового статусу особистості, права й обов'язки людей і громадян.

Конституція України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку як найвищі соціальні цінності.

Рівень цивілізованості та гуманності будь-якої держави та суспільства визначається ставленням до найменш захищених і найбільш вразливих його членів, в першу чергу до дітей.

У статті 52 Конституції України наголошується наступне: «Діти рівні у своїх правах. Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються за законом» [1].

Відповідно до Закону України «Про охорону дитинства» [2] та Конвенції ООН про права дитини [3], кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканість, захист гідності та найкраще забезпечення її інтересів.

Але сучасний життєвий контекст не виключає явище насильства з освітнього процесу. На жаль, заклад освіти не тільки відіграє важливу роль у житті дітей як середовище основної соціалізації, а й виступає місцем, де діти досить часто піддаються насильству, дискримінації.

Дискримінація – це ситуація, коли дитина чи група дітей за певними ознаками (інвалідність, місце проживання, добробут родини, стать, віра тощо)

обмежується у користуванні правами, послугами, свободами без обґрунтованих правомірних причин [4].

Сьогодні, в умовах війни, проблема недискримінаційного освітнього середовища в закладах освіти не втрачає актуальності, більш того, навпаки, воно вкрай важливе. Війна завжди була дорідним ґрунтом для дискримінації за будь-якими ознаками.

Зараз, вкрай важливим є перегляд антибулінгових політик закладу освіти, розроблення адаптаційних заходів для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, впровадження політики нульової терпимості до дискримінації за будь-якими ознаками.

Дискримінація може здійснюватися у прямий та непрямий спосіб.

Пряма дискримінація характеризується наявністю наміру дискримінувати дитину чи групу дітей.

У нинішніх реаліях в Україні, прикладом прямої дискримінації може бути розділення в класі дітей на тих, що «приїхали» та «місцевих». Використання цього критерію під час розподілу по групах, надання домашнього завдання чи роботи в класі.

Якщо пряма дискримінація більшості людей зазвичай очевидна, то з непрямою дискримінацією складніше.

Непряма дискримінація проявляється через формально нейтральні правила, норми, критерії чи практику, коли певна людина або група людей опиняється у не вигідному становищі порівняно з іншими, або отримує гірші умови [4].

Прикладом непрямої дискримінації може бути вимога до всіх дітей без виключення, і «приїжджих», і «місцевих» приходити в школу тільки в зелених піджаках. У внутрішньо переміщених осіб просто може не бути часу, можливості, грошей на придбання додаткового одягу.

На наш погляд актуальним та своєчасним є матеріал «Як створити недискримінаційне середовище у школі: покрокова інструкція для директора», розроблений Державною службою якості освіти.

Щоби запобігти дискримінації у школі, директор може виконати 5 кроків:

1. Аналіз ситуації: зібрати відомості від сторін, на яких впливає дискримінаційна ситуація, дані про релевантні законодавчі норми, правила, міжнародні стандарти, кращі практики – позитивний досвід в аналогічних чи схожих ситуаціях, а також врахувати наявні соціальні, культурні та економічні умови.

2. Визначення сторін проблеми: хто є її сторонами й чи є щодо цих осіб або груп осіб упередження (включаючи власні у директора).

3. Виявлення потреб сторін: обговорення, опитування, дослідження, консультації, співбесіди, круглі столи тощо для того, щоби виявити та врахувати позиції різних осіб чи груп.

4. Розроблення варіантів рішень: сформувані декілька альтернативних варіантів вирішення ситуації/проблеми, пересвідчитись, чи були враховані потреби та інтереси всіх сторін, проаналізувати впливи й ризики та обирати оптимальне рішення.

5. Моніторинг та оцінка результатів, які допоможуть виміряти ефективність обраного шляху вирішення проблеми, коригувати свої дії у майбутньому, а також запобігти подальшим проявам дискримінації чи упереджень, передбачити у річному плануванні роботи закладу заходи щодо виявлення та профілактики дискримінації тощо [4].

В умовах воєнних подій, які відбуваються в Україні, вкрай важливого значення, набуває необхідність створення психологічно комфортного, безпечного, вільного від дискримінації, в усіх її можливих формах і проявах, освітнього середовища. А це, у свою чергу, можливе лише за умови високого рівня загальної культури закладу освіти.

Культури, яка ґрунтується на:

- повазі до особистості;
- доброзичливому й позитивному ставленні;
- довірі у відносинах;
- діалозі, взаємодії та взаємоповазі;

- розподіленому лідерстві;
- принципах соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Вважаємо, що, загальна культура закладу освіти – це система цінностей та переконань, які розділяє кожен учасник освітнього процесу, котрі обумовлюють його поведінку та систему взаємин. Одним з найважливіших показників рівня загальної культури закладу освіти є наявність безпечного освітнього середовища, вільного від дискримінації, в усіх її можливих формах і проявах.

У контексті вищевикладеного звертаємо увагу ще на один важливий момент. Вкрай актуальним, у сьогоденних умовах, є питання педагогічної толерантності як професійно важливої якості вчителя.

Педагогічна толерантність визначається як один з видів загальної толерантності, включений в певну діяльність, у даному випадку – у педагогічну (освітню) діяльність. Педагогічна толерантність – це особистісна якість і принцип діяльності педагога, які полягають у визнанні цінності й вираженні поваги до відмінностей між суб'єктами освітнього процесу (педагогами, учнями, їх батьками, адміністрацією), визнання права «іншого» на інакшість, відмову від бажання змінити його за своїм зразком, умінні адекватно розуміти «іншого» і прагненні будувати демократичні взаємини з усіма суб'єктами освітнього процесу [5, с. 5].

Важливим при цьому є розуміння того, що прояв педагогічної толерантності не є чимось ситуативним, це – робоча атмосфера. Її межі охоплюють не тільки інше ставлення до світу або інші точки зору, але й поширюються на зовнішній вигляд учнів, їх поведінку, що дійсно іноді вимагає від педагога не просто прийняття, а прийняття без осуду [6].

Немає жодного сумніву, інтолерантна особистість не зможе створити умови для формування толерантності у своїх вихованців. Інтолерантність, взагалі, несе в собі зміст антагоністичної дії, тим самим стаючи генератором ворожнечі, нестабільності, тиску, конфліктів, ненависті.

Педагоги є зразком наслідування для дітей. Тому вони мають показувати приклад толерантного ставлення до інших.

Наголошуємо, в умовах збройної агресії російської федерації та оголошення в Україні воєнного стану, міграцією населення України до більш безпечних регіонів, сьогодні, як ніколи, важливим є приділення уваги питанню створення умов для формування толерантності дітей, перегляд антибулінгових політик закладу освіти, розроблення адаптаційних заходів для дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, впровадження політики нульової терпимості до дискримінації за будь-якими ознаками.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. (зі змінами). База даних «Законодавство України»/ВР України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 09.02.2022).
2. Про охорону дитинства: Закон України від 26.04.2001 № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 09.02.2022).
3. Конвенція про права дитини ООН: Міжнародний документ від 20.11.1989. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 09.02.2022).
4. Як створити недискримінаційне середовище у школі: покрокова інструкція для директора. URL: <https://sqe.gov.ua/yak-stvoriti-nediskriminaciyne-sered> / (дата звернення: 09.02.2022).
5. Волошина О. Проблема формування толерантності в сучасних педагогічних дослідженнях. *Рідна школа*. 2016. № 3. С. 4–6.
6. Люлька Г. А. Педагогічна толерантність як професійна якість сучасного вчителя початкових класів. «Young Scientist». 2020. № 2 (78). URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/2/91.pdf> (дата звернення: 09.02.2022).

УДК 37.014

Барліт Оксана Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник науково-
дослідної лабораторії «Науково-
методичні засади створення безпечного і
здорового освітнього середовища у новій
українській школі» Запорізького
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Запоріжжя

**ПРОБЛЕМА БУЛІНГУ ТА МОБІНГУ ЯК ОСНОВНА ПЕРЕШКОДА У
РОЗВИТКУ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ
ОСВІТИ**

Освіта є фундаментальним правом кожної дитини. Вона має унікальний потенціал для створення середовища, в якому можуть бути змінені відносини, які потурають насильству.

Але, незважаючи на міжнародний осуд, насильство, схоже, є аспектом людських відносин, який дуже важко викоринити. Це відбувається всюди, між окремими людьми і групами, всередині сімей, соціальних груп і суспільств. На жаль, заклади освіти не тільки відіграють важливу роль у житті дітей як середовище основної соціалізації, а і є місцем, де вони досить часто зазнають насильства.

Насильство в освітньому середовищі може мати як поодинокий, так і регулярний, тривалий характер і мати фізичну або психологічну форму.

Найточніше відбиває насильство тривалого характеру в освітньому середовищі поняття «булінг». Булінг – це фізичне або психологічне насильство тривалого характеру, спрямоване від однієї людини (групи осіб) на іншу людину (групу осіб) [1].

З 2019 року в Україні термін «булінг» закріплено на законодавчому рівні. Булінг (цькування) – діяння (дії або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно малолітньої чи неповнолітньої особи та (або) такою особою стосовно інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному або фізичному здоров'ю потерпілого [2].

Прийняття такого закону – це колосальний прогрес на маршруті до розв'язання проблеми булінгу в закладах освіти України.

Більш того, український законодавець пішов далі, прагнучи врегулювати питання щодо запобігання насилля й у трудових колективах, у тому числі й у педагогічних. У листопаді 2022 року Верховна Рада прийняла Закон «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці», який доповнив Кодекс законів про працю статтею, яка

визначає мобінг (цькування) як систематичні (повторювані) тривалі умисні дії або бездіяльність роботодавця, окремих працівників або групи працівників трудового колективу, які спрямовані на приниження честі та гідності працівника, його ділової репутації, у тому числі з метою набуття, зміни або припинення ним трудових прав та обов'язків, що проявляються у формі психологічного та/або економічного тиску, зокрема із застосуванням засобів електронних комунікацій, створення стосовно працівника напруженої, ворожої, образливої атмосфери, у тому числі такої, що змушує його недооцінювати свою професійну придатність [3].

Сьогодні, в умовах війни, питання булінгу та мобінгу не втрачає актуальності, більш того, навпаки, воно вкрай важливе. Війна завжди була дорідним ґрунтом для дискримінації за будь-якими ознаками.

Учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну безпеку, комфорт і благополуччя. Іншими словами, освітнє середовище має бути безпечним, і для дітей, і для педагогів, тільки в цьому випадку ми можемо говорити про повноцінний розвиток і реалізацію індивідуальних здібностей дитини.

Відповідно до Закону України «Про повну загальну середню освіту», безпечне освітнє середовище – це сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та / або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території

закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [4].

Попри усі проблеми, Україна, за останні п'ять років, продемонструвала всьому світу грандіозний прорив вперед, зробивши колосальний прогрес на маршруті до розв'язання проблеми булінгу в закладах освіти України. Зазначаємо, що Україна – одна з небагатьох країн колишнього радянського простору, яка стала на шлях подолання цієї проблеми, використовуючи в тому числі й правові ресурси держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Барліт А. Ю., Барліт О. О. Шкільний булінг в сучасному освітньому середовищі. Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. 2015. № 1. URL: <http://bdpu.org/professional-editions/scientificnotes-pedagogical/> (дата звернення: 01.02.2023).

2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії булінгу (цькуванню) : Закон України від 17 грудня 2018 року № 2657-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-19#Text> / (дата звернення: 01.02.2023).

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо протидії порушенню прав у сфері праці : Закон України від 16.11.2022 № 2759-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2759-IX#Text> / (дата звернення: 01.02.2023).

4. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text> / (дата звернення: 01.02.2023).

УДК 94 (477)

Бачинська Наталія Ярославівна,
методист відділу дошкільної і початкової освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ВІДНОВЛЕННЯ РОБОТИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ ТА ПІСЛЯВОЄННОГО ЧАСУ

Війна в Україні – це надзвичайна ситуація. І в цій ситуації дії дорослих можуть допомогти дитині справитися і мінімізувати її наслідки. Однозначно, що війна – це травмуючий фактор, фактор який викликає страх. Хороша новина в тому, що маленькі діти сприймають світ не напряму, а через реакції їх близьких людей. Тому є можливість створити безпечний психологічний простір, практично в будь-якій ситуації. Як відновити роботу закладу

дошкільної освіти, що необхідно зробити керівнику, педагогам, іншим працівникам, як обрати правильну поведінку, щоб створити безпечний і комфортний простір для дітей навіть у воєнний час, саме цим питанням присвячена дана тема.

До відкриття закладу дошкільної освіти

- Керівнику, персоналу, спільно із засновниками, необхідно обладнати укриття і отримати дозвіл на відновлення роботи.

- Ознайомити працівників із основними протоколами в надзвичайних ситуаціях, як діяти у випадку тривоги (це може зробити керівник ЗДО або відповідальна особа), навчити технікам для заспокоєння (практичний психолог), розповісти педагогам, як організувати роботу з дітьми в укритті (вихователь-методист).

- Дуже важливо відновити зв'язок із кожною сім'єю, дізнатися де вони знаходяться, що дитині прийшлося пережити, як вона справляється, в якому стані знаходиться, чи є в сім'ї втрати, вбиті родичі. Це важливо для розуміння того, яку допомогу треба буде надати дитині і як підготуватися до зустрічі з нею. Це можуть зробити вихователі груп.

- Провести батьківські збори, розповісти, як буде організована робота садочку, як ви будете діяти у випадку повітряної тривоги, яких правил слід дотримуватися. Це місія керівника закладу освіти.

Після повернення дітей в садочок

- Перший день зустрічі з дітьми в групі варто зробити днем історій. «Ми з вами останній раз бачилися.... Ви пам'ятаєте, що ми робили? Як гралися?» (Спільне згадування). «А після цього садочок зачинили і ми довго з вами не бачилися. Ви були вдома з мамою і татом, були тривоги, ми всі ходили в укриття, хтось поїхав далеко, в іншу країну, а потім повернувся. Давайте ми зараз разом створимо малюнки, де ми були, що ми бачили, що ми робили, а потім поділимося розповідями один з одним». Вихователька розповідає свою історію з акцентом на свої активні дії, без яскравого емоційного забарвлення (наприклад, як спільно облаштувала укриття, допомагала іншим,

організовувала поїздку за кордон. Слід згадати всі активні дії, які допомогли вижити і справитися). Діти розповідають свої історії і вихователька допомагає їм знайти їх сильні сторони (наприклад, допомагав мамі, був послухним, ходила в укриття, турбувалася про домашніх улюбленців).

- Важливо підтримувати контакт із батьками: можна інколи телефонувати, розповідати, як пройшов день, дізнаватися, як почуває себе дитина після садочку; можна використовувати «зошит для зв'язку» або відновити/ створити групу батьків у будь-якому месенджері.

Подальша робота з дітьми

- Провести бесіду з вихованцями про сирену і тривогу, можна при цьому використати відповідний мультфільм, інші графічні матеріали [1].

- Оновити, якщо раніше їх використовували у роботі з дітьми або створити нові правила групи, які б враховували теперішню ситуацію [3, 4].

- Провести бесіду про те, що допомагає нам заспокоїтися і для чого це варто робити.

- Дослідити з дітьми моделі поведінки, коли страшно («тікай», «бийся», «замри») і визначити свою [5].

- Навчити дітей технікам заспокоєння в ігровому форматі: заземлення, дихальні вправи, вправи на розслаблення м'язів [2, 4].

- Змайструвати з підручних матеріалів (намалювати, зв'язати) з дітьми маленьких лялечок, яким можна передати всі свої тривоги, страхи і хвилювання, і вони будуть хвилюватися замість нас. Таких лялечок придумали в Гватемалі.

Що робити з дітьми в укритті

- Похвалити, що швидко добралися у сховок. Всі молодці!

- Сісти на стільці або на диванчики чи на килим.

- Зробити вправи на заземлення.

- Зробити дихальні вправи.

- Зробити вправи на розслаблення м'язів.

- Пострибати, покорчити мордочки, подуріти, посміятися, потанцювати.

- Випити води, з'їсти бублика або печиво (це активізує виділення слини і виводить організм із оціпеніння і шокового стану).

- Співати разом знайомі пісні або грати в ігри, слухати казку тощо.

Особливості поведінки дітей у воєнний час

Діти, які пережили агресію, обстріли, сирени, повітряні тривоги, часто бувають наповнені почуттям злості та агресії. Сама по собі злість не є ні доброю, ні поганою. Як і будь-які інші наші емоції. Не варто сварити дитину, яка злиться, навіть через маленьку дрібницю. Можна сказати наступне: «Я бачу, що ти злишся і тобі зараз важко. Злість проявляти можна, але є декілька обмежень: не можна нікого бити, ламати іграшки та предмети. Якщо тобі потрібно виразити свою злість, то ти можеш побити подушку або боксерську грушу, або диван, або пострибати і побігати, і при цьому ричати, ніби ти лев, який розсердився. Я буду поряд із тобою і буду охороняти тебе, щоб ти не завдав шкоди ні собі, ні оточуючим. А ще ти можеш мені розповісти про свою злість і ми разом можемо її намалювати».

Крім того, зараз діти часто грають у війну, в тривогу, ніби вони зривають бомби, можуть говорити агресивно, і виражати свою злість в агресивних діях. Не потрібно забороняти їм такі ігри. Так діти відновлюють своє відчуття контролю над ситуацією – не сирени і бомби кажуть їм, що робити і куди бігти, а вони самі запускають сирени і кидають бомби.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Графічний батальйон – Для дітей URL: <https://www.youtube.com/@user-sobes5un3u/featured> (дата звернення: 21.02.2023).

2. Ройз С. «Вдих-видих»: картки для дихальних практик стабілізації. ЮНІСЕФ, *Смарт освіта*. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/documents/breathe-cards> (дата звернення: 21.02.2023).

3. Ройз С. Ілюстрована методичка з рекомендаціями для батьків «Супергерої безпеки: Як підготувати дітей до можливих надзвичайних ситуацій». URL: <https://numo.mon.gov.ua/ilyustrativna-metodichka-supergeroyi-bezpeki?color-green=&icon-1=> (дата звернення: 21.02.2023).

4. Савицька О., Столяр М. «План реагування на надзвичайні ситуації вихователя закладу дошкільної освіти», МОН України, 2022. URL:

<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/624/b16/581/624b165811dd9015812979.pdf> (дата звернення: 21.02.2023).

5. Сильні почуття приходять та йдуть. URL: <https://protectchildren.ca/en/order/product/372:en/> (дата звернення: 21.02.2023).

УДК 373.1

Березюк Наталія Романівна,
методист лабораторії STEM-освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ В РЕАЛІЯХ СЬОГОДЕННЯ: ПСИХОЛОГІЧНИЙ, ЕКОЛОГІЧНИЙ, ІНФОРМАЦІЙНИЙ АСПЕКТИ

Сьогодні, продовжуючи працювати у важких умовах війни, педагогічні працівники формують унікальний педагогічний досвід та беруть на себе новий рівень відповідальності, тримаючи освітній фронт.

Оскільки, освітній процес укотре зазнає змін, то в першу чергу більш актуальними стають питання безпечного простору для перебування як здобувачів освіти, так і вчителів у закладі освіти.

Так, враховуючи реалії сьогодення, кожен має володіти інформацією щодо захисту життя і здоров'я та докладати максимум зусиль для створення безпечного середовища в умовах воєнного стану.

Зокрема, особливої уваги потребують освітні заклади, де від вправних і чітких дій дорослих залежатиме найважливіше – життя та здоров'я дітей.

Таким чином, щоб захистити, убезпечити, запобігти наслідкам впливу на особистість несприятливих чинників, виникає потреба створити безпечний освітній простір у закладах освіти. Адже, для здобувачів освіти несприятливі впливи середовища зумовлюють: появу складних ситуацій у міжособистісному спілкуванні – конфлікти з батьками, друзями, вчителями, непорозуміння з оточенням, прояви психологічного та емоційного насильства.

Зауважимо, що питання безпеки освітнього процесу не є новим для суспільства, однак особливої актуальності набуває, коли той чи інший регіон

потрапляє в зону конфлікту, військової агресії, окупації. Тобто коли порушуються можливості забезпечення базових потреб людини хоч на елементарному рівні, зокрема, з огляду на зовнішні фактори, як-от непрогнозованість безпекових факторів, враховуючи агресивну політику сусідньої держави.

Саме тому, проблема захищеності особистості від впливу несприятливих факторів у сучасному світі, який постійно змінюється й ускладнюється, є надзвичайно актуальною. Будь-яке соціальне середовище, зокрема й освітнє, впливає на перебіг у ньому життєдіяльності людини, оскільки складається із сукупності матеріальних ресурсів, духовних цінностей, міжособистісних відносин. Водночас оточення є продуктом діяльності людини, тому воно піддається цілеспрямованому формуванню.

Оскільки, освітнє середовище є частиною життєвого, соціального середовища людини й виявляється як сукупність усіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання і розвитку; є певним виховним простором, у якому здійснюється педагогічно організований розвиток особистості, то некомфортне освітнє середовище може спричинити зростання кількості страхів, рівня тривоги дитини, що, безумовно, негативно вплине на розвиток дитини, на становлення її особистості [2, с. 177].

Так, у дитячому та юнацькому віці несприятливі впливи середовища насамперед виявляються у вигляді складних ситуацій у міжособистісному спілкуванні (конфлікти з батьками, друзями, учителями, нерозуміння з довколишніх тощо), у проявах психологічного насильства (ігнорування, приниження, погрози, недобррозичливе ставлення тощо), у дії несприятливих факторів, пов'язаних із процесом навчання.

Тому, характеризуючи безпечне освітнє середовище, визначають три його аспекти: психологічний, екологічний та інформаційний.

Забезпечення саме психологічної безпеки в освітньому середовищі стає можливим завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, учнів та

батьків. Психологічними характеристиками освітнього середовища, які сприяють забезпеченню та збереженню психологічної безпеки, визнано такі: доброзичлива атмосфера, задоволеність стосунками, належний рівень включення в освітнє середовище, високий рівень очікувань щодо діяльності учнів за відсутності упереджень, навчання соціальних навичок взаємодії, підтримка учнів у період вікових криз, увага до прохань і пропозицій.

Екологічний аспект безпеки освітнього середовища досліджувала С. Совгіра, яка під екологічно безпечним освітнім середовищем розуміє «систему психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних факторів, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи» [5, с. 3]. Авторка визначає причини зміни характеру взаємодії особистості й навколишнього світу природи, що вплинули на зниження захищеності від негативного впливу екологічних факторів в освітньому процесі, серед яких є:

- докорінне перетворення більшості видів діяльності в сучасному суспільстві;
- збільшення темпів зміни одних умов функціонування освітнього процесу якісно іншими;
- загальна урбанізація, відторгнення людини від природного світу природи;
- бурхливий розвиток інформаційних технологій, здатних замінювати природний освітній простір на віртуальний;
- надмірне прагнення до стандартизації виразних характеристик об'єктів і явищ [5, с. 3].

Зауважимо, що не менш важливим є забезпечення інформаційної безпеки освітнього середовища. Якщо проблемою інформаційної безпеки вчені займаються вже давно, то проблема інформаційної безпеки інформаційного освітнього середовища залишається малодослідженою та актуальною сьогодні. Дослідниця Н. Кириленко вважає, що особливо гостро стоїть проблема інформаційної безпеки у сфері освіти у зв'язку з її інформатизацією, бо саме

через застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті відбувається масовий, глобальний вплив на людину [3, с. 150].

Авторка до основних факторів негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище відносить:

- масовий вплив через сучасні інформаційні та телекомунікаційні освітні технології з метою формування певної громадської думки, культурного, морального рівня розвитку, поведінкових механізмів тощо;

- відсутність реальних механізмів контролю якості інформації, доступної через сучасні телекомунікаційні технології, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації;

- безкарне проникнення порнографії і насильства через доступність сучасних телекомунікаційних технологій [3, с. 150–151].

Отже, освітнє середовище, включаючи всі аспекти та інструменти, має бути націлене на гармонійний розвиток здобувачів, сприяти ефективному освітньому процесу. Оскільки ситуація може виявитися найрізноманітнішою, а часом і дуже складною, то від кожного з нас у сьогоdnішніх умовах вимагається висока дисциплінованість, організованість і нерідко прийняття самостійних рішень щодо безпеки.

Таким чином, безпечне освітнє середовище є станом освітнього середовища, для якого властиві безпечні умови навчання, комфортна міжособистісна взаємодія, що сприяє емоційному благополуччю учнів, педагогів і батьків, відсутні будь-які прояви насильства та є достатні ресурси для їх запобігання, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, екологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище закладу освіти. Портал освітян України. URL:<https://oplatforma.com.ua/article/2614-bezpechne-osvtn-seredovishche-zakladu-osvti>.
2. Казаннікова О. В. Особливості прояву тривожності в молодших школярів. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Психологічні науки*. 2014. Випуск 1. С. 176–180.

3. Кириленко Н. М. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу/ Н. М. Кириленко. *Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи*: третя міжнар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.]. Ч.1. Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ін.; за ред. М. М. Козяра, Н. Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2012. С. 149–151.

4. Князькіна Д. В., Подтикан І. В. Психолого-педагогічний супровід процесу формування безпечного освітнього середовища. *Педагогіка здоров'я*: збірник наукових праць ІХ Всеукраїнської науково-практичної конференції «Педагогіка здоров'я». Чернігів, 2019. С.100–103.

5. Совгіра С. В. Проблеми екологічної безпеки як основи життєдіяльності особистості в освітньому середовищі Совгіра С. В., Гончаренко Г. Є. *IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Терещука*: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Миколаїв, 23-24 квітня 2015 р.) Чорноморський державний університет імені Петра Могили / ред. кол. Л. П. Клименко та ін. Миколаїв: ФОП Швець В. Д., 2015. С. 205–208.

6. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. К., 2018. 56 с.

Борак Ірина Володимирівна,
викладач математики Кременецького
медичного фахового коледжу
імені Арсена Річинського, аспірант
Кременецької обласної гуманітарно-
педагогічної академії ім. Т. Шевченка,
м. Кременець, Тернопільська обл.

ОСВІТА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ Й ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ МОЛОДШИХ БАКАЛАВРІВ

Анотація. У статті виконано огляд окремих викликів системи освіти в умовах війни. Окреслено загальні положення Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН) 2601 (2021), що визнає на офіційному рівні безпосередній зв'язок між освітою та миром і безпекою. Частково розглянуто і проаналізовано заходи, які вживаються для організації безпечного освітнього процесу у фахових коледжах. Встановлено, що основним завданням освіти сьогодення є психолого-педагогічна підтримка учасників навчального процесу, створення сприятливого середовища для здобуття якісних знань в умовах воєнного стану.

Ключові слова: фахова передвища освіта, безпечне освітнє середовище, форми навчання, організація освітнього процесу, військовий стан.

Постановка проблеми.

З початком широкомасштабної війни, розв'язаної російською федерацією на території України, ми проходимо складний процес змін у різних сферах життя і діяльності. Сьогодні керівники закладів освіти та педагоги України тримають освітній фронт, продовжуючи працювати у важких умовах війни, формують унікальний педагогічний досвід та беруть на себе новий рівень відповідальності.

29 жовтня 2021 року Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію 2601 (2021), яка рішуче засуджує напади на навчальні заклади, дітей та педагогів і фактично чи не вперше зосереджена безпосередньо на зв'язку між освітою та миром і безпекою. У даній резолюції підкреслено неоціненну роль, яку відіграє освіта для окремих осіб і суспільства, зокрема як життєво важливий безпечний простір. Вони відзначили, що надання, захист і сприяння продовженню освіти під час збройного конфлікту має залишатися ключовим пріоритетом для міжнародної спільноти. Звісно, ми є свідками того, що рішуче засудження Радою Безпеки ООН нападів, а також загрози нападів, які суперечать міжнародному гуманітарному праву, проти навчальних закладів і цивільних осіб, пов'язаних із ними, включаючи здобувачів освіти та викладачів, і заклики негайного припинення таких нападів, утримання від дій, які перешкоджають доступу до освіти, є неефективними, якщо мова йде про російську федерацію. Водночас ми можемо аналізувати ефективність заходів, здійснюваних нашою державою для запобігання та реагування на напади й загрози нападів на навчальні заклади, а також розробку та забезпечення таких національних стратегічних рамок, які б містили у відповідних випадках комплексні заходи для запобігання описаним загрозам, пов'язаним зі школами, включаючи безпеку дітей і педагогів під час війни, а також на постконфліктних етапах [1].

З огляду на вищезазначене актуалізується необхідність глибоких реформ у сфері освіти, які передбачають не лише зміну освітньої парадигми, а й фундаментальну реорганізацію практичної та технологічної бази, зміну ціннісних орієнтацій освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фахова передвища освіта переживає постійні зміни та випробування під час свого формування та реформування. Спочатку випали випробування світової пандемії COVID-19. Сьогодні предметом досліджень багатьох іноземних учених є освіта в умовах війни, організація освітнього процесу в умовах війни в африканських країнах (Akresh & De Walque, 2008; Blattman & Annan, 2010; Annan et al., 2011; Verwimp & Van Bavel, 2014; Akresh et al. 2017; Alfano & Görlach, 2019); у Камбоджі (Minoiu & Shemyakina, 2014); у Гватемалі (Chamarbagwala & Mor'an, 2011); у Непалі (Valente, 2014); у Перу (Leon, 2012), у Таджикистані (Shemyakina, 2011), у Колумбії (Gerardino, 2014; Namen et al., 2020), у Східному Тиморі (Justino et al., 2013), у Боснії (Swee, 2015). На жаль, тема стала актуальною і для наступних українських учених: Локшина, Глушко, Джурило, Кравченко, Максименко, Нікольська, Шпарик, Удалова, Дзюбинська, Ревка, Журавель, Кремень, Луговий, Топузов, Сисоєва, Максименко, Ляшенко, Гудим [2].

Метою статті передбачено розкрити особливості становлення нової парадигми освіти України в умовах воєнного стану щодо організації безпечного освітнього середовища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Питання безпеки освітнього процесу не є новим для суспільства, однак особливої актуальності воно набуває, коли та чи інша країна потрапляє в зону конфлікту, військової агресії, окупації. На жаль, сьогодні в такій кризовій ситуації опинилась Україна.

Функціонування системи освіти в умовах воєнного стану характеризується інтенсивним пошуком нових підходів до навчання, інноваційних форм організації освітнього процесу, ефективних педагогічних та інформаційних технологій. У першу чергу, більш актуальними стають питання безпечного простору для перебування як студентів, так і викладачів. За інформацією МОН, станом на 19 лютого 2023 року від бомбардувань та обстрілів пошкоджень зазнали 3139 закладів освіти, з них 441 зруйновані повністю. Враховуючи ці сумні реалії сьогодення, кожен має володіти інформацією щодо захисту життя і здоров'я, не нехтувати сигналом повітряної

тривоги, спускатися в спеціально облаштовані укриття, вміти надавати першу невідкладну медичну допомогу та докладати максимум зусиль для створення безпечного середовища в умовах воєнного стану. Чітке розуміння учасниками освітнього процесу алгоритму дій під час загрози та виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру, допоможе ефективніше впоратися з кризою та зменшити її негативні наслідки. Адміністрація кожного закладу фахової передвищої освіти, плануючи навчальний процес, крім рекомендацій органів влади, повинна самостійно вивчати напрацювання науковців інших країн, де відбувалися військові дії, аналізувати досвід колег, за необхідності переглядати форми проведення навчальних занять та враховувати усі аспекти піклування про життя та здоров'я людей. Важливо також звернути увагу на актуальність дистанційного навчання, цифровізації освіти, здоров'язберезувальних практик, проведення тренінгів. Крім цього, одним із головних завдань навчальних закладів є повсякденна психологічна допомога та емоційна підтримка учасників освітнього процесу. Адже із початком агресії російської федерації проти України можемо зазначити, що багато звернень щодо надання психологічної підтримки дітям в умовах війни, зокрема екстреної: подолання стресу, переживання втрати, горя та страждань; психотерапевтична робота з дітьми, які втратили батьків, домівку, здоров'я й зазнали ушкоджень, пережили бомбардування, стали біженцями, внутрішньо переміщеними особами.

Очевидно, російська агресія породжує цілий ряд гуманітарних та соціальних проблем, позбавляє величезну кількість дітей їхнього права на освіту в Україні, змушує їхати за кордон, таким чином руйнуючи фундамент, на якому громади будують своє майбутнє, надії та прагнення цілих поколінь. На протипагу цьому, освітня система може допомогти захистити наше молоде покоління від травм та експлуатації; пропонуючи чіткий розклад та стабільність, вона може полегшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до інших життєво важливих послуг. Саме тому сміливість та усвідомленість, з якою влада й суспільство можуть прийняти виклики у галузі знань, з якими нас познайомила війна, матиме прямий вплив

на побудову не лише безпечного освітнього простору сьогодні, а й в майбутньому, коли в незалежній суверенній Україні пануватиме мир [1].

Висновки. Освіта України, як і інші сфери життя суспільства, зазнала сильних змін в умовах воєнного стану. Усі ми навчалися та продовжуємо вчитися жити в цих нових умовах: хтось – і далі здобуває освіту, а хтось – працює. Проте, основним завданням для керівників навчальних закладів залишається гарантування безпеки та захисту своїх студентів, викладачів і всього персоналу в умовах надзвичайних ситуацій та військових дій, а також налагодження ефективного безперервного освітнього процесу і єдиних правильних рекомендацій тут немає. Адміністрація кожного закладу фахової передвищої освіти, плануючи навчальний процес, крім рекомендацій органів влади, повинна самостійно вивчати напрацювання науковців інших країн, де відбувалися військові дії, аналізувати досвід колег, за необхідності переглядати форми проведення навчальних занять та враховувати усі аспекти піклування про життя та здоров'я людей.

Ми не в силі передбачити усіх викликів, з якими можемо ще зіткнутися через російську агресію, але маємо бути стійкими на своєму освітньому фронті, тому перспективу подальших досліджень вбачаємо у вивченні проблеми неперервності освіти та поєднанні різноманітних форм і методів навчання у контексті кожної спеціальності, щоб поєднувати безпеку, високий рівень теоретичних знань та практичних умінь і навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Олійник Л. Безпечна школа: виклики системи освіти в умовах війни. 2022. URL: <https://jurfem.com.ua/bezpechna-shkola-vykyky-systemy-osvity-v-umovakh-viyny>.
2. Горіховський М., Валерік Оганесян В. Підтримка ЄС інтеграції українських дітей і молоді в системи освіти держав-членів в умовах війни рф проти України: стратегічні орієнтири та успішні практики. URL: <https://uej.undip.org.ua/index.php/journal/article/view/613/585>
3. Кремень В. Г., Луговий В. І., Топузов О. М., Сисоєва С. О., Максименко С. Д., Ляшенко О. І., Гудим І. М. Про роботу відділень та наукових установ національної академії педагогічних наук України в умовах воєнного стану. *Вісник Національної академії педагогічних наук України*, 4(1), 2022. URL: <https://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/download/242/292>
4. Локшина О., Глушко О., Джурило А., Кравченко С., Максименко О., Нікольська Н., Шпарик О. Організація освіти в умовах війни: рекомендації міжнародних організацій.

УДК 159.9

Булайтис Андрій Віталійович,
ад'юнкт кафедри психології діяльності в
особливих умовах соціально-
психологічного факультету
Національного університету цивільного
захисту України, м. Харків;

Онщенко Наталія Вікторівна,
доктор психологічних наук, професор,
начальник кафедри психології діяльності
в особливих умовах соціально-
психологічного факультету
Національного університету цивільного
захисту України, м. Харків

ЩОДО ПИТАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ВАРТОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ ПІРОТЕХНІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ДСНС

В Україні майже рік війна, особи рядового і начальницького складу Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) виконують службові обов'язки на межі своїх можливостей. Це справжні герої, люди зі сталі, котрі забезпечують проведення гасіння пожеж, евакуацію мирного населення, розвал споруд та конструкцій після ворожих обстрілів, доставку гуманітарних вантажів на деокупованих та прифронтових районах країни. Проте, навіть серед таких героїв, є окрема категорія фахівців, які працюють на межі людських можливостей. Мова йде про піротехніків ДСНС. Щодня, ризикуючи власним життям, вони виконують завдання за призначенням у якнайгарячіших регіонах нашої України.

Відповідно до «Порядку здійснення першочергових заходів щодо знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів на території України та організації взаємодії під час їх виконання» затвердженого наказом МВС України та МО України від 21.12.2022 року № 833/443, піротехнічні роботи – це комплекс заходів, який проводиться піротехнічними підрозділами

Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту Державної служби України з надзвичайних ситуацій, пов'язаних з організацією та проведенням пошуку, вилучення, знешкодження, підйому, транспортування та знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів [3]. Всього, з початку широкомасштабного військового вторгнення російської федерації на території України, знешкоджено 321246 вибухонебезпечних предметів та 2891 кілограм вибухової речовини, у тому числі 2180 авіаційних бомб. Обстежено територію площею близько 79416 гектарів [2].

Вищенаведені показники наочно демонструють нам той величезний об'єм роботи та рівень небезпеки, який вимагає від себе професія піротехніка ДСНС. Співробітники цієї служби працюють щоденно, не знаючи відпочинку та ротацій, бо кількість особового складу піротехніків ДСНС не була розрахована на повномасштабну війну та її наслідки. Високий рівень небезпеки, нажалі призводить і до трагічних наслідків та загибелі особового складу. Зі слів представників прес-служби ДСНС станом на 12 грудня 2022 року від початку повномасштабного вторгнення загинуло 54 рятувальники, 178 отримали поранення та 6 знаходяться в полоні у ворога. З них 13 загинили та 64 поранених – це співробітники піротехнічної служби ДСНС [1].

Виходячи з цього, стає зрозумілим цінність життя та здоров'я кожного окремо взятого піротехніка. Чим більше підготовлених та здорових саперів буде в ДСНС, тим швидше країна зможе знешкодити вибухонебезпечні предмети та розмінувати деокуповані території, а люди зможуть, нарешті, повернутися додому.

Виклики, з якими сьогодні зіштовхнулись фахівці піротехнічних підрозділів, потребують професіоналізму, належної підготовки, внутрішніх ресурсів та впевненості у своїх діях. Тому вкрай важливою проблемою сьогодення стає питання не тільки фізичного, але й психологічного здоров'я піротехніків ДСНС, як основної умови належного виконання ними своїх професійних обов'язків. Саме тому недопущення та зменшення наслідків

психотравматизації піротехніків можна вважати актуальним питанням, що вимагає найскорішого вирішення.

В аспекті вказаного, сьогодні дуже важливим стає вивчення особливостей переживання фахівцями піротехнічних підрозділів наслідків виконання своїх професійних обов'язків в умовах ведення бойових дій та дослідження прояву їх реакцій на психотравмуючі ситуації. Ці знання допоможуть зрозуміти сутність проблеми та окреслити напрям комплексної програми в межах відновлювального періоду піротехніків Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Адже відомо, що проблема «виходу з війни» є не менш, а то й найбільш складною, аніж проблема «входження у війну» [4].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. З початку війни загинули 54 рятувальника – ДСНС. Новини України та Світу. Головні і останні новини - NV. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/z-pochatku-viyni-zagynuli-54-ryatuvalniki-ostanni-novini-50290720.html> (дата звернення: 12.02.2023).
2. Інформація щодо діяльності піротехнічних підрозділів ДСНС. ShieldSquare Captcha. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/informatsiia-shchodo-diialnosti-pirotekhnichnykh-pidrozdiliv-dsns12022022> (дата звернення: 12.02.2023).
3. Про затвердження Порядку здійснення першочергових заходів щодо знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів на території України та організації взаємодії під час їх виконання. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0014-23#n14> (дата звернення: 12.02.2023).
4. Тімченко В. О. Психологічні наслідки перебування рятувальників у зоні проведення Антитерористичної операції : дис. канд. псих. наук : 053. Харків, 2017. 273 с.

УДК 159.9.07

Бушуєва Тетяна Володимирівна,
кандидат психологічних наук, доцент,
професор кафедри психосоматики та
психологічної реабілітації
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова, м. Київ

ДІАГНОСТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬО- НАУКОВОГО СЕРЕДОВИЩА В ЗАКЛАДІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Формування психологічної безпеки освітнього середовища є актуальним завданням для системи вітчизняної освіти. Якщо проблема безпеки освітнього середовища школи досить активно і глибоко досліджується науковцями, то

проблемі психологічної безпеки освітньо-наукового середовища ЗВО наразі приділяється значно менше уваги. Зокрема, практичну значущість має розв'язання питань діагностики психологічної безпеки освітньо-наукового середовища ЗВО.

Автор концепції психологічної безпеки освітнього середовища І. О. Баєва визначає категорію психологічної безпеки в трьох аспектах: 1) як стан освітнього середовища, вільний від прояву психологічного насилля у взаємодії, що сприяє задоволенню основних потреб в особистісно-довірчому спілкуванні, створює референтну значущість середовища і забезпечує психічне здоров'я включених у неї учасників; 2) як систему міжособистісних відносин, які викликають у учасників почуття приналежності (референтної значущості середовища), впевнюють людину, що вона перебуває поза небезпеки (відсутність загроз), укріплюють психічне здоров'я; 3) як систему заходів, спрямованих на запобігання загрозам з метою продуктивного сталого розвитку особистості. Нею визначені критерії та показники психологічної безпеки освітнього середовища, їх емпіричні референти. І. О. Баєвою розроблена методика діагностики психологічної безпеки освітнього середовища школи. Діагностичними показниками психологічної безпеки освітнього середовища визначаються: рівень ставлення до освітнього середовища; рівень задоволеності характеристиками освітнього середовища; рівень захищеності від психологічного насилля у міжособистісній взаємодії в умовах освітнього середовища. Методика діагностики є опитувальником, розробленим із застосуванням шкали Лайкерта. Опитувальники призначені окремо для вчителів, учнів та їх батьків. На думку автора, діагностика психологічної безпеки освітнього середовища школи ефективна за умови оцінки її всіма суб'єктами навчально-виховного процесу [7].

В розв'язанні питання інструментарію, методик діагностики психологічної безпеки освітнього середовища ЗВО можна визначити три підходи. Перший підхід полягає в модифікації методик, розроблених для діагностики освітнього середовища школи. Так, пропонуються авторські

варіанти модифікацій опитувальника І. Баєвої для студентів [3], для працівників закладів освіти [2].

Другий підхід полягає в розробці нових методик. Подібні дослідження поки нечисленні. Для визначення розуміння студентами сутності психологічної безпеки освітнього середовища ЗВО; вивчення взаємозв'язку між значущістю для студентів різних аспектів психологічної безпеки освітнього середовища та чинниками мезорівня (тип навчального закладу) і чинниками мікрорівня (соціально-демографічними та організаційно-професійними, матеріально-економічними характеристиками студентів) Л. М. Карамушка та Т. В. Дектярьова використовували авторську анкету «Психологічна безпека освітнього середовища вищих навчальних закладів», яка містила понад 20 «відкритих» запитань [4]. Г. М. Мешко, О. І. Мешко для вивчення стану психологічної безпеки освітньо-наукового середовища використали модифіковану методику І. О. Баєвої та авторську анкету для здобувачів вищої освіти третього (освітньо-наукового) рівня щодо наявності конфліктних ситуацій. Анкета вміщує 8 запитань і передбачає вибір одного із запропонованих варіантів відповіді або зазначення свого варіанту відповіді. Питання анкети мають на меті виявлення частоти, причин виникнення та шляхів урегулювання конфліктів у процесі навчання в аспірантурі [6].

Третій підхід до розв'язання питання методик діагностики психологічної безпеки освітнього середовища ЗВО полягає у використанні методик, які дозволяють діагностувати дотичні феномени. Н. Куравська зазначає, що оскільки серед діагностичного інструментарію психології дуже мало методик, які безпосередньо визначають наявність в індивіда стану психологічної безпеки, доцільно використовувати дотичні методики, що мають інформаційну цінність через тісне переплетення з категорією безпеки. Психологічна безпека особистості нерозривно пов'язана з відчуттям нею психологічного благополуччя. Для аналізу загального рівня психологічного благополуччя студентів в умовах ЗВО можна використати методику «Шкала суб'єктивного благополуччя» (М. П. Фетискін) та методику діагностики міри задоволеності

потреб А. Маслоу [5,с.81-82]. О. І. Бондарчук визнає основними ознаками психологічно безпечного освітнього середовища: 1) людиноцентризм, гуманістичну спрямованість; 2) взаємодію, вільну від проявів психологічного насилля; 3) референтну значущість і причетність кожного до конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища тощо та пропонує для визначення показників і рівнів психологічної безпеки освітнього середовища ЗВО використовувати: модифіковані методики І. Баєвої «Психологічна безпека освітнього середовища»; Шкали психологічного благополуччя К. Ріфф, в адаптації С. Карасканової; Індекс групової згуртованості Сішора, в адаптації О. Бондарчук; Шкалу «Індекс життєвої задоволеності» (М. Невгартен та ін., в адаптації Н. Паніної) [2].

Ще одним аспектом досліджень проблеми діагностики психологічної безпеки освітньо-наукового середовища ЗВО є питання якості діагностики. Серед факторів, що впливають на результати діагностики, увагу дослідників привертають характеристики особистості досліджуваних. О. П. Соцька, І. Ю. Борисюк, Н. Ю. Діомідова окреслюють три групи проблем, які можуть виникнути під час проведення діагностики психологічної безпеки освітнього середовища ЗВО: недооцінювання значущості психологічної безпеки освітнього середовища його суб'єктами (студентами, викладачами, адміністрацією); небажання розголошувати наявність психологічних загроз у навчальному закладі; наявність механізмів внутрішньоособистісного психологічного захисту. Ці особливості впливають на відвертість респондентів, знижуючи достовірність отримуваних діагностичних даних [8, с.179]. Вказані і подібні характеристики суб'єктів освітнього середовища можуть зумовлювати фальсифікацію діагностичних даних при проведенні опитування. Тож, перспективним завданням є розробка діагностичних методик, які більш захищені від можливої фальсифікації даних досліджуваними (проективних, психосемантичних методик). Крім того, методики мають враховувати специфіку освітньо-наукового середовища ЗВО. У цьому плані А.Ш. Апішева пропонує розрізняти діагностування особливостей індивідуально-психологічної

безпеки викладачів і студентів у процесі психолого-педагогічної взаємодії та діагностування особливостей соціально-психологічної безпеки викладачів (в якості членів колективу кафедр) і студентів (в якості членів колективу групи та студентського середовища загалом). На її думку, аналіз взаємозв'язку між соціально- та індивідуально-психологічними показниками щодо психологічної безпеки суб'єктів освітнього процесу дозволив би розробити програму психологічного супроводу змін в освітньому середовищі закладу вищої освіти [1, с. 9].

Проведений аналіз засвідчує необхідність подальшого дослідження питань діагностики (моніторингу показників) психологічної безпеки освітнього середовища як аспекту комплексної програми формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Апішева А. Ш. Психологічний супровід безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу/ А. Ш. Апішева. *Соціальна робота в сучасному суспільстві: тенденції, виклики, перспективи: матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф.* Київ: Університет «Україна». 2017. С. 7–9.
2. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища: сутність та умови створення / О. І. Бондарчук: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. К., 2018. 24 с.
3. Каленчук В. О. Взаємозв'язок уявлень студентів про корпоративну культуру університету та психологічну безпеку освітнього середовища/В.О.Каленчук. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки.* 2020. Вип. 1. С. 126-133.
4. Карамушка Л. М. Дослідження змісту психологічної безпеки освітнього середовища вищих навчальних закладів/ Л. М. Карамушка, Т. В. Дектярьова. *Правничий вісник Університету «КРОК».* 2013. Вип.16. С.203-210.
5. Куравська Н. Прояви захищеності як чинника психологічної безпеки студентів в умовах ВНЗ/Н.Куравська. *Збірник наукових праць:психологія.* Івано-Франківськ: Вид-во ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». №21.2016.С.79-86.
6. Мешко Г. М. Формування психологічно безпечного освітньо-наукового середовища в закладі вищої освіти/ Г. М. Мешко, О. І. Мешко *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Педагогіка. Соціальна робота».* 2020. 2 (47). С.100 – 104.
7. Обеспечение психологической безопасности в образовательном учреждении: практическое руководство / Под ред. И. А. Баевой. СПб.: Речь. 2006. 288 с.
8. Соцька О. П. Проблеми діагностики психологічної безпеки освітнього середовища / О. П. Соцька, І. Ю. Борисюк, Н. Ю. Діомідова. *Інноваційна педагогіка.* 2021. № 35. С. 175–180.

Васюк Любов Сергіївна,
соціальний педагог Криворізького
державного педагогічного університету,
м. Кривий Ріг

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

На сучасному етапі цивілізаційного розвитку постала глобальна проблема інклюзії, що спричинена екологічними, політичними, соціально-економічними кризами. Наслідки таких криз спонукають усіх нас шукати оптимальні шляхи розв'язання проблеми, зокрема й такої, що пов'язана з інтеграцією осіб з інклюзією в соціум.

Важливою проблемою, що активно обговорюється в соціумі, є інклюзивна освіта, яка привертає до себе увагу як теоретиків, так і практиків, як прихильників, так і противників її впровадження.

Сучасна українська освіта представляє інклюзію як один із базових моментів становлення соціальних взаємодій і відносин у контексті освіти, що безпосередньо вплинуло на розуміння необхідності формування інклюзивної культури.

Проблему інклюзії, зокрема й в освіті, розробляють такі вітчизняні науковці як: В. Бабич, О. Заярнюк, Т. Качалова, А. Колупаєва, Т. Озоліна, А. Омельченко, О. Отравенко, Ю. Полулященко, М. Порошенко, Н. Попова, Н. Рубцова, Т. Круцевич, С. Харченко та інші.

Саме проблема формування інклюзивної культури сучасного суспільства сьогодні звучить особливо гостро. Це безпосередньо пов'язано, з одного боку, з нерозумінням інклюзивних процесів, що вже відбуваються в українському суспільстві і є наслідком глобалізації та стандартизації освіти у світі, наслідком історичного розвитку інклюзивної освіти в західних країнах. З іншого боку, з формальним відношенням до самого феномену інклюзивної культури, який необхідно вивчати як у науковому, теоретичному аспектах, так і в практичних.

Поняття «інклюзивна культура» – багатоплановий і багатогранний феномен, що включає володіння різноманітними науковими категоріями в контексті філософії, психології, педагогіки, соціології та спеціальних галузей. Концепція інклюзії набула свого розвитку в політичних і соціально-філософських теоріях, спрямованих на виявлення ролі та місця соціального суб'єкта.

Зазначимо, що в наукових колах продовжуються дискусії щодо єдиного понятійного апарату та універсальних методик у розумінні та інклюзивної освіти.

Виокремлюються кілька базисних підходів до інклюзивної освіти. Так, пріоритетний підхід – це синтез інтегрованого та диференційованого навчання учнів із комплексними порушеннями органів сприйняття, опорно-рухового апарату та інтелекту в корекційних закладах.

Інший підхід полягає в диференційованому навчанні людей у спеціальних групах в освітніх закладах. Зазначені підходи підкреслюють однобічність поглядів на інклюзивне навчання. Тому відповідна освіта за визначенням стосується винятково учнів з особливими освітніми потребами або з інвалідністю.

Р. Райзер, розглядаючи питання інклюзивної культури, наголошує на значущості певних технологій і методів ефективної інклюзивної діяльності:

- постановка проблем розуміння особливих освітніх потреб всередині освітніх програм;
- застосування позитивних образів індивідів з особливими освітніми потребами;
- конструювання підходів до спільного освітнього процесу різних людей. освітнього процесу різних груп учнів;
- використання різних форм діалогу, спрямованих на конструктивний процес усвідомлення рівних освітніх можливостей у різних соціальних груп [4].

З іншого боку, наприклад, А. Колупаєва виявляє наявні понятійно-семантичні невідповідності у визнанні ролі інклюзії в контексті конструктивно-

діяльнісного підходу, дає характеристику джерел соціально-конструктивістського аналізу проблеми інвалідності з позиції аналізу соціальної (соціокультурної) моделі [2].

Особливості взаємозалежності соціальної педагогіки та культурології, специфіку та принципи культурологічного підходу в практиці інклюзії та створенні соціокультурного середовища розглядає Н. Попова. У ході вивчення проблеми з'ясувалось, що застосування різноманітних практик мистецтв у руслі культурологічного підходу до теорії інклюзії має пізнавальні проблемні зони.

На сьогодні намітилася тенденція перегляду основних підходів до визначення та розуміння сутності й особливостей феномена інклюзивної культури. Остання уявляється насамперед як спеціальна концепція, у межах якої комплекс цінностей, настанов і знань формують теоретичні засади інклюзивної освіти; по-друге, як базова частина культури даної соціальної групи, спрямованої на прийняття цінностей і принципів інклюзії, що забезпечує підвищення продуктивності інклюзивної освіти у відповідній установі; по-третє, як локальний мікроклімат поваги та довіри. Також слід вести дискурс про інклюзивну культуру як особливу, унікальну інклюзивну атмосферу в соціальній групі, що дає змогу впроваджувати елементи цієї культури в освітній процес у закладах [3].

Інклюзивна культура є частиною загальної культури суспільства, тому вона ґрунтується на фундаментальних ціннісних засадах культури загалом. Виходячи з цього, серед важливих ознак інклюзивної культури організації виокремлюють такі:

- інклюзивна культура є складовою частиною культури соціуму загалом;
- інклюзивна культура організації акумулює локальні культури її суб'єктів;
- основи інклюзивної культури складають цінності, настанови та принципи інклюзивної освіти в контексті суспільства, що «інклюзивного» суспільства [1].

Таким чином, фундаментом розуміння інклюзивної освіти загалом, розуміння інклюзії та соціальної інтеграції, питань формування інклюзивної культури є аксіологічний підхід. Він дає можливість уявити освіту як соціокультурний феномен, що знаходить відображення в рамках базисних теорій фундаментальності й універсальності гуманістичних цінностей.

Важливими для адекватного і багатостороннього розгляду феномена освітньої інклюзії та питань формування інклюзивної культури в сучасному суспільстві є також такі підходи, що потребують подальшого розгляду, як системний, антропологічний, синергетичний, технологічний, медичний, соціальний, міждисциплінарний.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Качалова Т. В. Формування інклюзивної культури закладу вищої освіти. *Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. Сер. Психолого-педагогічні науки*. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2018. № 3. С. 35–44.
2. Колупаєва А. А. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навч.-метод. посіб. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
3. Миронова С. П. Нова українська школа: особливості організації освітнього процесу учнів початкової школи в інклюзивних класах: навч.-метод. посіб. Тернопіль: Астон, 2020. 176 с.
4. Ричард Райзер Социальный и медицинский подходы к инвалидности. *Invisible Children. Report of Joint Conference on Children, Image and Disabilities held on March. 1, 1995*. P.55-56.

УДК 159.9

Вдовіна Олена Олександрівна,
кандидат наук з соціальних комунікацій,
доцент, старший науковий співробітник
науково-дослідного відділу науково- та
навчально-методичного забезпечення
мовної підготовки наукового центру
мовного тестування навчально-наукового
центру іноземних мов Національного
університету оборони України
імені Івана Черняхівського, м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Активне впровадження ідеології освіти, провідною стратегією якої є орієнтація на розвиток здобувача освіти як особистості, може бути реалізоване

тільки на науково-обґрунтованих засадах формування безпечного освітнього середовища [5]. Згідно з Конституцією України людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека визначені найвищою соціальною цінністю. Відповідно до абзацу десятого частини третьої статті 26 Закону України «Про освіту» [1] керівник закладу освіти в межах наданих йому повноважень забезпечує створення у закладі освіти безпечного освітнього середовища, вільного від насильства та булінгу (цькування). Відповідно до пункту 1 частини першої Закону України «Про повну загальну середню освіту» [2] безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг із харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору тощо.

Постання проблеми забезпечення психологічної безпеки для всіх учасників освітнього процесу, спричинене умовами нашого сьогодення і специфічними проблемами освітнього середовища. Безпека розглядається в якості ключової психологічної характеристики освітнього середовища, а психологічно безпечне освітнє середовище – як умова особистісного зростання суб'єктів освітнього процесу через їх взаємодію, вільну від проявів психологічного насилля; референтну значущість і причетність кожного суб'єкта до конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища; людиноцентризм, гуманістичну спрямованість тощо [3]. Виходячи з вище викладеного можемо зробити висновок, що психологічна безпека є фундаментальним критерієм функціональності освітнього середовища.

Стейкхолдерами психологічної безпеки освітнього середовища є педагогічні (науково-педагогічні) працівники, керівники закладів освіти, батьки

здобувачів освіти, та власне, самі здобувачі вищої освіти. На створення психологічної безпеки освітнього середовища впливають соціально-психологічний клімат закладу освіти, стиль керівництва, рівень професіоналізму науково-педагогічних працівників, зацікавленість усіх учасників освітнього процесу у його формуванні.

Важливим етапом формування безпечного освітнього середовища є готовність самих педагогічних (науково-педагогічних) працівників до його формування. Ця готовність, з-поміж іншого, може формуватися шляхом підвищення кваліфікації зазначених працівників шляхом проходження ними курсів підвищення кваліфікації. Вважаємо за доцільне включення до програм підвищення кваліфікації навчальні модулі з питань компетентнісного навчання і створення психологічно безпечного освітнього середовища, а також проходження відповідних, за тематичним наповненням, онлайн-курсів, вебінарів, тренінгів, семінарів тощо. Окрім того, важливим моментом при забезпеченні психологічної безпеки освітнього середовища є також принцип команди («командний професіоналізм» або ж Тім білдінг). Принцип «Тім білдінгу» («Team building»), що давно є широко розповсюдженим є зарубіжних країнах та ефективно використовується у різних сферах людської діяльності (освіта, медицина, бізнес, громадська та волонтерська діяльність тощо) – це низка певних заходів, які спрямовані на створення більш гармонійних і дружніх відносин між працівниками [6] (співробітниками) певної установи, організації, підприємства тощо. Доведено, що використання принципу команди у сфері освіти дає надзвичайно позитивний результат у тому числі й у розрізі створення психологічної безпеки освітнього середовища, адже згуртований, освічений та вмотивований колектив не лише спроможний вирішити проблеми, що виникають, але й передусім, попередити їх виникнення. Team building охоплює різні заходи, проте переслідує одні й ті самі цілі: підвищення мотивації та ініціативності співробітників; вибудовування зв'язків між різними відділами та підрозділами; підвищення особистісного потенціалу науково-педагогічних працівників; формування конкретних навичок ефективної командної взаємодії.

Зауважимо, що психологічна безпека освітнього середовища залежить також від усвідомлення усіма учасниками освітнього процесу власних життєвих цінностей та пріоритетів, актуалізації особистісних якостей, професійних умінь та навичок. Аналіз ситуацій, рольове програвання, практичні завдання, обговорення конкретних проблем у великому колі сприятимуть формуванню навичок роботи у команді, ефективному спілкуванню, конструктивному розв'язанню конфліктних ситуацій, розвитку професійної рефлексії фахівців та виробленню оптимальних шляхів створення психологічної безпеки освітнього середовища.

Отже, створення психологічно безпечного освітнього середовища є одним із головних принципів сучасної системи освіти та можливе завдяки виконанню наступних умов:

- поширення системи консультативно-роз'яснювальної та просвітницької роботи серед педагогічних (науково-педагогічних) працівників, спрямованої на розвиток їх фахової компетентності щодо працезохоронної та безпеко-орієнтованої діяльності [4];
- впровадженню в освітній процес принципів і стандартів, як базових для закладів освіти;
- формуванню мотивації та підвищенню кваліфікації педагогічних працівників щодо необхідності застосування комплексного підходу у створенні психологічної безпеки освітнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145- VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
2. Про повну загальну середню освіту: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 10.02.2023).
3. Бондарчук О. Психологічна безпека освітнього середовища: сутність та умови створення / О. І. Бондарчук: спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. К., 2018. С.4
4. Кітова О. Безпечне освітнє середовище як необхідна умова навчання, соціалізації та самореалізації. <http://surl.li/exfck> (дата звернення: 10.02.2023).
5. Шелевер О., Фізер В. Психологічна безпека освітнього середовища: психолого-педагогічний аспект. URL: http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2019/67/part_1/20.pdf (дата звернення: 10.02.2023).

6. Що таке тимблдинг (командоутворення) і як допомогти співробітникам працювати продуктивніше. URL: <https://cutt.ly/Q36tGOS> (дата звернення: 10.02.2023).

УДК 159.9

Вінник Наталія Дмитрівна,
кандидат психологічних наук, старший
викладач кафедри психології особистості
та соціальних практик Факультету
психології, соціальної роботи та
спеціальної освіти КУБГ, м. Київ;
Галушка Володимир Володимирович,
магістр кафедри ПОСП, м. Київ

ДУХОВНІ КОПІНГ-РЕСУРСИ ЯК ОСНОВА КОПІНГ-ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

Не можна не погодитися з думкою Ганса Сельє, розробника теорії стресу, що життєва енергія представляється як активна внутрішня сила і як психологічний ресурс, що підтримує психічне та фізичне здоров'я духовної сфери, яка включає безліч складових елементів. Сприятлива духовна атмосфера як стимулює інтелектуальну творчу діяльність, так і підвищує соціальний настрій. Саме в таких умовах у кожного з'являється можливість знаходити та накопичувати психологічні ресурси, необхідні в кризових ситуаціях.

Відомо, що потужним стимулом для розвитку ресурсів можуть бути кризові ситуації. В екстремальних або стресових умовах людина стає особливо сприйнятливою до осмислення та розуміння того, чого їй не вистачає для боротьби з труднощами. Індивідуальна стратегія подолання життєвих труднощів насамперед залежатиме від внутрішніх духовних резервів (ресурсів) особистості.

Так, словник української мови тлумачить поняття ресурс – «такий, що відновлюється», що є помічним для кризових ситуацій особистості [2, с. 65].

Щодо внутрішніх ресурсів – це здатність чинити опір, емоційна стабільність, атрибутивні тенденції [5].

Повністю погоджуючись з думкою Е. Фромма [9] про те, що психологічні ресурси особистості допомагають зберігати душевну рівновагу за складних

життєвих обставин. На нашу думку, саме надія, як активне сподівання та готовність до зустрічі з новим; раціональна віра, як переконаність в наявності можливостей, у тім числі, можливостей долання складної ситуації; мужність, як здатність чинити опір спробам зовнішнього світу зруйнувати надію та віру є основними духовно-психологічними копінг-ресурсами особистості.

Копінг-ресурси – це характеристики особистості та соціального середовища, які полегшують або уможлиблюють успішну адаптацію до життєвих стресів. У більшості робіт, що стосуються проблеми копінг-поведінки, використовується типологія копінг-ресурсів, запропонована S.Folkman або її модифікації. S. Folkman виділяє такі види копінг-ресурсів: фізичні (здоров'я, витривалість), матеріальні (майно, гроші), психологічні (переконання, самооцінка, локус контролю, мораль тощо), соціальні (соціальні зв'язки людини). Автор підрозділяє ресурси на особистісні та середовищні. Особистісні ресурси включають ресурси когнітивної сфери (можливості, що дозволяють оцінювати вплив соціального середовища); ресурси самосвідомості (Я-концепція, уявлення людини про себе); ціннісно-мотиваційну структуру особистості; позицію людини стосовно смерті, життя, любові, самотності, віри; духовність людини; конкретні особисті якості, властивості (інтернальний локус контролю, афіліація, емпатія, соціальна компетентність). Ресурси соціального середовища пов'язані з системою соціальної підтримки (оточення, в якому живе людина: сім'я, суспільство) та соціально-підтримуючим процесом (уміння знаходити, приймати, надавати соціальну підтримку) [8].

Слід зазначити, термін «coping» був вперше використаний у 1962 році L.Murphy. Досліджуючи поведінку дітей дошкільного віку щодо подолання криз розвитку, автор виділив вроджені та набуті (диференційовані) форми поведінки індивіда у процесі пристосування до стресової ситуації. Згідно з визначенням L. Murphy (1974), термін «копінг» означає «спробу створити нову ситуацію, будь вона загрозливою, небезпечною, або радісною та сприятливою» [6]. Ще L. Murphy на початковому етапі вивчення копіngu звернув свою увагу на його зв'язок з індивідуально-типологічними особливостями особистості та

попереднім досвідом проживання стресових ситуацій. Копінг-поведінка здійснюється на основі копінг-ресурсів за допомогою копінг-стратегій. У теорії копінг-поведінки виділяють такі базисні копінг-стратегії як вирішення проблем, пошук соціальної підтримки та уникнення [6].

Отже, основні підходи до розуміння копінг-поведінки переважно розроблені зарубіжними дослідниками (Amirchan J., Folkman S., Lazarus R., Nakano K., Petrovsky M. та ін.). У вітчизняній психології вивченню різних аспектів проблеми копінг-поведінки присвячені роботи І. Бринзи, О. Рязанцевої, С. Кузікової, О. Штепи та ін.

Виходячи з найбільш відомих визначень копінг-поведінки дозволяють розуміти як: комплекс усвідомлених адаптивних дій, або соціальну поведінку, що допомагає особистості справлятися зі стресом способами, адекватними індивідуальними ресурсами та ситуації через усвідомлені стратегії дій; індивідуальний спосіб взаємодії з ситуацією відповідно до значущості в житті людини та її психологічних можливостей; когнітивні й поведінкові зусилля індивіда тощо.

Не дивлячись на незаперечну актуальність означених термінів, проблема залишається недостатньо реалізованою як в теоретичному, так і практичному аспектах. Тому акцентуємо увагу на презентацію декількох психодіагностичних методик за темою тез.

Так у 2009-2011 рр., С. Петерсоном вводиться поняття позитивних ресурсів особистості або «сил характеру», які потрібні для досягнення чеснот. Це креативність, допитливість, гнучкість мислення, інтерес до навчання, мудрість, хоробрість, наполегливість, відвертість, життєва енергія, любов, доброта, соціальний інтелект, причетність до спільної справи, неупередженість, лідерство, здатність вибачати, скромність, поміркованість, самоконтроль, відчуття прекрасного, почуття гумору, вдячність, надія, релігійність. Загальнолюдськими чеснотами, на думку автора, є духовність, любов і гуманізм мудрість і пізнання, справедливість, мужність, самовладання [7].

Для емпіричного дослідження запропоновано Тест-опитувальник екзистенційних ресурсів Є. Рязанцевої [4, с. 205]. Опитувальник якнайкраще діагностує духовні копінг-ресурси, адже це ресурс свободи, ресурс сенсу, ресурс самотрансценденції, ресурс прийняття, ресурс віри.

Також варта уваги Методика диспозиційної характеристики саморозвитку особистості, розроблена С. Кузіковою, яка призначена для визначення рівня актуалізації психологічних ресурсів саморозвитку особистості, та містить такі шкали: «потреба в саморозвитку», «умови саморозвитку», «механізми саморозвитку» [3, с. 136].

Таким чином, активні конструктивні стратегії поведінки подолання (копінг) в сукупності з позитивним використанням соціальних ресурсів (контактів) за допомогою копінг-ресурсів, зокрема, духовних підвищує стресостійкість людини. А індивідуальні стратегії поведінки можуть сприяти або перешкоджати успішності подолання стресів в залежності від ступеня власного психологічного ресурсу, а також впливати на збереження здоров'я суб'єкта спілкування і праці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вінник Н. Д. Усвідомлення юнацтвом власної психологічної ресурсності та індивідуальних стратегій поведінки в умовах стресу. URL: <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/42612>
2. Етимологічний словник української мови: У 7 Т./ Т.6: У – Я/ уклад. Г. П. Півторак та ін., 2012. С. 65.
3. Кузікова С. Б. Емпіричне дослідження саморозвитку суб'єктної діяльності / С. Б. Кузікова. *Психологічні науки: проблеми і здобутки*. Додаток 1 до № 1. Т. IV. 2012. Тематичний випуск «Проблеми емпіричних досліджень у психології». Вип. 6. С. 132–139.
4. Рязанцева О. Ю., Бринза І. В. До проблеми діагностики екзистенціальних ресурсів особистості. *Актуальні проблеми психології*: зб. наук. праць Інституту психології ім. Г. С. Костюка [за ред. С.Д. Максименка]. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. Т. 7. Вип. 23. С. 201–209.
5. Lazarus R. S., Launier R. Stressbezogene transaktionen zwischen PERSON UND Umwelt. In R. Nitsch (Hrsg.). *Stress: Theorien, untersuchungen, Massnahmen*. Bern: Huber, 1981. S.213-259.
6. Murphy L. *Coping vulnerability and residence in childhood – coping and adaptation* / L.Murphy. N.Y. 1974.
7. Park N. Character Strengths: Research and Practice / N. Park, C. Peterson // *Journal of College & Character*. – 2009. – No 4 (April). – Vol. X. URL: <http://www.tandfonline.com/page/terms-and-conditions>.
8. Folkman S. Personal control and stress and coping process: A theoretical analysis // *Journal of Personality and Social Psychology*. 1984. 46. P.839-852.

9. Fromm E. The Heart of Man, its genius for good and evil / пер. В. А. Заска. М.: АСТ, Астрель, 2010. 256 с.

УДК 37.032.

Власова Віоріка Сергіївна,

здобувач вищої освіти першого курсу факультету підготовки спеціалістів для превентивної діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро;

Комих Наталія Григорівна,

кандидатка соціологічних наук, доцентка, доцент кафедри гуманітарних дисциплін та психології поліцейської діяльності Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, м. Дніпро

ВИКЛИКИ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Сучасні зміни та процеси, які відбуваються в нашій державі, мають колосальний вплив на кожен галузь знання та науки. Війна змусила переглянути засадничі та світоглядні позиції кожним українцем. Відтак маємо новий погляд на освіту, який маємо реалізувати вже зараз. Питання стосується не тільки ціннісного виміру, але й багатьох практичних запитань, які щодня вирішують педагогічні працівники в межах освітнього процесу. Тому важливим є чітке розуміння як саме мають діяти освітяни на час початку та завершення навчального року та до чого готуватись далі.

Парадоксально, але в часи війни, яка несе руйнацію, українське суспільство не тільки згуртувалось, але й на противагу такої складної ситуації спрямовує свої сили на подальший свій розвиток. Так, 8 березня міністр освіти та науки Сергій Шкарлет виступив із пропозицією скасувати у 2022 році зовнішнє незалежне оцінювання (ЗНО) та вступні іспити на магістратуру: єдиний вступний іспит (ЄВІ) з іноземної мови та єдине фахове вступне випробування (ЄФВВ). Це викликало масу обурень з боку батьків. Натомість МОН було розроблено порядок вступу до ВНЗ. Що ж до тих університетів, які були на окупованих територіях, вдалося перемістити. Маса закладів, які

працюють у тилкових регіонах, включились у програми внутрішньої мобільності, запросили на навчання студентів до себе [1].

При цьому створено дві системи розширених можливостей для дітей з тимчасово окупованих територій. Перша категорія вступників – з територій, які були окуповані до 24 лютого 2022 року. Таким дітям треба видати свідоцтво про повну загальну шкільну освіту і зарахувати до закладу вищої освіти на підставі випробування, бо вони не завершували освітню програму за освітніми стандартами України.

Друга категорія вступників – ті, хто опинились на тимчасово окупованих територіях чи в зоні бойових дій після 24 лютого. Вони мають свідоцтво про закінчення повної загальної середньої освіти. Всі ці заходи дали абітурієнтам, а вже студентам гарантоване Конституцією України право на освіту [1].

Воєнний стан в країні продовжений, але освітній процес не порушився, адже не зважаючи на всю складність ситуації, система освіти досить добре підготовлена до війни, в цьому таку систему допоміг пришвидшити до on-line, COVID-19. І коли під час пандемії COVID-19 основним завданням було обмежити фізичні контакти, щоби мінімізувати розповсюдження вірусу, то в умовах війни перед керівниками вишів та МОН стоїть завдання зробити освітній процес безпечним, не втративши якості. І хоча МОН на своєму сайті повідомило, що в умовах війни до офлайн навчання готові понад 40% ВНЗ, але висловило лише побажання чи рекомендацію організувати такий освітній процес одночасно онлайн і офлайн [3].

У свою чергу дослідження центру CEDOS показало, що питання перспектив повернення ЗВО до навчання офлайн навчання є актуальними. Була проголошена ідея можливого перенесення навчання влітку, для економії енергоресурсів. Принаймні у частині України є передумови, щоб поступово й поетапно повертатися до офлайн навчання, з урахуванням заходів безпеки. Головне, щоб онлайн навчання не залишилося з нами назавжди [2].

Проте більшість вишів України віддають перевагу дистанційній освіті, яка безперечно, має свої переваги. Водночас, під час дослідження, проведеного

Державною службою якості освіти спільно з проектом «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe), недоліками дистанційки, що впливають на результати навчання, викладачі назвали:

- брак живого спілкування;
- не повне засвоєння навчального матеріалу через повітряні тривоги, відсутність світла.

Окрім дистанційного навчання існує практика змішаного навчання, яке характеризує собою поєднання онлайн та офлайн-навчання у один ланцюжок, що творить «навчальний досвід» студента та самодостатній логічний курс чи предмет [3]. При змішаному навчанні інструкції/теорія, яку студент опрацьовує онлайн (чи то у формі самостійного прочитання матеріалів, чи при перегляді демонстраційних відео, чи при перегляді відеозапису лекції викладача), знаходять своє застосування офлайн (тобто у виші під час занять). Всі активності та заняття, що відбуваються в університеті мають поєднуватись та на практиці закріплювати знання, здобуті студентом при самостійній роботі онлайн.

Отже, підсумовуючи вищенаведене, можна сказати, що виклик навчання під час воєнного стану, Україна і вся система освіти прийняла з 2014 року, саме з того часу навчальні заклади Донецької та Луганської областей були прийняті до інших ВНЗ, а студентам надавалася всебічна підтримка.

На сьогоднішній день всі освітні процеси покращуються, МОН тісно співпрацює з Google Україна. Держава робить усе можливе для підтримки уразливих здобувачів освіти, активно долучаючи міжнародних партнерів, переведення на бюджетні місця десятки тисяч студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Міністерство освіти і науки України. URL: <https://t.me/s/SerhiyShkarlet> (дата звернення: 22.10.2022 р.).
2. Освіта і війна в Україні (24 лютого – 1 квітня 2022) URL: <https://cedos.org.ua/researches/osvita-i-vijna-v-ukrayini-24-lyutogo-1-kvitnya-2022/> (дата звернення: 20.01.2023 р.).
3. Освіта України в умовах воєнного стану. *Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.*

Водолазська Тетяна Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри освітньої політики Полтавської
академії неперервної освіти
ім. М. В. Остроградського, м. Полтава

МОДЕЛЮВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Філософія змін у вітчизняній освіті, визначена Концепцією «Нова українська школа», акцентує увагу на створенні сучасного освітнього середовища, здатного забезпечити *вільний розвиток особистості*. Це означає, що орієнтирами для закладу освіти мають стати *активність і свобода вибору всіх учасників освітнього процесу*. Мета моделювання шкільного освітнього середовища полягає у забезпеченні особистісного розвитку здобувачів освіти, задоволенні їх потреб у саморозвитку, самовдосконаленні, самореалізації, створенні підґрунтя для формування ціннісних орієнтирів та мотивів діяльності. Особливої уваги заслуговує забезпечення можливостей для формування якостей особистості, необхідних для успішної реалізації життєвої траєкторії.

Моделювання освітнього середовища ґрунтується на *забезпеченні освітніх потреб здобувачів освіти*, які є точкою відліку при виборі форм і методів навчання, просторової організації класної кімнати, розробці дизайну уроку тощо. Змінюючи розташування парт у класі, вибираючи місце проведення уроку, упроваджуючи нову технологію, вчителю варто зважати на вплив нововведень у вирішенні освітніх задач, створенні умов для розкриття дитиною своїх сильних сторін. Врахування особливостей, інтересів та потреб суб'єктів освітнього процесу робить освітнє середовище кожного класу, кожної школи неповторним та унікальним.

Важливою для освітнього середовища є *безпека* в усіх її проявах. Учні та педагогічні працівники потребують такого стану освітнього середовища, в якому вони відчуватимуть фізичну, психологічну, інформаційну та соціальну

безпеку, комфорт і благополуччя [1]. Варто подбати й про якість взаємодії учасників освітнього процесу, стан їхнього емоційного благополуччя.

Освітнє середовище може виступати «третім учителем», якщо вчителі та учні навчаться його використовувати. Безпосередня «зустріч» учня з об'єктами та явищами, його взаємодія у конкретному просторово-предметному середовищі, контакт з іншими людьми – необхідні умови моделювання освітнього середовища. Без активності дитини, її взаємодії з предметами, людьми можна говорити про невикористаний простір можливостей [2]. Якісні ремонти в школах, сучасні меблі, оснащені кабінети, нові технології й дидактичні засоби навчання без активного їх використання залишаються штучно створеним простором, який не виконуватиме свого основного призначення – розвиток особистості.

Освітнє середовище не обмежується стінами школи. Уроки серед природи, пленери, заняття в музеях, самостійні заняття вдома – це компоненти цілісної системи. Змінюється локація, форма заняття, але незмінними залишаються основні положення та принципи моделювання освітнього середовища.

Моделювання освітнього середовища – це не те саме, що його декорування, прикрашання. Моделюючи освітнє середовище, завжди варто думати про те, як запропонована модель вплине на процес навчання. Включення сучасних технологій в освітній процес, використання нових інструментів має стимулювати дитину до пізнання, надихати її на навчання, мотивувати до нових відкриттів. У процесі моделювання освітнього середовища педагогам варто звернути увагу на реалізацію наступних принципів:

– *цілісність та єдність* освітнього середовища сприяють організації простору, полегшують візуальне сприйняття, допомагають запобігти «візуальному забрудненню»;

– *багатофункціональність, гнучкість і мобільність* дозволяють організовувати різні види діяльності, забезпечують швидку зміну організації просторового компонента, економлять простір;

– *відповідність віковим особливостям* учнів ґрунтується на врахуванні способів сприйняття інформації, навчальних стратегій, характері пізнавальної діяльності, стилів спілкування учнів різного віку;

– *персоналізація* забезпечує можливість кожному знайти комфортний для себе простір, реалізуватися в різних видах діяльності;

- *свобода вибору, відкритість, креативність* створюють сенси, сприяють розвитку творчості;

- *практичність та ергономічність* забезпечують безпеку простору, його функціональність;

- *естетизація, гармонійність і збалансованість* передбачають емоційну врівноваженість, запобігають візуальній агресії;

- *соціалізація та співпраця* передбачають наявність місць для спілкування, спільного відпочинку та роботи.

Оскільки основою освітнього середовища є взаємодія, то засадничими факторами його моделювання є партнерство і співробітництво, де учитель і учні – партнери у досягненні мети. Для забезпечення співробітництва в новій українській школі використовуються найрізноманітніші форми: колективно-групова, колективна творча робота, робота в мікрогрупах, в змінних групах, ігрова та проєктна діяльності.

Освітній заклад має стати місцем, безпечним для дитини. Йдеться не лише про фізичну безпеку, а й про *атмосферу довіри й взаємоповаги*. Насамперед необхідно формувати у дітей здатність відповідати за свої вчинки, поведінку, прийняті рішення, виконання обов'язків перед собою та іншими. Активна участь дітей в моделюванні середовища класу допомагає формувати в них почуття відповідальності, розуміння, що класна кімната і все освітнє середовище належить саме їм. Учні мають брати участь в ухваленні рішень щодо розміщення навчальних матеріалів, оформленні класної кімнати.

Запорукою формування відповідальності є певна частка самостійності дитини в організації власного розпорядку дня та плануванні власної діяльності як у школі, так і вдома, адже відповідальність передбачає наявність таких якостей, як самостійність, наполегливість, ініціативність та активність у діяльності, а також певного рівня саморегуляції, самоконтролю, рефлексії [4].

Якісне освітнє середовище розширює горизонти дитини, розвиває навички та вміння в різних сферах навчання, забезпечує програмами, враховує індивідуальні особливості учнів та їх навчальні стилі, підтримує активне навчання і критичне мислення, знайомить дітей з інформаційними технологіями, формує життєво необхідні навички [3].

Моделюючи освітнє середовище, варто пам'ятати, що:

1. Шкільне освітнє середовище здатне впливати на мотивацію учнів до навчання, забезпечувати їх потребу в пізнанні, задовольняти освітні потреби.

2. Учень перебуває не тільки під впливом психолого-педагогічних, матеріально-технічних, санітарно-гігієнічних умов; соціокультурні, естетичні, пізнавально-мотиваційні чинники також відповідають за розвиток особистості.

3. Розвивальний потенціал конкретного просторового оточення не визначається лише наявністю засобів навчання, меблів, спеціально обладнаних приміщень. Він забезпечується можливістю для всіх суб'єктів освітнього процесу взаємодіяти із середовищем, опанувувати його, здійснювати просторовий і предметний вибір, змінювати, конструювати його в процесі власної діяльності.

4. Простір класу – це місце докладання зусиль дитини, спрямованих на осмислення себе, своїх потреб, інтересів, бажань. Він виступає результатом засвоєння, усвідомлення й осмислення об'єктивної реальності, яка виникає в процесі взаємодії особистості з навколишньою дійсністю.

5. Учитель забезпечує «зустріч» дитини з предметами та об'єктами середовища, виступаючи фасилітатором.

6. Моделювання освітнього середовища потребує системних змін і не може бути одноразовою акцією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи НУШ. URL: https://www.unicef.org/ukraine/media/3646/file/safe_school_in_NUS.pdf (дата звернення : 10.02.2023).
2. Водолазська Т. В. Освітнє середовище як «третій учитель». *Імідж сучасного педагога*. (4 (181)). 2018. С.10–12. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-4 \(181\)-10-12](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2018-4 (181)-10-12)
3. Водолазська Т. В. Інструменти оцінки шкільного освітнього середовища. *Імідж сучасного педагога*. (1(190)). 2020. С. 93–97. URL: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-1\(190\)-93-97](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2020-1(190)-93-97)
4. Технологія «Стіни, які говорять». URL: <http://ukrdeti.com/wp-content/uploads/2017/05.pdf> (дата звернення : 10.02.2023).

УДК 37.035.6:035.7

Волянук Борис Олексійович,
методист центру виховної роботи, захисту
прав дитини та громадянської освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ВІЙНИ

Проблема національної безпеки є однією з ключових у розвитку будь-якого суспільства. Суспільна система, що не здатна забезпечити власну національну безпеку, завжди перебуває на межі ризику свого припинення. Конституція України визначає захист Вітчизни обов'язком громадян України, найважливішою функцією держави. Безпека людини, її життя і здоров'я визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Як визначено в Конституції України (ст. 17, 65) – захист суверенітету і територіальної цілісності України є найважливішими функціями держави, справою всього українського народу.[1] Одним із обов'язкових елементів державності країни, атрибутом її самостійності, суверенітету, а також суб'єктом міжнародного життя є Збройні Сили. Вони виконують одну з найголовніших функцій держави – захисну [2].

Прагнучи знищити Україну, «новітній фюрер» захотів позбавити український народ права на існування, культуру, історію і саме життя на його власній одвічній землі й використати її ресурси, бо без її робочих рук і ресурсів ерефія виявилася нездатною виробляти майже нічого конкурентоздатного».

Україна знищила імперські міфи росії, чітко вказуючи, що «росія є лише крадієм чужих земель і історії, зокрема історії Київської Русі та й самої своєї назви, взятої з чужинецької мови» [3, с. 1]. Готовність Збройних сил України до виконання своїх функцій значною мірою залежить від її особового складу, зокрема підготовленості молоді до проходження військової служби.

Метою навчального предмета «Захист України» – епіцентру військово-патріотичного виховання, є формування в учнівської молоді життєво необхідних знань, умінь і навичок щодо захисту Вітчизни та дій в умовах надзвичайних ситуацій, а також системного уявлення про військово-патріотичне виховання як складову частину національно-патріотичного виховання [4]. Сьогодні виникає нагальна необхідність переосмислення зробленого і здійснення системних заходів, спрямованих на формування нового українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Військово-патріотичне виховання орієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту Української держави, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби. Його зміст визначається національними інтересами України і покликаний забезпечити активну участь громадян у збереженні її безпеки від зовнішньої загрози.

Сьогодні, в час героїчного захисту українцями своєї Батьківщини від жорстокої навали хижих кремлівських орд московитів, формування оборонної свідомості, мотивації української молоді до набуття ними необхідних компетентностей у сфері безпеки і оборони, утвердження української національної та громадянської ідентичності, необхідна командна робота органів влади, адміністрацій і педагогічних колективів у професійному і фаховому вирішенні проблем нормативної та матеріально-технічної бази здійснення національно-патріотичного виховання, взаємопідтримки та відповідальності за їх недостатнє виконання. На це чітко вказують нормативно-правові документи.

На перший план виходить морально і фізично підготовлена до захисту Вітчизни молода людина, її тренуваність і позитив від вивчення початкової

військової підготовки сприяє вирішенню питання поповнення кадрів Збройних Сил України, інших силових формувань держави та мобілізаційного резерву.

У навчальній програмі предмета «Захист України», затвердженої наказом МОН України № 698 від 03.08.2022 р., методичних рекомендаціях з предмета МОН України від 19.08.2022 р. вказується на практичну спрямованість предмета, використання активних методів навчання, які спонукають учнів/учениць до активної розумової та практичної діяльності у процесі оволодіння навчальним матеріалом. Оновлений зміст програми дає змогу вести підготовку до Національного спротиву: вивчаються нові питання «Стратегія та тактика інформаційної війни. Кібербезпека. Сучасні інноваційні засоби ведення гібридних війн. Правила поведіння в умовах інформаційної блокади. Цифрові права та цифрова грамотність. Безпека онлайн-спілкування. Безпека онлайн-листування. Онлайн безпека у соціальних мережах. Онлайн безпека у громадських місцях. Створення та використання паролів».

Життя вимагає вивчення: іноземних мов, адже необхідне користування різноманітними приладами, зброєю, технікою; інформаційно-цифрових компетенцій для протидії дезінформації, дії по втраті зв'язку. Нові знаннєві компетенції забезпечують правові та організаційні засади Національного спротиву, основи його підготовки та ведення, завдання та повноваження сил безпеки та сил оборони, структуру військової організації держави (ВОД) та її керівництво, принципи діяльності гуманітарних операцій, де маємо чітко уявляти і розуміти: про діяльність НАТО, перспективу і перевагу вступу України в НАТО, методи протидії дезінформації щодо військових злочинів, військових здобутків противника, небезпеку техногенних і природніх катастроф, алгоритм дій в разі втрати мобільного чи інтернетзв'язку.

Життя вимагає знань з прикладної фізичної підготовки (вправи для верхнього поясу, поперека, відновлення і зміцнення м'язів під час тривалого виконання завдань у засобах захисту), бо постає гостра потреба відновлення організму, реабілітації у польових умовах.

Внесені зміни у вивчення вогневої підготовки: крім знань про історію

розвитку та класифікацію стрілецької зброї, історію розвитку українського зброярства та його перспективи, озброєння іноземних армій, майбутньому воїну необхідно знати прийоми і правила стрільби, формулу «тисячки», вміти визначати відстань до цілі (2-3 способи, адже прилади виходять з ладу).

Майбутньому захиснику необхідні знання з тактичної підготовки: як з основ топографії, так і індивідуальних дій і взаємодій – вузли і зв'язки, види та призначення багать, способи їх розведення в різних умовах та маскуванню, основні способи приготування та добування їжі при виконанні бойових завдань. Раціон воїна, сухий пайок, водозабезпечення, добова норма, запас, порядок використання, джерела, їх пошук, способи очищення та знезараження, питний і водно-сольовий режим, пересування бійця, польові споруди, інженерні заходи маскуванню, таборування, тайники для зберігання паливно-мастильних матеріалів, підготовку зв'язку, правила переговорів засобами зв'язку, евакуацію поранених, пошкодження бойової техніки, тактико-технічні характеристики і порядок використання аерозольного маскуванню [4].

Тож впродовж навчального року у закладах освіти доцільні заходи окремого розділу плану роботи «Національно-патріотичне виховання і предмета «Захист України»:

- декади і тижні Захисника і Захисниці України (10-17.10), Незалежності (1-7.09), Збройних Сил України (5-12.12), місячник військово-патріотичного виховання (20.01-21.02.2023 р.);

- щоденна о 9 год. участь у загальнонаціональній хвилині мовчання за співвітчизниками, загиблими внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, яку оголошують всі засоби масової інформації;

- організація курсів і військово-патріотичних вишколів, діяльність гуртків військово-патріотичного спрямування, школи виживання в природному середовищі;

- виконання заходів цивільного захисту, зокрема сигналу «Повітряна тривога!», бесіди про правила поведінки в час воєнного стану, зокрема з мінно-вибуховими предметами;

- створення і обладнання приміщень класів захисту від воєнних дій та класів безпеки, захисних споруд;

- створення (оновлення) кімнат (музеїв, залів) Слави Героїв учасників сучасної звитяги – героїчної оборони України від московсько-ординської навали кремлівських посіпак, оновлення навчально-методичних стендів навчальних кабінетів та експозицій шкільних музеїв;

- проведення занять щодо здоров'язбереження, надання домедичної допомоги, тренувань щодо дій у разі надзвичайної ситуації чи повітряної тривоги, участі у Всеукраїнському патріотичному забізі «Шаную воїнів, біжу за Героїв України»;

- екскурсії, де здобувачі освіти знайомилися б з військовою технікою та сучасною зброєю, фортифікацією, історичними подіями і постатями;

- проведення заходів за програмами військово-спортивної патріотичної гри «Сокіл» («Джура»), спартакіади допризовників, стрілецьких змагань, змагань юних рятувальників, змагань із військово-прикладних видів спорту;

- зустрічі з учасниками бойових дій, військовослужбовцями, ветеранами ЗСУ, випускниками військових закладів, із ветеранами визвольних змагань, волонтерами;

- заходи, приурочені знаменним датам в історії визвольної боротьби українського народу: героїчним сторінкам захисту України у війні з московією з 2014 року до сьогодні, річницям бою під Крутами, створення УПА, ЗУНР, Збройних сил України, Дню Злуки, Героїв Крут, вшанування Дня пам'яті Героїв Небесної Сотні, Дня добровольця, Дня пам'яті захисників України та ін., конкурси повстанської, стрілецької, стройової пісні, флешмоби.

Героїко-патріотичному вихованню дітей та молоді сприяють молодіжні патріотичні організації та товариства «Козачата», «Джури», «Молода Просвіта», «Сокільський доріст», «Соколята», патріотичні клуби, волонтерські загони, діяльність яких поширюється на учнівський та педагогічний колективи.

Сьогодні варто говорити про інтегроване (комплексне) вивчення окремих розділів і тем предмета «Захист України», вивчення курсів «Цивільний захист»,

«Тактична і вогнева підготовка», «Основи медичних знань і допомоги» у базовій школі, поглиблене вивчення предмета у старшій школі за обома тематичними планами №1 і №2 (і юнаками, і дівчатами – це життєва потреба і необхідність), державний зміст забезпечення (зміцнення) матеріально-технічної бази з військово-патріотичного виховання, введення у штат закладу освіти відповідального за військово-патріотичне виховання, підвищення кваліфікації вчителів предмета «Захист України» поряд із ОКППО на базі військових частин та військових навчальних центрів, вищих військових закладів освіти.

Українці гідно тримають позиції і рубежі, пишучи новітню воєнну історію, за яку не буде соромно ані сучасним українцям, ані їхнім дітям та онукам. Кожен українець на своєму місці має спокійно робити свою справу, наближаючи перемогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України.
2. Методичні рекомендації МОН України з предмета «Захист України».
3. О. Палій «Героїчна боротьба України проти повномасштабної агресії росії». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/31/Inform.materialy-HEROYICHNA.BOROTVA.UKR.31.08.2022.pdf>
4. Програма предмета «Захист України» (рівень стандарту).

УДК 001.005.4

Гаврищак Галина Романівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри сфери обслуговування,
технологій та охорони праці
Тернопільського національного
педагогічного університету
ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль;

Сопіга Віктор Борисович,
кандидат педагогічних наук,
викладач кафедри сфери
обслуговування, технологій та
охорони праці Тернопільського
національного педагогічного
університету ім. В. Гнатюка,
м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТЕХНОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У контексті завдань Нової української школи першочерговим вбачається забезпечення навчально-виховного процесу фахівцями, що здатні реалізувати усі її виклики на високому науково-методичному рівні. Від початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України від бомбардувань постраждало 2768 закладів освіти. Із них 337 зруйновано повністю.

У серпні 2022 року Міністерство освіти і науки України презентувало проєкт Плану відновлення України у сфері освіти [2]. І згідно з ним освітянам потрібно підготуватися до численних змін.

Шлях відновлення буде непростим, адже навіть зараз виникає чимало проблем, які необхідно розв'язувати негайно. Так, окрім численних руйнувань та пошкоджень, великою проблемою є недосконала безпекова інфраструктура – багато шкіл не мають навіть найпростіших укриттів, а про повноцінні бомбосховища годі й говорити. Складною лишається ситуація із технічним забезпеченням: далеко не всі учні та вчителі мають хоча б смартфони, дехто не має навіть доступу до Інтернету. Тому не завжди однозначно можна говорити про організацію якісного освітнього процесу. Також неможливо не зважати на той факт, що багато педагогічних працівників були змушені виїхати за кордон або принаймні до іншого регіону країни. Як результат – дефіцит кваліфікованих педагогічних кадрів та складнощі з працевлаштуванням. А ще частина педагогів та учнів, на жаль, поки що залишаються на тимчасово окупованих територіях.

Також варто відверто говорити про те, що наразі не можливо забезпечити рівного доступу до якісної освіти, а мережа закладів середньої освіти потребує оптимізації. І найгостріше наразі – обмежене фінансування системи освіти буквально на всіх рівнях, а також неефективне використання бюджетних коштів [1].

Проєкти, які планує реалізувати держава:

1. SUN. School for the Ukrainian Nation. В Україні може з'явитися державна дистанційна школа у форматі Uber, що кардинально відрізнятиметься від звичних нам закладів середньої освіти. Головна мета – забезпечити безперервний доступ до якісної освіти, розробити індивідуальну освітню траєкторію для кожного школяра. Насамперед SUN має охопити такі категорії як внутрішньо-переселені особи та учнів з особливими освітніми потребами. Також у фокусі діти, які проживають у сільській місцевості та на тимчасово окупованих територіях. Планується, що в такій школі учитель працюватиме з учнем саме тоді, коли це потрібно дитині, навчання проходитиме в дистанційному режимі.

2. Мобільні школи. На жаль, унаслідок руйнування інфраструктури без доступу до освіти може залишитися чимало дітей. Аби уникнути цього, планується створення широкої мережі мобільних шкіл. Також такі заклади можуть з'явитися в містах із великою кількістю внутрішньо-переселених осіб.

3. Школи вирівнювання. Запланована трансформація закладів середньої освіти з найнижчими показниками ефективності. Їх необхідно вивести хоча б на базовий середній рівень.

4. Трансформація шкільних бібліотек. Рішення, яке насправді давно назріло. Планується оптимізувати освітні приміщення та створити на їхній базі хаби для самостійного навчання. При цьому мають бути враховані принципи універсального дизайну.

5. Нові лідери для НУШ. Ідеться насамперед про створення нової прогресивної системи підготовки та розвитку освітніх управлінців, а також розробки прозорої процедури обрання їх на посаду та подальшої підтримки.

6. Цифровий освітній паспорт. Зараз як ніколи на часі створення цифрової освітньої екосистеми для збору, обробки та передачі інформації щодо індивідуальної освітньої траєкторії учнів.

7. Цифрова школа. Забезпечення безперервного доступу до освіти завдяки оснащенню всіх шкіл необхідними цифровими інструментами. Зокрема йдеться

про швидкісний Інтернет і мобільні цифрові класи. Також усі вчителі мають отримати ноутбуки.

Найважливішими пріоритетами держави стають освіта упродовж життя, розвиток та посилення людського потенціалу, імплементація європейських принципів, підходів, практик та інструментарію в освітній і науковій сферах.

Окремо наголошується на важливості продовження вже розпочатих реформ, зокрема НУШ. Також варто готуватися до оптимізації мережі закладів середньої освіти, створення цілісної системи якості освіти на всіх рівнях, організації Національної школи освітніх управлінців (яка має допомогти перетворити директорів шкіл на лідерів освітніх змін), зміни системи оплати праці педпрацівників, оновлення освітніх програм та впровадження програми психологічної допомоги.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Гавришак Г., Струганець Б., Мамус Г. Підготовка майбутніх учителів технологій до гурткової роботи у сучасних умовах // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер. Педагогіка. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2022. № 2. С. 144-152. DOI : 10.25128/2415-3605.22.2.18 URL:<http://dspace.tnpu.edu.ua/handle/123456789/27930> (дата звернення: 19.02.2023р.).

2. Проект Плану відновлення України у сфері освіти. URL:<https://nus.org.ua/news/plan-vidnovlennya-ukrayiny-v-chastyni-osvity-ta-nauky-gromadske-obgovorennya-proyektu/> (дата звернення: 19.02.2023р.).

УДК 378.016:796/799(07)

Галатюк Михайло Юрійович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки, освітнього
менеджменту та соціальної роботи
Рівненського державного гуманітарного
університету, м. Рівне

ІНТЕГРАЦІЯ СПОРТИВНОЇ КУЛЬТУРИ У СИСТЕМУ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Продуктивність системи фізичного виховання студентської молоді залежить від соціальних умов її розвитку. Йдеться про те, що на рівень розвитку системи фізичного виховання, її функціонування великий вплив

здійснює держава та суспільні інститути. На жаль, сучасна система фізичного виховання, яка контролюється державою не спроможна повністю охопити потреби усього суспільства, інакше кажучи, сформувати розвивальний простір, який здатний забезпечити самореалізацію здобувачів вищої освіти.

Відзначимо, що сучасна система фізичного виховання не забезпечує в повній мірі реалізацію потреби студентів у самоорганізації спортивного стилю життєдіяльності. У зв'язку з цим постає *проблема* пошуку нових напрямків і розширення змісту існуючих шляхів залучення студентської молоді до різних видів фізкультурної і спортивної активності.

На нашу думку, перспективним напрямком удосконалення сучасної системи фізичного виховання студентської молоді є спортивно-орієнтоване фізичне виховання у закладах вищої освіти. Використання спортивно-орієнтованого підходу до фізичного виховання сприяє формуванню ціннісного ставлення до спорту та спортивного стилю життєдіяльності.

Значущість спортивно-орієнтованого підходу полягає у наданні можливості та створенні умов для кожного студента самоорганізувати процес особистісного збереження фізичного, психічного та соціального здоров'я як цінності. Відтак, ціннісне ставлення до спорту є запорукою розвитку спортивної культури студентської молоді.

У контексті нашого наукового дослідження спортивна культура – це складне інтегральне утворення, невід'ємна частина загальної культури особистості. Спортивна культура є засобом і продуктом навчально-тренувальної та змагальної діяльності, спрямованої на фізичне вдосконалення, підвищення творчої активності особистості, удосконалення спортивної майстерності з обраного виду спорту та розвиток ціннісної сфери з перспективою подальшої успішної самореалізації особистості [1].

У науковій літературі відзначається, що передумовою розробки сучасної системи фізичного виховання є з'ясування мети, конкретизація її в цілях і завданнях, а також визначення принципів фізичного виховання молоді. В. Іващенко та О. Безкопильний вважають, що в процесі створення

системи фізичного виховання потрібно встановити ідеологічну основу для здійснення навчально-виховного впливу [2]. Наступний крок – це сприяти здійсненню науково-дослідницької діяльності, яка стосується проблем гармонійного розвитку студентської молоді. Результати науково-дослідницької діяльності повинні перетворюватись у конкретні теоретико-методичні розробки, наукові моделі та технології, які міг би використовувати в професійній діяльності педагог-практик фізичного виховання. Важливо науково обґрунтувати і розробити конкретні вимоги та правила, дотримання яких, сприяли б вирішенню задач освіти, а саме – стимулювали розвиток спортивної культури студентської молоді.

На нашу думку, розвиток системи фізичного виховання вимагає постійної пошукової і творчої діяльності в контексті історичного минулого країни, її національного державотворення. Йдеться про те, що фізична культура суспільства не може існувати без загальнонаціонального змісту. Історик угорського походження Л. Кун вказує, що доцільно говорити про етнічні та національні особливості становлення фізичної культури тієї чи іншої держави [3]. У свою чергу Є. Приступа та В. Пилат відзначають, що навіть у межах всезагального синтезу різко виділяється вплив специфічних етнічних особливостей окремих націй на характерні риси тієї чи іншої системи фізичного виховання підрастаючого покоління [4]. Це означає, що жодна система фізичного виховання, як частина фізичної культури окремого народу, не створюється із нічого чи шляхом простого запозичення. Нові системи виникають і розвиваються на основі використання спадку минулого. Зміна суспільної форми фізичної культури лише в самих крайніх випадках здійснюється стрибкоподібно та безконфліктно [4, с. 9].

Створення і формування національної системи фізичного виховання – це історично та соціально обумовлений процес. В. Товт відзначає, що фізичне виховання виникло як засіб задоволення потреби в руховій активності людини, необхідності у фізичному розвитку, загартуванні, оздоровленні, а також підготовки до професійної діяльності та військових дій. Дослідник вважає, що

під національною системою фізичного виховання потрібно розуміти історично обумовлену практику фізичного виховання, її національно-патріотичні, науково-дослідницькі, програмно-нормативні та організаційні засади [5].

Якщо досліджувати систему фізичного виховання в історичному контексті, як суспільне явище, з позицій системно-структурного підходу, то важливо правильно визначити її системоутворювальний чинник. На нашу думку, системоутворювальним чинником сучасної системи фізичного виховання будь-якої країни, яка ідентифікує себе як націю, що згуртована навколо рідної мови, спільних державотворчих ідей і цінностей, має бути національно-патріотична складова. У наукових розвідках віднаходимо, що ця складова має ґрунтуватись на основі принципово важливих національних ідей і понять, які служать дороговказами в реалізації освітніх впливів у такому руслі, щоб це сприяло розвитку громадян-патріотів у всій повноті цього слова [2, с. 65].

Отже, сучасне фізичне виховання є суспільно-культурним явищем, яке удосконалюється разом із змінами, що відбуваються у суспільстві, а також враховує закони його розвитку. Виникнення інноваційних ідей та напрямів щодо удосконалення системи фізичного виховання, наприклад, ідеї розвитку спортивної культури студентської молоді, збагачують соціокультурну теорію і практику фізичного виховання, а також форми, методи та засоби її організації. Виникнення нових наукових ідей, як правило, є наслідком процесів історичних змін, ідеологічних відносин та розвитку сфер професійної діяльності людини. Таким чином, удосконалення теорії і практики фізичного виховання здійснює системний вплив на його функціонування у різні історичні періоди розвитку суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Галатюк М. Ю. Розвиток спортивної культури студентської молоді засобами фізичного виховання та фізкультурно-оздоровчої роботи / М. Ю. Галатюк. *Актуальні питання культурології: Альманах наукового товариства «Афіна» кафедри культурології та музеєзнавства*. 2016. № 16. С. 115–118.
2. Іващенко В. П. Теорія і методика фізичного виховання / В. Іващенко, О. Безкопильний. Черкаси: Видавництво, 2005. Ч. 1. 420 с.

3. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. М. : Радуга. 1982. С. 22.
4. Приступа Є. Н., Пилат В. С. Традиції української національної фізичної культури / Є. Приступа, В. Пилат. Львів: Троян, 1991. Ч. 1. 104 с.
5. Товт В. А. Основи теорії та методики фізичного виховання: Навч. посіб. / Укл: В. А. Товт, О. А. Дуло, М. Ю. Щерба. Ужгород: ПП «Графіка», 2010. 140 с.

Галятовська Аліна Вікторівна,
магістр психолого-педагогічного
факультету Криворізького державного
педагогічного університету,
м. Кривий Ріг;

Василюк Тамара Григорівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
Криворізького державного педагогічного
університету, м. Кривий Ріг

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ: АНАЛІЗ ДЕФІНІЦІЇ

У найскладніші часи геополітичних, соціально-економічних змін держава як ніколи потребує всебічної підтримки свого народу, єдності усіх громадян незалежно від віку, статі, віросповідання, соціального статусу тощо. Національно-патріотична свідомість не формується одним днем, проте одним днем здатна проявити усю свою силу.

Сучасна освітня система зорієнтована на формування у здобувачів освіти ключових та предметних компетентностей, що зумовлено євроінтеграційними процесами та провадженням освіти на засадах компетентнісного підходу. Саме тому національно-патріотична компетентність є синергією патріотичного та соціально-духовного, національного виховання.

Ще за часів В. Сухомлинського формуванню у підростаючого покоління свідомого ставлення до рідної землі приділялася особлива увага, адже за словами українського педагога, патріотичне виховання є сферою духовного життя, яке проникає усюди, де є людина [5].

На сучасному етапі розвитку освітньої галузі проблему формування національної свідомості, патріотизму, любові до рідної землі розробляють І. Бех, З. Бондаренко, М. Качура, Г. Корж, О. Коркішко, В. Кульчицький,

А. Лігоцький, Т. Лісовська, С. Лопатюк, О. Порохнавець, О. Савченко, М. Щербань, О. Яцій та інші.

Досліджуючи морально-духовну вихованість підростаючої особистості, І. Бех відмічає, що сьогодні цей феномен виступає пріоритетною метою всієї освітньої системи. Всі соціальні інституції, які причетні до процесу виховання у широкому розумінні цього слова, мають орієнтуватися на поетапно-часову специфіку морально-духовного зростання людини [1].

О. Порохнавець визначає національно-патріотичну компетентність як інтегративну характеристику особистості, яка включає в себе певний рівень психологічної готовності до активного здійснення суспільного життя – патріотичність та національну свідомість [4].

На сайті Міністерства освіти і науки України розміщено систему завдань, виконання яких має сприяти формуванню національно-патріотичної компетентності здобувачів освіти, зокрема це:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, Законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до солдата як до захисника вітчизни, героя;
- сприяння набуттю дітьми та молоддю патріотичного досвіду на основі готовності до участі в процесах державотворення, уміння визначати форми та способи своєї участі в життєдіяльності громадянського суспільства;
- формування толерантного ставлення до інших народів, культур і традицій;
- утвердження гуманістичної моральності як базової основи громадянського суспільства;

- культивування кращих рис української ментальності, працелюбності, свободи, справедливості, доброти, чесності, бережного ставлення до природи;
- формування мовленнєвої культури;
- спонукання зростаючої особистості до активної протидії українофобству, аморальності, сепаратизму, шовінізму, фашизму [3].

С. Ігнатенко, досліджуючи патріотичне виховання, визначає його як планомірну виховну діяльність, спрямовану на формування у здобувачів освіти почуття патріотизму, тобто належного ставлення до Батьківщини та до представників спільних культури або країни. Таке виховання включає розвиток любові до Батьківщини, національної самосвідомості й гідності; дбайливе ставлення до рідної мови, культури, традицій; відповідальність за природу рідної країни; потребу зробити свій внесок у долю Батьківщини; інтерес до міжнародного спілкування; прагнення працювати на благо рідної країни, її народу тощо [2].

Таким чином встановлено, що національно-патріотична компетентність здобувачів освіти є синергією національного та патріотичного виховання, формування яких має відбуватися повсякчасно в усіх соціальних інститутах – сім'ї, закладі освіти, громадянському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бех І. Д. Особистісно орієнтований підхід: науково-практичні засади. К.: Либідь, 2003. 344 с.
2. Ігнатенко С. А. Виховання громадянськості студентської молоді: метод. посібник / С. А. Ігнатенко. Х.: Айлант, 2008. 103 с.
3. Міністерство освіти і науки України: офіційний сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
4. Порохнавець О. М. Наукова інтерпретація сутності поняття «Національно-патріотична компетентність» в психолого-педагогічній літературі: збірник наукових праць Херсонського державного університету. *Сер. Педагогічні науки*. 2015. Вип. 67. С. 395–399.
5. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / В. О. Сухомлинський. К.: Радянська школа, 1977. Т. 3 : Народження громадянина. 669 с.

Гладун Віталій Вікторович,
старший викладач кафедри філософії
освіти, теорії й методики
суспільствознавчих предметів
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Миколаїв

ЦИФРОВА БЕЗПЕКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ГЕЙМІФІКАЦІЇ

Сучасні діти живуть у світі, що швидко змінюється через технології, які дають не тільки можливість насолоджуватися, самовиражатися, спілкуватися, читати тощо, але й створюють певні ризики в мережі «Інтернет». Ці ризики здатні негативно впливати на здоров'я і матеріальний добробут дитини та її близьких.

Учнівська молодь перебуває під тиском: повідомлення в месенджерах, меми, вірусні відео, соціальні медіа, відеоігри, реклама. Діти повинні розуміти природу цифрового світу для того, щоб відповідати на виклики: кібербулінг (приниження в мережі «Інтернет»), інтернет-шахрайство, занепокоєність щодо особистої безпеки тощо.

Сьогодні учні повинні зростати у цифровому світі здоровими та відповідальними громадянами.

Бути цифровим громадянином – це не просто вміти користуватися новітніми технологіями, але й розуміти їх переваги, недоліки, можливості, загрози. Цифрові громадяни компетентно та позитивно взаємодіють із цифровими технологіями, що постійно розвиваються та змінюються [2].

Важливим для цифрового світу є розвиток компетентності безпечної поведінки людини в інтернеті через оволодіння знаннями, уміннями і цінностями, що сприяють задоволенню потреб особистості й водночас запобігають можливості завдання збитків фізичному, психічному, соціальному добробуту [7, с. 117].

Високий рівень розвитку кіберпростору потребує такого ж високого рівня культури користування ним, оскільки цифрова безпека є викликом сучасності. Удосконалення кіберкультури та кібергигієни здобувачів освіти дозволить попередити кібернебезпеку, допомогти педагогічній, батьківській громадськості сформулювати ефективні заходи у відповідь [3, с. 22].

Формувати та розвивати навички кібербезпеки потрібно починати з раннього віку. У кіберпросторі необхідно застосовувати ті самі правила безпеки життєдіяльності, що й у звичайному житті.

Цікавий набір для виживання цифрового громадянина запропонував в ігровій формі відомий педагог-інноватор Крейг Бадур. Учений використовує реквізит під час навчання, а учні мають методом асоціації визначити, як цей предмет поєднується в цифровому світі. Він постійно оновлює свій список предметів. Основними реквізитами його «рюкзака цифрового громадянина» є: зубні щітка та паста, замок, маркер (перманентний), пакет насіння, розетка, дзеркало, аркуш паперу, лупа, сито, татуювання, блокнот, мило, пластир [1].

Рис. 1. Валіза цифрового громадянина (за версією К. Бадури)

Найбільш значущі серед кіберзагроз для учасників освітнього процесу – методи соціальної інженерії, знання яких та протидія їм є важливим у забезпеченні кібербезпеки.

Сьогодні шахраї активно використовують різні методи соціальної інженерії для крадіжки персональних даних, здійснення фінансових шахрайств,

заснованих на особливостях психології, зокрема на маніпуляції людськими страхами, зацікавленості або довірі. Основні типи соціальної інженерії: претекстінг, фішинг, троянський кінь, байтинг зворотня соціальна інженерія, дружні листи, вішинг та інші [5].

Основним способом захисту від методів соціальної інженерії є навчання через досвід суб'єктів освітнього процесу. Найбільш дієвий спосіб боротьби з проблемами кіберзагроз – зрозуміти їхню сутність і змінити поведінку.

Формувати основи цифрової безпеки у здобувачів освіти неможливо за допомогою традиційних форм навчання, потрібно орієнтуватися на активну модель, тому використання інтерактивних методів через суб'єкт-суб'єктну взаємодію є виходом із ситуації.

Основні завдання вчителя – зацікавити учнів, з'ясувати, як краще донести матеріал, якими способами розвивати навички, як зробити навчання ефективним.

Завдяки формуванню практичних умінь і навичок через засоби активних методів та прийомів провідним у реалізації цих завдань є інтерактивна гра, тому що вона викликає в учнів поживавлення, зацікавленість до навчального матеріалу.

Сьогодні в сучасному освітньому процесі все більше набирає популярності неологізм «edutainment» (у перекладі з англ. мови «навчання та розвага»). Це отримання знань та навичок під час виконання ігрових вправ. Едьютейнмент розглядають як освітню технологію через поєднання ігрових прийомів, методів інтерактивного й активного навчання.

Щоб діти легко засвоювали базові правила цифрової безпеки, важливо їм показати, що кібербезпека дійсно є цікавою і важливою, а головне – вона стосується кожного з нас.

Корисним прикладом формування цифрової безпеки учасників освітнього процесу є онлайн-гра «Здолай шахрая» (<https://game.ema.com.ua>) [4], розроблена за підтримки USAID, Асоціації ЄМА, Національного банку України.

У цій грі учасники можуть попрактикуватися в різних кейсах чи ситуаціях, з якими стикаються в повсякденному житті всі люди. Наприкінці гри, якщо ви були необачними, про це повідомляється та надається порада чи алгоритм дій для запобігання в майбутньому таких ситуацій.

Гра має декілька варіантів проведення, на кожному етапі вам пропонують різне продовження. Якщо ви справилися та перемогли злодія, то отримуєте винагороду – монети. Представлено близько 70 ігор.

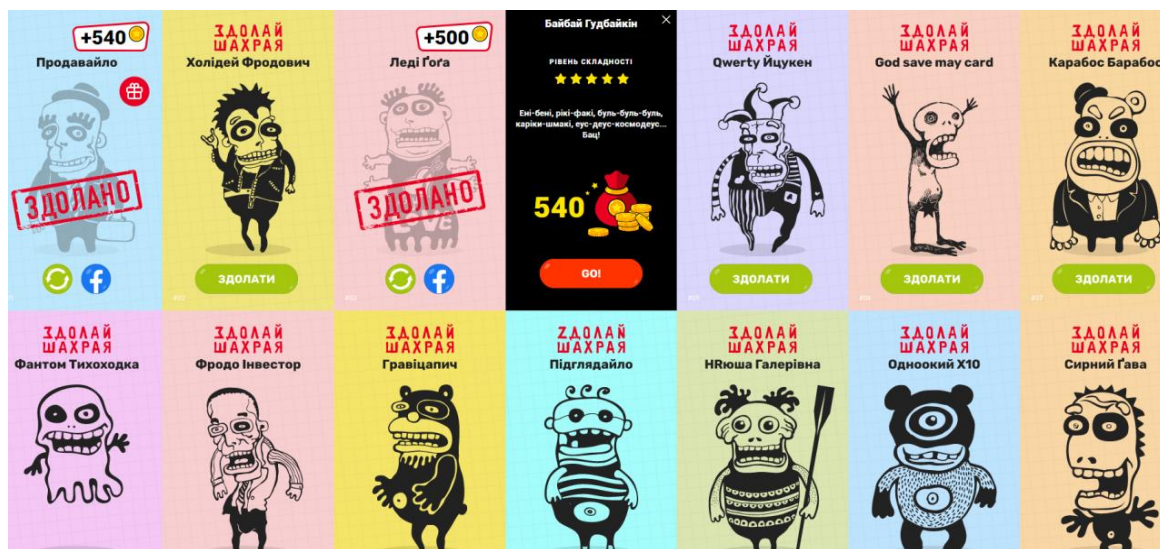

Рис.2. Онлайн-гра «Здолай шахря»

У грі розглядаються такі теми: покупка речей на онлайн-платформах, замовлення квитків, телефонні розмови, розмови зі «співробітниками банків», створення власного пароля, заповнення різноманітних анкет на сайтах, розрахунок онлайн, інвестиції, застосування пін-коду, вакансії роботи, використання соціальних мереж, покупка гаджетів на сайтах (пропонується перевірити сайти, покласти трубку, звернути увагу на деталі переписування) тощо. У грі є рівні складності.

Наприклад, один із сюжетів гри: «1. Телефонують зі служби безпеки банку та інформують Вас про безпеку в банківських операціях. 2 Запитують, клієнтом якого банку Ви є; Вам пропонується або продовжити розмову або покласти слухавку. 3. Якщо вирішуйте продовжити, Вас просять оцінити рівень безпеки картки, потім пропонують застрахувати картку та уточнюють, від яких

саме шахраїв. 4. Наступний крок – вести номер картки, термін дії, три цифри на зворотному боці картки. 5. Потім відправляють смс, які Ваші дії.

Ця гра дозволяє отримати інформацію та зробити висновки щодо власної фінансової безпеки, ефективних способів захисту персональної інформації, правил безпечного користування платіжними інструментами й сервісами під час реалізації фінансових відносин, що можливі завдяки аспектам диджиталізації.

Подібні ігри успішно виконують свою основну функцію – демонструють дії зловмисників, указуючи на слабке в захисті, ознайомлюють з тим набором навичок, що застосовується у сфері безпеки інформаційних цифрових потоків. Ці правила кібергієни допоможуть користувачам цифрового простору своєчасно виявити підозрілу діяльність зловмисників та запобігти втраті персональних даних, іншої особистої інформації.

Ще однією з корисних ігор із цифрової безпеки є «Всесвіт можливостей» (https://betterinternetcentre.org/?page_id=46) [6] – 30 карток з ілюстраціями щоденних життєвих ситуації, пов'язаних з використанням Інтернету та цифрових технологій. Зміст ілюстрацій не можна тлумачити однозначно, що сприяє відкритому діалогу з безпечної поведінки в мережі «Інтернет» та розвитку інформаційно-цифрової компетентності. Основними поняттями цієї гри є: «здоров'я», «загрози», «можливості та безпечна поведінка в Інтернеті».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бадюра К. «Новий і покращений» набір для виживання цифрового громадянства. Вілкі Е. Зробіть цифрове громадянство пріоритетом у школі та вдома. URL:<https://www.commonsense.org/education/articles/7-easyways-to-get-families-on-board-with-digital-citizenship> (дата звернення: 13.02.2023).
2. Гончарова І. Кібербезпека як складова безпеки життєдіяльності закладів освіти/ І. Гончарова. *Сучасні підходи до охорони праці в закладах професійної освіти* : матеріали Усеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, 26 жовтня 2022 р. Біла Церква: БІНПО ДЗВО «УМО» НАПН України, 2022. С. 20–24.
3. Онлайн гра «Здолай злодія». URL: <https://game.ema.com.ua/> (дата звернення: 13.02.2023).
4. Савчук Т. Соціальна інженерія : як шахраї використовують людську психологію в інтернеті. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/socialna-inzhenerijashaxrajstvo/29460139.html> (дата звернення: 13.02.2023).
5. Центр кращого Інтернету. URL: https://betterinternetcentre.org/?page_id=46 (дата звернення: 13.02.2023).

УДК 94 (477)

Глядик Марія Богданівна,
методист обласного ресурсного центру
підтримки інклюзивної освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ПРОБЛЕМА СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ З ООП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Українське суспільство сьогодні перебуває на перехідному етапі, що зумовлюється економічною кризою і воєнним станом... У сучасних умовах не прогнозовано змінилися культурно-історичний спосіб життя і структура суспільства, нормативні типи особистостей, усталені засади ставлення до дитинства і дитини з особливими освітніми потребами зокрема. З одного боку, демократичні процеси, які відбуваються в українському суспільстві, сприяють підвищенню уваги до проблем виховання молодого покоління. З іншого боку, сьогодні, на жаль, слід констатувати розбіжності між підходами до дитинства як самоцінності та реальним становищем дитини й умовами її соціалізації в суспільстві.

У ЗЗСО із інклюзивним навчанням першорядним значенням є соціалізація дитини з особливими освітніми потребами. У загальному вигляді соціалізація особистості може бути представлена як процес і результат входження людини в нове соціокультурне середовище. Якщо індивід входить у відносно стабільну соціальну спільність, він при сприятливих обставинах проходить три фази свого становлення в ній як особистості (А. В. Петровський, Д. І. Фельдштейн):

- Перша фаза – адаптація. Дитина не може реалізувати свою потребу в персоналізації раніше, ніж засвоїть діючі в колективі норми і не опановує ті прийоми і засоби діяльності, якими володіють інші її члени. Вона повинна

наслідувати поведінку оточуючих, бо її завдання – «бути як всі». Отож, адаптація припускає засвоєння існуючих цінностей і норм суспільства.

- Друга фаза – індивідуалізація породжується загостренням протиріччя між необхідністю «бути як всі» і прагненням особистості до максимальної персоналізації.

- Третя фаза – інтеграція – визначається протиріччями між бажанням бути ідеально представленою власними відмінностями й особливостями і потребами колективу прийняти лише ті особливості, які сприяють розвитку індивіда як особистості. Індивід починає трансформувати групові взаємовпливи.

Кожна з цих фаз формує особистість в її найважливіших проявах і якостях.

Сьогодні українське суспільство переживає воєнний стан, який негативно впливають на процес соціалізації дітей. До явищ, які провокують несприяття соціуму, насамперед потрібно віднести слабкість морально-етичної системи сучасного суспільства. Соціально-моральна анемія завжди була характерною рисою кризових періодів суспільства, але сьогодні розміри та швидкість її розповсюдження, які пов'язані з такими соціальними хворобами, як агресивність, егоїзм, цинізм і апатія, вже становлять реальну загрозу для всіх сфер життя українського суспільства.

Ми цілком погоджуємося з О. Кононко (українська вчена, доктор психологічних наук, професорка, заступниця директора Інституту проблем виховання АПН України) в тому, що «нашим дітям випало жити на зламі епох, бути свідками криз, боротьби батьків за виживання, занепаду моральних цінностей, насадження культу фізичної сили, зброї як атрибуту підсилення «Я». Буття сучасних дітей набуло дорослого забарвлення, наповнилося непритаманними йому проблемами, образами, лексикою, видами діяльності, сюжетами ігор.

Психологи і педагоги констатують факти катастрофічного зниження емоційних зв'язків між поколіннями. Між батьками і дітьми не виникають

близькі довірливі стосунки, зникають спільні форми діяльності, необхідні для повноцінного процесу соціального розвитку. Вибір дитиною певної моделі поведінки зумовлюється різноманітністю зразків, схем, варіантів, ритуалів, які вона спостерігає в сім'ї, а також характером її спілкування з носіями цих моделей – дорослими людьми. Дитина, як зазначає О. Кононко, «заражається» їхнім способом поведінки, копіює його та прагне аналогічним чином відтворити в такій же ситуації.

Інша особливість, що характеризує сучасне українське суспільство, – це його стратифікація, тобто розшарування за матеріальними статками на багатих і бідних. Кількість останніх, за статистичними даними, що представила Л. Якименко, становить 96%, а багатих – лише 3% від загальної кількості населення. І лише 1% населення балансує між стабільним економічним становищем та відсутністю такого. У складних воєнних умовах, коли найважливішим для людей є фізичне виживання, вироблення «захисної реакції» виступає домінантою у суспільній взаємодії людей. Важкі матеріально-побутові умови життя, низький культурно-освітній рівень та конфліктність у сім'ї, пов'язані з матеріальними негараздами, чи вимушеною внутрішньодержавною міграцією, негативно позначаються на процесі соціалізації дітей із ООП, демонструючи перед ними суперечливі життєві сценарії.

До сучасних підходів забезпечення соціалізації дитини в період дитинства є особистісно-орієнтований підхід. У центр цієї освітньої системи ставлять особистість дитини, забезпечення комфортних умов для її розвитку, реалізацію її природних задатків. Ще одним сучасним підходом є компетентнісний підхід в освіті, спрямований на загальну підготовку особистості до дії в конкретній ситуації, заснованої на знаннях, цінностях, придбаних у процесі освіти. При цьому особливу цінність набувають ті знання і вміння, які будуть необхідні в реальному житті.

Отже, співставлення різних підходів до дослідження проблеми соціалізації дозволило сформулювати основні складові, що включають сутнісні характеристики соціальної адаптації, соціальної зрілості та соціальної

компетентності як взаємопов'язаних стадій соціалізації особистості. В умовах воєнного стану вкрай важливо соціалізувати дитину з ООП в руслі практичного використання набутих компетентностей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Беленька Г. В. Стратифікація суспільства та діти в ньому. Дошкільне виховання. №6. 2006. С.10–12. 35
2. Власова О. І. Педагогічна психологія: навчальний посібник. К.: Либідь, 2005. 356 с.
3. Дитина в кризовому соціумі: як її розуміти і виховувати / упоряд. Л. Шелестова К. : Редакція загальнопедагогічної газети», 2004. 128 с.
4. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості (в дошкільному дитинстві) : навч. посіб. [для вищ. навч. закладів] К. : Освіта, 1998. 225 с.
5. Литвиненко С. Дитина і середовище : проблеми взаємодії : Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди : науковотеоретичний часопис. Переяслав-Хмельницький, 2003. Випуск 3. С. 215–220.

УДК 373.1

Городецька Оксана Володимирівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри менеджменту і методології
освіти, Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ

Виклики сьогодення змушують нас критично аналізувати та оцінювати інформацію яку ми сприймаємо та продукуємо. Повномасштабна війна відіграла в цьому одну із ключових ролей. Необхідно розвивати у здобувачів освіти навички правильної та свідомої поведінки в інтернеті

Сучасні діти не володіють достатніми знаннями про небезпеки в мережі. Вони користуються інтернетом насамперед для спілкування у соціальних мережах, де розміщують приватну інформацію, залишають дані про свій телефон, домашню адресу, особисті фото, а також домовляються про зустріч із віртуальними знайомими [2].

Окрім комп'ютерів та ноутбуків, школярі підключають до інтернету мобільні телефони, планшети, холодильники, телевізори й багато інших

портативних пристроїв. Саме тому дітям необхідні знання, щоб бути більш захищеними під час «серфінгу» в Інтернеті.

Для того, щоб здобувачі освіти могли уникнути небезпек в мережі, необхідно навчити їх виконувати основні рекомендації та правила безпечної поведінки:

- завжди оновлювати операційну систему;
- використовувати антивірусну програму та брандмауер;
- робити резервні копії важливих файлів.
- бути обережними, завантажуючи вміст за неперевіреними покликаннями;
- не надавати особистої інформації незнайомим особам;
- дотримуватися законів також і в інтернеті;
- піклуватися про інших так само, як про себе [3];
- не розголошувати особисту інформацію та ніколи не повідомляти паролі стороннім людям або друзям;
- розуміти можливі небезпеки (кібершахрайство, кібербулінг, небезпечний контент, віруси, гральна залежність (лудоманія), кіберпереслідування тощо);
- правильно реагувати на образи в Інтернеті та не спілкуватися з агресивно налаштованими користувачами;
- не можна довіряти кожному віртуальному знайомому та зустрічатися з ним без дозволу дорослих;
- не відповідати на повідомлення сексуального змісту, погрози чи неприйнятні пропозиції;
- обов'язково повідомляти дорослим про ситуації, розмови, що лякають або змушують ніяковіти [3].

Для того щоб дитина перебувала в мережі не шкодячи своєму здоров'ю необхідно:

- створити спеціальне робоче середовище, комп'ютер найкраще розмістити в загальній кімнаті, щоб дитина «не залишалася наодинці» з інтернетом та змогла, в разі потреби, запитати поради;
- обмежувати перебування у віртуальному світі за допомогою звичайного таймера; часові норми перебування за комп'ютером для дітей різного віку, визначені Міністерством охорони здоров'я України: 10 хв для 1-2 класу; 15 хв для 3-5 класу; 20 хв для 6-7 класу; 30 хв для 8-10 класу;
- використовувати технічні засоби захисту: функції батьківського контролю в операційній системі, антивірус, спамфільтр;
- створити «сімейні інтернет-правила» та роз'яснити причини необхідності їх дотримання;
- навчати дітей критично ставитися до інформації в інтернеті;
- пояснити небезпеку безкоштовного публічного Wi-Fi;
- цікавитися віртуальним життям дитини та не ігнорувати її запитання;
- привчати ділитися з дорослими враженнями про відвідування інтернету та розповідати про те, що викликало хвилювання [4].

Фахівці в області безпеки в онлайн-просторі відзначають такі загрози для учнів як: порнографія; пропаганда насильства й наркотиків; реклама тютюну й алкоголю; нецензурні тексти; віруси; спам; онлайн-шахрайство; збирання та розголошення приватної інформації; небезпечні контакти; кіберпереслідування; погрози;

Існує також проблема «залежності від інтернету». Вона часто називається захворюванням чи синдромом. З'явився також дуже образний термін Netaholic, чи інтернет-адикт. Поведінково інтернет-залежність виявляється в тому, що люди надають перевагу життю в інтернеті, відмовляючись від реального життя, проводячи до 18 годин на добу у віртуальному світі та не менше 100 годин на тиждень. [9].

Саме в родині закладаються основи поведінки дитини в світі, й віртуальний простір не має бути винятком. Батькам варто приділяти серйозну увагу онлайн-вихованню дітей й підвищенню їхньої обізнаності про загрози інформаційного середовища. При надмірному захопленні інтернетом чи онлайн-іграми необхідно знайти альтернативу віртуальним інтересам дитини (гуртки, хобі, догляд за домашніми улюбленцями тощо).

Основним джерелом інформаційних небезпек при використанні соціальних мереж «Інтернету» є діяльність хакерів. Одні зловмисники прагнуть отримати персональну інформацію з метою отримання вигоди. Інші обирають об'єктом атак комп'ютерну систему та намагаються вивести її з ладу або використати для приховування своїх шкідливих дій. Для зламу акаунту користувача хакеру необхідно докласти зусиль, щоб дізнатися пароль, іншими словами – зламати його. Найбільш поширеними способами реалізації зламу паролю є такі технології: брутфорс; соціальна інженерія або соціотехніка; кейлогери; програмний метод зламу; фішинг; спам; віруси.

Брутфорс – метод пошуку та зламу пароля, який дозволяє перебрати всі теоретично можливі варіанти, складені з певного набору символів. Тому в паролі слід указувати набір символів, який практично неможливо вгадати.

Соціальна інженерія або соціотехніка. Цей метод ґрунтується на довірі користувача. Для цього використовуються сфальсифіковані сайти та фіктивні електронні повідомлення від імені реальних компаній з проханням надати особисту інформацію. Головним захистом у цьому випадку є пильність користувача.

Кейлогери – це програмний продукт або апаратний пристрій, що реєструє кожне натискання кнопки миші або клавіші на клавіатурі комп'ютера та записує у файл разом з датою та часом натискання. Отже, у зловмисника буде пароль у головному вигляді. Гарантованим захистом від цього методу може слугувати лише вихід в інтернет і введення пароля з власного або надійного, перевіреного комп'ютера.

Програмний метод зламу. Цей метод доступний хакерам і полягає в пошуку помилок у коді сайтів, що дозволяють отримати доступ до бази даних з паролями. У такому випадку дані можуть відновити лише адміністратори.

Фішинг – технологія інтернет-шахрайства з метою отримання ідентифікаційних даних користувачів. Реалізується за допомогою заманювання їх на підставні сайти, які є точною або майже точною копією оригіналу.

Спам – небажана електронна пошта, тобто пошта, що надходить без згоди користувача. Він може прикріплюватись до всіх повідомлень у вигляді посилання на сторонній сайт.

Віруси – малі за розміром програми, які поширюються, копіюючи самих себе. Вони потрапляють до комп'ютерної системи і деякий час можуть себе не проявляти, і лише після настання певної дати чи події активізуються та завдають їй шкоди. Рекомендується використовувати декілька антивірусних пакетів одночасно, щоденно оновлювати антивірусні бази та встановлювати найновіші версії ліцензійного програмного забезпечення [9].

Також варто розуміти, що профіль у будь-якій соціальній мережі вразливий, особливо при використанні стандартних параметрів. Тому слід дотримуватись таких рекомендацій:

- обирати надійний пароль для профілю;
- не встановлювати додатки з невідомих джерел;
- приймати пропозиції про дружбу тільки від знайомих людей;
- ретельно прочитавши політику конфіденційності, обмежити особисту інформацію, яка буде загальнодоступною;
- ретельно перевіряти інформацію, яка публікується;
- використовувати для кожного форуму, сайту та поштової скриньки різні паролі [9].

Батьки, педагоги не зможуть завжди бути поряд з дитиною, захищати від усього негативного у світі та контролювати всі її дії. Тому дуже важливо будувати стосунки зі здобувачами освіти на довірі. Необхідно поважати особистий простір дітей, терпляче навчайте правил безпечного користування

інтернетом. Саме довіра дозволить завжди знати, чим цікавиться учень і з якою інформацією знайомиться, вчасно запобігти небезпеці та підтримати у складній ситуації. Також для того, щоб навчити здобувачів освіти основним правим інформаційної безпеки варто використовувати сучасні інтерактивні онлайн-ресурси.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аносова А. До Всесвітнього Дня безпеки дітей у мережі Інтернет. *Білоцерківський природничо-математичний ліцей-гімназія № 16 ім. М.О. Кириленка Білоцерківської міської ради Київської області* : веб-сайт. URL: <https://school16.org/do-vsесvitnogo-dnya-bezpeki-ditey-u-merezhi-internet> (дата звернення : 23.01.2023.р.).
2. Безпека в Інтернеті. *Психологічна служба Ярошівського ліцею* : веб-сайт. URL: <https://www.psy-yaroshivka.pp.ua/%D0%BF%D1> (дата звернення : 05.03.2023.р.).
3. Безпека в Інтернеті. *П'ята гімназія міста Переяслава* : веб-сайт. URL: <https://5school.pp.ua/2017/09/06/bezpeka-v-interneti/> (дата звернення : 15.03.2023.р.).
4. Безпека дітей в Інтернеті: важливі поради для дорослих. Місто : веб-сайт. URL: <https://misto.vn.ua/novini-kompaniy/bezpeka-ditej-v-interneti-vazhlivi-poradi-dlya-doroslix/>
5. Безпека дітей в інтернеті. *Міністерство освіти і науки України* : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/bezpeka-ditej-v-interneti> (дата звернення : 23.01.2023.р.).
6. Десять золотих правил безпеки в Інтернеті для дітей. *Харківська загальноосвітня школа I-III ступенів № 118* : веб-сайт. URL: http://school118.edu.kh.ua/vihovna_robota/propaganda_zdorovogo_sposobu_zhittya/10_zolotih_pravil_bezpeki_v_interneti/ (дата звернення : 26.11.2022.р.).
7. Дорош М. Як навчити дітей онлайн-безпеки: дев'ять інтерактивних ресурсів. *ДМ. Media sapiens* : веб-сайт. URL: <https://ms.detector.media/media-i-diti/post/16028/2016-02-09-yak-navchyty-ditey-onlayn-bezpeky-devyat-interaktyvnykh-resursiv/> (дата звернення : 03.03.2023.р.).
8. Інформаційна безпека. *Ліцей імені І.М.Середі Великописарівської селищної ради Сумської області* : веб-сайт. URL: <https://velyka-pysarivka.school.org.ua/informacijna-bezpeka-08-42-17-29-03-2021/> (дата звернення : 23.02.2023.р.).
9. Мінгальова Ю. Особливості інформаційних небезпек при використанні соціальних мереж. *Zrównowazony rozwój - debiut naukowy*. 2011. С. 559–367. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/13892/1/Mingaleva4.pdf> (дата звернення : 23.01.2023.р.).
10. Обачність. Пильність. Захист. Доброзичливість. Сміливість : посібник із безпеки дітей в Інтернеті. Google Inc, 2021. 144 с. URL: https://services.google.com/fh/files/events/bia_curriculum_2021_ua.pdf (дата звернення : 29.12.2022.р.).

Гребенюк Арсен Вікторович,
кандидат філософських наук, доцент
кафедри менеджменту освіти
Волинського інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Луцьк;
Гребенюк Марина Павлівна,
методист відділу інформаційного
забезпечення освіти Волинського
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Луцьк

ПСЕВДОНАУКА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ: ПІДХОДИ ДО ВИЯВЛЕННЯ ТА ПРОТИДІЇ

Інформаційне суспільство, зване також суспільством знань, передбачає опору на наукове знання в своїй діяльності. Наука як сфера діяльності людини з отримання нових знань включає й особливий спосіб його отримання, систематизації та поширення за участі спільноти науковців. При ігноруванні чи порушенні цих складників виникає явище, широко відоме як псевдонаука. Присутність псевдонауки в освіті зумовлює формування викривлених поглядів на світ, нерациональних навичок і підриває довіру до науки та освіти в цілому.

З-поміж публікацій на тему шкоди псевдонауки за минулі роки привертають особливу увагу дисертація М. Казакова «Феномен псевдонауки як проблема розвитку сучасного наукового пізнання» 2015 року [3] і стаття С. Назаровець і М. Назаровець «Небезпека поширення псевдонаукових видань для розвитку науки в Україні» 2017 року [5].

Поширена в публіцистиці характеристика «офіційна наука» стимулює інтерес до «неофіційної». Значною мірою так відбувається через популярний образ науковців, які здійснюють відкриття чи винаходи попри осуд та переслідування певних регресивних і застійних сил («суперників за першість», скептиків, фанатиків, «злочинної влади»). Хоча більш адекватними термінами є наука «академічна» та «неакадемічна». Тобто визначальною рисою є не оприлюднення процесу чи результатів досліджень, а те, що вони відбуваються з

опорою на легітимні попередні напрацювання спільноти науковців. Якщо академічна наука розвивається за широкої співпраці фахівців, то неакадемічна – ентузіастами чи ненауковими авторитетами.

Наукове знання дуже різноманітне та розвивається не у всіх галузях рівномірно, чим зумовлено його спрощення задля сприйняття широким загалом. Освіта цілеспрямовано використовує це спрощення, щоб не лише надати необхідний мінімум знань у доступній формі, а й дати учням орієнтири в розширенні знання. На науковий характер освіти вказано, зокрема, і в Законі України «Про освіту».

Карл Поппер наводив критерій розрізнення наукового знання від ненаукового таким чином: будь-яке наукове твердження повинне бути відкритим для емпіричного спростування [6]. Відкриття нових явищ у якийсь момент підводить до виявлення досі невідомого – того, що не може бути пояснене в межах наявних теорій. Виникає потреба їх доповнення чи заміни, для чого застаріла система поглядів мусить бути спростована результатами спостереження чи експерименту. Отож, наука передбачає поступове оновлення знань через постійне відкриття невідомого; тоді як псевдонаука більше перекомбінує вже наявні знання, щоб відображати погляди цільової аудиторії, що ріднить її з міфологією та фантастикою. Але якщо міфологія може існувати паралельно до науки та навіть бути її видозміною для повсякденного вжитку, а фантастика створює завідомо викривлене зображення дійсності, щоб увиразнити окремі її аспекти, псевдонаука підміняє собою науку, мімікрує під неї.

Псевдонаука не наукова за своєю суттю, але її прихильники намагаються створити враження, що це наука. Її прихильники часто імітують науку, організовуючи конференції, журнали та асоціації, які поділяють багато поверхових характеристик науки, але не задовольняють її критеріям якості. Наприклад, пропонують, що певне відкриття «перевертає» всі колишні погляди, або що певна «теорія» «пояснює все». Не рідкість, коли псевдонаукові тексти публікуються у виданнях, внесених до наукометричних баз. За

спостереженням С. Назаровець і М. Назаровець, такі видання спершу заробляють собі хорошу репутацію, після чого публікують якомога більше статей, щоб максимілізувати прибутки, поки їхнє індексування в наукометричних базах не припиниться [5].

Поодинокі порушення вимог академічної науки зазвичай не вважаються псевдонауковими.

Існує консенсус, що, наприклад, «науковий креаціонізм», астрологія, гомеопатія, заперечення Голокосту чи антропогенного впливу на зміни клімату псевдонаукові. Тоді як теми існування паралельних світів або закономірностей історичного розвитку всіх культур у цілому передбачені наукою, хоча й не мають переконливих доказів, а тому псевдонауковими не вважаються, оскільки розвиваються в межах гіпотез. Згідно зі Стенфордською енциклопедією філософії, «псевдонаука – це те, що завідомо неправильно» [2].

Псевдонаука в Україні існує, по-перше, як реакція на стагнаційні процеси в науці академічній та бажання створити «правильну» науку. Та, по-друге, через поширене відчуття історичної несправедливості стосовно України, що сприяє шукати українських Ейнштейнів і Резерфордів, Шліманів, тощо.

Практика засвідчує, що педагоги більш сприйнятливі до псевдонауки, ніж це передбачається професійними стандартами. І навіть можуть виправдовувати її в руслі того, що місцева, українська вигадка чи неточність здатна витіснити чужорідну, передусім російсько-колоніальну, а отже вона корисна. Значна, якщо не більша частина української псевдонауки є імітацією історичних і філологічних досліджень. Це, наприклад, статті, що перебільшують зв'язок української мови зі санскритом, задавнюють вік міст (як-от Києва), однобоко трактують неоднозначні знахідки («меч коваля Людоти»).

Взаємодія наукового знання з ненауковим не обмежується розмежуванням між наукою та псевдонаукою. Сюди ж належать і розмежування між наукою та релігією, зв'язок між наукою та повсякденним знанням, наукою академічною та популярною. Цим зумовлюється потреба не тільки в дотриманні академічної доброчесності дослідниками й педагогами, а

також висвітлення їхніх здобутків у масмедіа. Зокрема – здобутків у виявленні та розвінчанні псевдонауки.

В Україні існує Комісія при Президії НАН України із захисту науки, протидії псевдонауці та фальсифікації наукових досліджень [4], але вона діє як консультаційно-дорадчий орган без широкого висвітлення своєї роботи. Помітніші успіхи в діяльності громадського руху «Дисергейт», яка почалася в 2016 році як антиплагіатна ініціатива та привела до заснування громадської антипремії «Академічна негідність року», що присуджується не тільки за резонансні порушення наукової методології, а й за перешкоджання діяльності спільноти науковців [1].

Боротьба із псевдонаукою потребує знайдення чи створення авторитетів – популяризаторів науки. Станом на 2023 рік існують достатньо популярні ютуб-канали «Цікава наука», «Клятий раціоналіст», «Токар.ua», «Твоя підпільна гуманітарка», що надають різноманітний науково-популярний зміст. Варті уваги деякі спеціалізовані канали, такі як «Філософ-рептилоїд» (військова психологія) і «Олександр Палій» (історія). Але українській науковій культурі бракує ресурсу, що систематизував би прояви псевдонауки, як-от англійський «Словник скептика» (The Skeptic's Dictionary).

У цілому псевдонауковцям бракує спільності інтелектуального середовища та взаємної критики. Але стійке прагнення імітувати наукову аргументацію свідчить про її авторитетність. Псевдонаука виникає із прагнення людини до створення якнайменш суперечливої картини світу, за якого узагальнення та синтез знань переважають над його спеціалізацією й аналізом.

Мінливість науки є одним із факторів, який часто ускладнює розмежування науки та псевдонауки. Але наукове знання збагачується передбачуваним і поступовим чином. Мета освіти й популярної науки в цьому контексті полягає в тому, щоб спонукати свою аудиторію до зацікавлення академічною наукою та не лише споживати її результати, а й розуміти, як саме ці результати отримуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. «Академічна негідність року» – відзначення плагіаторів, фальсифікаторів, псевдонауковців, токсичних ректорів та чиновників-посіпак активістами «Дисергейту». URL: https://texty.org.ua/archiveblogs/73691/Akademichna_negidnist_roku__vidznachenna_plagiatoriv_falsyfikatoriv-73691/ (дата звернення : 17.02.2023 р.).
2. Science and Pseudo-Science / Stanford Encyclopedia of Philosophy. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/pseudo-science/#PurpDema> (дата звернення : 17.02.2023 р.).
3. Казаков М. А. Феномен псевдонауки як проблема розвитку сучасного наукового пізнання : дис. ... канд. філос. наук : 09.00.02 – діалектика та методологія пізнання / Казаков Мстислав Андрійович. Одеса, 2015. 222 с.
4. Комісія при Президії НАН України із захисту науки, протидії псевдонауці та фальсифікації наукових досліджень URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Colegial/Pages/Default.aspx?CID=000000218> (дата звернення : 18.02.2023 р.).
5. Назаровець С., Назаровець М. Небезпека поширення псевдонаукових видань для розвитку науки в Україні / С. Назаровець, М. Назаровець. *Вісник Одеського національного університету. Бібліотекознавство, бібліографознавство, книгознавство*. 2017. Т. 22. № 1(17). С. 163–174.
6. Поппер, Карл. *Філософський енциклопедичний словник*. Київ Поппер, Карл : Абрис, 2002. С. 498–499.

УДК 378:356:355:37

Груць Галина Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту
освіти Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

БУЛІНГ ЯК РИЗИК ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Психологічна безпека – пріоритетна умова для освітнього середовища на будь-якому його рівні. Надважливим є гарантування цієї безпеки для кожного учасника освітнього процесу: учня, викладача, представників адміністрації школи, вому. Варто зазначити, що порушення психологічної безпеки має тривалі наслідки, які можуть вплинути на подальший розвиток та життя всіх учасників конфлікту. Однією з найяскравіших форм порушення психологічної безпеки освітнього середовища є булінг. Назва «булінг» походить від англійського слова «bully», яке означає хуліган, забіяка, людина, яка використовує свою силу і владу, щоб налякати або заподіяти шкоду слабшим

людям. Поняття «булінг» (bullying) означає агресивну поведінку однієї людини відносно іншої з метою заподіяти їй моральну або фізичну шкоду, принизити її і в такий спосіб утвердити свою владу [1, с. 176]. Булінг або цькування може носити як індивідуальний, так і груповий характер. Булінг може виявлятися в різних формах:

- пряме цькування, що набуває або психологічної форми, або фізичної: обзивання, погрози, бойкотування, маніпуляції, побої, поширення чуток, фейки, челенджі та ін;

- кібербулінг – вид цькування, що поширився у зв'язку з дедалі більш широким застосуванням цифрових технологій. Будь-які форми кібербулінгу мають на меті дошкулити, нашкодити чи принизити людину дистанційно, без фізичного насильства (на відміну від булінгу). Найчастіше знущання передбачають залякування жертви, поширення чуток або зображень з образливим підтекстом, публікацію особистої інформації або фотографій, загроз, створення фіктивних сторінок. Платформами для кібербулінгу стають соціальні мережі, додатки для обміну миттєвими повідомленнями, електронна пошта, форуми, блоги, онлайн-відеоігри тощо. Переслідування в Інтернеті несе не меншу психологічну шкоду, ніж звичайне цькування, – відомі випадки, коли підлітки чинили самогубство через тривале цькування (наприклад, два резонансні випадки з Бренді Вела та Тайлером Клименті).

Згідно з громадськими опитуваннями принаймні 58% українців хоча б раз зазнавали агресії в соціальних мережах і 4% зізналися, що були ініціаторами цькування. Під час нинішньої війни українці зазнають цькувань в інформаційному просторі ще й з боку росіян. Тому ця проблема не втрачає своєї актуальності.

Крім жертви і булера (ініціатора цькування), також виділяють свідків булінгу і тих дітей, які, зазнаючи цькування в одній ситуації, стають переслідувачами в іншій – так звані «переслідувачі-жертви». Причому варто врахувати, що цькування як явище має тривалий негативний вплив не лише на жертву булінгу, а й на самого призвідника конфлікту. Згідно з дослідженнями,

проведеними серед студентів-першокурсників ТНПУ ім. В. Гнатюка факультету іноземних мов перекладацького відділення, 15,6% опитаних були жертвою булінгу, 27% учнів чоловічої статі та 15% жіночої як були, так і були жертвами цькування. Подальші дослідження показали, що всі особи, залучені до таких конфліктів, частіше страждають від тривоги, депресії, суїцидальних думок, абсентеїзму та низької самооцінки.

Сучасний підхід до булінгу не розглядає це явище як однозначно особистісний конфлікт, що впливає з особливостей жертви чи групи, а як багатостороннє складне явище, що має свій початок у різних сферах. Так, наприклад, соціально-екологічна теорія Урі Бронфенбреннера стверджує, що на дитячий розвиток впливає багато систем, зокрема й ті, з якими дитина стикається тільки побічно (розлучення батьків, низька соціальна захищеність педагогічних працівників та ін.). Звідси впливає, що боротьба з булінгом повинна мати ширше охоплення, враховуючи розв'язання внутрішніх конфліктів учасників цькування, визначення першопричин конфлікту та опрацювання тих психологічних затискачів і травм, які можуть виникнути внаслідок цькування. За даними численних досліджень було з'ясовано, що здебільшого віктимізації піддаються особи, які мають слабе здоров'я, частіше за інших пропускають заняття, діти з низькою успішністю. Також жертвами насильства стають діти з фізичними вадами (ті, що носять окуляри, мають знижений слух, ДЦП), особливостями поведінки (інтровертні чи імпульсивні та гіперактивні діти), особливостями зовнішності (руде волосся, криві ноги, зайва вага), тощо. До найхарактерніших рис переслідувача можна віднести проблеми з поведінкою, низький рівень співчуття до жертви, прагнення самоствердитися, підкріпивши свій високий статус насильством над однолітками.

Усі ці прояви повинні стати сигналом для освітян щодо необхідного вживання заходів задля запобігання конфлікту. Запобігти виникненню конфліктної ситуації може робота з дітьми: години класного керівника, кураторські години у вузі, робота зі шкільним психологом та батьками, встановлення комфортної атмосфери в класі, де дитина завжди може

звернутися до викладача за допомогою та порадою. Якщо конфлікт неминучий, необхідно провести роботу з усіма його учасниками: слід пояснити булеру шкоду, заподіяну його діями, спробувати розібратися з його мотивами та можливими внутрішніми конфліктами. Ризик психологічного здоров'я та безпеки учасників навчального процесу, що виявляється в освітньому середовищі, не повинен залишатися без уваги. Будь-яка загроза самооцінці, здоров'ю та благополуччю повинна всебічно розглядатися шкільними психологами та педагогічним колективом.

Варто також зазначити, що з булінгом стикаються українські діти в закордонних закладах освіти. Про цю проблему поки що голосно не говорять, але вона існує та може посилитися. З росії наразі триває масовий виїзд росіян через мобілізацію. Вони їдуть до тих країн, де перебувають українські громадяни. Але, тікаючи від мобілізації, частина з них продовжують підтримувати імперську політику путіна та війну проти України. Дітей російських громадян влаштовують у заклади освіти, а деінде в інтеграційні класи, в яких навчаються українці. Випадки булінгу українських дітей були і до масового виїзду росіян через мобілізацію, а зараз кількість таких випадків збільшується. У цих умовах важливо самим не ставати булерами. Ми маємо право себе захищати – але мститися всім росіянам, і створювати прецедент, де б вони почувалися і себе представляли жертвами – не на користь ані нам, ані Україні. Нам важлива не помста, а підтримка спільнот, компенсація та суд.

Отже, анти-булінгова складова має стати важливим напрямком загальної політики освітніх закладів. Міністерство освіти рекомендує прийняти кожній школі важливий документ – Устав щодо булінгу – «Bullying – A Charter for Action». Цей документ має містити чітко розроблені критерії самооцінки для учнів, за допомогою яких можна визначити своє ставлення до булінгу або ж схильність конкретної людини бути ініціатором ситуацій булінгу чи жертвою, чи мати правильну позицію щодо подібної поведінки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кормило О. Явище булінгу в освітньому просторі. Проблеми гуманітарних наук. Серія: Психологія, 2015 № 37. С. 174–187.
2. Кулешова О. В., Міхеєва Л. В. Булінг в освітньому середовищі: аналіз, шляхи подолання. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки». 2019. № 1. С. 154–158.
3. Лушпай Л. І. Булінг як соціально-педагогічна проблема та шляхи її вирішення (на прикладі досвіду середніх загальноосвітніх шкіл Великої Британії) / Л.І. Лушпай // Українознавчий альманах. 2010. Вип. 4. С. 126 – 131.

УДК37.013"364"

Гургула Тетяна Володимирівна,
доктор економічних наук, професор
кафедри освітньої політики Львівського
обласного інституту підвищення
педагогічної освіти, м. Львів

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ДЛЯ ДІТЕЙ З ООП В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

На сучасному етапі суспільного розвитку необхідно констатувати зміну ставлення громадськості до людей з особливими потребами. Законодавче забезпечення впровадження інклюзивної освіти відображене в Законі України «Про освіту», де акцентується увага на забезпеченні рівного доступу освіти.

До повномасштабного вторгнення в Україні була створена мережа інклюзивно-ресурсних центрів, які підтримували організацію інклюзивного навчання в закладах загальної освітньої середньої, дошкільної та професійно-технічної освіти. Окрім підтримки з боку ІРЦ, інклюзію в школах забезпечували асистенти вчителів, які є педагогічними працівниками та зараховані до штату закладів освіти. Відповідно, вони проходять усі процедури, визначені для педагогів: атестацію, підвищення кваліфікації тощо. Було запроваджено посаду асистента дитини. Це працівники, які не є педагогами, наприклад, це можуть бути один із батьків, або уповноважена батьками особа або соціальний працівник. Асистент дитини опікується побутовими потребами учня під час освітнього процесу, усе, що потрібно від закладу освіти, – це надати їм відповідний доступ. Також було запроваджено субвенцію на підтримку дітей з ООП (так звану інклюзивну субвенцію). За її кошти можна

здійснювати корекційно-розвиткові послуги й закуповувати допоміжне корекційне обладнання, наприклад, обладнати ресурсну кімнату. Ця субвенція скоротилася у 2023 році й становить 304, 6 млн грн, порівняно з 504 млн, які виділялися з державного бюджету щорічно. Необхідно відмітити, що кількість дітей з ООП у державі значно зросла. Так, у Львівській області функціонує 34 ІРЦ (планова – 52), на 2023 рік – 245,26 шт. Одиниць, обслуговування понад 480 000 дитячого населення області, на обліку знаходиться ІРЦ понад 10000 дітей з ООП, охоплено 2093 дітей шкільного віку з ООП у 57% ЗЗСО від загальної кількості ЗЗСО. Нині ця субвенція розподіляється пропорційно до кількості дітей.

Інклюзивна освіта

(50 % закладів освіти – інклюзивні)

- Функціонує 34 ІРЦ (планова – 52)
- На 2023 рік – 245, 26 шт.одиниць
- Обслуговування понад 480 000 дитячого населення області
- На обліку ІРЦ понад 10 000 дітей з ООП

- Охоплено 2093 дітей шкільного віку з ООП у 57 % ЗЗСО від загальної кількості ЗЗСО;
- 1038 дітей дошкільного віку з ООП охоплено у 27 % ЗДО від загальної кількості від ЗДО.

Корекційно-розвиткові послуги надаються як в ІРЦ, так і в школі. Залежно від комплексної оцінки та потреб дитини, такі послуги надають фахівці дефектологи, логопеди та інші. Фінансування цих послуг здійснюється двома альтернативними шляхами: коли на відділ чи управління освіти приходить субвенція й укладають договір безпосередньо із людиною, яка надає послуги й другий варіант фінансові ресурси надають закладу освіти й договір із фахівцем укладає директор.

На жаль, профільні фахівці й до 24 лютого отримували невисоку оплату коштом інклюзивної субвенції, то тепер ця сума ще менша, а потреби лише зростають. Пошук фахівців став однією з пріоритетних проблем, оскільки багато людей переїхали в межах країни або за кордон, а дехто емоційно та психологічно виснажився і немає сил працювати. У Львівській області із цим трохи простіше, оскільки ІРЦ працюють офлайн, але вони надзвичайно перевантажені внутрішньо переміщеними дітьми з ООП, тоді як фахівців більше не стало, а робочий час і кількість ставок також не збільшилися. Звісно, що різниця планувалася покриватися за рахунок місцевих бюджетів, але й вони постраждали від війни, надходження не зросли, тому можливість збільшувати кількість фахівців чи оплату послуги немає.

Розв'язати проблеми могла б ініціатива держави залучати експертів, які можуть насамперед проаналізувати ситуацію, а ще донорів, які виділятимуть фінансову підтримку, для покращення якості інклюзії. Для цього потрібно вивчати потреби локально та персонально, наприклад, потребу в закупівлі батарейок для слухових апаратів дітей із порушеннями слуху, поламані візочки та розбиті окуляри, які немає можливості відремонтувати чи замінити, потреба у книжках шрифтом Брайля. Для цього необхідно здійснити моніторинг: в якому класі навчаються діти, скільки потрібно таких книжок і т. д. Саме така допомога може дати ефект.

До того ж від МОН закладам освіти бракує документів і пояснень про те, як працювати з дітьми з ООП під час тривоги, як спускатися в укриття тощо. У вимогах до найпростіших укриттів у закладах освіти немає наголосу на інклюзивності. У багатьох школах укриття з вузькими сходами, де неможливо дістатися дитині на візку чи з милицями, до того ж має бути передбачений спеціалізований санвузол.

В умовах воєнного стану інклюзивна освіта зіштовхнулася з новими викликами, учителям невдовзі доведеться навчати дітей, які через поранення мають особливі освітні потреби, не здатні розмовляти через психологічну травму, а ще педагоги будуть змушені шукати підхід до тих дітей з ООП, стан

яких погіршився через бойові дії. Станом на травень 2022 року поранено 408 хлопчиків та дівчат, як це не жахливо, внаслідок збройної агресії РФ, через обстріли та вибухи, українські діти втрачають руки, ноги, зір, слух, прояви посттравматичного стресового розладу, так званий мутизм – дитина, яка раніше розмовляла, більше не здатна на це після психологічної травми, при тому, що немає жодних тілесних перешкод до цього. Такий стан у дитини може тривати місяцями та роками, тож учителям доведеться працювати з учнями, які не розмовляють.

За офіційними даними МОЗ станом на 16 квітня, 174 дитини проходять тривале лікування в закладах охорони здоров'я, бо зазнали значних ушкоджень, а 12 дітей втратили кінцівки. Враховуючи території під окупацією, де тривають бойові дії, точна кількість постраждалих дітей ще невідома.

Відповідно до Листа МОНУ від 28.03.2022 №1/3710 «Про роботу ІРЦ та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану, фахівцям ІРЦ у разі потреби необхідно надавати психологічну підтримку тимчасово переміщеним особам (включаючи їх родини), бійців територіальної оборони, дітям, які зазнали психологічної травми під час військових дій та інших завдань, що визначені військово-цивільною адміністрацією з огляду на фах педагогічних працівників ІРЦ; проводити (надавати) додаткові психолого-педагогічні заняття (послуги) для осіб з особливими освітніми потребами, які тимчасово зараховані до закладів освіти або долучені до освітнього процесу на тимчасовій території проживання. Такі заняття можуть проводитись у закладах освіти, у приміщеннях ІРЦ в дистанційній або очно-дистанційній формі (за згодою батьків осіб з ООП).

За час війни понад 1122 внутрішньо переміщених дітей та 1115 внутрішньо переміщених змогли отримати психолого-педагогічну та корекційно-розвиткові послуги в ІРУ Львівщини. Практичні психологи ІРЦ проходили сертифіковане навчання за темами: «Травма війни» – навчальний курс для допомоги та самопомоги іншим; «Навчання фахівців громад на тему

психосоціальної підтримки в кризових умовах»; «Діти та війна: навчання технік зцілення».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Конвенція про права дитини: Міжнародний документ від 20.11. 1989. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
2. Заклади освіти в умовах воєнного стану. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua>
3. Державна служба якості освіти інформує. Як організувати інклюзивне навчання у 2022 році. Державна служба якості освіти України. URL: <https://sqe.gov.ua>
4. Лист МОНУ від 28.03.2022 №1/3710 «Про роботу ІРЦ та організацію освітнього процесу для осіб з особливими освітніми потребами у період воєнного стану».
5. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями: начальнико-методичний посібник/ О. Чеботарьова, Г. Блеч та ін.; за заг. ред. О. Чеботарьової. К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 154 с.

УДК 378.091

Єсіпова Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, науковий співробітник науково-організаційного відділу Національної академії Національної гвардії України, м. Харків;
Семенов Микола Володимирович,
головний сержант взводу охорони роти забезпечення навчального процесу Київського інституту Національної гвардії України, м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ ДОРОЖНИХ КАРТ У НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Уперше дорожні карти (від англ. roadmap) почали використовувати для планування та управління в 1970-х рр. компанії Motorola і Corning [3]. Це поняття розуміють як план, покроковий сценарій, послідовність дій тощо [3]. У науковій літературі виділяють такі види дорожніх карт: промислові або галузеві, наукові, технологічні, продуктові (розвиток будь-якого продукту або лінійки продуктів), програмні, корпоративні, навчальні тощо [2]. Розглянемо більш детально поняття дорожньої карти в навчанні. Опрацювання наукових джерел показало, що в зарубіжній літературі

дорожню карту тлумачать як план навчання, який має фіксовані строки виконання навчальних завдань, модульних робіт, контрольних зрізів тощо; вітчизняні науковці дорожньою картою студента називають спроектовану індивідуальну траєкторію навчання студентів, що основана на вільному виборі тих, хто навчається, завдань, засобів, форм і методів вивчення дисципліни та спрямована на досягнення заданих освітніх результатів [2].

Отже, дорожня карта спирається на особистісно орієнтоване навчання та являє собою індивідуальний шлях навчання студента.

В науковій літературі поняття проєктування індивідуальної дорожньої карти студента базується на таких принципах:

- суб'єктна позиція студента в розробленні та реалізації індивідуальної дорожньої карти (активна участь тих, хто навчається, у постановці цілей, планування індивідуального шляху для досягнення цілей, рефлексія результатів власної навчальної діяльності);

- перенесення акценту з навчання на учіння студента, яке передбачає активізацію навчальної діяльності, пізнавальну самостійність суб'єкта учіння;

- підвищення відповідальності студента за власне навчання;

- рівні можливості навчання для всіх суб'єктів навчального процесу тощо[2].

Таким чином, можемо говорити про те, що дорожня карта є тим інструментом, який дозволить спланувати, організувати навчальну діяльність студенту, змінить характер навчальної діяльності, підвищить відповідальність студента за результати власної навчальної діяльності тощо.

Для того, щоб дорожня карта була гнучкою, тобто давала можливість студенту змінювати траєкторію навчальної діяльності, будемо застосовувати технологію Agile. В перекладі з англійської мови поняття «agile» означає живий, рухливий, але найчастіше його вживають у значенні гнучкий. Уперше поняття Agile було вжито у 2001 році в Agile Manifesto

групою розробників, які хотіли зрозуміти, що саме лежить в основі розроблення затребуваного й корисного ІТ-продукту, та означало сімейство гнучких підходів до розроблення програмного забезпечення [3]. На сьогодні методика Agile використовується не лише в ІТ-галузі, а й у промисловості, менеджменті тощо як гнучкий підхід до управління проектами. Також використання Agile-методики знайшло своє місце в освіті, де Agile використовується під час розроблення навчальних продуктів, як педагогічна технологія та як проєктний підхід формування індивідуальної освітньої траєкторії [3]. Технологія Agile дозволяє визначити контрольні точки, у яких проходить аналіз запланованого та отриманого результату, що дозволяє оцінити відхилення від траєкторії руху та своєчасно ввести корективи. Наприклад, контрольною точкою студента може бути навчальний тиждень. Наприкінці навчального тижня студент аналізує запланований та отриманий результат навчальної діяльності, що в разі розбіжностей дає можливість скорегувати навчальну діяльність.

Отже, можемо припустити те, що дорожня карта студента дозволить активізувати навчально-організаційну діяльність студентів та змінить мотивацію студента до навчання.

Подальшого дослідження набуває експериментальна перевірка застосування дорожньої карти в навчанні та вивчення її впливу на результати навчальної діяльності студента.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. AGILE – гнучка система управління проектами. URL: [10https://4brain.ua/blog/agile/](https://4brain.ua/blog/agile/) (дата звернення: 18.10.2022).
2. Єсіпова О.О. Педагогічні умови активізації навчальної діяльності майбутніх інженерів-педагогів комп'ютерного профілю у фаховій підготовці: дис. ... канд. пед. наук: Тернопіль, 2021. 331 с.
3. Логвінов М. П. Дорожні карти: поняття, сутність та класифікація URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/dorozhnye-karty-ponyatie-suschnost-klassifikatsiya/viewer> (дата звернення: 18.10.2022).

Жизномірська Оксана Ярославівна,
кандидат психологічних наук, доцент
кафедри педагогіки і психології та
інклюзивної освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА – ЗАПОРУКА УСПІХУ СУЧАСНИХ УЧНІВ

Сьогодні, українці перебувають у стані війни, яка вона насправді? Ці та інші питання нас щиро хвилюють, оскільки кожна людина це відчула на собі, – біль, страх, горе, плач, смерть. Це неповний перелік усіх страждань людини, яка це витримала, і до нині терпить муки та несе важкий хрест у своєму житті. Поламани душі, долі дітей, зранені серця, які кричать, думають про рідних та очікують побачити усміхнені обличчя, задоволених рідних, знайомих, друзів, та, більше того, – просто ЛЮДИНУ, яка жива, яка дихає, яка щось промовляє до тебе. Боже, як довго, ці діти, – зранені душею та «пошарпані» долею чекають на добру звістку, новину добра, світла, сяйва миру та перемоги.

Україна – це країна наших вільних, гідних можливостей, свободних думок та намірів, сильних та міцним духом громадян, які випромінюють національну єдність, патріотизм та духовну цілісність. Цікаві сторінки нашої української та величної книги «Україна» має дещо інший вигляд: схвильовані та перелякані обличчя малих дітей та дорослих; зруйновані будинки, техніка; тварини, які хаотично бігають та шукають своїх господарів; речі, що розкидані на узбіччі доріг, таке близьке кожному та торкає таку тонку матерію нашої душі. Як з цим жити далі, що робити, як допомогти собі та іншому?..., чи зможу я це все здолати, пережити, переосмислити й жити далі..., з іншими думками, мисленням, ставленням, цінностями. Згодом, усе має владнатися, і тоді я зумію себе перебороти, переговорити й дуже багато зрозумію та осягну істину добра, милосердя та і, правдивості. Невдовзі, я зможу собою пишатися, що я так багато допоміг іншим людям пережити горе, відчай, біль, страждання, які для

них стали трохи легшими та непримітними для інших: вони стали дедалі більше усміхатися, бачити позитивне в складних ситуаціях, неймовірно радіти та дякувати Богу за всі подані ласки та щедроти.

Варто згадати й про моральне «Я» особистості в умовах війни, словами Блаженнішого Святослава Шевчука, наставника та керівника української греко-католицької церкви, який закликав і дуже заохочував усіх віруючих і невіруючих молитися, вдаватися до святого, щирого, цілеспрямованого спілкування, розмови з Богом, де людина ніби отримує друге своє народження, отримує відповіді на свої складні запитання, осмислює речі по-новому, швидко вчиться прощати іншим за злі вчинки, молитися за спокій, душевну рівновагу свою та інших. Думаємо, що кожна людина в нашій державі не повинна залишитися «голодною» духовно, морально, психологічно, оскільки храми та центри духовного спрямування завжди відкриті для людини, дитини, навіть, якщо вона дещо і сумнівається у своїх благих намірах. Маємо уміти завжди поспішати на допомогу один одному, відчувати біль іншого, «лікувати» зранені душі та «ревно», «твердо» молитися усією родиною українців за нашу державу.

Вважаємо, що у цей складний час для нас, ми потребуємо якомога більше підтримки, допомоги (емоційної, почуттєвої, моральної, мотиваційної, психологічної), різновекторного спілкування із дітьми різного віку, що вселяє у них надію, впевненість, рішучість завтрашнього дня, майбутнього тощо.

Цілком переконані, що кожен громадянин нашої країни має правдиво виконувати свої професійні обов'язки, ролі та функції; бути вірним, щирим та відповідальним у праці; бути вмотивованим на своєму робочому місці; намагатися проявляти власну гідність, мужність та хоробрість у всіх своїх звершеннях та починаннях. З нашої точки зору, сучасний педагог має перебувати в психологічній безпеці, та, зрештою безпеці (фізична, психічна, емоційна, інтелектуальна, інформаційна), оскільки емоційний комфорт та затишок забезпечують ключові позиції успіху особистості у складних умовах війни.

Психологічна безпека – це стан психічної захищеності, а також здатність людини і середовища відштовхувати несприятливі зовнішні та внутрішні впливи; це складне структуроване психологічне утворення, що пропускає розгляд психологічної безпеки як цілісної системи процесів, результатом яких є відповідність потреб, цінностей, можливостей суб'єкта відбитим характеристикам реальної діяльності [1].

Так, у нашому розумінні, психологічна безпека – це відчуття комфорту, затишку, доброзичливої атмосфери, позитивного мислення особистості та благородних її намірів на майбутнє. У результаті блиц-опитувань із педагогічними працівниками Тернопільської області з питань психологічної безпеки особистості в закладі, акумулюючи їх відповіді, можна повідомити про зв'язок психологічної безпеки із дефініціями спокою, миру, умиротворення, благодаті, здоров'я, радості, задоволення, досягнення мрій, бажань, перемоги, усмішки вчителя, дітей тощо.

Так, безпека розглядається як ключова психологічна характеристика освітнього середовища, а психологічно безпечне освітнє середовище – це умова особистісного зростання учасників освітнього процесу через їх взаємодію, вільну від проявів психологічного насилля; референтну значущість і причетність кожного суб'єкта до конструювання й підтримки психологічної комфортності освітнього середовища [1].

Є. Клімов у своїх роботах визначає складові освітнього середовища, де психологічний аспект є визначальним для особистості, зокрема соціально-контактна (особливості внутрішньої та зовнішньої взаємодії, структура колективів); інформаційна (норми, правила взаємодії учасників освітнього процесу, традиції); предметна (матеріальні та гігієнічні умови); соматична (здоров'я, самопочуття).

Як зазначає Боднарчук О. психологічна безпека освітнього середовища завжди простежуються крізь призму свободи, незалежності та активності особистості, де вищезазначені позиції корелюються із внутрішнім «Я» особистості, прагнень та можливостей. Поряд з цим, також поставлено акцент

на ознаках психологічної безпеки, зокрема людиноцентризм, гуманістична спрямованість; взаємодія, вільна від проявів психологічного насилля; референтна значущість та причетність кожного суб'єкта освітнього процесу до конструювання й підтримки психологічного комфорту освітнього середовища [1; 2].

Переконані, що особистість сучасного педагога постійно самовдосконалюється у своєму професійному «Я» та звертається до постійного пошуку різноманітних ресурсів, які невід'ємно пов'язані з енергією, позитивним мисленням, натхненням у сфері діяльності тощо.

Дослідниці Ю. Полеєнко, С. Непогодьева зазначають і про ознаки зниженого життєвого ресурсу: постійна втома; відсутність інтересу до життя; використання шаблонної поведінки, що повторюється тривалий час; незадоволеність від реалізованих завдань; не здатність отримувати задоволення, переважання негативних емоцій. У їх трактуванні, ресурси – це життєво необхідна енергія, сила, здоров'я, усе те, що дає нам змогу бути енергійними, активними, впевненими та щасливими. Кожен з нас повинен уміти шукати потрібні ресурси (улюблене хобі; природа; пошук внутрішнього ресурсу; домашні вихованці; методи тілесно-орієнтованої психології; арт терапевтичні техніки) [4; 5]. Ми вважаємо, коли особистість не буде вдаватися до певних пошуків, шукань, перспектив свого «Я» в мікро чи макросоціумі, то вона поволі згасатиме, її прагнення ставатимуть все менш помітними, потрібними й важливими у житті.

Таким чином, психологічна безпека особистості та освітнього середовища безумовно впливає на власне «Я», можливості, здібності, прагнення, бажання, а також є визначальною складовою для досягнення успіху в своїй діяльності. Сучасні педагоги та школярі мають відчувати безпеку, спокій, комфорт, затишок у закладі та вміти самостійно створювати сприятливі умови для гармонійного розвитку та психологічного благополуччя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища: сутність та умови створення. Спецкурс для слухачів очно-дистанційної форми навчання в системі післядипломної педагогічної освіти. Київ. 2018. 24 с.
2. Корнійчук О. Як говорити з дітьми про війну. *Безпека життєдіяльності*. №3-4, березень, квітень 2022. С. 39–40.
3. Нечипоренко Н., Бездідько Н. Психічне здоров'я. Допомога особистості в кризових ситуаціях. *Психолог*. №1-2, січень, лютий 2022. С. 68–73.
4. Полесенко Ю., Непогодьєва С. Перезавантаження. Пошук ресурсів. Позитивні зміни в житті педагога. *Психолог*, №1-2, січень, лютий 2022. С. 107–113.
5. Слінченко Ж. Як зберегти психічне здоров'я під час війни? *Безпека життєдіяльності*. №9-10, вересень, жовтень 2022. С. 30–32.
6. Соціально-педагогічна та психологічна допомога сім'ям зі дітьми в період військового конфлікту: навчально-методичний посібник. Київ, «Україна», 2015. 176 с.
7. Як організувати роботу з учнями і їх психологічну підтримку в умовах війни. Рекомендації Державної служби якості освіти. *Директор школи*. №3-4, березень, квітень 2022. С. 108–110.

Загнибіда Наталія Михайлівна,
завідувач сектору аналітичного
забезпечення освітніх закладів та
професійного розвитку педагогічних
працівників відділу освіти Байковецької
сільської ради, Тернопільська обл.

ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ОСВІТНІХ ЗАКЛАДІВ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Воєнний стан в Україні викликав підвищені вимоги до освіти, зокрема до педагогів як фахівців, які повинні зберігати спокій і мотивацію до роботи, знаходити рішення із нестандартних ситуацій, бути мотиватором для учнів тощо.

На нашу думку, дуже важливим в умовах воєнного стану, постає набуття та вдосконалення емоційно-етичної компетентності педагога [3], яка передбачена професійним стандартом учителя [3] та є дієвим механізмом усунення емоційного напруження, підсилення емоційного інтелекту та розвитку вміння знайти вихід з будь-якої ситуації.

Навіть в умовах воєнного стану безперервний професійний розвиток [1], постійне підвищення професійного рівня та педагогічної майстерності педагогічних працівників [2] залишається однією з основних функцій сектору

аналітичного забезпечення освітніх закладів та професійного розвитку педагогічних працівників. Ми розуміємо, що у цей нелегкий час повинні знаходити нові шляхи для професійного зростання кожного педагога та вихователя громади.

І надалі, основними нашими завданнями залишається :

1. Швидко та ефективно визначати потреби у напрямках професійного зростання педагогічних працівників.

2. Свідомо пропонувати для кожного з них інструменти для власної траєкторії професійного зростання.

3. Проводити аналітично-прогностичну діяльність у сфері освіти громади.

4. Накопичувати об'єктивну інформацію про освітній процес і результати навчання здобувачів освіти.

5. Організовувати та проводити консультування педагогічних працівників, зокрема з питань: розроблення документів закладу освіти; особливостей організації освітнього процесу за різними формами здобуття освіти, у тому числі з використанням технологій дистанційного навчання; впровадження компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, інклюзивного підходів до навчання здобувачів освіти.

6. Здійснення супервізії щодо надання професійної допомоги педагогу, яка спрямована на роботу з професійними труднощами, аналізом недоліків та на удосконалення організації роботи [5].

7. Координація роботи професійних спільнот педагогів громади.

Кількість педпрацівників у громаді, для яких надаються такі послуги, становить 180 осіб.

Професійні спільноти діють відповідно до затвердженого Положення. Вони є міжшкільними утвореннями педагогічних працівників, які об'єднані за освітніми галузями, напрямком професійної діяльності чи спільними інтересами. Саме вони створені з метою розбудови професійного синергетичного середовища, яке надихає та мотивує до професійного розвитку, взаємодії, партнерства, супроводу, підтримки, обміну ідеями та освітніми

практиками [4].

Працівники сектору координують роботу 12 професійних спільнот.

На засіданнях професійних спільнот, які були проведені у перші дні відновлення освітнього процесу, разом з учителями обговорили низку питань щодо забезпечення якісного навчання. А саме:

- Як організувати викладання предметів в умовах воєнного стану.
- Як здійснювати оцінювання навчальних досягнень учнів.
- Як організувати роботу з учнями та їх психологічну підтримку в умовах війни.
- Як внести відповідні зміни до календарно-тематичного планування з предметів інваріантної та варіативної складової навчального плану закладу освіти для забезпечення їх якісного виконання.
- Як діяти у разі призупинення проведення корекційно-розвиткових занять для дітей з особливими освітніми потребами.
- Як організувати роботу закладу дошкільної освіти в умовах воєнного стану.

Поза увагою не залишився жоден педагог громади. В рамках зустрічей з педагогами спеціалісти сектору:

- Підібрали та запропонували діючі освітні дистанційні платформи для навчання учнів та підтримки вчителів.
- Проаналізували ефективність технологій, використаних під час дистанційного навчання та їх подальшого використання в освітньому процесі.
- Навели приклади реалізації комунікаційної структури за допомогою різних сервісів.
- Мотивували вихователів щодо формування бібліотеки онлайн-матеріалів для дистанційних занять із дітьми у формі відеозанять або гіперпосилань на них.
- Наголосили на необхідності щирих відкритих бесід з учнями та обов'язковості техніки безпеки в умовах сирени тощо.

На серпневих зустрічах професійних спільнот зверталася увага на :

- Нормативні аспекти організації освітнього процесу у новому навчальному році.
- Основні акценти у проведенні змін до типових освітніх та навчальних програм.
- Формувальне оцінювання – ключовий чинник якісної освіти.
- Діяльнісний підхід як основа організації освітнього процесу базової середньої освіти.
- Особливості проведення вхідного діагностування на визначення залишкових результатів попереднього навчання.
- Пріоритетні напрямки психологічного супроводу та соціально-педагогічного патронажу учасників освітнього процесу.
- Вимоги до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти та підрозділах.

Працівники сектору зібрали та упорядкували матеріал, що є актуальним для реалізації завдань щодо якісного навчання здобувачів освіти.

Уся вище зазначена інформація розміщена на єдиному інформаційному ресурсі до якого долучені усі педагогічні працівники громади.

Оскільки дане середовище має обмежений ресурс, то для швидкого реагування, рефлексії, обміну інформацією, яка з'являється на освітянських платформах у нас створені вайбер групи.

Воєнний стан вніс свої корективи й у дистанційне навчання. Для створення комфортних умов навчання учнів з числа внутрішньо переміщених осіб, їх було долучено до освітніх ресурсів, які використовують наші закладів освіти для організації дистанційного навчання.

Виникла потреба щодо опитування батьків, як рівноправних учасників освітнього процесу з питання якості надання освітніх послуг під час дистанційного навчання. До опитування долучилися 85% батьків учнів нашої громади та 100% батьків учнів з числа внутрішньо переміщених осіб. Ми отримали хороші результати, і можемо сказати, що переважна їх більшість задоволені якістю надання освітніх послуг. Хоча, більшою мірою нас цікавили

відкриті відповіді на питання «Що викликає труднощі у Вашої дитини під час дистанційного навчання?». За результатами опитування проведено нараду керівників закладів, на якій ми детально проговорювали актуальні питання покращення якості надання освітніх послуг зокрема:

- Підвищення поінформованості батьків щодо особливостей освітнього процесу у сьогоднішній час.
- Здійснення щоденного моніторингу участі учнів в освітньому процесі.
- Контролю обсягу домашніх завдань в дистанційному форматі.
- Відстеження стану виконання навчальних програм, зокрема їх практичної частини.
- Важливість вивчення потреб та мотивів педагогів, підтримка тих, які опанували нові технології роботи, стимулювання ініціативності та творчості.

Важливе місце у нашій роботі належить супервізії як ключовій формі супроводу професійного розвитку педагогів.

Здійснюючи супервізію, спеціалісти сектору надають допомогу педагогам, яка спрямована на роботу з професійними труднощами, що виникають в процесі роботи, а саме:

- Налагодження комунікації між учителем та учнями.
- Особливостей організації асинхронного режиму роботи, завдання для якого мають бути диференційовані, практико-орієнтовані та творчі.
- Коригування очікуваних результатів навчання здобувачів освіти.
- Організації додаткових консультацій для учнів.
- Специфіки дистанційного навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Усе, що ми робимо зорієнтовано на якість освіти, обов'язковою умовою якої є компетентний педагог. Сьогодні ми орієнтуємося на Професійний стандарт вчителя [3] – документ, що чітко пояснює, яким має бути вчитель, якими загальними та професійними компетентностями він має володіти, а

також які етапи формування цих компетентностей він має пройти. Тому, атестаційна комісія другого рівня, при атестації педагогічних працівників, керувалася його вимогами. А щорічний методичний фестиваль педагогічної спільноти громади, проходив в оновленому форматі – майстер-класу під назвою «Я роблю так...» за темою «Реалізація інформаційно-цифрової компетентності вчителя через використання онлайн-ресурсів». Що є важливим елементом для налагодження підвищення якості дистанційного навчання.

На сьогодні, найважливішим напрямком нашої роботи є підготовка вчителя до впровадження НУШ у базову школу.

Цю роботу ми розпочали ще задовго до війни, а зараз ще більше усвідомлюємо, наскільки це важливо.

Працівники сектору проводять постійне консультування щодо особливостей організації освітнього процесу у 5 класах, вибору модельних програм та підручників, інструментарію формувального оцінювання. Орієнтуємо, мотивуємо, надаємо можливості, а вибір залишається за педагогом. В процесі нашої взаємодії робимо акценти на самостійність та досвід учителів.

Як бачимо, сьогодні внесло корективи в освітянське життя та незмінним лишилося те, що усі ми маємо працювати заради наших дітей. Робота кожного наразі надзвичайно важлива. Працюємо для того, щоб кожен керівник, учитель, відчув себе успішним, зрозумів, що може досягти поставлених цілей. Професійне зростання педагога – безперервний процес, який спрямований на нову якість освіти. Вихователю, учителю, керівнику потрібно знати та відчувати, що він не сам і завжди може отримати якісну допомогу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про Освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Наказ Міністерства освіти і науки України від 09.01.2019. № 17 «Про затвердження Порядку проведення інституційного аудиту в закладах загальної середньої освіти». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0250-19#Text>.
3. Професійний стандарт за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v2736915-20#Text>

4. Положення про професійні спільноти педагогічних працівників закладів освіти Байковецької сільської ради Тернопільського району Тернопільської області (наказ №73-од від 30 липня 2021 року «Про затвердження Положення про професійні спільноти педагогічних працівників закладів освіти Байковецької сільської ради Тернопільського району Тернопільської області»). URL: https://docs.google.com/document/d/1VumL1vW5П_GYZFLfeKQfi5StcWrtQM2/edit

5. Положення про сектор аналітичного забезпечення освітніх закладів та професійного розвитку педагогічних працівників відділу освіти Байковецької сільської ради (наказ відділу освіти Байковецької сільської ради від 23 листопада 2020 року №83-од). URL: <https://docs.google.com/document/d/13vQ51cHZyiS1e81pZskz-hRaKc8IKukr/edit>

УДК 159.9:316.485.26

Загурська Світлана Миколаївна,
кандидат філософських наук, доцент
кафедри педагогіки, психології та
менеджменту освіти Київського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Біла Церква;

Толочко Тетяна Миколаївна,
магістрантка навчально-наукового
інституту психології та соціальних наук
при МАУП, факультет психології, м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНА ДОПОМОГА ПІД ЧАС ВІЙНИ

Війна в Україні показала необхідність психологічного захисту і психологічної допомоги як дітям і окремим людям, так і цілим соціальним групам. Питання безпеки освітнього процесу не є новим для суспільства, однак особливої актуальності набуває, коли той чи інший регіон потрапляє в зону конфлікту, військової агресії, окупації. Тобто коли порушуються можливості забезпечення базових потреб людини, зокрема, з огляду на зовнішні фактори, як-от непрогнозованість безпекових факторів, враховуючи агресивну політику сусідньої держави [2].

Освітня система може допомогти захистити дітей та молодь від смерті, травм та експлуатації; пропонуючи чіткий розклад та стабільність, вона може полегшити психологічний вплив збройного конфлікту та забезпечити доступ до інших життєво важливих послуг. Чутлива до конфлікту освіта дозволяє

уникнути конфронтації та сприяє зміцненню миру. Освіта є основоположним елементом розвитку та повної реалізації прав і свобод людини [2].

Потреба у безпеці є базовою в ієрархії потреб сфери людини, без часткового задоволення якої неможливо досягнути самореалізації. Саме тому ефективність роботи загальноосвітнього навчального закладу потрібно вимірювати не лише якістю освіти, але і безпекою учнів, захищеністю вчителів, турботою про їх здоров'я.

Освітнє середовище школи має бути таким, щоб створити умови для психологічної безпеки суб'єктів педагогічного процесу і, як наслідок, сприяти їх психічному здоров'ю і особистісному зростанню [1].

Вчителям та педагогічним працівникам варто потурбуватися про себе і не починати роботу без підготовки (ресурсу). Якщо вам не вистачить сил витримати погляд дитини, наповнений болем, її запитання, реакцію – це посилить її стан занепокоєння та безпорадності. Завдання дорослого у закладі освіти – створити безпечний простір, у якому б дитина відчула близькість – «я з тобою». Йдеться про простір із чітко структурованими правилами та межами контакту. Цю роботу можна буде проводити лише після фази стабілізації – зміцнення та відчуття безпеки. Не можна використовувати в іграх чи під час занять метафори, образи літаків, тощо. Це може травмувати дітей, які були під обстрілами. У роботі спираємося на метафори та образи дому, землі, веселки, води. Навіть образ неба зараз не даватиме дітям стійкості – для багатьох це джерело небезпеки.

Якщо в роботі планується створювати щось із частин, наприклад кубиків, варто пам'ятати: якщо деталі руйнуватимуться, це може нагадувати дітям зруйнований будинок. Діти самі можуть обрати таку гру – тоді для них це буде помічне. До того ж потрібно бути уважними до звуків, що використовуються в супроводі. Не доречно пропонувати дітям жодних образів воєнної техніки. Приймається лише той варіант, коли вони самі хочуть намалювати, виліпити чи обговорити це. Натомість доречно працювати над образами сили та стійкості й частіше просити дитину намалювати, зобразити те, що є її силою. Важливо

пам'ятати, що дорослі мають забезпечити дітям стабільність у теперішній реальності, відволікти і розважати цікавими фактами, захопливими розповідями.

Під час війни та непростих життєвих ситуацій, які вона провокує, по відношенню до дітей – підлітків психологи ЮНІСЕФ радять:

– «говорити і слухати». А головне чути те, що дитина розповідає: про свої думки, почуття, сприйняття ситуації. Варто пояснити підлітку все, що відбувається, враховуючи його вік і знання.

– дозволити емоціям бути. Не приховувати від підлітка свої справжні почуття, бо він все одно здогадається про них і буде відчувати себе обдуреним. Тож переживати і плакати перед дитиною старшого віку – це абсолютно нормально. Проте, не варто робити це дуже часто, бо така поведінка може спровокувати депресію: як у дорослого, так і у дитини.

– планувати майбутнє. Не бійтеся разом мріяти та планувати, що будете робити після війни. Такі роздуми та розмови надихають і стабілізують, а також додають впевненості у майбутньому.

– обійматися. Тактильний контакт дуже важливий в умовах невизначеності і стресу, тож частіше обіймайте свою дитину і говоріть їй, що все буде добре.

– дивитися разом улюблені фільми. Психологи радять обирати життєствердні фільми, які здатні подарувати відчуття надії. Дивіться разом, обійнявшись, а потім обговорюйте побачене. Нагадуйте дитині, що після війни обов'язково знову буде нормальне життя.

– читати вголос. Це заняття дає відчуття захищеності та спокою. Тільки не читайте тривожні новини, краще читайте книжку з цікавим, а головне «мирним» сюжетом.

– хвалити за досягнення. Для дитини життєво важливо, щоб його (чи її) хвалили за найменшу дрібничку. Так ви вселяєте дитині віру у свої сили та демонструєте свою підтримку.

– заохочувати спілкуватися з однолітками. Через стрес дитина може стати закритою і не бажати спілкуватися з однолітками. Та це шкідливо для її психіки і розвитку. Для більшості підлітків спілкування з друзями є дуже важливим. Тож варто усіляко сприяти цьому і використовувати будь-який шанс на спілкування дитини з друзями. Оптимально, щоб це було спілкування офлайн, але якщо немає такої можливості, онлайн-спілкування теж буде корисним, не варто йому перешкоджати.

– долучати підлітків до допомоги іншим. Це дуже важливо, щоб дитина відчула свою соціальну значимість. Але робити це треба за умов максимальної безпеки для неї. Можна долучатися до допомоги разом з підлітком, так він відчує вашу підтримку і турботу. Складно перерахувати ту безмежну кількість порад щодо підтримки психологічного комфорту та попередження виникнення психологічних травм, але кожен з нас, дорослих, має знати, як підібрати ключик до серця дитини, враховуючи її індивідуальні особливості та стратегічні напрямки особистісного розвитку.

Отже, психологічна безпека школярів в освітньому середовищі перш за все полягає у забезпеченні природної потреби особистості в захисті від негативних психологічних впливів і загроз, безпечному міжособистісному спілкуванні. Саме реалізація цих завдань сприятиме збереженню психічного здоров'я та стійкому продуктивному розвитку сучасних школярів у процесі навчально-виховної діяльності. Сьогодні керівники закладів освіти та педагоги України тримають освітній фронт, продовжуючи працювати у важких умовах війни, формують унікальний педагогічний досвід та беруть на себе новий рівень відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Методичні рекомендації «Організація безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану» / укладачі О. М. Грушевечук, Л. М. Богданович, О. Г.Мулько, С. М.Сарай – Л. Навчально-методичний центр цивільного захисту та безпеки життєдіяльності Волинської області, 2022, с.49

2. Декларація про безпеку шкіл URL. https://protectingeducation.org/wp-content/uploads/documents/documents_safe_schools_declaration_ukrainian.pdf

Зубаль Ірина Миколаївна,
методист відділу дошкільної та
початкової освіти Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В РАМКАХ НАСТУПНОСТІ МІЖ ДОШКІЛЬНОЮ ТА ПОЧАТКОВОЮ ЛАНКАМИ ОСВІТИ

За нової парадигми освіти саме сучасні особистісно орієнтовані педагогічні технології здатні забезпечити розвиток, саморозвиток і самостійність дитини, вільну реалізацію її природних задатків. Адже саме на них наголошують – це діалогічність, діяльнісно-творчий характер, орієнтація на підтримку індивідуального розвитку дитини, надання їй необхідного простору для прийняття самостійних рішень, творчості, вибору змісту і способів навчання та поведінки.

Оновлення освіти в Україні, характеризується інтенсивним розвитком інноваційних процесів. Істотною особливістю цієї тенденції є реальна варіативність, пошук ефективних технологій навчання.

Педагогічна технологія – це така побудова діяльності педагога, де всі дії, які входять до неї, мають певну послідовність і цілісність, а виконання передбачає досягнення необхідного результату та має прогнозований характер.

Принципово важливою стороною в педагогічній технології є позиція дитини в освітньому процесі, відношення до нього з боку педагога.

З усіх інноваційних технологій саме технологія інтегрованого навчання дає можливість широкого використання у початковій ланці освіти, оскільки створює умови для реалізації засад компетентнісного підходу.

Ідеї інтегрованого навчання нині надзвичайно актуальні, оскільки сприяють успішному впровадженню нових освітніх завдань: дають можливість педагогу спільно з дітьми опанувати значний за обсягом навчальний матеріал, досягнути формування міцних, усвідомлених, міжпредметних зв'язків.

В сучасній педагогічній науці інтегроване навчання трактують як комплексний підхід до освітнього процесу і безпосередньо до уроку чи його частини без поділу на окремі дисципліни. В усьому цивілізованому світі технологія інтегрованого навчання є необхідною умовою для надання якісної освіти. Інноваційні педагогічні технології в сучасній дошкільній освіті - розвиток науки і техніки нових форм навчальної комунікації, новітнім методам розв'язання освітніх завдань.

З огляду на це роль вихователя набула нової якості. Він розвиває пізнавальні якості дошкільника, його життєву компетентність у різних соціальних інституціях. Водночас відбувається еволюція змісту, форм і методів навчання, яка спонукає до розробок і впровадження нових новітніх освітніх технологій.

Досвід показує, що все нове із часом стає традицією і що традиції утверджує соціум, а новаторами виступають яскраві особистості реформаторського типу. На сучасному етапі все очевиднішим стає те, що традиційна освіта, орієнтована на передавання знань, умінь і навичок, не встигає за темпами їх нарощування. Специфічними особливостями інноваційного навчання є його відкритість майбутньому, здатність до передбачення на основі постійної переоцінки цінностей, налаштованість на конструктивні дії в обновлюваних ситуаціях, основою яких є інноваційні педагогічні технології. Інноваційні педагогічні технології в педагогіці пов'язані із загальними процесами у суспільстві, глобальними проблемами, інтеграцією знань і форм соціального буття.

Широко вживаними в освітньому процесі в роботі з дітьми дошкільного віку є ігрові технології. У грі розвивається уява, утверджуються образи фантазії, виниклі ідеї, створюються продукти діяльності, які є для дитини емоційно привабливими. Діти привчаються до колективної дисципліни, командної роботи. Важливість гри в тому, що вона надає дитині можливість помріяти, проявити уяву, дає свободу самовияву і творчості.

Особливої актуальності в умовах модернізації змісту освіти набувають інформаційно-комунікаційні технології (через демонстрацію та власну роботу на інтерактивній дошці, з ноутбуком, смарт-телевізором, з прослуховуванням через навушники та інше, з метою активізації пам'яті та розумових процесів дітей). Поряд з традиційними засобами популярності набувають мультимедійні засоби навчання в електронних освітніх ігрових ресурсах, де вдало поєднуються тексти, аудіо, малюнки, анімація, інтерактивні завдання створені у формі гри, які дозволяють задіювати одночасно зір і слух, увагу і мислення.

В основі роботи з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку лежить мультисенсорний підхід, що зосереджується у слуховому, візуальному, маніпуляційному сприйнятті змісту навчального матеріалу.

LEGO-технології є незамінним дидактичним матеріалом освітнього процесу як дошкільної освіти, так і початкової школи, що поєднують у собі елементи гри та експериментування: застосування в якості обладнання на уроках мовно-літературної, математичної, здоров'язбережувальної, фізкультурної, мистецької, технологічної та ін. освітніх галузей. Конструктор є надійним помічником у роботі практичних психологів, вчителів-логопедів і корекційних педагогів, допомагаючи провести тестування, релаксаційні та корекційно-розвивальні вправи.

За допомогою LEGO-технології розвивається сенсорне сприйняття, формуються уявлення про зовнішні властивості предметів, розвивається дрібна моторика, формується цілісна система уявлень дитини про навколишній світ, збагачується життєвий досвід.

Сучасна початкова школа передбачає використання парногрупових, авторських технологій, технологій особисто зорієнтованого навчання та рівневої диференціації. Усі вони при оптимальному застосуванні та поєднанні здатні значно підсилити ефективність освітнього процесу в початковій ланці й отримати гідний результат у вигляді комплексу не знань, вмінь та навичок, а компетентностей, необхідних для життя та подальшого навчання молодших школярів.

Отже, інноваційні технології сприяють розвиткові гармонійно розвиненої особистості розкриваючи перед дітьми широкі можливості для розвитку здібностей. Таким чином, кожна дитина індивідуально пізнає корисну інформацію і знаходить для себе щось нове, обґрунтовує, продумує і на основі цього формує свої життєво необхідні компетенції, формує себе як особистість в цілому, що у свою чергу, сприяє розвиткові інноваційної культури особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Дубяга С. М. Педагогічні технології в початковій школі: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів напряму підготовки «Початкова освіта» / автор-укладач С. М. Дубяга. Мелітополь: Вид-во МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 160с.
2. Інтегровані уроки в початковій школі / упоряд. Н. С. Вегера. Тернопіль – Харків: ранок, 2010. 160 с.
3. Рябошапка О. В., Денисюк Т. К. Підготовка учителів до гуманізації освітнього процесу як педагогічна проблема. Початкова освіта: сучасні перспективи розвитку: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 14 грудня 2018 р. Кременчук: Кременчуцький педагогічний коледж імені А. С. Макаренка, методичний кабінет, 2018. С. 164–167. URL: <http://pu.org.ua/konferencii.html>.
4. Шість цеглинок в освітньому просторі школи : методичний посібник / упор. О. Рома. The LECO Foundation, 2018. 32 с.

УДК 373.5:78

Іванов Кирило Олександрович,
здобувач вищої освіти 4 курсу спеціальності «Середня освіта (Фізична культура)» ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава;

Отравенко Олена Вікторівна,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики фізичного виховання ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», м. Полтава

НОВІ ВИДИ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ ЯК ЗАСОБИ РОЗВИТКУ УЧНІВ 7-9 КЛАСІВ У ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Актуальність теми зумовлена тим, що у сучасному суспільстві постає проблема виховання здорової нації, так як здоров'я є одним із головних цінностей суспільства та дозволяє жити успішним життям, отримувати від

цього задоволення, реалізовувати досягнення своїх цілей. Термін «Здоров'я» містить такі складові: соматичне (тілесне), фізичне, психічне, моральне, духовне і соціальне. Всі вони пов'язані між собою і не можуть існувати окремо одна від одної, бо тоді організм не буде у безпечному середовищі та повній гармонії. На жаль, учні підліткового віку менше приділяють уваги руховій активності та власному здоров'ю, більше часу проводять у гаджетах. Звісно є ті, хто професійно займаються спортом і завдяки цьому витрачають достатньо часу на рухову активність, мають належний її об'єм та підтримують розвиток різних систем та функцій організму на оптимальному для свого віку рівні. Щодо тих учнів, які не відвідують спортивні секції, то вчителі намагаються якомога більше зацікавити дітей до того, щоб вони просто порухалися. Це відбувається під час урочних та позаурочних форм занять з фізичної культури. Утім, не всі діти зацікавлені у відвідуванні цих форм занять, тому вчителі постійно шукають нові засоби та методи роботи з підлітками.

Слід зауважити, що під час пандемії Covid 19 у 2020-2021 роках та під час воєнного стану через російську агресію у 2022 році було запроваджено в закладах освіти змішану та онлайн форми навчання. У ці періоди навчання рівень рухової активності помітно знизився, через що показники різновидів здоров'я у більшості дітей та підлітків погіршилися [8]. Отже, дана тема є актуальною.

Мета дослідження: проаналізувати стан вивчення даної проблеми у теорії та практиці та запровадити нові види рухової активності регбі 5 та доджбол у 7-9 класах закладів загальної середньої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми збереження і зміцнення здоров'я здобувачів освіти у своїх працях розкривали такі науковці, як: М. Гриньова, О. Дубогай, О. Отравенко, С. Присяжнюк та ін., застосування здоров'язбережувальних технологій у фізичному вихованні дітей і молоді та різні аспекти оздоровчої фізичної культури розглядали І. Боднар, Т. Круцевич, О. Кузнецова, Н. Москаленко, Н. Пангелова та ін. [9; 10].

Вчителі українських ЗЗСО долучилися до організації гуртків та секцій

позаурочної роботи та проведення шкільних ліг з даних видів неолімпійського спорту за програмою організації JuniorS. Міністерство молоді та спорту України у сумісництві з федерацією регбі України та викладачами Національного університету фізичного виховання і спорту України розробили Навчальну програму з регбі та регбілінгу для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю, 2013 [7]. Науковці О. Подоляка, А. Мартиросян, І. Філенко, (2013) зробили першу спробу впровадження регбі-5 у навчальний процес з фізичного виховання в середній школі [1]. Л. Філенко, О. Церковна, І. Філенко, (2020) проаналізували застосування інформаційних технологій вивчення регбі 5 у середній школі [3].

Щодо доджболу, то тут дуже невелика кількість наукових статей, а точніше їх майже зовсім немає. Натомість можна знайти багато тестів для перевірки теоретичних знань, навчальних відео для ознайомлення з особливостями та правилами гри, веб сайтів із інформацією про аспекти даної гри, календарно-тематичних планувань та планів конспектів з даного варіативного модуля.

Розвиток учнів підліткового віку достатньо описаний, причому як фізичний, психічний, так і в соціальному безпечному та освітньому середовищі. Утім, недостатньо вивчено вміння працювати в команді та приймати рішення. Високий рівень розвитку даних навичок, на нашу думку, допоможе покращити рівень соціального, безпечного розвитку особистості здобувача освіти.

Виклад основного матеріалу. Для підвищення мотивації дітей і підлітків до регулярної рухової активності, завдяки якій показники різновидів здоров'я зможуть досягнути оптимального вікового рівня, у 2017 році було створено громадську організацію JuniorS (<https://www.prostir.ua/author/juniorz/>), мета якої змінити систему фізичної культури в закладах загальної середньої освіти на більш цікавішу та покращити фізичне і психічне здоров'я учнів через фізичну активність. Засобами досягнення своєї мети організація вважає нові варіативні модулі, якими стали неолімпійські види спорту. Отже, у 2018 році було представлено 7 видів рухової активності. У свою чергу, у 2021 році вчителями

та науковцями було розроблено Модельну навчальну програму з фізичної культури для учнів 5-6 класів (затверджена Міністерством освіти і науки України), які навчаються за стандартами Нової української школи [5]. У цій програмі було представлено 44 варіативні модулі. У 2022 році кількість варіативних модулів у модельній програмі вже становить – 60. Нами для досягнення мети дослідження були запропоновані варіативні модулі регбі 5 (безконтактне) та доджбол (вибивний), які позитивно впливають на підвищення рівня розвитку всіх складових здоров'я, розвиток здобувачів освіти у безпечному, здоров'язбережувальному середовищі, активному дозвіллі.

Отже, далі розберемося у чому особливості варіативних модулів регбі 5 (безконтактне) та доджбол (вибивний).

Регбі 5 (безконтактне) було створено в Одесі у 2009 році і не має аналогів у Східній Європі. Це одна з найбезпечніших рухливих ігор для учнів, допомагає розвивати швидкість, спритність, координацію рухів. Розміри майданчика складають 40 метрів у довжину і 20 метрів у ширину, але для офіційних матчів ці розміри становлять 35 метрів у довжину і 17 метрів у ширину. Гра може проводитися у спортивній залі, на газоні та на піщаній поверхні. У назві присутнє число 5, так як одночасно можуть грати по п'ять гравців від команди. Натомість всього у команді – 10-15 гравців, причому всі учасники, які є у заявці на матч зобов'язані зіграти під час його проведення і для цього тренер має право зробити необмежене число замінів. Основна задача гри – покласти м'яч за лінію воріт суперника. Це вважається голом. За один такий гол нараховується п'ять ігрових очок. Перемагає команда, яка за відведений на гру час набере більше очок. В одній команді можуть грати одночасно як дівчата так і хлопці. Також є окремо змагання серед команд юнаків та команд дівчат. Безконтактним цей вид називається тому, що, зірвавши з суперника стрічку на його поясі, піднявши руку зі стрічкою вгору і крикнувши «Захват», дозволено забрати м'яч у суперника. Будь-який фізичний контакт є фолом. Гра складається з двох таймів по 7 хв. з перервою у 5 хв. між ними [6]. Для детального опису правил були створені різні відео, які викладені у мережі інтернет. Одне з таких відео

можна

подивитися

за

посиланням:

<https://www.youtube.com/watch?v=1dUhRafREgY>.

Доджбол це командна гра з м'ячем. Зародився вид спорту у Північній Америці. Задача гри – якомога більше разів вибити команду суперника за відведений час на усю гру. За кожен раз, коли команда виб'є суперника у повному складі, вона заробляє одне очко. У матчі перемагає команда з більшою кількістю очок. У кожній команді грають по 6 основних гравців, які вибивають та по 2 помічники, які подають м'ячі учасникам своєї команди. Розміри майданчика у спортивній залі становлять 18 метрів у довжину і 9 метрів у ширину, а розміри майданчика для гри на пляжі становлять 15 метрів у довжину і 7,5 метрів у ширину. Майданчик розділений на 2 однакові половини центральною лінією. Гра триває 2 тайми по 20 хвилин із перервою 10 хвилин або 2 тайми по 40 хвилин із перервою 15 хвилин. Особливістю виду спорту є те, що у нього грають одночасно шістьма м'ячами, які лежать на центральній лінії перед початком гри. Серед рухів, які використовують у грі є активне переміщення вперед-назад по полю, кидки м'яча, захист м'ячем від м'яча, ловля м'яча. Кидки бувають: прямий, боковий, верхній. Також є фейковий кидок, який використовується для позбавлення суперника концентрації уваги [2; 4]. Для детального опису правил були так само створені різні відео, які викладені у мережі інтернет. Одне з таких відео можна подивитися за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=zYKQLSRcZmU&list=PLsu_3IfXfLWxM-db1NQct4tZ6XgcYrr6O&index=16.

Отже, запровадивши нові види рухової активності регбі 5 та доджбол, створюється в закладі освіти здоров'язберезувальне середовище, у якому підлітки можуть підвищувати рухову активність, оволодівати вміннями працювати в команді, приймати рішення, усвідомлювати цінність свого здоров'я та ведення здорового способу життя. Надалі планується вирішення актуальних наукових проблем засобами регбі 5 та доджболу, зокрема формування здоров'язберігаючої компетентності різних груп населення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Впровадження регбі-5 у навчальний процес з фізичного виховання в середній школі. Подоляка О. Б., Мартиросян А. А., Філенко І. Ю. *Слобожанський науково-спортивний вісник* 2013, №1 С. 8-11. URL: <https://oaji.net/articles/2014/755-1415097599.pdf> (дата звернення: 17.02.2023).
2. Доджбол – динамічна гра. Веб сайт: освітній проект На Урок. URL: <https://naurok.com.ua/dodzhbol---dinamichna-gra-323054.html> (дата звернення: 18.02.2023).
3. Інформаційні технології вивчення регбі-5 у середній школі. Філенко Л. В., Церковна О. В., Філенко І. Ю. *Спортивні ігри*. № 1 (15), 2020/2/6. С. 74-84. URL: <http://sportscience.org/index.php/game/article/view/998/998> (дата звернення: 17.02.2023).
4. Історія виникнення доджболу. правила гри. Дистанційне навчання. Модуль. Доджбол. Веб сайт URL: <https://www.youtube.com/watch?v=PBdXs27DCIw> (дата звернення: 18.02.2023).
5. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Fiz.kult.56.kl.Pedan.ta.in>.
6. Регбі-5. Правила гри (дистанційне навчання). Веб сайт. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=1dUhRafREgY> (дата звернення: 15. 02. 2023).
7. Регбі. Регбіліг. Навчальна програма з регбі та регбілігу для ДЮСШ, СДЮШОР, ШВСМ та спеціалізованих навчальних закладів спортивного профілю https://mms.gov.ua/storage/app/sites/16/Sport/Programy_navchalni/2014/programa-regbi.pdf.
8. Olena Otravenko, Olena Shkola, Valeriy Zhamardiy, Olena Sokolenko, Olena Pavliuk, Oleksandr Hadiuchko Analysis Of The Current State Of Training Of Future Specialists In Physical Culture And Sports In The Conditions Of Distance Learning *Journal of Positive School Psychology* <http://journalppw.com> 2022, Vol. 6, No. 8, 6018-6031. ISSN 2717-7564.
9. Olena Otravenko, Olena Shkola, Olena Shynkarova, Valeriy Zhamardiy, Oleksandr Iyvatskiy, Dmytro Pelypas (2021). Leisure and recreational activities of student youth in the context of health preservation. *Journal for Educators, Teachers and Trainers*, Vol. 12(3). 146 – 154. <https://jett.labosfor.com/index.php/jett/issue/view/22>.
10. Пангелова Н. С., Круцевич Т. Ю., Данилко В. М. Теоретико-методичні основи оздоровчої фізичної культури: навч. посібник. Переяслов-Хмельницький. 2017. 454 с.

УДК 159.942

Кавецький Віктор Євгенович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри педагогіки і
психології та інклюзивної освіти
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ПЕДАГОГІВ ДО ПСИХОЛОГО-СОЦІАЛЬНОЇ САМОПІДТРИМКИ ТА ПІДТРИМКИ УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

Здійснення професійної діяльності педагогами в умовах воєнного стану, введеного внаслідок широкомасштабної агресії РФ проти України, вимагає

кардинальну перебудову підходів до реалізації освітніх завдань. Окрім звичних питань навчання, виховання і розвитку зростаючої особистості значну увагу необхідно приділяти створенню безпечного середовища для усіх учасників освітнього процесу, що передбачає збереження психічного і фізичного здоров'я самих педагогів, ефективне відновлення ними свого психоемоційного потенціалу і надбання компетентностей щодо надання підтримки своїм вихованцям. Тож важливо сформувані здатність вчителів до надання ефективної самопомоги і конструктивної взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу в умовах сьогодення.

Д. Узнадзе визначає готовність як специфічний стан, в основі якого покладено установку особистості до виконання певної діяльності, спрямованої на задоволення її актуальної потреби. Інші науковці готовність трактують як складне багаторівневе утворення, динамічну систему з пізнавальними, вольовими, мотиваційними та емоційними характеристиками або ж розглядають готовність і як стан, і як інтегративну якість особистості [5]. Тож готовність педагогів до психолого-соціальної самопідтримки та підтримки учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану можна розглядати як сформованість установки на використання різноманітних прийомів та методів задля підвищення своєї стресостійкості, емоційної стабільності, спроможності ефективно розв'язувати завдання особистісного і професійного характеру та здатності надавати ефективну допомогу колегам, вихованцям та їхнім батькам.

Оскільки для багатьох педагогів це відносно нова форма цілеспрямованої діяльності, то при розгляді показників готовності до її здійснення за основу можна взяти підхід Г. Сиротенка, який виділяє такі критерії готовності педагога до інноваційної діяльності:

- а) усвідомлення ним потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;
- б) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методик роботи;

в) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, методик, налаштованість на експериментальну діяльність;

г) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;

д) володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових [1].

Отже важливо, щоб педагог усвідомлював потребу у застосуванні дієвих прийомів психосоціальної підтримки і самопідтримки, був достатньо поінформований щодо загальних підходів і конкретних технік зокрема, був здатний пристосовувати пропоновані справи під свої індивідуальні особливості та специфіку взаємодії з іншими учасниками освітнього процесу тощо.

При навчанні педагогів основам надання такої самопомоги та допомоги іншим важливо враховувати ряд аспектів: в основу педагогічної діяльності покладено принцип системної детермінації, що враховує взаємодію зовнішніх і внутрішніх чинників розвитку особистості, а також особливості того етапу, на якому фіксується динаміка професійної діяльності педагога; необхідність створення психолого-педагогічних умов, в якості яких виступають ціннісно-смысловий, варіативно-динамічний, проблемно-методологічний, інтегративно-цілісний підходи до розвитку професійної діяльності вчителя; формування компетентностей педагога реалізується у процесі співробітництва як у форматі професійної спільноти так й в конструктивній взаємодії з іншими суб'єктами освітнього процесу.

В. Москаленко [2] під соціальною підтримкою розуміє «почуття, що тебе підтримують інші», причому, людям більш важливою є не сама підтримка, скільки її відчуття. При визначенні особливостей психологічної підтримки відзначають її спрямованість на формування якісно нових сенсів і цілей, а також на розвиток саморегуляції, самоконтролю і самоорганізації поведінки, що створюють умови для саморозвитку і збільшення особистісного ресурсу.

Підтримка включає чотири основних складових: 1) емоційна підтримка (впевненість у тому, що про тебе хтось дбає, любить, піклується); 2) оціночна

підтримка (соціальне порівняння і відповідь на запитання, чи правильно я ставлюсь до того чи іншого явища); 3) інформаційна підтримка (інформація про те, як сприймати явище); 4) інструментальна підтримка (отримання конкретної дієвої допомоги).

При навчанні педагогічних працівників основам надання психологічної самопомоги можна взяти за основу класифікацію відповідних прийомів Я. Воробейчика і Є. Політкара, які поділяють їх на такі дві великі групи: психологічні й психофізіологічні.

Психологічні прийоми ґрунтуються на взаємодії між емоціями та іншими психічними процесами та взаємодії між різними емоціями. Вони поділяють на підгрупи залежно від того, який саме психічний процес використовується як провідний для здійснення потрібного самовпливу. Психофізіологічні прийоми ґрунтуються на взаємозв'язку «емоції – тіло» [3].

Відповідно класифікація прийомів психологічної самопомоги включає такі групи:

1. Психофізіологічні прийоми:

- м'язові: мобілізуючі або такі, що використовуються для активізації організму; заспокійливі або релаксаційні; самополіпшення настрою; такі, що викликають емоційну розрядку;
- дихальні: заспокійливі і тонізуючі;
- прийоми, засновані на використанні температурних подразників: заспокійливі і тонізуючі.

2. Психологічні прийоми:

- раціональні або логічні, прийоми самопомоги: самопереконавання, самоаналіз, «горизонтальне» і «вертикальне» оптимістичне порівняння;
- вольові прийоми самопомоги: самонаказ, «лобова атака», тренувальні завдання;
- прийоми, засновані на уяві: самонавіювання, моделювання майбутнього, «вживання» у позитивний образ, умовно-рефлекторне погашення;

- мнемонічні прийоми: емоційно-зорові, емоційно-слухові, емоційно-тактильні, емоційно-нюхові;
- прийоми, засновані на переключенні уваги: сенсорні і діяльнісні;
- поведінкові прийоми: багаторазове повторення, парадоксальна інтенція;
- прийоми емоційної розрядки: вербалізація переживань, щоденникові записи, програвання психотравмуючої ситуації;
- емоційно-стресові прийоми: творче спілкування з природою, творче спілкування з літературою, мистецтвом, творче колекціонування, проникливо-творче занурення в минуле, ведення щоденника, творчі подорожі, пошук натхненності в повсякденному, створення творчих здобутків [3].

Ретельне висвітлення особливостей застосування того чи іншого прийому самопомоги у поєднанні з актуалізацією власного досвіду педагогів щодо використання особистісного потенціалу задля відновлення психоемоційного стану, сприяє формуванню готовності вчителів до активного використання відповідних технік у подальшій життєдіяльності.

При організації підтримки учнів молодшого шкільного віку в умовах воєнного стану, можна звернути увагу педагогів на такі рекомендації:

- говорити з дитиною про її почуття, особливо про те що трапилось (переїзд, розлучення тощо) не з її вини;
- розподіляти інтенсивність навчального навантаження, не перевантажувати додатковими заняттями;
- хвалити за успіхи й досягнення та вказувати на сильні сторони, які є в дитини;
- мати розпорядок дня та дотримуватися його;
- стимулювати творчу діяльність дитини;
- проводити більше спільного часу з дитиною;
- грати в сюжетні ігри (у школу, лікарню, магазин тощо);
- заохочувати спілкування з однолітками;
- обмежувати час в Інтернеті, соціальних мережах [4].

При налагодженні взаємодії з підлітками педагогам слід урахувувати психологічні особливості учнів цього вікового періоду в поєднанні з особистісно-орієнтованим підходом. Тож при наданні їм допомоги слід орієнтуватися на такі рекомендації:

- працюючи з підлітком слід з повагою ставитися до проявів його самостійності, думок, вибору, дій, але не вимагати від нього зваженої дорослої поведінки;
- більше цікавитися життям дитини в соціальних мережах;
- підтримувати соціальну активність підлітка, залучаючи до волонтерства, проходження тренінгів;
- розповідати про те, що потрібно не лякатися сильних емоцій, а навчитися керувати ними;
- цікавитися попереднім досвідом підлітка в подоланні складних ситуацій [4].

Ефективне використання педагогами прийомів самодопомоги задля нормалізації свого психоемоційного стану та їхнє налаштування на підтримку своїх вихованців в умовах сьогоденішньої кризи дозволить конструктивно розв'язувати усі освітні завдання та збереже фізичне і психічне здоров'я усіх учасників освітнього процесу в цей непростий час.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Інноваційна діяльність педагога: від теорії до успіху. Інформаційно-методичний збірник / Упорядник Г. О. Сиротенко. Полтава: ПОППО, 2006. 124 с.
2. Москаленко В. В. Психологія соціального впливу: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2007. 448 с.
3. Подкоритова Л.О. Навчальний тренінг «Прийоми психологічної самодопомоги». *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. № 12. С. 29 – 43.
4. Травмуючі події психологічна підтримка та самодопомога. URL: <https://rm.coe.int/traumatic-events-ukr-/1680a765d4>
5. Скоробагата О. М. Готовність до діяльності як психолого-педагогічна проблема. URL: <https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-01/08somppp.pdf>.

Келембет Людмила Іванівна, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Івано-Франківськ;

Фляк Оксана Олексіївна, старший викладач кафедри менеджменту та освітніх інновацій, завідувач лабораторії національного виховання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Івано-Франківськ;

Риндич Оксана Миколаївна, методист лабораторії національного виховання Івано-Франківського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Івано-Франківськ

КОНЦЕПТУАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УМОВАХ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

В умовах складних суспільно-політичних та економічних змін, що відбуваються в Україні, нав'язаної російським агресором війни, все більш актуального значення набуває проблема національно-патріотичного виховання дітей та молоді на основі громадянських, загальнолюдських та духовно-моральних цінностей. На їх реалізацію націлюють освітян закони України «Про освіту» (2017), «Про повну загальну середню освіту» (2020), Концепція «Нова українська школа» (2017), «Стратегія національно-патріотичного виховання» (2019), Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (2022), інші нормативні документи [1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9].

У Стратегії національно-патріотичного виховання зазначено: «В Україні національно-патріотичне виховання є одним із пріоритетних напрямів діяльності держави та суспільства щодо розвитку національної свідомості на основі суспільно-державних (національних) цінностей (самобутність, воля, соборність, гідність), формування у громадян почуття патріотизму, поваги до Конституції і законів України, соціальної активності та відповідальності за

доручені державні та громадські справи, готовності до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України, сповідування європейських цінностей [9, с. 1].

На думку провідних учених (І. Бех, К. Журба та ін.) недооцінка патріотизму як найважливішої складової суспільної та індивідуальної свідомості призводить до послаблення соціально-економічних, духовних і культурних основ розвитку суспільства й держави. Цим і визначається пріоритетність патріотичного виховання особистості у виховній системі закладу освіти [7, с. 9–10].

Національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це комплексна, системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, закладів освіти, сім'ї, громадських об'єднань та благодійних організацій, релігійних організацій та інших інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [4].

Метою національно-патріотичного виховання, зазначено в Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України, є становлення самодостатнього громадянина-патріота України, гуманіста і демократа, готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності [4].

Складовою частиною патріотичного виховання, яка в часи воєнної загрози набуває пріоритетного значення, є **військово-патріотичне виховання**,

зорієнтоване на формування у зростаючої особистості готовності до захисту України, розвиток бажання здобувати військові професії, проходити службу у Збройних Силах України як особливому виді державної служби.

Мета національно-патріотичного виховання реалізується через систему таких виховних **завдань**:

- утвердження в свідомості і почуттях особистості патріотичних цінностей, переконань і поваги до культурного та історичного минулого України;
- виховання поваги до Конституції України, законів України, державної символіки;
- підвищення престижу військової служби, а звідси – культивування ставлення до військовослужбовця як до захисника України, героя;
- усвідомлення взаємозв'язку між індивідуальною свободою, правами людини та її патріотичною відповідальністю та ін. [4].

Національно-патріотичне виховання спирається на загальнопедагогічні **принципи**, такі як дитиноцентризм, природовідповідність, культуровідповідність, гуманізм, врахування вікових та індивідуальних особливостей, суб'єкт-суб'єктної взаємодії, особистісної орієнтації та ін. Водночас національно-патріотичне виховання має власні принципи, що відображають його специфіку. Це, зокрема, *принципи національної спрямованості; самоактивності й саморегуляції; полікультурності; культуровідповідності; соціальної відповідності; історичної і соціальної пам'яті; міжпоколінної наступності* [4].

У Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України окреслено основні напрями.

Серед виховних напрямів сьогодні найбільш актуальними виступають громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання як основні складові національно-патріотичного виховання, як стрижневі, основоположні, що відповідають як нагальним вимогам і викликам сучасності, так і закладають підвалини для формування

свідомості нинішніх і прийдешніх поколінь, які розглядатимуть розвиток держави як запоруку власного особистісного розвитку, що спирається на ідеї патріотизму, поваги до культурних цінностей Українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, гуманізму, соціального добробуту, демократії, свободи, толерантності, виваженості, відповідальності за природу як за національне багатство, здорового способу життя, готовності до змін та до виконання обов'язку із захисту незалежності та територіальної цілісності України [4].

Зміст та організація виховного процесу в умовах сучасних змін визначається його метою як очікуваним результатом.

У Концепції «Нова українська школа» подано модель компетентного випускника, який має бути *особистістю, патріотом, інноватором* [5].

Вдало дібрані інноваційні педагогічні технології, активні та інтерактивні методи та форми сприятимуть формуванню і розвитку особистості громадянина-патріота України, готового до її захисту й розбудови.

Кінцевим результатом успішної реалізації системи національно-патріотичного виховання мають бути життєві компетентності здобувачів освіти, тобто сформована можливість діяти в конкретній ситуації відповідно до власних цінностей, ставлень і переконань. Його можна досягти при умові ефективного функціонування виховних систем на всіх рівнях: відділу освіти, закладу, особистісному.

Однією з умов ефективного національно-патріотичного виховання є створення в закладі освіти безпечного освітнього середовища.

Згідно з Законом України від 15.07.2021 р. № 1658–ІХ визначено зміст поняття безпечне освітнє середовище, як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного

та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [9, с. 5].

Виховна робота буде результативною лише за умов створення безпечного освітнього середовища, ефективної взаємодії закладу освіти, сім'ї, громадських організацій та установ, усіх причетних до реалізації цілісної системи національно-патріотичного виховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту». URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. Інформаційні матеріали про деякі питання організації виховного процесу у 2021/2022 н. р. щодо формування в дітей та учнівської молоді ціннісних життєвих навичок, національно-патріотичного виховання, профілактики булінгу (цькування), кримінальних правопорушень, вживання наркотичних і психотропних речовин, запобігання домашньому насильству, торгівлі людьми тощо (лист МОН України від 16.07.2021 р. № 1/9).
4. Концепція національно-патріотичного виховання в системі освіти України (наказ МОН України від 06.06.2022 р. № 527). URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontseptsiyu-patriotychnogo-vyhovannya/>
5. Концепція «Нова українська школа». URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
6. Програма «Нова українська школа» у поступі до цінностей». Київ, 2018. 40 с.
7. Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах суспільних змін: навчально-методичний посібник / авт. кол.: Бех І. Д., Журба К. О., Киричок В. А. та ін. К. : Пед. Думка, 2011. 240 с.
8. Стратегія національно-патріотичного виховання (Указ Президента України від 18.05.2019 р. № 286/2019).
9. Щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 н. р. (лист МОН України від 10.08.2022 р. № 1/9105–22).

Кечик Ольга Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, завідувач
кафедри педагогіки та психології
Луганського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Кременчук

НОВА УКРАЇНЬСЬКА ШКОЛА – ПРОСТІР КУЛЬТУРИ ДЕМОКРАТІЇ

Зміст освіти – це віддзеркалення запитів сучасного суспільства щодо демократизації української держави, формування ключових компетентностей, потрібних для успішної самореалізації особистості у житті, навчанні та праці. Одними з ключових компетентностей у Законі України «Про освіту» визначено громадянську та соціальну компетентності, пов'язані з ідеями демократії, справедливості, рівності, прав людини, добробуту та здорового способу життя, з усвідомленням рівних прав та можливостей [3]. Однозначно, демократії маємо постійно вчитися і навчати – щоденно, упродовж усього життя. Свідомими громадянами не народжуються, ми стаємо ними у процесі здобуття освіти.

Беззаперечна важливість формування громадянської та соціальної компетентностей у шкільній освіті полягає у своєчасній та практико зорієнтованій підготовці учнівської молоді до раціональної участі в громадському та суспільному житті; до конструктивної співпраці з метою успішного виконання завдань, запобігання конфліктам, досягнення компромісів; до ефективного використання своїх прав і усвідомленого виконання обов'язків. Адже добробут держави залежить від свідомої, активної та відповідальної громадянської участі учнівської молоді в житті країни.

Саме освіта відіграє важливу роль у просуванні основних цінностей Ради Європи: демократії, прав людини та верховенства права. Рада Європи сприяє формуванню культури демократії учнівської молоді через програми у сфері освіти для демократичного громадянства й освіти з прав людини (далі – ОДГ / ОПЛ), які ґрунтуються на цілісному підході до викладання і навчання, як-от:

- навчання «про» демократію й права людини (передбачає знання нормативно-правової бази, принципи дії конституції держави, усвідомлення захищеності, безпеки, прав людини, що затверджені правовим регулюванням, та допомагає учням зрозуміти їх права і принципи демократії);

- навчання «для» демократії і прав людини (допомагає учням реалізувати їх права і принципи на практиці, захистити права у разі порушення);

- навчання «через» демократію і права людини (допомагає учням осягнути їх права і принципи демократії через власний досвід) (1, с. 31).

Формування демократичної культури в школі відбувається через вироблення відповідних процедур для захисту прав людини і впровадження демократичних цінностей – заклад освіти має бути місцем, безпечним для дитини, і йдеться не лише про фізичну безпеку, а й про атмосферу довіри і взаємоповаги, де немає насильства та дискримінації [2].

А які індикатори демократичних цінностей в українській школі? Наші уявлення про демократію накладаються на цінності кожного з нас і можуть мати багато різних відтінків. Однак ця особливість не є недоліком демократії. Навпаки, вона відкриває нові горизонти для порозуміння у багатоманітності, а з цим – і нові можливості особистісного та колективного зростання.

Індикаторами демократичних цінностей у школі є:

- самоврядування (учнівське та батьківське);
- відкрита, довірлива атмосфера комунікації (настрій школярів і педагогів, поведінка учнів, конструктивна динаміка дітей на перервах, взаємодія з учителями, учнями інших класів);

- постійний потік різноманітних творчих ініціатив з боку учнів, підтримка їх вчителями та адміністрацією, насичене позакласне життя, спільна робота над соціально важливими проектами;

- орієнтація освітнього процесу на навчання через участь і спільну діяльність з акцентом на попередньому досвіді дітей (зміст навчання – цікавий

та актуальний для дітей; методи навчання – інтерактивні, ураховуючи запити дітей; результат – учні позитивно вмотивовані навчатися та демонструють гарні результати);

- спрямованість роботи школи на перспективу (цікаві стратегії розвитку, розроблені педагогічним і учнівським колективами, сміливі мрії дітей та педагогів про кращу школу і кращу країну, які вони не бояться висловлювати на загал).

Отже, для практичної реалізації концепції ОДГ / ОПЛ необхідно застосовувати особливі форми навчання, якими педагоги повинні оволодіти достатньою мірою і вміти використовувати їх на практиці за різних обставин. Наведемо основні з них:

- форма індуктивного навчання полягає в постановці перед учнями конкретних ситуаційних завдань і проведенні на цій основі узагальнень (замість методів навчання, які починаються з конкретних понять);

- форма активного навчання – навчання через дію (а не лише через теоретичний матеріал);

- форма релевантного навчання, коли освітня діяльність зосереджується навколо подій реального життя закладу освіти чи зовнішнього світу;

- форма співробітництва полягає у заохоченні до роботи в групах і кооперативного навчання;

- форма інтерактивного навчання – навчання через дискусії й дебати;

- форма критичного навчання полягає в розвитку в учнів самостійного мислення і вміння вести полеміку;

- форма участі – надання учням можливостей робити внесок до власного навчання, наприклад, через розвиток теми дискусії, дослідження, самостійне оцінювання рівня свої навчальних досягнень (1, с. 127).

Таким чином, головна мета навчання демократії – підготовка активних, освічених та відповідальних громадян, які своєю чергою розуміють принципи й механізми функціонування суспільства, визнають загальнолюдські й

національні цінності та керуються морально-етичними критеріями та почуттям громадянської відповідальності у власній поведінці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Голлоб Р., Крапф П., Олафсдоттір О., Вайдінгер В. Навчаємо демократії: базові матеріали з освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини для вчителів. Київ : Основа, 2018. Т. 1. 164 с. URL: <https://cutt.ly/AXhWt33> (дата звернення: 19.02.2023).
2. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://cutt.ly/23MGvBj> (дата звернення: 19.02.2023).
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення: 05.07.2022. URL: <https://cutt.ly/FWcOwJL> (дата звернення: 19.02.2023).

УДК 37.01.556.09

Кінах Неля Володимирівна,
доктор педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та психології
Волинського інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Луцьк

ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Освітнє середовище у початкових класах, де відбувається основна навчальна діяльність молодших школярів, має бути безпечним місцем, де діти відчуватимуть себе захищеними. Під час війни школа відіграє значно важливішу роль, адже вчителі впливають на формування відповідальної поведінки учнів, можуть інформувати їх про ризики, організувати надання підтримки та допомоги. Вони спілкуються з кожним учнем і кожною ученицею, тож мають можливість визначити ймовірні ризики та запобігти їм. Натомість спілкування учнів між собою допомагає їм відволіктися від трагічних подій, а дітям, які тимчасово перемістилися в інші населені пункти, дає можливість легше адаптуватися до нових умов життя, доєднатися до спільноти, реалізувати свій потенціал.

Створюючи безпечне освітнє середовище в НУШ, вчитель повинен враховувати фактори, що впливають на нього:

1. Існуючі в закладі міжособистісні відносини. Частоту проявів негативних емоційних стосунків та позитивних.

2. Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього процесу.

3. Комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу. Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – емоційного вигорання і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому і в другому випадку створить серйозну загрозу психічному здоров'ю особистості.

4. Задоволеність освітнім середовищем: – задоволення базових потреб дитини у: – допомозі та підтримці; – збереженні та підвищенні її самооцінки; – пізнанні та діяльності; – розвитку здібностей і можливостей [3].

Серед пріоритетів Нової української школи – радість пізнання як провідний фактор розвитку особистості дитини. Тому навчання має відбуватися на основі особистісно-орієнтованого, компетентнісного, комунікативного, діяльнісного підходів на інтегровано-предметній основі.

Основними перевагами НУШ є:

- розвиток емоційного інтелекту і критичного мислення;
- формування комунікативної компетентності;
- соціалізація дитини;
- адаптаційно-ігрова діяльність;
- відсутність авторитарного тиску з боку вчителя;
- формування ставлення до вчителя як до старшого друга;
- свобода і дисципліна гармонійно поєднані;
- вміння працювати в команді;
- дружнє оточення та інші переваги [1].

Основна перевага, яку відзначають і педагоги, і батьки, це те, що діти вчаться працювати в команді і брати відповідальність на себе. Особливо

важливо забезпечувати право вибору, бо це стимулює і прояви самостійності і перші спроби відповідати за власні дії та вчинки. А безпечне освітнє середовище надає простір для розвитку можливостей, а також заохочує учнів до самовизначення.

Концепція НУШ передбачає формування спільних цінностей. Дані цінності рекомендовані Європейським парламентом та Радою Європи, і містять 24 основні риси і чесноти. Дані риси визнали пріоритетними понад 50 країн світу. Цими рисами є: творчість, допитливість, критичне мислення, любов до навчання, мудрість, мужність, наполегливість, чесність, енергія, любов, доброта, соціальний та емоційний інтелект, співпраця, справедливість, лідерство, здатність прощати, скромність, розсудливість, самоконтроль, оцінка краси, вдячність, оптимізм, гумор та віра. Кожна дитина приходить з сім'ї, де присутні також власні цінності, тому до них важливо ставитися з повагою, обговорювати з усіма учнями та визначати спільні, які ляжуть в основу дій як учнів, так і дорослих – вчителів та батьків. Можна багато говорити про дотримання дисципліни та правил, але якщо ці правила незрозумілі дитині чи вони не є її надбанням, то виконувати їх вона буде частіше всього примусово. НУШ по-іншому підходить до вироблення правил та їх дотримання. Правила розробляються самими учнями разом з педагогом. Дані правила слугують дороговказами щодо відповідної поведінки. Вони створені для убезпечення дітей, а також для захисту їх прав та свобод. Дітям варто розуміти, що правила створені для захисту людей. Діти повинні знати, що правила скоріше регулюють право поведінки, ніж забороняють певні дії [2].

Таким чином, освітнє безпечне середовище в Новій українській школі складається з ролі вчителя у формуванні психологічно безпечного середовища; забезпечення права вибору; формування спільних цінностей; розвитку відповідальності; участі дітей в організації освітнього середовища.

Важливо створювати такі умови у яких би діти розуміли, що освітній заклад є безпечним місцем, де можна себе відчувати захищено та безпечно. Окрім цього, освітнє середовище має відображати філософію концепції Нової

української школи та освітню програму. Логічно, що виникає потреба створити безпечний освітній простір у закладі освіти, щоб захистити, забезпечити, запобігти наслідкам впливу на особистість несприятливих чинників.

Усі школярі гідні навчатися у середовищі, де забезпечені їхні потреби – базові потреби, потреби у навчанні, створені додаткові умови (для дітей з особливими освітніми потребами). У такому освітньому просторі є баланс між освітніми видами діяльності, ініційованими вчителем, та видами діяльності, запропонованими самими дітьми. Учні мають можливість робити власний вибір, розвивати нові та удосконалювати наявні практичні навички, отримувати нові знання, зміцнювати своє позитивне ставлення до інших. Дуже важливо, щоб учителі повною мірою розуміли свою роль моделі бажаної поведінки та ставлення до людей із повагою, добротою й відповідальністю.

Учителі початкових класів мають усвідомлювати всю відповідальність за своїх учнів, що передбачає такі обов'язки: поважати кожну дитину; вірити в успішність кожної дитини; • бути чесними і визнавати власні помилки; вміти слухати й дотримуватися конфіденційності; бути послідовними й справедливими; • мати високі очікування щодо кожного учня, у тому числі учнів з особливими освітніми потребами; цінувати особисті зусилля дітей; організовувати стимулююче навчальне середовище; постійно оновлювати свої знання про дитячий розвиток. Учителі мають пам'ятати, що те, як вони навчають, є таким самим важливим, як і те, чого вони навчають.

Отже, робота над створенням освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату – це безперервний процес: реагування на нові виклики життя; пошуку нових можливостей, ресурсів; генерування ідей та правил.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Впровадження концепції Нової української школи в середній освіті // Всеосвіта. – 2021. URL: <https://vseosvita.ua/library/kursova-robot-na-temuvprovadzenna-koncepcii-novoi-ukrainskoi-skoli-v-serednij-osviti457474.html>
2. Матвієнко Ю. PositiveEdCulture / Юлія Матвієнко // EdLab: Платформа Інноваційної освіти. 2020. URL: <https://www.facebook.com/groups/positive.ed.culture/.22>

УДК 351.78;371

Книш Інна Василівна,

доктор філос. наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та іноземних мов Національної академії управління, м. Київ

НОВІТНІ ОСВІТНІ ПРАКТИКИ: БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

Під час пандемій, конфліктів та війн актуалізується питання збереження середовища існування людини (і реального, і віртуального) як безпечного простору. Усі заклади, у тому числі й освітні, в Україні працюють у нових для себе вимогах створення нових практик щодо облаштування укриттів та організації безпечного середовища (соціального, техногенного й навколишнього).

У своїх розвідках ми спробуємо розглянути алгоритм створення безпечного освітнього середовища, використовуючи освітні практики.

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх впливів, що можуть спричиняти як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки й ризики. Умовою протидії таким чинникам є захищеність і безпека освітнього середовища (віртуального чи реального).

Для цього законодавчі служби пропонують практики створення низки офіційних документів: Декларації прав дитини (1959 р.) [2]; Конвенції ООН «Про права дитини» (1989 р.) [8]; Всесвітньої декларації про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей (1990 р.); Декларації ООН про безпеку шкіл (2015 р.); Декларації про безпеку шкіл МОН України [3]; Постанови КМУ від 10 березня 2017 р. № 138 «Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту» [4]; Наказу МВС від 09.07.2018 № 579 «Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного

захисту» [10]; Листа МОН України № 1/9-436 від 14 .09. 2020 «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)» [11]; рекомендацій Державної служби якості освіти України від 18.09.2022 «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» [1]; Проекту Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушенню прав у сфері праці № 2806-IX від 01.12.2022 р. [12]; Кодексу цивільного захисту України за № 5403-VI від 01.01.2023 [7] та ін.

Означені практики впроваджуються в межах проєкту «Супровід урядових реформ в Україні» (SURGe) [14], що реалізується компанією Alinea International за кошти Уряду Канади та Державною службою з надзвичайних ситуацій.

Виконання окреслених вимог та рекомендацій вимагає чіткого розуміння сутності безпечного освітнього середовища та вимог щодо його організації. Такими вимогами визначено: цілісність, єдність і впорядкованість предметно-просторового середовища та візуального сприйняття; багатофункціональність, гнучкість і мобільність; вікову відповідність; персоналізованість, наявність особистого простору; свободу, відкритість сприйняття, креативність; практичність та ергономічність; гармонійність і збалансованість; соціалізація та співпраця [9].

До складових освітнього середовища відносимо: фізичне оточення (стан будівлі, дизайн та доступність приміщень, можливості розміщення й переміщення учнів); людський фактор (учнівський контингент, наповнюваність класів, підбір учнів, рівень підготовки вчителів); програми навчання (характер змісту, технології, стиль та методи навчання, форми навчальної діяльності, характер контролю); інформаційне оточення (технічне забезпечення, контроль, наявність і доступність швидкісного інтернету, локальна шкільна мережа, власний шкільний сайт, електронні ресурси працівників школи).

З урахуванням поданих вимог та складових спробуємо визначити можливий алгоритм створення освітнього середовища:

- моніторинг – вивчення документації, запитів батьків, експертна

оцінка спеціалістів, самооцінка, SWOT-аналіз [6, с. 242];

- проектування – розробка макету, моделі; узгодження з учасниками ОП; розробка та прийняття шкільних нормативів;
- розбудова – прийняття загальних правил, норм, дедлайну; розподіл функцій; налагодження інформаційних каналів; фандрайзінг;
- покращення – рефлексія, самооцінка, налагодження зворотного зв'язку з дітьми, колегами, фахівцями й батьками, громадою, корекція нормативних документів, планів.

На виконання Указу Президента України від 25 травня 2020 № 195/2020 «Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» передбачено запровадження закладом освіти плану заходів у річищі стратегічних цілей: здоров'язбережувальна складова освіти; комплексність розвитку фізкультури й посилення рухової активності; розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових навичок; удосконалення медичного обслуговування учасників освітнього процесу; ефективне психологічне забезпечення освітнього процесу; підвищення якості компетентності працівників закладу освіти; безпечність, доступність та інклюзивність освітнього середовища; міжсекторальна взаємодія та залучення соціальних інституцій. Перевірити якість упровадження впроваджених заходів закладу допоможуть індикатори, сформульовані в Абетці для директора.

У межах даної розвідки вважаємо за доцільне звернутися й до ознак безпечного освітнього середовища, зокрема:

1) якість міжособистісних взаємин, що визначається крізь призму позитивних (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність) та негативних (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність) чинників;

2) захищеність, що виявляється у відсутності насильства в усіх його видах, формах для всіх учасників освітнього процесу;

3) задоволення базових потреб учасників освітнього процесу в допомозі та підтримці; збереженні й підвищенні її самооцінки; пізнанні та

діяльності; розвитку здібностей і можливостей;

4) комфортність – оцінка емоцій, почуттів та переживань, що домінують у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

Наголосимо, що попри значний інтерес до проблеми безпечного освітнього середовища, існує певний «концептуальний плюралізм» щодо його визначення. Законом України «Про повну загальну середню освіту» (ст. 1) безпечне освітнє середовище потрактовано як «сукупність умов у закладі освіти, які унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди» [5].

Зважаючи на відсутність єдиного визначення поняття «безпека освітнього середовища», спробуємо виокремити низку його аспектів:

1) психологічний:

- конфлікти в середовищах «Учень/Студент – Учень/Студент», «Учень/Студент – Учитель/Викладач», «Учитель/Викладач – Учитель/Викладач», «Учитель/Викладач – Батьки», «Учень/Студент – Батьки»;

- проблема адаптації в освітньому середовищі;

- атмосфера конкуренції між однолітками;

- надмірна вимогливість педагогів;

2) екологічний, згідно з яким екологічно безпечне середовище – це система психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, які забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних чинників, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи [13];

3) інформаційний, що стосується недопущення, зниження чи блокування негативного впливу інформації на людину завдяки створенню належних механізмів контролю її якості.

Таким чином, освітнє середовище має бути безпечним, інклюзивним, мотивувальним тощо. Воно повинно забезпечувати: наявність безпечних умов навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, емоційне благополуччя в середовищах «Учень/Студент – Учень/Студент»,

«Учень/Студент – Учитель/Викладач», «Учитель/Викладач – Учитель/Викладач», «Учитель/Викладач – Батьки», «Учень/Студент – Батьки», відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки. Державна служба якості освіти України. 18 серпня 2022. URL: <https://sqe.gov.ua/bezpechne-osvitnie-seredovishhe-novi-vim/>.
2. Декларація прав дитини 1959. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол.: Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1999. Т. 2: Д-Й. С. 74. URL: <https://cyclor.com.ua/content/view/1031/58/1/3/#4869>.
3. Декларація про безпеку шкіл. МОН України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/ministerstvo/pro-ministerstvo/najposhirenishi-zapitannya-vidpovidi-ta-aktualni-kontakti-mon-pid-chas-voyennogo-stanu>.
4. Деякі питання використання захисних споруд цивільного захисту. Постанова Кабінету Міністрів України № 138. від 10 березня 2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/138-2017-%D0%BF#Text>.
5. Закон України «Про повну загальну середню освіту», Верховна рада України № 463-IX, від 01.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>.
6. Книш І. В. Філософія освіти: конспект лекцій для магістрів денної та заочної форм навчання. Суми: інформ.-вид. центр ШНАУ, 2018. 89 с.
7. Кодекс цивільного захисту України. Верховна рада України, № 5403-VI, від 01.01.2023, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
8. Конвенція ООН «Про права дитини». № 995_021, від 20.11.2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text; Генеральна Асамблея ООН Документ RES/44/25 (12 грудня 1989 р.). URL: <https://web.archive.org/web/20190815031805/http://www.cirp.org/library/ethics/UN-convention/>.
9. Новий освітній простір. Мотивуючий простір. URL: https://decentralization.gov.ua/uploads/library/file/407/NOP_Motivuyuchiyprostir.pdf.
10. Про затвердження вимог з питань використання та обліку фонду захисних споруд цивільного захисту, наказом МВС № 579 від 09.07.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0879-18#Text>.
11. Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню). Лист Міністерства освіти і науки України. № 1/9-436 від 14 серпня 2020. URL: <https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-stvorennya-bezpechnogo-osvitnogo-seredovisha-v-zakladi-osviti-ta-poperedzhennya-i-protidiyi-bulingu-ckuvannyu>.
12. Проект Закону про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо протидії порушенню прав у сфері праці. Верховна рада України. № 2806-IX від 01.12.2022 р. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27299>.
13. Совгіра С. В. Екологічно безпечне освітнє середовище: категоріальна специфіка понять. Наукові записки екологічної лабораторії УДПУ. 2015. Вип. 18. С. 130–134. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3670/1/Sovgira_Uman.pdf.
14. Супровід урядових реформ в Україні. SURGe. URL: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-spivrobotnictvo/proiekt-surge/>.

Колодійчук Олег Ярославович,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри змісту і методик викладання
навчальних предметів Тернопільського
обласного комунального інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ ВІДПОВІДНО ДО ЗАПИТІВ СУСПІЛЬСТВА ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Діяльність здобувачів освіти у період воєнного стану, яка спрямована на допомогу Збройних сил України (далі ЗСУ), має свої характерні особливості. Її можна розділити на два види: збір і перерахунок коштів на потреби ЗСУ (учні заробляють кошти, влаштовуючи благодійні концерти, щедрування та вертепи на Різдвяні свята, ярмарки, власноруч виготовлених виробів) і виготовлення виробів. Здебільшого така діяльність є волонтерською і діти проводять її у позанавчальний час за участі вчителів, майстрів, батьків, однокласників, друзів тощо. Однак виготовлення елементів костюмів і антуражу для проведення заходів, а також окремих виробів, учні мають можливість здійснювати на уроках технологій та трудового навчання у межах виконання навчальних програм.

Виготовлені вироби можна розподілити за таким призначенням:

- для моральної підтримки воїнів: сувеніри з патріотичною символікою, листівки, обереги;
- для життєдіяльності у воєнних умовах: різні за конструкцією пічки для обігріву приміщень, свічки окопні та тривалого горіння, рукавиці, балаклави, шапки, панамы, бафи, шкарпетки, натільний одяг, термобілизна, черевички-вкладки в гумові чоботи, устілки, наколінники;
- для військових потреб: якорі для пошуку розтяжок, маскувальні сітки, сумки для аптечок, чохли для саперних лопат;
- продукти харчування: вареники, консервовані продукти,

кондитерські вироби.

Така робота повинна ґрунтуватися на принципах:

- добровільності;
- співпраці дітей із вчителями, майстрами, батьками, коли учителі відіграють роль не керівників-трансляторів знань, а фасилітаторів, коучів;
- урахування психофізіологічних особливостей учнів;
- урахування пропозицій, інтересів і побажань учнів (зокрема щодо вибору напряму діяльності чи технології виготовлення виробу);
- правильно організованої індивідуальної та колективної трудової праці школярів в умовах активної взаємодопомоги;
- діяльності на основі сформованих компетентностей здобувачів освіти.

Результати діяльності учнів, спрямованої на допомогу ЗСУ, мають для них багатоаспектне значення:

- створення сприятливих соціально-психологічних умов для розвитку творчого потенціалу, життєвої активності учнів;
- усвідомлення сенсу своєї праці (соціальна значимість кінцевого результату, конкретна потреба у результатах діяльності – допомога воїнам на передовій, пришвидшення перемоги);
- пом'якшення стресового стану, що в свою чергу запобігає емоційному виснаженню;
- моральне задоволення від виконуваної роботи та втілення у життя власних ідей;
- самоствердження, самореалізація та підвищення власної самооцінки;
- формування соціально значущих якостей особистості, яка здатна виконувати функції громадянина держави, зокрема сприяти її захисту;
- розвиток моральних і духовних якостей та патріотичних цінностей особистості;
- формування уміння працювати як індивідуально, так і у взаємодії з

партнерами.

Отже, діяльність здобувачів освіти, яка спрямована на допомогу ЗСУ, – середовище активного формування компетентностей дітей та молоді, які вони зможуть за потреби використати у своїй життєдіяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Інформація, викладена в публікації, напрацьована автором під час участі у заходах Тернопільського ОКШПО.

УДК 37

Кондирєва Майя Миколаївна,
методист, в. о. завідувача відділу
методики навчальних предметів
суспільно-гуманітарного та естетичного
циклів Тернопільського обласного
комунального інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Тернопіль

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

У Концепції «Нова українська школа» (2016) визначено дев'ять ключових компонентів формули нової школи. Одним із цих компонентів передбачено створення **«сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів»** [3; с. 7]. І саме технології як мистецтво навчання покликані забезпечити найкращі освітні результати.

Загальновідомим для сучасних педагогічних працівників уже стало поняття **педагогічної технології**. Адже це конструювання навчального процесу, результатом якого є гарантоване досягнення мети. На переконання відомого для учителів української словесності Тернопілля науковця Анни Богосвятської, факт застосування технології навчання є свідченням технологізації освітнього процесу, який передбачає чітку послідовність дій педагога відповідно до загальних закономірностей навчання, його мети, завдань, способів взаємодії з учнями. Технологія, на відміну від невпорядкованого творчого пошуку, має набір стратегій та прийомів навчання і

пропонує учителеві дієвий робочий інструментарій. А ще – відповідати певним критеріям, як-от: концептуальність (філософське, психологічне, дидактичне, соціально-психологічне обґрунтування); системність (логіка процесу, взаємозв'язок усіх частин, цілісність); управління (діагностичне цілепокладання, планування, поетапна діагностика, коригувальні заходи); ефективність (гарантування досягнення певного стандарту освіти); відтворюваність (можливість відтворення технології в інших освітніх закладах іншими суб'єктами); візуалізація (використання аудіовізуальної та електронно-обчислювальної техніки, а також конструювання, застосування різних дидактичних матеріалів та оригінальних наочних посібників) [1; с. 31–32].

Звичайно, застосування технологій залежить від творчого потенціалу учителя і його психологічної готовності до інновацій. Насамперед учитель повинен мати чітке уявлення про складники технологічного процесу (мету та завдання, принципи та типологію, умови технологічного процесу та взаємодії суб'єктів навчання, технологічну карту (етапи упровадження) та очікувані результати).

Богосвятська А. І. уже давно намагається розв'язати проблему щодо того, яким має бути сучасний урок словесності, «коли дітям подобається не тільки слухати, а й бути активними учасниками навчального процесу (ставити запитання, обговорювати проблеми, брати інтерв'ю, приймати рішення, вигадувати, фантазувати тощо)...» [1; с. 33]. Задля задоволення запиту таких учнів учитель постає перед вибором прийомів, методів, форм роботи і зрештою технологій, яких сучасна методика налічує сотні. А згідно з положеннями чинних нормативних документів Міністерства освіти і науки України (концепцій «Нова українська школа» [6] та мовно-літературної освіти, розділу «Мови і літератури» Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти (2011) [6], Державного стандарту базової середньої освіти (2020) [4], чинних програм з української мови і літератури [9], відповідних наказів, методичних рекомендацій тощо) кожен словесник повинен уже застосовувати хоча б елементи чи не десятка технологій [2], таких як особистісно орієнтована,

інформаційно-комунікаційна, інтерактивна, проєктна, текстоцентрична, діалогова, біоадекватна, здоров'язбережувальна технології, а також технології розвитку критичного мислення, створення ситуації успіху, проблемного навчання тощо.

І щоб педагог не винаходив велосипед, саме методичні служби (тепер центри професійного розвитку педагогічних працівників) в особі консультанта покликані створити відповідне методичне середовище, у якому кожен учитель вчасно зміг би отримати тільки йому потрібний обсяг теоретичного підґрунтя та виявити бажання застосувати здобуті теоретичні відомості на практиці, та так, щоби очікувано вищих результатів навчання гарантовано було досягнуто [5].

Особливо гострим є таке завдання для учителів української мови і літератури, оскільки у законах «Про освіту» [7], «Про загальну середню освіту» [8], інших документах стандартизації сучасної середньої освіти та освіти майбутнього у рейтингу ключових компетентностей перше місце відведено компетентності **«спілкування державною (і рідною у разі відмінності) мовами»**. А тому державну підсумкову атестацію випускників середньої школи традиційно проводять у визнаній ефективною теперішнім суспільством формі зовнішнього незалежного оцінювання. Але з урахуванням карантинних заходів та воєнного стану у 2020 – 2023 роках державну підсумкову атестацію, на жаль, скасовано, а вступ до вищих навчальних закладів відбувається за результатами національного мультимедійного тесту, який укладено тільки із тестових завдань закритого типу. Хоча в умовах запровадження Нової української школи підсумковий контроль навчальних досягнень учнів, найперше з української мови, передбачено і для дев'ятикласників у форматі ЗНО. Отже, першочергове завдання учителів української словесності – задля забезпечення належного рівня якості мовно-літературної освіти в умовах НУШ – створити нове ефективне освітнє середовище. І без технологій у вік науково-технічного процесу (діджеталізації) та інформаційного буму вже не обійтись.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Богосвятська А. І. Сучасні педагогічні технології у практиці вчителя світової літератури. Зарубіжна література в школах України, 2013, № 1. С. 34 – 41.
2. Наволокова Н. П. Енциклопедія педагогічних технологій та інновацій. Харків : Вид. група «Основа», 2011. 176 с.
3. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Ухвалено рішенням колегії МОН України 27.20.2016 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> (дата звернення : 23.10.2022)
4. Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти :Про деякі питання професійного розвитку педагогічних працівників: постанова Кабінету Міністрів України від 29.07.2020 № 673. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/672-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 23.10.2022).
5. Про затвердження Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти: постанова Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 року № 1392. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення : 23.10.2022).
6. Про освіту. Закон України № 2145 - VIII від 05.09.2017. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення : 23.10.2022).
7. Про повну загальну середню освіту. Закон України № 463 – IX від 16.01.2020. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення : 23.10.2022)
8. Чинні програми з української мови і літератури для 5 – 11 класів. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/navchalni-programy.html> (дата звернення : 23.10.2022).

УДК 371. 00176

Коненко Лариса Богданівна,

методист, завідувач відділу дошкільної та початкової освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль;

Іваночко Ольга Василівна,

методист відділу дошкільної та початкової освіти Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ПРАКТИКИ НАПРАВЛЕНІ НА ЗНИЖЕННЯ ТРИВОЖНОСТІ ТА СТРЕСУ ПЕДАГОГІВ, ДІТЕЙ І БАТЬКІВ У ПЕРІОД ВОЄННОГО ЧАСУ

Майже рік часу поспіль українці адаптуються до нових реалій в умовах жорстокого вторгнення рф. Багато хто, особливо діти, перебувають у стресі і

тривозі через війну в нашій країні. Як подолати стрес? Як віднайти ресурс, який зараз особливо потрібний?

Стрес – це емоційна реакція організму на якийсь подразник, щоб організм зміг мобілізуватися для вирішення проблеми. Сам по собі стрес не зашкодить організму, а, навпаки, може навіть призвести до підвищення рівня дофаміну, якщо людина дуже успішно його долає.

Негативний вплив стресу на організм відбувається тоді, коли він переходить у хронічний характер, тобто, людина живе у постійному стресі і навіть цього не помічає, вважаючи за норму. Людина не живе, а виживає: якщо постійно перебуває в стресі, то включається програма реактивної гіперактивної стресової вісі, тобто, програма виживання. І це негативно впливає на здоров'я, призводить до появи метаболічного синдрому, який, у свою чергу, стає причиною того, що людина постійно хоче швидких результатів і швидкого досягнення цілей. Часу для того, щоб уповільнитися не вистачає і збиваються обмінні процеси в організмі та підвищується чутливість до інсуліну. Саме це може відбуватися з дорослими і дітьми сьогодні, в час війни.

Коли починає людину емоційно «накривати», в першу чергу треба рухатися: фізичні вправи, прогулянки (якщо безпечно) тощо. Варто також облаштувати місце, де можна «прокричатися» та поплакати – і робити це щоразу, коли є напруження.

Стрес схильний до самопідсилення на багатьох рівнях: від позитивного зворотного зв'язку в катехоламінових синапсах і до накручування себе суто на рівні думок.

Тому стрес та тривогу необхідно постійно відгальмовувати. Якщо треба – фізичні вправи, вправи на зняття м'язевої напруги, дихальні практики та інші. І не накручувати себе. Думати про проблему треба тільки в момент планування дій та під час конкретних дій.

Щоб безпечно адаптуватися до сучасних реалій, мінімізувати наслідки стресу, Міністерство охорони здоров'я дало кілька порад:

- Зосередьтеся на тому, що ви можете контролювати. Зараз дуже важливо концентруватися на створенні найбільш безпечних умов, турботі про близьких та рідних.

- Споживайте лише достовірну інформацію з офіційних джерел. Не варто переглядати новини у режимі 24/7, адже це підвищує панічні настрої, тривогу та відчуття страху за близьких та себе. Критично сприймайте інформацію.

- Подбайте про можливі запаси продуктів харчування та питної води. Зокрема, спробуйте зробити продуктовий запас у місці вашого укриття.

- Намагайтеся за можливості дотримуватися режиму дня та сну. Звісно, в умовах війни важко організувати здоровий сон, проте щоразу, коли у вас є можливість поспати, скористайтеся нею. Не забувайте рухатися та за можливості виконувати хоча б мінімальні фізичні активності. Навіть якщо ви в укритті, робіть розминку. Це допоможе впоратися зі стресом, тривогою та панічними настроями.

- У важкі часи важливо гуртуватися разом та підтримувати один одного. Якщо у вас є можливість, будьте на зв'язку з близькими. Проте, якщо такої можливості немає, і ви знаходитесь в укритті, – спілкуйтеся та підтримуйте тих, хто перебуває там поруч із вами. Психологічна підтримка у такі складні моменти допомагає впоратися зі стресом.

- У кого є можливість – допомагайте тим, хто цього потребує. Добрі справи, волонтерство та підтримка інших дозволяють почуватися краще. Організуйте пункти видачі чаю для захисників, віддайте речі першої потреби переселенцям із інших міст, підтримуйте українських захисників, комунікуйте з іноземними друзями про перебіг ситуації в Україні тощо.

- Правильно та глибоко дихайте, рахуйте вдихи та видихи, врівноважуючи їх. Можна спільно співати чи рахувати, щоб зменшити усю стресовість ситуації.

На вчителів зараз лежить велика відповідальність, адже вони працюють із дітьми, а отже мають не тільки впоратися зі своїми страхами, тривогами,

відсутністю ресурсу, але якусь частину своїх сил віддати дітям. І, водночас, вони мають багато вчитися (як надавати домедичну допомогу, як працювати з дітьми в стресі чи з травмами).

Кожен повинен взяти на себе відповідальність за свій стан. Дитина на тому рівні, на якому вона здатна, теж має це зробити.

Найкращий механізм для цього – особисті кордони та самообслуговування. Кожен сам робить для себе все, що здатний зробити. У спільних справах домовляєтесь про ролі. Якщо потрібна допомога, про неї просять і домовляються. Кожен має особисту схованку, щоб побути в тиші наодинці, а також місце для теплового контакту.

Не втручатись у стан іншого, якщо він не сягає гострої ситуації. Якщо хтось панічно починає кудись бігти, не втручайтесь у цей стан, а в першу чергу заземлюйте себе. Якщо немає гострої необхідності кудись бігти, не спішіть. Спочатку формуйте свій спокій, потім стає спокійно оточуючим. Найкраще, що ви можете зробити для них – утримати власну стабільність.

Створюйте компенсатори стресу. Шукайте, що тут і зараз дозволить зробити собі та оточуючим комфортно. Або відволіче від думок. Але уникайте азартної діяльності: високий рівень збудження у моменті може допомагати, але далі скоріше за все буде підсилювати тривогу.

Дотримуватись інформаційної гігієни. Всі знають, не всі роблять. Оберіть кілька джерел інформації, усі інші не дивіться. У більшості частин країни немає необхідності моніторити ситуацію щохвилини, можна читати новини раз на годину або рідше. Те саме стосується обговорень із близькими: тільки якщо є критично важлива інформація. Але, звісно, потрібно лишити достатній контакт із реальністю через довірені джерела.

Інтелектуальна діяльність може допомогти. Кора великих півкуль гальмує амігдалу, яка робить нам тривожність. Тому інтелектуальна діяльність може допомагати: шахи, головоломки, математичні задачі, кросворди, книги, вивчення іноземної мови тощо.

Під час війни діти потребують особливої уваги з боку дорослих. Звук сирени є неприємним як для дорослих, так і для дітей, також він часто супроводжується метушнею та панікою. Щоб знизити напругу, психологи радять батькам та вчителям готувати дітей до цього сигналу. Пропонується, коли є спокійний, більш менш звичайний день, на звук сирени придумати якусь мелодію, яку діти могли б наспівувати. Що ритмічнішою і танцювальною вона буде, то краще.

Травма війни порушує базове почуття безпеки. І аби дитина могла вистояти фізично та ментально, важливо відновити це почуття, повернути дитині контроль бодай над якимись сферами її життя. Фізична безпека – це перший крок до повернення психологічного комфорту.

Перебуваючи у бомбосховищі, дитині варто приділяти чимало активної уваги. Не рекомендовано говорити загальні формулювання. Загальні фрази не дають дитині жодного розуміння, що відбувається. Коли дорослі кажуть, що все буде гаразд, але самі бояться, то дитина тієї фрази зовсім не сприймає, вона зчитує напругу, страх, а все решта, що їй не пояснили, вона дофантазовує. А те, що діти дофантазують, є значно перебільшеним, у 100 разів страшнішим, ніж реальна ситуація

Є кілька способів заспокоїти дитину.

Улюблена іграшка. Щоб дитина легше перенесла час в укритті, їй варто взяти зі собою улюблену іграшку. Це має бути плюшева, м'якенька іграшка, дуже приємна на дотик, яка є з дитиною в час спокою, з якою вона спати лягає, яка є частинкою звичайного домашнього життя. І коли трапляється ситуація підвищеної небезпеки, коли треба спускатися у бомбосховище, цю іграшку треба взяти до укриття.

За словами дитячих психологів, іграшка може надати дитині впевненість у власних силах. Для цього потрібно запропонувати дитині потурбуватися про неї. Треба сказати, твій ведмедик боїться, він маленький, треба підбадьорити його. Запитайте у дитини: «Як це можна зробити?». Поцікавтесь, що можна сказати ведмедику, може, обійняти. Так дитина вкаже вам, що треба зробити. І

ви разом з нею це робите. До прикладу, співаєте пісеньку для ведмедика. Так дитина буде почуватися впевненіше.

Заспокійливе дихання. Метод повітряної кульки. Коли ми стривожені, дихаємо часто і поверхнево. Тому, щоб заспокоїтися, потрібно зробити дихання глибшим, опустити його до живота. Дорослі та старші діти можуть практикувати дихальні вправи, малечі ж доцільно запропонувати це зробити в ігровій формі. Дайте дитині повітряну кульку. Подбайте завчасно, щоб вона була. Берете кульку рукою, вдих через ніс, видих у кульку. Відставили її, затиснули, щоб не спускала, і знову. Заохочуйте дитину видихати все більше. Коли ви надуєте кульку, її можна відпустити. Вона буде літати – вже якась невелика розрада. Також це може бути уявна кулька. Дути її треба таким самим методом. Можна мати пір'їнку при собі, бавитись піддуванням догори. Подути на дитину, вона на вас. Треба гратися з повітрям.

Психологи радять вивчити з дітьми вірші, забавки з притупуванням та сплескуванням, аби вона мала заняття в укритті. Особливо позитивно на дитячу психіку впливає музика.

Вправи на зняття м'язової напруги:

Гра «Обійманці»

Перед початком гри потрібно обговорити умову: «Обійми мене сильніше, ніж я».

Гра «Малюємо по тілу»

Можна малювати на животику або спині дитини різні букви чи прості малюнки, а вона має вгадати, що це.

Гра «Лимони»

Вдайте, наче ви тягнетесь до дерева, щоб кожною рукою зірвати лимон. Хай діти за вами повторюють. Уявіть, що тримаєте в кожній руці по лимону. Міцно стисніть лимони, щоб вичавити з них увесь сік. Киньте те, що залишилося від лимонів на підлогу і розслабте долоні. Таку вправу можна повторити декілька разів, щоб начавити багато лимонного соку.

Гра «Черепашка»

Хай діти вдають, що вони черепаха, яка неквапливо прямує своєю дорогою. І тут починається дощ. Черепаха повинна низенько зігнути і сховатися під своїм «панциром». Так посидіти декілька секунд. Після того, як вигляне сонечко, черепаха виходить зі своєї схованки та продовжує прогулянку. Вправу потрібно повторювати декілька разів.

Дихальні вправи:

Гра «Пір'їна – статуя»

Хай діти протягом 10 секунд вдають, що вони пір'їни, що летять у повітрі. Потім ви раптом кажете: «Статуя!». Учні завмирають, «перетворюючись» на статую і не рухаються. Потім ви кажете: «Пір'їна». Діти мають розслабитися і знову уявити себе пір'їною, що летить у повітрі.

Гра «Квітка та свічка»

У момент стресу, гніву та тривоги дуже важливим є вміння повільно дихати. Щоб навчити дитину це робити, покажіть, що вдихати потрібно так, наче нюхаєш гарну квітку, а видихати – наче хочеш задути одним подихом всі свічки на торті.

Вправи на концентрацію уваги:

Гра «Різнокольорові предмети»

Виберіть певний колір та постарайтесь знайти навколо всі предмети цього кольору. Наприклад, синій. Шукаємо всі предмети синього кольору. І так по черзі вибирайте різні кольори.

Гра «Придумай смішну історію»

Учитель має почати історію, дитина продовжити, потім знову дорослий і т. д. Якщо є можливість, можна намалювати ілюстрації до цієї історії.

Гра «Розшифруй ім'я»

До кожної букви імені потрібно дібрати позитивну рису, що характеризує дитину і починається на таку саму букву (наприклад) – Оксана: осяйна, красива, самостійна, артистична, надзвичайна, активна). Можна охарактеризувати себе за першою буквою кольору цеглинки LEGO – червоний

(чесна, чуйна), синій (сумлінна, співчутлива), помаранчевий (працьовита, пунктуальна) і т.д.

Малюйте малюнки підтримки та публікуйте їх у соціальні мережі, якщо дитина хоче чимось допомогти військовим. Так дитина побачить і відчує, що вона теж робить щось важливе.

Для подолання тривожності у дітей зачитайте або напишіть запитання. Нині воно має заспокоювати та налаштовувати на позитив. Хвилина дається, щоб поміркувати над запитанням. У початковій школі варто приділити час на це перед ранковим колом, на якому можна послухати відповіді.

Приклади запитань для початкових класів:

- Яка пісня тебе заспокоює?
- Як творчість може допомогти, коли ти хвилюєшся?
- Чи допомагає тобі, коли важко на душі, згадувати найкращий день у твоєму житті?
- Згадай про випадок, коли ти боявся, але нічого поганого не трапилося?
- Які тканини чи речі для тебе приємні на дотик та покращують настрій?
- Які аромати ти любиш?
- Чого б ти попросив у чарівника?

Найгірше людина почувається у двох ситуаціях – при невизначеності та безсиллі. Аби покращити психологічний стан, людині потрібно повернути хоча б частковий контроль над ситуацією. Зокрема, батьки можуть запропонувати дітям зробити щось, щоб змінити стан справ. Також психолог радить батькам попросити дитину намалювати світ по закінченні війни або ж створити листівку для військових.

«Скажіть, що ти можеш намалювати мрію – світ після війни. Як це буде виглядати? Поясніть дітям, що кожна думка є матеріальною. Коли ми усвідомлюємо цілі, промальовуємо їх, ми стаємо на крок ближчими до їхнього здійснення. Також можна намалювати малюнок для солдатів, щоб підбадьорити їх. Коли зайняті наші руки, наше тіло, воно переробляє гормон стресу, який виділяється», – радить львівський психолог Ліана Шимоняк.

Дуже важливо, аби педагоги і батьки були спокійними та тримали себе в руках, адже дитина насамперед зчитує стан дорослих, який вони транслюють через поведінку, голос та жести, а не слова.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Вправи та ігри для зняття стресу, тривоги, паніки у дітей. URL: <https://1000porad.com/vpravi-ta-igri-dlya-znyattya-stresu-trivogi-paniki-u-ditej/>
2. Стрес у війну: як допомогти собі та дітям. URL: <https://nus.org.ua/articles/stres-uvijnu-yak-dopomogty-sobi-ta-dityam/>
3. Як допомогти дитині впоратися зі стресом під час війни: поради від дитячої психологині Світлани Ройз. URL: <https://1plus1.ua/snidanok-z-1-1/novyny/ak-dopomogti-ditini-vporatisa-zi-stresom-pid-cas-vijni-poradi-vid-ditacoj-psihologini-svitlani-rojz>
4. Як зберегти фізичне та ментальне здоров'я дитини під час війни: досвід провідних психологів URL: <https://rubryka.com/article/child-health-during-war/>
5. Як знизити стрес дорослому і дитині? URL: <https://osvitoria.media/opinions/yak-znyzty-stres-doroslomu-i-dytyni/>

УДК 37.01

Корольов Артем Ігорович,
старший викладач кафедри фізичної
підготовки та спорту Національної
академії Національної гвардії України,
м. Харків

РИЗИК ЯК ЗАГАЛЬНА КАТЕГОРІЯ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО СЕРЕДОВИЩА

Упродовж усього історичного шляху розвитку людське суспільство в кожній сфері своєї діяльності стикається із суперечностями людського буття, суспільних відносин, співіснування з природою та при взаємодії з технологічним прогресом, що зумовлює появу несприятливих подій – ризиків.

Сьогодні ризик наявний в усіх сферах життєдіяльності людини та з розвитком суспільства набуває особливого значення. Потреба у безпеці та прагнення мінімізувати ризики – визначають базові потреби людини, а з урізноманітненням її інтересів ускладнюються й елементи її безпеки.

В умовах збільшення кількості, видів та масштабів цивілізаційних загроз, виникнення небезпек, пов'язаних з військовою агресією, із соціально-психологічними векторами суспільного буття, з необхідністю мінімізації

ризикогенних факторів та ситуацій на рівні освіти виникає необхідність, в першу чергу, поглиблення розуміння теоретичної сутності ризиків, аналізу механізмів їх виникнення та уміння ними управляти.

Проте, ризик можна досліджувати, визначати його ступінь і природу, оцінювати та аналізувати, обирати ефективні методи управління ним. Однак розпочати потрібно із з'ясування сутності категорії «ризик».

Термін «ризик» походить від грецької «*risikon*», «*ridsa*», що означає «стрімчак», «скеля». На думку мовознавців, етимологія цього слова походить із Південної Америки, саме до цього терміну апелювали південноамериканські народи, маючи на увазі підвищену небезпеку на морі [5]. Китайський ієрогліф «ризик» складається із двох компонентів: небезпека та можливість.

Аналіз змісту численних наукових праць свідчить, що категорія «ризик» у соціологічній, філософській і педагогічній літературі не має однозначного тлумачення. Науковці наводять різні визначення даного поняття, і пояснюється це тим, що ризик – багатоаспектне та складне явище. Вперше найбільш загальне визначення ризику дав американський учений Ф. Найт, який розглядав ризик як образ дій за нечітких та невизначених обставин. На його думку, величину ризику можна обчислити методами теорії ймовірності й математичної статистики [9].

В українській мові «ризик» означає «усвідомлену можливість небезпеки, сміливий, ініціативний вчинок, дію з надією на успіх, позитивний результат; можливість збитку або невдачі в якій-небудь справі» [3]. Однак не у всіх сучасних словниках української мови визначається це поняття. Наприклад, у Новому тлумачному словнику української мови (уклад. В. Яременко, О. Сліпущко) не міститься тлумачення ні терміна «ризик», ні «ризикувати». І хоча окремі вчені відзначають, що проблема ризику виникла при розгляді й аналізі таких філософських категорій, як свобода і необхідність, діяльність, визначеність і невизначеність, достовірність, у філософських словниках поняття ризику, як і в окремих сучасних тлумачних української мови, не визначається [2].

На відміну від законодавчої бази України, яка не дає чіткого визначення поняттю «ризик», документи уряду Великої Британії, зокрема Помаранчева книга, та документи Ради з фінансування освіти Англії (HEFCE) пропонують такі трактування даної категорії: – «ризик – це невизначеність результату дій і подій, будь то позитивна можливість чи небезпека»; – «ризик – це загроза того, що дія чи подія негативно позначиться на здатності установи досягти своїх цілей» [9].

Дослідження природи виникнення ризиків, їх класифікацій вимагає звернутися до науки ризикології, яка стосується всіх без винятку сфер людської практики і, перш за все, таких важливих для забезпечення безпеки нашої життєдіяльності, як економіка, екологія, право та ін. Ризикологія – наука, що вивчає основні закономірності, принципи та інструментарій виявлення, обліку, оцінювання та управління ризиком [7, с. 9].

Предмет ризикології – сукупність конкретних форм вияву невизначеності та конфліктності, притаманних процесам функціонування і управління об'єктами ризику, формування дієвого механізму оцінювання, моделювання, управління ним. Ризикологія використовує як загальнонаукові, так і спеціальні методи дослідження: історичний аналіз (для вивчення генезису концептуальних підходів до еволюції ризикогенних категорій і понять), групування і синтез (для деталізації об'єкта і предмета дослідження), порівняння, наукову класифікацію та систематизацію (для виокремлення різних видів і факторів ризику, визначення змістовних особливостей антиризикових заходів). Важливе місце посідає адекватний математичний апарат (теорія імовірності і математична статистика, теорія ігор, імітаційне моделювання, стохастичне програмування, теорія нечітких множин) [7, с. 11]

У психології «ризик» розглядається, у трьох взаємозалежних аспектах:

- а) міра очікуваного неблагополуччя при неуспіху, зумовлена комплексною оцінкою ймовірності неуспіху і характеру можливих наслідків;
- б) дія, що загрожує суб'єкту збитком (втратою);

в) вибір між варіантами дії: більш безпечний і більш привабливий, якщо результат останнього проблематичний і пов'язаний з можливістю несприятливих наслідків [8].

Отже, важливим для розуміння ризику і у психології є поняття вибору.

Ризик, який завжди пов'язаний із ризикованою ситуацією, виникає лише тоді, коли рішення приймається в умовах невизначеності, невідомості, коли вимагається зробити вибір з кількох варіантів [6, с. 121].

Ризик як правова категорія, пов'язана з питаннями відповідальності, для визначення характеру вчиненого правопорушення і тому досліджується в межах адміністративного, господарського, кримінального, цивільного права тощо.

Зважаючи на те, що в об'єктивному вимірі сучасного життя людина функціонує в умовах постійного стресу і психотравмуючих подій, цілком можливим стає сценарій, коли життєва перспектива особистості втрачає позитивну регулятивну функцію й може стати причиною дезорганізації поведінки. Психотравмуюча подія у професійній діяльності провокує форму незвичних подій, які суттєво порушують базальне почуття безпеки людини в умовах професійного середовища, її віри в те, що професійна діяльність організована у відповідності до певного порядку й піддається контролю. Наслідками надмірного й тривалого негативного впливу ризиків можуть стати ознаки різноманітних порушень професійного здоров'я і, головне, руйнація індивідуальних сенсів професійного буття працівника, яка прямо й опосередковано визначає ціннісне наповнення суб'єктивної картини життєвого шляху особистості з точки зору його поділу на життя «до і після» руйнівного впливу [4].

Ефективне управління соціальними ризиками, що передбачає попередження та мінімізацію їх негативних наслідків, вимагає всебічного дослідження чинників та механізмів, що зумовлюють їх виникнення. Чинники розуміються як рушійна сила, причина будь-якого процесу, що визначає його характер та одну з основних рис. Вони є первинними факторами впливу на

суспільні процеси. Переважною мірою вони негативно впливають на якість життя суспільства, що гостро ставить питання про необхідність розроблення дієвих методів мінімізації негативного впливу соціальних ризиків [1].

Отже, аналіз літературних джерел свідчить, що оцінка ризику являє собою процедуру ідентифікації джерел небезпеки, оцінки існуючих і потенційних небезпек. На підставі результатів оцінки ризику розробляються заходи щодо зниження рівня небезпеки до прийняттого.

Аналізуючи ризики, що пов'язані зі створенням безпечного освітнього середовища, можна виокремити наступні: ризики, пов'язанні з можливіми травмуванням учасників освітнього процесу як під час навчання, так і у побуті; ризики, пов'язанні з військовою агресією; ризики погіршення здоров'я здобувачів освіти та педагогів в умовах дистанційного навчання (гіподинамія, порушення постави та зору, тощо); ризики професійної діяльності (вигорання) та ін.

При аналізі ризикогенних ситуацій в освіті візьмемо до уваги дослідження сучасного українського економіста В. В. Вітлинського, який виокремив певні аксіоми філософії ризикології: «аксіома загальності» – передбачає, що будь-яка діяльність системи зумовлює ті чи інші ризики, які за певних умов можуть проявитися і призвести до небажаних наслідків для системи загалом чи її структурних складових (зокрема ризик невикористаних можливостей); «аксіома прийнятності» – стверджує, що кожна інтелектуальна система, що займається певними видами діяльності, так чи інакше (свідомо чи несвідомо) оцінює ступінь ризику, використовуючи свої внутрішні категорії, гіпотези, мотивації, які залежать від стану та динаміки зовнішнього середовища і ставлення суб'єкта до ризику; «аксіома неповторюваності» – наголошує, що структура і міра ризику змінюються в часі, не повторюючись навіть у схожих ситуаціях [7, с. 12].

Урахування можливих ризиків та вироблення корегуючих механізмів вимагає впровадження системного підходу, а саме: 1) вихід за межі вузькопрофесійних поглядів (наприклад, дослідження ризиків погіршення

здоров'я або ризиків у сфері освіти не лише у межах цих сфер, а й з урахуванням навколишньої ситуації); 2) формалізацію наявних знань (наприклад, розробка сучасних методів мінімізації впливу, підготовка керівних регламентів (посібників), у яких були б визначені перелік ризиків та заходів з їх мінімізації, правила прийняття однозначних рішень в невизначених умовах, порядок дій тощо); 3) експертизу прийнятих рішень на існування латентних ризиків з подальшим корегуванням самих рішень; 4) цільову організацію процесу управління (наприклад, створення окремих підрозділів ризик-менеджменту в сферах звичайної діяльності або підготовку фахівців певного напрямку) тощо [1].

Можна зробити висновки, що у закладах освіти, в тому числі у сфері професійної підготовки майбутніх офіцерів Національної гвардії України, повинна здійснюватися комплексна профілактика ризиків та розвиватись здатність до управління ризиками на рівні індивіда (адекватний аналіз та оцінка ризиків, алгоритм уникнення ризикованих ситуацій тощо). Тільки так може з'явитись індивідуальна стратегія управління ризиками, розуміння того, що ризики – це не тільки загрози, а й можливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Березіна С. Б. Соціальні ризики: чинники та напрями мінімізації : автореф. дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.07. Київ, 2019. 36 с.
2. Бондарчук В. В. Ризик як правова категорія. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 312-315.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови. К., 2001. С. 1030.
4. Дзюба Т. М. Професійні ризики здоров'я у структурі життєвих перспектив особистості. *Актуальні проблеми психології: Психологія особистості. Психологічна допомога особистості*. Вип.8. С.109-117.
5. Пікус Р. В. Оцінка підприємницького ризику : підручник. Фінанси України. 2004. №5. 88 с.
6. Плиса В. Й. Страхування: навч. підручник. К.: Каравела, 2005. 392 с.
7. Стешенко О. Д. Ризикологія: Навч. посібник. Харків: УкрДУЗТ, 2019. 180 с.
8. Страхування : підручник / за заг. ред. В. Д. Базилевича. К. : Знання, 2008. 1019 с.
9. BusinessDictionary.com. URL: <http://www.businessdictionary.com>.

Коротюк Зоряна Михайлівна,
методист, в. о. завідувача навчально-методичного центру психологічної служби і соціальної роботи Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ПСИХОЛОГІЧНА БЕЗПЕКА УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Проблема психологічної безпеки особистості в сучасних умовах розвитку суспільства набуває надзвичайної актуальності. Оскільки безпека є необхідною умовою розвитку будь-якої системи, життєдіяльність людини може бути ефективною в середовищі, вагомою характеристикою якого є психологічна безпека. Потреба в безпеці й захисті від усього, що загрожує життю і здоров'ю, є провідною у групі основних потреб людини та визначає соціальну поведінку, формуючи певні мотиви діяльності. Безпека є активним і домінуючим фактором, який мобілізує психіку в надзвичайних ситуаціях. Порушення безпеки супроводжується виникненням у людини низки станів, пов'язаних з емоційним фоном, а саме: напруженості, тривоги, страху, стресу, що може спричиняти деструктивні зміни в різних сферах особистості.

Розрізняють також різні види станів психологічної безпеки, що здатна виявити стійкість у середовищі з певними параметрами, зокрема й із психотравмувальними впливами:

- 1) стан повної психологічної безпеки (стійкість особистості до зовнішніх і внутрішніх впливів);
- 2) відсутність психологічної безпеки (схильність до зривів у функціонуванні особистості, які виявляються в поведінці та діяльності);
- 3) стан «прихованої» психологічної незахищеності (як можливість переходу до станів «1» та «2» під дією зовнішніх і внутрішніх факторів).

Розвиток особистої безпеки людини відбувається за допомогою засвоєння нею відповідного набору уявлень, умінь, навичок безпеки життєдіяльності, що відповідає нагальним потребам. Цей аспект безпеки особистості в соціумі є

найбільш довільно керованим і здатним до вдосконалення. У складі особистої безпеки розрізняють три аспекти, які підлягають захищеності:

- фізичний;
- психічний;
- духовний.

Для забезпечення особистої безпеки людина у взаємодії із довколишнім середовищем використовує наявні в неї внутрішні і зовнішні резерви захищеності. Ученими виокремлено два основних підходи до забезпечення особистої безпеки людини:

- стан безпеки залежить від усунення наявних джерел небезпеки;
- особиста безпека обумовлюється власними характеристиками людини.

Таким чином, особиста безпека значною мірою залежить від людини, забезпечуючи мобільність її реагування на небезпеку в умовах відсутності чи запізнювання відповідної соціальної допомоги.

Останнім часом доволі гостро постала проблема забезпечення психологічної безпеки для всіх учасників освітнього процесу, спричинена умовами нашого сьогодення і специфічними проблемами освітнього середовища.

У контексті небезпеки та безпеки людина розглядає державу, суспільство, особистість, права, інтереси. Структуру психології безпеки розглядають у двох аспектах: психологічна безпека середовища і психологічна безпека людини.

У даний час відсутнє єдине трактування поняття «психологічна безпека».

Безпека людини безпосередньо пов'язана зі збереженням її психологічного здоров'я, яке вже є важливим особистісним ресурсом, що захищає людину від дестабілізуючих впливів довкілля. Рівень психічного здоров'я, у свою чергу, залежить від наявності в особистості певних якостей і характеристик, які сприяють її успішній соціальній адаптації (адекватність самосприйняття та сприйняття довкілля, психологічна стійкість до негативних інформаційних впливів, внутрішній локус контролю, мотиваційна готовність до активної діяльності та досягнення власних цілей тощо), сформованої системи

цінностей, суб'єктивного відчуття благополуччя тощо. Порушення безпеки супроводжується виникненням у людини низки станів, пов'язаних з емоційним фоном, а саме: напруженості, тривоги, страху, стресу, що може спричинити деструктивні зміни в різних сферах особистості.

Людина, зазвичай, реагує не на безпеку або небезпеку, а на те, що вона сприймає безпечно чи небезпечно. Безпечність є досить рухливою системою, за допомогою якої людина переходить від однієї ситуації до іншої. У зв'язку з цим важливим стає розуміння проблеми факторів ризику у психічному розвитку людини, що значною мірою формує відчуття безпечності середовища та відповідну поведінку.

Особливо актуальною є проблема психологічної безпеки особистості в освітньому середовищі. Задоволення потреби в безпеці гарантує учневі такий психологічний стан, який робить можливим гарне засвоєння навчального матеріалу, розвиток його психічних і психологічних властивостей і якостей відповідно до індивідуальних особливостей, адекватне ставлення до проблем і труднощів, відсутність тривоги перед самостійністю і, нарешті, сприяє її фізичному та психічному здоров'ю. Дитина, яка відчуває страх перед школою, вчителем, однокласниками, не захищена від психологічного насильства, не здатна продуктивно вчитися і нормально розвиватися. Психологічні умови, що забезпечують психологічну безпеку особистості педагога, стимулюють розвиток самосвідомості, що включає самопізнання (безпечний тип особистості), адекватну самооцінку, саморегуляцію (врівноваженість, здатність регулювати емоційним станом).

Психологічна безпека – це стан, що характеризує освітнє середовище школи, яке можливо зафіксувати через відносини її учасників. Психологічна безпека – це стан психологічної захищеності, а також здатність людини і середовища відображати несприятливі зовнішні і внутрішні впливи. Психологічна безпека особистості і середовища невіддільні один від одного і являють собою модель сталого розвитку та нормального функціонування людини у взаємодії з середовищем [1]. Психологічна безпека – найважливіша

умова повноцінного розвитку дитини, збереження і зміцнення її психологічного здоров'я.

Психологічна безпека освітнього процесу – це стан захищеності школяра від загроз його гідності, душевного благополуччя, позитивного світосприйняття. Технологічна модель психологічно безпечного освітнього середовища містить наступні показники референтної значущості освітнього середовища: задоволення потреби в особистісно довірчому спілкуванні; захищеності від психологічного насилля у взаємодії [7]. Умови сучасного життя висувають все більше нових вимог до соціалізації дитини у суспільстві. Все більш доступними стають для дітей нові інформаційні технології, за якими, на жаль, криються не тільки корисні для життя знання, але й розрекламовані приклади цькування, знущання та інші види психологічної небезпеки.

Однією з істотних психологічних небезпек в освітньому середовищі є незадоволення важливої базової потреби в особистісно-довірчому спілкуванні, і як наслідок – схильність до деструктивної поведінки, негативне ставлення до освітніх установ і порушення психічного і фізичного здоров'я. До психологічних характеристик освітнього середовища школи, що сприяє збереженню і забезпеченню психологічної безпеки, відносять:

- доброзичливу атмосферу;
- високий рівень залученості в шкільне середовище;
- підвищення батьківської та громадської участі;
- підтримку учнів у період вікових криз;
- задоволеність взаємовідносинами між учасниками освітнього середовища школи;
- поважливе відношення та ін. [7].

Безумовно, психологічна безпека – найважливіша умова повноцінного розвитку дитини, збереження і зміцнення її психологічного здоров'я. Оскільки психологічне здоров'я – умова життєвої успішності й гарантія благополуччя дитини в житті.

Отже, психологічно безпечне середовище забезпечує: наявність безпечних умов навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, сприяючи емоційному благополуччю учнів, педагогів та батьків, відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Психологічна безпека є значущим фактором успішної самореалізації та персоналізації особистості. Реалізуючись завдяки усвідомленню суб'єктом своєї здатності долати несприятливі зовнішні та внутрішні впливи, вона є однією з головних передумов досягнення суб'єктивного благополуччя як основи сталого особистісного і професійного розвитку в українському суспільстві.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондарчук О. І. Психологічна безпека освітнього середовища закладів загальної середньої освіти та її вплив на мотивацію інноваційної діяльності вчителів / О. І. Бондарчук. *Вісник післядипломної освіти* : зб. наук. пр. / НАПН України, Ун-т менедж. освіти ; голов. ред. В. В. Олійник ; редкол. : О. Л. Ануфрієва [та ін.]. К. : АТОПОЛ ГРУП, 2017. Вип. 4/5(33/34). 132 с. С. 17–28. (Серія «Соціальні та поведінкові науки»).
2. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні основи особистісного розвитку керівників загальноосвітніх навчальних закладів у професійній діяльності: монографія / О. І. Бондарчук. К. : Наук. світ, 2008. 318 с.
3. Водолазська Т. В. Модель доброзичливого до дітей освітнього середовища / Т. В. Водолазська. *ПостМетодика*. №5 (108), 2012. URL: <http://poipro.pl.ua/pm/pdf-1-f-w/PM108.pdf>
4. Гула Л. В. Психологічний аспект конфліктності людських стосунків. *Українство: динаміка сенсів і вимірів національного буття*: матеріали Всеукраїнської наукової конференції, м. Кривий Ріг, 6 листопада 2020 р. Кривий Ріг : ДЮІ МВС України, 2020. С. 119 – 121.
5. Динамічні процеси в малій групі: соціально-психологічний вимір освітнього середовища : монографія / П. П. Горностай, О. Л. Вознесенська, І. В. Грибенко та ін.; за наук. ред. П. П. Горностая ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. 190 с.
6. Кириленко Н. М. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-практ. конф.: [в 2 ч.]. Ч.1. / Львівський державний університет безпеки життєдіяльності, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих НАПН України та ін.; за ред. М.М. Козяра, Н.Г. Ничкало. Львів: ЛДУ БЖД, 2012. С. 149–151.
7. Кодекс безпечного освітнього середовища. Методичний посібник / Авторі-упорядники: Цюман Т. П. Бойчук Н.І. К. 2018. 56 с.
8. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. С. 50–69.

9. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : Постанова Верховної ради України. URL: <http://www.uazakon.com/document/spart85/inx85170.htm>.

10. Психологічні аспекти створення безпечного освітнього середовища / Матеріали семінару практичних психологів ЗНЗ. Кременчук, 2012. 64с.

11. Тушина О. Психологічна безпека в загальноосвітньому навчальному закладі : практичний посібник / О. Тушина. Запоріжжя : ЗОШПО, 2013. 145 с.

12. Тушина О. Є. Психологічна безпека освітнього середовища як визначальний компонент збереження психічного здоров'я та позитивного розвитку його учасників / О.Є. Тушина // IV Міжнародний освітній Форум «Особистість в єдиному освітньому просторі» (11–26 квітня 2013 року). URL: http://virtkafedra.ucoz.ua/el_gurnal/pages/vyp11/1/Tushina.pdf

УДК 91:37]:355.48(470+571:477)"2014/..."(06)

Кравцова Ірина Віталіївна,
кандидат географічних наук, доцент
кафедри географії та методики її навчання
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
м. Умань, Черкаська обл.

ОСОБЛИВОСТІ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ: БЕЗПЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ТА ЯКІСНА ОСВІТА

З початком повномасштабної війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України, усі сфери життя та діяльності мирного українського суспільства опинилися у максимально стресовій ситуації, адже розв'язання жорстоких військових дій у геополітичному просторі ХХІ століття – це діяльність, яка не може бути зрозумілою та сприйнятою зрілою свідомістю дійсно громадянського, правового, демократичного соціуму, життя та діяльність якого ґрунтуються на людиноцентричних, середовищезбережувальних, планетоконструктивних цілях та підходах, ідеях розумної взаємодії та функціонування усіх складових сучасної системи ландшафтної оболонки Землі «людина – природа – господарство». Умови війни створили серйозні виклики для формування якісної географічної освіти не лише в межах окремих регіонів нашої держави, але й України в цілому. Виникла низка проблем насамперед пов'язаних з організацією безпечного освітнього середовища та забезпеченням не лише реалізації програмних результатів навчання, передбачених освітніми

програмами, але й, власне, з охопленням освітнім процесом усіх його учасників.

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини – це сучасний університет Центральної України. Заклад вищої освіти, що має тривалу історію свого функціонування; потужний просвітницький хаб, що об'єднує навколо себе освітянську громаду не лише Уманського регіону, але й прилеглих областей. Це прогресивна освітня установа, яка займає активну громадянську позицію. У складі університету діє 12 факультетів та інститут. На кафедрі географії та методики її навчання природничо-географічного факультету УДПУ імені Павла Тичини працюють три освітньо-професійні програми підготовки вчителів географії зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія). Одна освітньо-професійна програма освітнього ступеня «Бакалавр» та дві – освітнього ступеня «Магістр» (за умовами прямого та перехресного вступів). Робота регламентується чинним законодавством, зокрема Законом України «Про вищу освіту» [2], та відповідними Положеннями, затвердженими вченою радою університету. Освітня діяльність спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію безпечного освітнього процесу, зорієнтованого на здобуття якісної освіти. Умови провадження освітньої діяльності та результати навчання відповідають вимогам чинного законодавства, професійним стандартам, а також потребам стейкхолдерів.

Відповідно до освітньо-професійних програм підготовки вчителя географії для здобувачів вищої освіти зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) викладаються такі навчальні дисципліни, а саме: «Фізична географія України», «Ландшафтознавство», «Геофізика і геохімія ландшафтів», «Картографія з основами топографії». З метою забезпечення безпечного освітнього середовища та розуміння необхідності (навіть у таких надскладних умовах) здобуття студентами якісної освіти навчання спочатку відбувалося у дистанційному режимі (II-й семестр 2021–2022 н. р.), а згодом – у змішаному форматі (I-й та II-ий семестри 2022–2023 н. р.). Дистанційний режим роботи реалізовується із застосуванням відповідних інформаційно-комунікативних

інструментів, а саме: корпоративна пошта (рис. 1) науково-педагогічних працівників університету (i.v.kravcova@udpu.edu.ua); сервіс відеозустрічей і відеоконференцій, розроблений компанією Google – Google Meet; інформаційно-освітнє середовище Moodle (рис. 2, 3), різноманітні додатки-месенджери, що дозволяють відправляти повідомлення, виконувати відео-та голосові VoIP-дзвінки через Internet, надсилати фотографії, текстові документи, файли різних форматів (Viber, Telegram Web тощо).

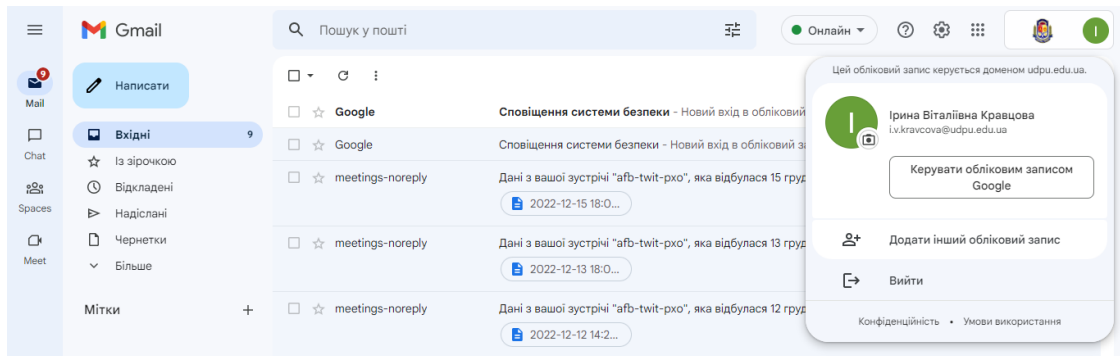

Рис. 1. Скріншот сторінки корпоративної електронної пошти

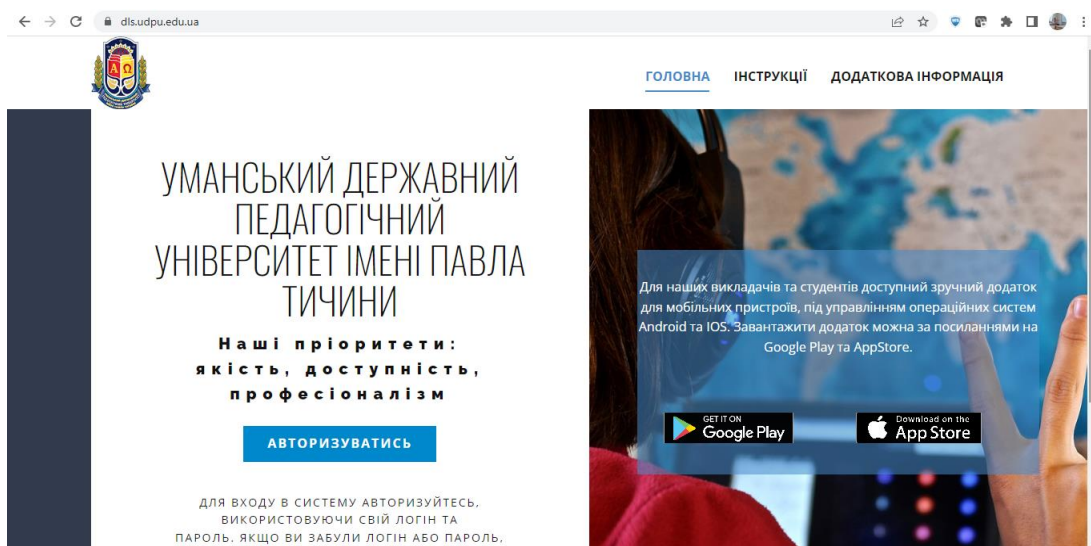

Рис. 2. Головна сторінка інформаційно-освітнього середовища Moodle (dls.udpu.edu.ua)

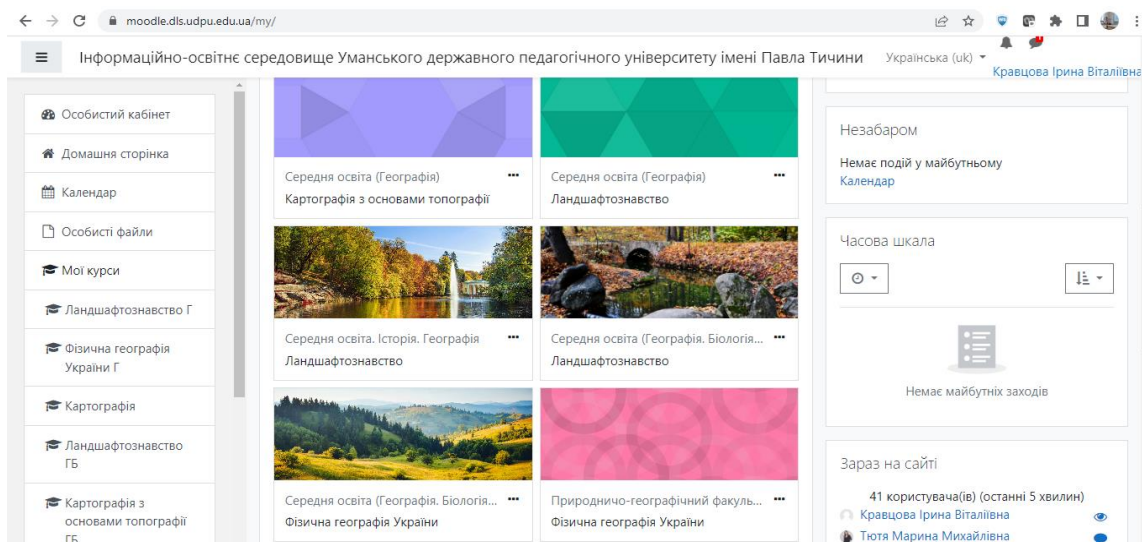

Рис. 3. Індивідуальна сторінка викладача у інформаційно-освітньому середовищі Moodle

Аналіз роботи у дистанційному/змішаному форматах дав можливість визначити сильні та слабкі сторони забезпечення освітнього процесу як з погляду викладача/науково-педагогічного працівника, так і здобувача вищої освіти, який працює за освітньо-професійними програмами зі спеціальності 014.07 Середня освіта (Географія) (табл. 1).

Таблиця 1

Сильні та слабкі сторони роботи у дистанційному/змішаному форматах

Сильні сторони	Слабкі сторони
Викладач/ науково-педагогічний працівник	
Безпечне освітнє середовище; віртуальна мобільність; економія часу на переміщення (час, щоб добратися на роботу); раціональне використання робочого часу; можливість комбінування різних видів роботи; кросплатформеність; високий темп роботи; максимальне використання різноманітних методів і методичних прийомів у освітньому процесі; широке застосування інформаційно-комунікативних технологій та інноваційних технологій і методик.	Повна залежність від постачання електроенергії та роботи <i>Internet</i> -провайдерів; збільшення часу (мінімум на 100 %–200 %) для підготовки до лекцій та лабораторних робіт; опрацювання величезних об'ємів електронних документів, які надсилаються здобувачами вищої освіти на електронну пошту, у різноманітні месенджери, інформаційно-освітнє середовище <i>Moodle</i> ; відчуття безпорадності перед тими труднощами, що виникають при роботі у віртуальному середовищі; відсутність покрокової

	<p>методичної допомоги у організації та проведенні занять у <i>on-line</i>-форматі; я залишився/залишилася один/одна із тими проблемами, які виникають при роботі у віртуальному середовищі; інтелектуальне виснаження; емоційне виснаження; суб'єктивний фактор; відсутність живого візуального контакту із аудиторією; перебування величезної кількості часу за комп'ютером, ноутбуком та іншими девайсами (власне проведення занять та підготовка конспектів лекцій, лабораторних робіт, виставлення оцінок у електронних журналах тощо); перебування у ситуації постійного стресу 24/7 (не лише тому, що йдуть бойові дії, але і тому, що постійно відчуваєш страх, що вимкнуть світло, будуть проблеми із <i>Internet</i>-зв'язком, тими девайсами, які допомагають виконувати роботу, тощо); покладання на науково-педагогічного працівника функцій менеджменту освітнього процесу; відсутність можливості одночасно охопити освітнім процесом усіх учасників; зниження можливостей відпрацювання практичних навичок (робота з картами, приладами тощо)</p>
Здобувач вищої освіти	
<p>Безпечне освітнє середовище; віртуальна мобільність; раціональне використання часу та його економія при переміщенні (час, щоб добратися до університету); можливість комбінування різних видів роботи; кросплатформеність; високий темп роботи; відпрацювання навичок роботи із технічними засобами навчання; удосконалення комп'ютерної грамотності; формування етикету віртуального спілкування; можливість працювати у зручному середовищі; формування навичок самостійної організації робочої траєкторії; можливість «сховатися» від відповіді на питання, якщо не підготувався/підготувалася.</p>	<p>Повна залежність від постачання електроенергії та роботи <i>Internet</i>-провайдерів; перебування величезної кількості часу за комп'ютером, ноутбуком та іншими девайсами; відсутність живого спілкування з однолітками та людьми старшого віку (втрачаються розвиваючі та виховні моменти міжособистісного спілкування); розвиток режиму Гобліна (<i>goblin mode</i>); посилення негативних рис характеру; відсутність умінь та навичок вчитися та здобувати знання; замкненість; максимальна залежність від рівня матеріального благополуччя родини (забезпечення комп'ютерами, ноутбуками, планшетами, сучасними телефонами тощо); неможливість вийти із мікросередовища;</p>

	<p>низька психологічна адаптивність; зниження когнітивної та емоційної гнучкості; обмеження умов для формування мовно-комунікативної компетентності майбутнього вчителя географії (неможливість організації виступів на живу аудиторію із використанням географічних засобів навчання).</p>
--	---

Таким чином, в умовах війни географічна освіта продовжується. На прикладі таких навчальних дисциплін, а саме: «Фізична географія України», «Ландшафтознавство», «Геофізика і геохімія ландшафтів», «Картографія з основами топографії» показані сильні й слабкі сторони роботи як викладача, так і здобувачів вищої освіти у новому форматі, зумовленого воєнними діями на території України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проектна діяльність: науково-методичний збірник / за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ–Чернівці: «Букрек», 2022. 140 с.
2. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII : станом на 01.01.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 13.02.2023).

УДК 378.147:[005:339.9]-057.17

Кузнєцова Тетяна Вікторівна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, оподаткування та
бізнес-управління Університету
Григорія Сковороди в Переяславі,
м. Переяслав

РОЛЬ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО 3D-VR-ГРІНКУБАТОРА У ПРАКТИКООРІЄНТОВАНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ З ПІДГОТОВКИ МЕНЕДЖЕРІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Джерелом будь-яких змін на краще завжди є ефективне вирішення ключових проблем. Вони поруч з катаклізмами створюють потужну рушійну силу. У сьогоденнішніх реаліях війни в Україні проблемою номер один при підготовці менеджерів зовнішньоекономічної діяльності є розбомблені підприємства нашої країни, де вже немає можливості для проходження студентами економічної та виробничої практик. Це стало потужним викликом для освітянської спільноти й авторкою пропонується у якості вирішення проблеми створення унікальної університетської підструктури, яка буде відповідати усім умовам екологічності та перетворить навчання за освітньою програмою «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» у цілком практикоорієнтоване. На випуску будемо мати готових дипломованих практиків-спеціалістів з розробленими першими стартапами, а й часто вже працевлаштованими за умови ефективних студентських стартапів у вигляді власних віртуальних підприємств зовнішньоекономічної діяльності.

Звісно, що сучасні екологічні проблеми, до яких у першу чергу відносяться: зростання населення землі (справжня демографічна криза, демографічний вибух), забезпечення людей ресурсами (перетворення біогеоценозів на агроценози), урбанізація (збільшення кількості мегаполісів), зменшення площі лісів, використання енергоресурсів (зелена енергетика), кліматичні зміни (внаслідок діяльності людини), ерозія та забруднення ґрунтів не можуть не хвилювати менеджерів зовнішньоекономічної діяльності. Це професійно пов'язано й саме тому вельми важливо у процесі навчання зуміти вибудувати екологічне мислення поряд з критичним.

Пов'язати все воедино та пізнавати професію менеджера зовнішньоекономічної діяльності через причинно-наслідкові зв'язки у вигляді тренування в симуляторі (без фінансових ризиків збанкрутувати) дуже допомагає гейміфікація. Мова йде про університетську підструктуру у вигляді 3D-VR-грінкубатора – тобто як екологічно безпечного освітнього середовища, так і з пріоритетом зеленої економіки/зеленої енергетики в підготовці підприємців міжнародного рівня.

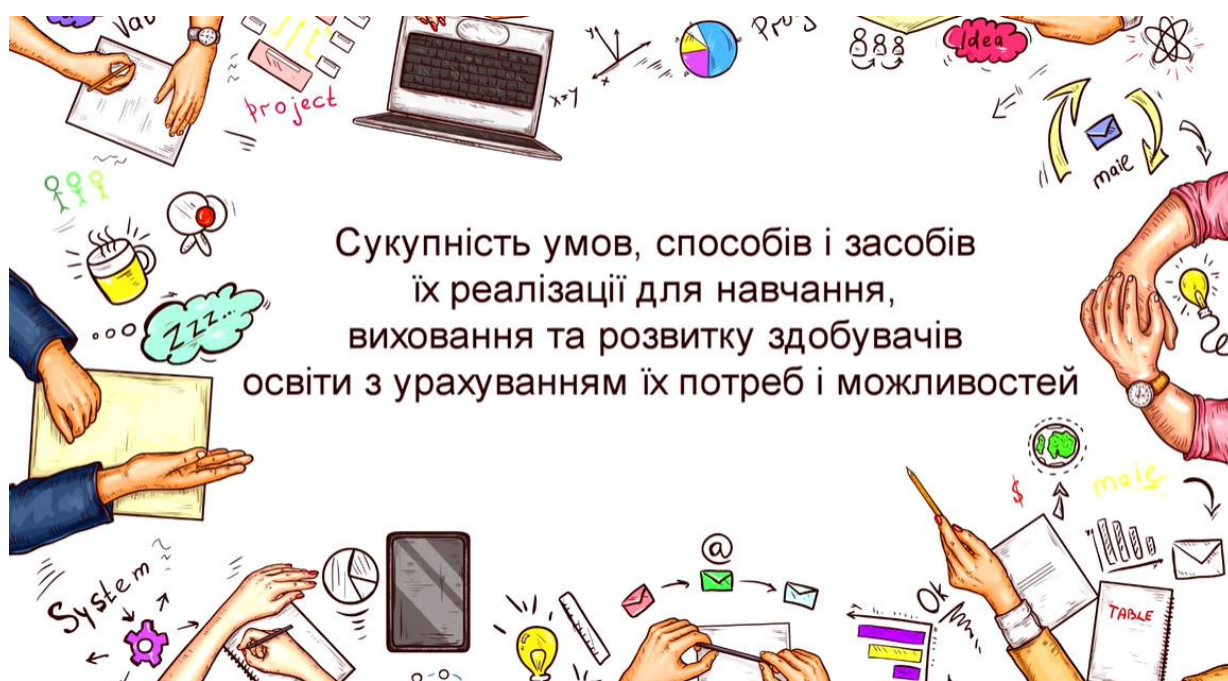

Рис. 1. Визначення екологічно безпечного освітнього середовища
Джерело: [2]

Часто чуєш від педагогів, що гра не може покрити все навчання, що потрібно спочатку нашпигувати теорією, а потім все перевіряти/підтверджувати на практиці й тут гра/гейміфікація дуже стає в нагоді. Не можу цілком погодитися у частині попереднього накопичення теоретичної бази. Насправді студенти, як достатньо дорослі, вже знають мету свого вступу саме на цю спеціальність і саме в цей університет. Коли є можливість з першого навчального заняття розпочати свою практичну діяльність, тобто у симуляторі потренуватися – відчутти себе в ролі фахівця зі своєї спеціальності – підтягнеться необхідність вивчити конкретну теорію, яка стає в нагоді. При цьому, це не відірване вивчення, а свідоме, бо потрібне.

При підготовці менеджерів зовнішньоекономічної діяльності в умовах 3D-VR-симуляції у студентів на передній план одразу вийдуть ключові запитання:

- Як зареєструвати своє власне підприємство?
- Як зафіксувати, що воно міжнародного рівня й має на меті займатися зовнішньоекономічною діяльністю?
- Як набрати персонал, щоб був кваліфікованою командою однодумців?

- Як правильно себе вести у конфліктних ситуаціях, щоб зберегти мікроклімат в колективі?
- Як планувати, прогнозувати, мотивувати та контролювати, щоб на виході таки бути в прибутку?
- Як ефективно приймати участь в експортно-імпортних відносинах?
- Як грамотно організовувати валютні операції?
- Як впроваджувати зовнішньоекономічну діяльність так, щоб при цьому підвищувати рейтинг своєї країни? ... тощо.

3D-VR-симулятор має бути створений у вигляді такого програмного продукту, бути такою ІТ-платформою, коли всередині запрограмовано більше 1000 кейсів на кожний вид/підрозділ менеджменту зовнішньоекономічної діяльності (за всім навчальним планом освітньої програми «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» й у віртуальному середовищі, коли студент працює в 3D-окулярах, випадковим чином «випадати» у якості звичайної ситуації робочого процесу фахівця. Саме таким чином має відбуватися напрацювання практичних компетентностей у діджитал-грін(еколого)-освітньому середовищі. Лише у цьому випадку студент буде свідомо й зацікавлено шукати відповіді на теоретичні запитання й тут же застосовувати їх у своїй практичній діяльності. Віртуальна реальність повністю має вилучити сенс проходження студентських практик на виробництвах і анулювати всі пов'язані з цим дії: укладання угод між ЗВО і підприємствами, оплату керівникам і методистам практик, формальність проходження практик тощо.

Рис. 2. Визначення екологічної складової безпечного освітнього середовища

Джерело: [1]

Саме практикоорієнтоване навчання і вмотивує студентів якісно ознайомитися з теоретичними знаннями, а не діяти методом спроб і помилок у симуляторі. Тим більше, що практикоорієнтоване навчання в просторовому віртуальному симуляторі має фіксуватися ІТ-платформою за допомогою прогресу у відсотках, який викладачем переводиться в академічні бали. Таким чином, для забезпечення теоретичного навчання навчальному закладові буде потрібна менша кількість педагогів/викладачів, бо і менша затребуваність, і менша функціональність. У симуляційному віртуальному середовищі потрібні ментори, тьютори/тренери, натхненники та мотиватори.

Висновок. Україна після війни вже не буде колишньою. Вища освіта також. Потрібно це розуміти. 3D-VR-грінкубатор вирішує багато освітніх проблем на фоні викликів воєнного та повоєнного часів. Цифрові технології разом зі штучним інтелектом набирають оберти, розвиваються занадто швидко й коли це не враховувати, то не вийде підготувати справжніх професіоналів, у першу чергу керівників/менеджерів міжнародного рівня не стільки для

відбудування української економіки, скільки для побудови нової європейської України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузнєцова Т. (2022). Пілотний проект «Створення центру 3D-віртуального навчання в Переяславі»: діджиталізація та євроінтеграція вищої освіти з менеджменту зовнішньоекономічної діяльності. Відкрита наука та інновації в Україні, 38-39. ISBN: 978-966-479-129-5. URL: <http://doi.org/10.35668/978-966-479-129-5>

2. Кузнєцова Т. Найближча перспектива менеджменту організацій – управління роботою персоналом: збірник наукових праць «Економічний аналіз», (31, 3), 160-165. 2021. ISSN 1993-0259, eISSN 2219-4649. URL: <https://www.econa.org.ua/index.php/econa/article/download/1965/65657027>

УДК 316

Кукало Софія Володимирівна,
педагог-організатор, вчитель I-категорії
Устечківської гімназії Товстенської
селищної ради Чортківського району
Тернопільської обл.

ПСИХОЛОГІЯ КОНФЛІКТІВ, КОНФЛІКТИ В УМОВАХ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

У психології чимало робіт, присвячених проблемі конфлікту. До проблеми виникнення й ефективного вирішення конфліктів, проведення переговорів виявляють інтерес не тільки професійні психологи та соціологи, але й політики, керівники, педагоги, соціальні працівники – ті, хто у своїй практичній діяльності пов'язані з проблемами, які виникають при взаємодії між людьми.

У багатьох теоретичних підходах психологічні конфлікти, їх характер і зміст стають основою для пояснення структур особистості. Суперечності, конфлікти, кризові періоди, які переживаються людиною, є джерелом розвитку особистості, визначають її конструктивний чи деструктивний життєвий сценарій.

Конфлікт – незмінний супутник людської цивілізації. З доісторичних часів він супроводжує як розвиток суспільства в цілому, так й існування

народів, спільнот, окремих особистостей. Виникаючи у різних сферах людського буття, конфлікт водночас може бути явищем соціально-психологічним, економічним, політичним, приватно-інтимним.

Для школи, особливо в умовах перехідного періоду, характерні різноманітні конфлікти. А на даний час, багато конфліктів пов'язані з внутрішньо – переміщеними особами, здобувачами освіти.

У педагогічній діяльності найбільш помітні чотири суб'єкти конфліктної взаємодії: учень, учитель, батьки, адміністрація. З цієї позиції визначає Анцупов Сергій Миколайович такі конфлікуючі пари: учень – учень, учень – учитель, учень – батьки, учень – адміністрація; учитель – учитель, учитель – батьки, учитель – адміністрація; батьки – батьки, батьки – адміністрація, адміністратор – адміністрація.

У цьому переліку найбільш поширені конфлікти серед груп 2-3 учні лідерів, коли в них виявляється демонстрація переваги цинізму, жорстокості, безжальності, зараз це називається «булінг». Ця тенденція пов'язується з дефектами соціалізації учнів.

Якщо підходити об'єктивно, то цілком позбутися конфліктів у навчальній діяльності практично неможливо, бо вони пов'язані з проблемами засвоєння духовних і моральних цінностей. Помітну роль у попередженні конфліктів відіграє дисципліна як фактор забезпечення учня необхідної свободи в межах розумного, дотримання загального порядку. Великий вплив на поведінку учня має вчитель: його стиль і вміння спілкуватися, особистісні цінності, педагогічний такт та багато інших чинників. Перш за все вчитель зобов'язаний втручатися у конфлікт між учнями, регулювати й вирішувати їх розумною порадою, залученням адміністрації, допомогою лідерів класу, інших учнів, авторитетних.

Найбільш показовим, на думку психолога Михайла Рибаківа, такі конфлікти між учителем і учнем:

- конфлікт діяльності, які виникають з приводу успішності учнів, виконання ними позанавчальних завдань;

- конфлікт поведінки, тобто вчинків, які виникають з приводу порушення правил поведінки у школі й поза нею;

- конфлікт взаємин, які є наслідком невмілого розв'язування педагогічних задач і ситуацій, які мають особистісний зміст.

Серед великої кількості різноманітних особливостей педагогічних конфліктів визначають такі:

- особиста відповідальність учителя, тобто класного керівника, за правильне вирішення навчально-виховних завдань школи, за рівень засвоєння загальнолюдських норм взаємин;

- як правило, конфлікуючі сторони, учитель – учень, мають різний соціальний статус, від чого залежить їх поведінка під час конфлікту;

- неспівставний рівень життєвого досвіду, що зумовлює ступінь усвідомлення відповідальності за помилки в конфліктній взаємодії;

- присутність інших учнів перетворює їх зі свідків на співучасників конфлікту, що має для усіх виховний зміст і передається решті школярів;

- статус учителя, класний керівник чи вихователь, зобов'язує його взяти ініціативу на себе і вирішувати конфлікт на користь учня як особистості, що формується в умовах діяльності школи;

- допущена учителем помилка при вирішенні конфлікту породжує нові проблеми й конфлікти, до яких залучаються нові учні та їх батьки.

Отже, з цього випливає такий висновок: у шкільному середовищі конфлікт значно легше попередити, це обов'язково потрібно зробити, а ніж успішно вирішити.

З метою конструктивного вирішення конфліктів з учнями можна порекомендувати вчителям:

- Контролюйте свої емоції, будьте об'єктивними й принциповими, дайте учням можливість обґрунтувати свої претензії та проблеми.

- Не принижуйте і не ображайте учня, перейдіть для розуміння його проблем з погляду «ти мене обманюєш», на позицію «я почуваю себе обманутиим».

- Намагайтеся не допускати педагогічних помилок, не виганяйте учня з класу, за поведінку не кладіть «двійку», не поспішайте звертатися до адміністрації школи, на агресію не відповідайте агресією.

- Поважайте гідність учня, оцінюйте його конкретні вчинки, враховуючи наявні обставини.

- Незалежно від результатів вирішення суперечностей, не руйнуйте стосунки з учнем: висловіть жаль з приводу того, що сталося і надію на кращі часи.

- Пам'ятайте, що помилку можна виправити, що не помиляється той, хто нічого не робить.

- Спробуйте завершити конфлікт гуманно, дати можливість учневі зрозуміти вас і ваші вимоги до нього, погодьтеся з думкою Стендаля про те, що *«спертися можна на те, що чинить опір»*.

У всякому разі вкрай важливо, щоб учитель зумів правильно визначити свою позицію у конфлікті, щоб його у відповідній ситуації зрозумів і підтримав колектив учнів, батьків, вчителів.

Для вчителів і викладачів корисними будуть наступні принципи й правила педагогічної співпраці:

1. Відмовитися від правила часто, з натиском підкреслювати здібності одних учнів і неуспішність інших.

2. Відмовитися від прямого протиставлення дітей одне одному.

3. Не «пиляти», не «лаяти» при всій групі. Розмовляти частіше віч-на-віч.

4. Помічати найменші кроки до компромісу егоцентричних учнів, але не підкреслювати це різко, як щось несподіване.

5. Називати всіх на ім'я і домагатися цього від учнів під час звертання одне до одного.

6. Постійно підкреслювати, що взаємостосунки у групі повинні визначатися не тільки успішністю, а й тими добрими справами, які людина робить, чи зробила для інших.

7. Частіше говорити із замкнутими учнями, адже їх поведінка багато в чому має характер наслідування і коли вони бачать, як учитель про щось говорить з таким однокурсником, чи однокласником, починають також виявляти до нього інтерес.

8. З повагою ставитися до особливостей дівчат і хлопців.

9. Усе, що відбувається з учнями, сприймати серйозно.

Нам – українським вчителям, на сьогодні, враховуючи ситуацію, яка проходить на нашій землі, потрібно приділити неабияку увагу діткам-переселенцям, тимчасово переміщеним, які вливаються в нові колективи, в класи, де вже сформований соціум, де є лідер, до якого потрібно пристосовуватися. В таких групах найбільше виникає конфлікт, потрібно багато зусиль, щоб та дитина відчула себе не зайвою і не покинутою. Перед нами стоїть завдання, яке ми повинні виконати на найвищому рівні. Важливу роль відіграє вчитель, або психолог, як нейтральний посередник у розв'язанні конфлікту. Він може висувати пропозиції, які дають змогу учасникам конфлікту врахувати думку іншої сторони, або ж зберегти власну позицію. Посередник допомагає розв'язати конфлікт, налагоджувати спілкування. Його першочергове завдання – допомогти здобувачам освіти заново розглянути ситуацію та отримати інформацію про інтереси супротивника. Педагог в зацікавленості обох сторін прагне довести орієнтацію на установку співпраці – «я виграв – ти виграв».

Війна триває, і крім того, що гинуть люди, стають каліками, війна міняє особистість психологічно, вони стають іншими й ми – педагоги повинні не залишатись осторонь, а допомагати у вирішенні конфлікту не лишень здобувачів освіти, але і їх батьків. Все буде Україна!

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Антонова-Турченко О. Г. Поведінка людей у конфліктних ситуаціях. *Завуч*. 2002. № 19.
2. Білоусова З. І., Бойко В. Є., Приходько В. І. Сім'я. – Школа. – Конфлікт. – Запоріжжя, 1995.
3. Горова О. Профілактика конфліктів у підлітковому середовищі. *Психолог*. 2006. № 34.

4. Москаленко В. В. Конфлікт. Практична психологія та соціальна робота. 2005. № 5.
5. Фріаф В. Зміна поведінки через зміну переконань. *Психолог*. 2003. №41.

УДК 37.013.2 : 374.015.31

Лебедик Леся Вікторівна,

доктор педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри мистецтвознавства та
позашкільної освіти Полтавського
національного педагогічного університету
імені В. Г. Короленка, м. Полтава

РОЗВИТОК ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГІЧНОГО ПРАЦІВНИКА ЗАКЛАДУ ПОЗАШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ У БЕЗПЕЧНОМУ ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Вивчення особистості педагогічного працівника останнім часом знаходиться в полі зору науковців. Щодо проблеми розвитку особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти у безпечному освітньому середовищі, активно розробляються питання забезпечення якості підготовки фахівців у закладах освіти на основі міжнародних стандартів [7, с. 235–240], критеріїв якості підготовки фахівців у закладах освіти [8, с. 73–79], удосконалення системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладу освіти на основі показників оцінювання його середовища [10, с. 386–388], механізмів розвитку інтелектуального обдарування особистості в умовах інноваційного освітнього середовища [9, с. 47–50] тощо. Вбачаємо важливим уточнити складники у структурі особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти для забезпечення моніторингу якості системи його підготовки у безпечному освітньому середовищі.

Особистість педагогічного працівника закладу позашкільної освіти має прояв у спілкуванні, діяльності, саморозвитку, як показали наші попередні дослідження із забезпечення якості його підготовки і підвищення кваліфікації [1, с. 168–171; 2, с. 35–38; 4, с. 103–106], та потребує безпечного освітнього середовища, як показали дослідження чинників розвитку особистості в умовах інноваційного здоров'язбережувального освітнього середовища [3, с. 495–500; 5, с. 16–19; 6, с. 274–280]. Проведення моніторингу якості системи підготовки

педагогічного працівника закладу позашкільної освіти у безпечному освітньому середовищі має здійснюватися на основі структури його особистості як професіонала, його професійних знань, умінь, навичок, професійно важливих рис характеру [7, с. 235–240].

У структурі особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала виділяються такі основні компоненти: а) когнітивний (знання); б) мотиваційно-ціннісний; в) система професійно важливих якостей; г) система педагогічних здібностей; д) конативний (педагогічна техніка, поведінка, уміння, навички); е) афективний (позитивне емоційно-оцінне ставлення до діяльності у закладі позашкільної освіти і її важливості, здатність до емоційно-вольової регуляції поведінки).

Оскільки структура особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала є результатом його підготовки, самоосвіти, підвищення кваліфікації, її слід застосовувати для моніторингу якості як системи підготовки, так і самоосвіти й підвищення кваліфікації. Виділимо основні рівні сформованості особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти: репродуктивний, адаптивний, креативний.

У безпечному освітньому середовищі структуру особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала складають інтегровані показники, які традиційно вважаються складниками структури педагогічної майстерності: особистісні якості, знання, вміння педагогічного працівника закладу позашкільної освіти. Вони є показниками реалізованості професійних якостей, умінь і знань на практиці.

Мотиваційно-ціннісний компонент у структурі особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала підтверджує важливість позитивної мотивації до роботи в закладі позашкільної освіти, яка є важливим складником педагогічної спрямованості. У педагогічній спрямованості можна виокремити: а) бажання постійного вдосконалення у професії; б) інтерес до роботи у закладі позашкільної освіти, позитивне

ставлення до професії; в) спрямованість на розвиток особистості дітей засобами свого предмета [2, с. 37].

Ціннісне ставлення до діяльності в закладі позашкільної освіти можна виявити за показниками: а) усвідомлення цінності педагогічних знань, розуміння мети і завдань діяльності педагогічного працівника закладу позашкільної освіти; б) визнання цінності суб'єктних відносин; в) орієнтація на професійне та особистісне самовдосконалення; г) задоволеність педагогічною працею [2, с. 37].

Педагогічні здібності є набором якостей особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти, що відповідає вимогам діяльності та забезпечує легке оволодіння нею і досягнення в ній високих результатів. Педагогічні здібності мають свою структуру: а) дидактичні; б) академічні; в) комунікативні; г) організаторські; д) перцептивні; е) креативні; ж) інтелектуальні; з) здатність протистояти синдрому емоційного вигорання.

Домінуючими рисами у структурі особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала є: а) цілеспрямованість; б) наполегливість; в) терплячість; г) толерантність; д) здатність до фасилітації; е) ініціативність; ж) творчий підхід до вирішення завдань; з) флексибельність. Професійно важливі якості особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала узагальнені сучасними дослідниками: а) комунікативні; б) морально-етичні; в) вольові; г) організаційно-адміністративні якості.

Авторитет є інтеграційною якістю особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала, однією з форм взаємин. Авторитетний працівник закладу позашкільної освіти має в очах вихованців ряд чеснот, завдяки яким користується у них великою повагою і робить на вихованців великий вплив [2, с. 37].

У когнітивному компоненті структури особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала є такі групи його професійних знань: а) психолого-педагогічні знання (знання психолого-

педагогічних основ навчання і виховання); б) методологічні знання (знання загальних законів, закономірностей, підходів, принципів розвитку, навчання і виховання дітей); в) методичні знання (знання особливостей методики організації освітнього процесу з дисциплін); г) спеціальні знання (знання предмета); д) знання інформаційних технологій навчання. Окремо виділяються ще медіа-знання: а) знання сутності, форм, методів масової комунікації; б) усвідомлення потреби використовувати в освітньому процесі засоби масової комунікації; в) знання механізмів впливу на психіку і світогляд засобів масової інформації. Важливими є також знання про кваліфікаційні вимоги до педагогічного працівника закладу позашкільної освіти.

Афективний компонент структури особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала стосується емоційно-вольової сфери, зокрема: а) позитивне емоційно-оцінне ставлення до предмета і його важливість у процесі навчання і виховання дітей; б) здатність до емоційно-вольової регуляції поведінки педагогічного працівника закладу позашкільної освіти [2, с. 37].

Когнітивний компонент у структурі особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти як професіонала включає володіння педагогічною технікою та системою професійних умінь. Уміння педагогічного працівника закладу позашкільної освіти є володінням способами виконання окремих професійних дій чи діяльністю в закладі позашкільної освіти в цілому відповідно до її правил і мети. Серед професійних умінь педагогічного працівника закладу позашкільної освіти можна виділити: а) проєктувальні; б) конструктивні; в) інформаційні; г) організаторські; д) комунікативні; е) фасилітаційні; ж) дослідницькі; з) виховні. Педагогічна техніка включає дві групи умінь: а) уміння управляти собою (володіння емоційним станом, тілом, технікою мови); б) вміння взаємодіяти з аудиторією [2, с. 38].

Подана структура розвитку особистості педагогічного працівника закладу позашкільної освіти дає змогу провести моніторинг якості системи їхньої підготовки у безпечному освітньому середовищі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебедик Л. В. Забезпечення якості підготовки і підвищення кваліфікації педагогів закладів позашкільної освіти. *Підвищення якості національної освіти у контексті викликів сьогодення* : матеріали Регіон. наук.-практ. конф. (26 трав. 2022 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. Харків : ФОП Петров В. В., 2022. 349 с. С. 168–171.
2. Лебедик Леся. Компоненти моделі професійної компетентності викладача вищої школи як основа для моніторингу якості системи його підготовки. *Дидаскал* : часопис : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Забезпечення якості вищої освіти в Україні: сучасний стан і перспективи», 12-13 листоп. 2019 р. Полтава, 2020. № 20. С. 35–38.
3. Лебедик Л. В. Оцінювання культури вищого навчального закладу через якість здоров'язбережувального середовища. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості* : зб. статей за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Слов'янськ, 23-24 берез. 2017 р.) у 2 т. / гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2017. Т. 1. С. 495–500.
4. Лебедик Л. В. Педагогічний менеджмент системи підготовки педагогів закладу позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю. *Освітній фактор. Всеукраїнський науково-педагогічний журнал*. 2022. С. 103–106.
5. Лебедик Л. В. Соціально-педагогічні чинники розвитку креативності особистості в умовах інноваційного освітнього середовища. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 09-10 черв. 2022 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 193 с. С. 16–19.
6. Лебедик Л. В. Управління якістю здоров'язбережувального середовища в закладах освіти територіальних громад. *Проблеми, досвід та вдосконалення методичної роботи у закладах освіти* : матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (24 листоп. 2021 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. Харків : ФОП Петров В. В., 2021. 455 с. С. 274–280.
7. Стрельніков В. Ю. Забезпечення якості підготовки фахівців у закладах освіти на основі міжнародних стандартів. *Неперервна освіта: здобутки, проблеми, перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., приуроченої 80-річчю від дня заснування Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Тернопіль, Україна, 23 груд. 2020 р.). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, А. Janowski, Ф. І. Полянський, Г. І. Герасимчук, Т. В. Магера, М. П. Мамус, М. А. Мартинів, Т. О. Сергуніна. Тернопіль : ТОКІППО, 2020. С. 235–240.
8. Стрельніков В. Ю. Критерії якості підготовки фахівців у закладах освіти. *Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти* : зб. матер. II регіональної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Україна, 20 листоп. 2018 р.) / укл. : Брик Р. С., Дідух Т. Г. Тернопіль : ТОКІППО, 2019. С. 73–79.
9. Стрельніков В. Ю. Механізми розвитку інтелектуального обдарування особистості в умовах інноваційного освітнього середовища. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 09-10 черв. 2022 р.). Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 193 с. С. 47–50.
10. Стрельніков В. Ю. Удосконалення системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладу освіти на основі показників оцінювання його середовища: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-метод. конф. «Забезпечення якості вищої освіти: підвищення ефективності використання інформаційних технологій у здійсненні освітнього процесу», 13-15 квіт. 2022 р. Одеса : Одеська національна академія харчових технологій, 2022. 528 с. С. 386–388.

Лиса Оксана Миколаївна,
викладач біології Чернівецького
медичного фахового коледжу, м. Чернівці

ВІД КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА ПРИРОДНИЧО- НАУКОВИХ ДИСЦИПЛІН ДО КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧА

Педагогічна професія – одна із найдавніших. Від моменту виникнення педагогічної професії за педагогом закріпилась передусім виховна функція. Педагог – це людина, яка здобула спеціальну підготовку та займається навчанням і вихованням. Ця професія захоплююча і творча, тому педагог повинен уміти сам і навчити інших творчо опановувати знання, застосовувати їх у конкретних навчальних і життєвих ситуаціях [4].

На разі вимоги до рівня підготовки випускника пред'являються в цілому у вигляді компетенцій. Обов'язковими компонентами будь-якої компетенції є відповідні знання і уміння, а також особистісні якості випускника. Синтез цих компонентів, який виражається у здатності застосовувати їх у професійній діяльності, становлять сутність компетенцій.

Компетентність – не проста сума знань, умінь і навичок, це поняття дещо іншого змістового характеру. Вона реальна, властива конкретній особистості і залежить від зусиль людини. У загальному випадку компетентність інтегрує в собі когнітивний (знання), операціональний (способи діяльності і готовність до здійснення діяльності) і аксіологічний (наявність певних цінностей) аспекти.

Компетентності на відмінну від узагальнених, універсальних знань мають дієвий, практико-орієнтований характер. Тому вони, крім системи теоретичних і прикладних знань, включають також когнітивну і операціонально-технологічну складові. Тобто компетентності – це сукупність (система) знань у дії. Отже це – набір знань, умінь та навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів тощо, які дають змогу людині ефективно здійснювати певну діяльність або виконувати певні професійні функції [4].

Отже, інтегральним показником досягнення якісно нового результату, який відповідає вимогам до сучасного викладача, виступає компетентність

випускника університету. Оволодіння сукупністю універсальних (завдяки інтегральному підходові до викладання) і професійних компетенцій дозволить випускнику виконувати професійні обов'язки на високому рівні. Необхідно шляхом інтеграції навчальних дисциплін, використовуючи активні методи та інноваційні технології, які привчають студентів до самостійного набуття знань і їх застосування, допомагати як формуванню практичних навиків пошуку, аналізу і узагальнення будь-якої потрібної інформації, так і набуттю досвіду саморозвитку і самоосвіти, самоорганізації і самореалізації, сприяти становленню і розвитку відповідних компетенцій.

Незаперечним є те, що в результаті вивчення циклу природничо-наукових дисциплін студент повинен знати фундаментальні закони природи, неорганічної і органічної матерії, біосфери, ноосфери, розвитку людини; уміти оцінювати проблеми взаємозв'язку індивіда, людського суспільства і природи; володіти навиками формування загальних уявлень про матеріальну першооснову Всесвіту. Звичайно, що забезпечити такі компетенції, будь-яка, окремо взята природнича наука не в змозі. Шлях до вирішення цієї проблеми лежить через їх інтеграцію, тобто через оволодіння масивом сучасних природничо-наукових знань як цілісною системою і набуття відповідних професійних компетенцій на основі фундаментальної освіти.

Проблему розвитку професійної компетентності і предметних компетенцій учителів природничо-математичних дисциплін розглядають у своїх працях Л. Булавинцева, М. Верзилін, Ю. Гавронська, Т. Горзій, С. Іванова, В. Коломін, Н. Новикова, О. Мітіна, В. Моторіна, В. Онішко, Л. Орлова, М. Рогозіна, С. Совгіра, І. Сотніченко, С. Стрижак, О. Тімець, Н. Шакур, Ю. Шапран та ін. Окремі аспекти методичної підготовки вчителів-природничників до роботи з обдарованими дітьми, формування екологічної та інформаційної компетентностей вивчають дослідники О. Біда, І. Дикарьова, К. Ліневич, Т. Носова, Л. Прокопенко, М. Сидорович, Л. Титаренко та ін. Актуальність і доцільність дослідження проблеми розвитку професійної

компетентності викладача природничо-наукових дисциплін в акмеологічному просторі зумовлені необхідністю розв'язання певних суперечностей між:

- наявною уніфікованою традиційною системою викладання природничо-наукових дисциплін і необхідністю впровадження інновацій у компетентнісну парадигму освіти;

- професійною стабільністю в умовах традиційного освітнього простору та необхідністю розвитку професійної компетентності викладача природничо-наукових дисциплін в умовах акмеологічного освітнього простору [1].

Усунення зазначених суперечностей вимагає вироблення принципово нових концептуально-методологічних підходів до розвитку професійної компетентності сучасного викладача природничо-наукових дисциплін.

З огляду на те, що формування базових компонентів професійної компетентності викладача природничо-наукових дисциплін має бути скеровано інтегративною моделлю професійної компетентності викладача природничо-наукових дисциплін, як чинника становлення та розвитку життєво-компетентного студента за умов високоефективного, високодуховного, інтелектуального акмеологічного освітнього простору коледжу.

Орієнтуючись на сучасні тлумачення, поняття життєвої компетентності доречно розглядати в контексті компетентнісної освіти як цілісне утворення, яке становить складну системну властивість особистості успішно діяти в різних життєвих ситуаціях, вирішувати складні життєві завдання та проблеми; виконувати життєві і соціальні ролі, які ґрунтуються на життєтворчих компетенціях та життєвих досягненнях [1].

Природничо-наукова компетентність студентів, до розвитку якої повинна бути сформована готовність викладача природничо-наукових дисциплін, у Державному стандарті розглядається як «предметно-природознавча компетентність», і визначається як особистісне утворення, що характеризує здатність студента розв'язувати доступні соціально і особистісно значущі практичні та пізнавальні проблемні задачі, пов'язані з реальними об'єктами природи у сфері відносин людина – природа.

Формування природознавчої компетентності студента в ході природничо-наукових дисциплін реалізують шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способи навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики. Однак це стає можливим лише за умови відповідної професійної підготовленості викладача природничо-наукових дисциплін. Основою професійної підготовленості викладача природничо-наукових дисциплін є предметна компетентність, сформованість якої забезпечує розвиток міжпредметної компетентності та актуальних для педагогічної праці ключових компетентностей. Дослідниця Я. Фруктова вважає, що базисом міжпредметних компетенцій є інтегрована наукова картина світу, тоді як предметні компетенції відображають ступінь засвоєння студентами окремих її елементів, зокрема, природничої картини світу [2].

Природничо-наукова підготовка є обов'язковою складовою навчальних планів загальноосвітніх дисциплін, що цілком закономірно, оскільки біологічні знання – важливий елемент культури освіченої людини. Особливу роль вони відіграють під час вивчення біології та екології, метою яких є формування природознавчої компетентності студента шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики. Відтак, студентам необхідно засвоїти теоретичні знання з біології як базу для подальшого навчання медичних предметів, розповсюдження нових інфекційних хвороб, використання генетично модифікованих продуктів і застосування біотехнологій щодо людини, забруднення навколишнього середовища, зменшення біорізноманіття, тісно пов'язані з біологічною наукою [3].

Реалізація мети сформувані у студентів стійке прагнення до збереження довкілля полягає у формуванні систематичних знань про будову Землі як планети, основні закономірності еволюції і функціонування географічної оболонки, краєзнавчого підходу при вивченні природи рідного краю, виявляти і

вивчати загальні закономірності розвитку природи, що відбивають взаємозв'язки та взаємозумовленість її складових компонентів і завдяки яким вона функціонує як органічне ціле.

Під природничо-науковою компетентністю викладача природничо-наукових дисциплін розуміємо інтегральну якість особистості, яка проявляється у здатності здійснювати діяльність, яка основана на знаннях закономірностей живої природи, вміннях, навичках, цінностях і досвіді [5].

Усе це може здійснювати тільки викладач з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими здібностями, високим рівнем інтелігентності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти, що дозволить майбутньому медичному працівникові бути висококваліфікованим фахівцем, здатним виконувати лікувально-профілактичні заходи серед населення, гармонійно поєднувати високий рівень професійної компетентності та фахових умінь і практичних навичок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Демянчук М. Р. Аналіз вітчизняного і закордонного досвіду професійної підготовки майбутніх молодших спеціалістів сестринської справи. «Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова». Випуск 64' 2018р., 64-68 с.
2. Зейда В. Ф., Розвиток професійної компетентності педагогічного // Вісник Науково-методичного центру навчальних закладів сфери цивільного захисту. 2019. № 31. С. 4-8.
3. Половенко О. В., Кірішко Л. М. Безперервна освіта педагога за індивідуальною освітньою траєкторією: [навч.-метод. посіб.]. Кропивницький: КЗ «КОШПО ім. В. Сухомлинського», 2018. 60 с.
4. Скворцова С. О. Професійна компетентність вчителя: зміст поняття / С.О. Скворцова // Наука і освіта. 2015. № 4. С. 93–94.
5. Ткаченко І. А. Актуальність природничо-наукових дисциплін у інтеграційному розрізі компетентнісної парадигми освіти / Ткаченко І. А., Краснобокий Ю. М. // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського державного університету, 2013. Вип. 19. С. 57– 60.

УДК 378

Лиштван Альона Сергіївна,
студентка спеціальності 015. Професійна освіта (цифрові технології) відокремленого структурного підрозділу «Конотопський індустріально-педагогічний фаховий коледж Сумського державного університету», м. Конотоп;

Харламова Лариса Дмитрівна,
викладач циклової комісії комп'ютерних
та математичних дисциплін
відокремленого структурного підрозділу
«Конотопський індустріально-
педагогічний фаховий коледж Сумського
державного університету», м. Конотоп

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЗДОБУВАЧІВ ФАХОВОЇ ПЕРЕДВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті вказано загрози, про які варто знати здобувачам фахової передвищої освіти при пошуку роботи через Інтернет та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: інформаційна безпека, загрози, фішинг, шахрайство, віруси, шпигунське програмне забезпечення.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими практичними завданнями. Інформаційна безпека кожного громадянина є актуальною проблемою сьогодення, оскільки сучасний світ залежить від інформаційних технологій та мережі Інтернет, які зробили інформацію доступною для всіх. Інформація надходить людині через соціальні мережі, електронну пошту, мобільні додатки та інші канали зв'язку. Це збільшує ризик безпеки особистих даних, важливої та конфіденційної інформації. Хакери та злочинні елементи можуть використовувати сучасні технології для викрадення персональних даних, зламу акаунтів, вимагання викупу за заблоковані файли та інші злочини. Також інформаційна безпека є актуальною тому, що інформаційні технології можуть бути використані для поширення дезінформації та фейкових новин, що може спричинити серйозні наслідки для суспільства та держави в цілому.

Отже, інформаційна безпека є важливим питанням для кожного громадянина, оскільки відповідальність за захист власної інформації та даних лежить на кожній людині. Важливо розуміти, які процеси відбуваються в інформаційному просторі та який вплив вони мають на інформаційну безпеку людини, суспільства і держави. Це допоможе запобігти можливим негативним

наслідкам, що можуть виникнути в результаті неправильного використання інформації. Забезпечення інформаційної безпеки є відповідальністю всього українського народу відповідно до законодавства України [1].

Вивченню проблеми інформаційної безпеки присвятили свої публікації українські науковці: В. П. Кононенко, Л. В. Новікова – дослідження проблеми міжнародної інформаційної безпеки [2]; Д. В. Дубов, М. А. Ожеван – захист національних інтересів України в кіберпросторі; О. Д. Довгань, І. М. Доронін – вивчення кіберзагроз та правових аспектів кіберзахисту; К. Ю. Ісмайлов – аналіз взаємозв'язку понять «кібербезпека» та «інформаційна безпека»; В. І. Бондаренко – дослідження умов та засобів формування навичок інформаційної безпеки, яке є актуальними у сучасних умовах стрімкого розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, зроблено докладний аналіз понять «кібербезпека», «е-безпека», «цифрова безпека», на основі яких визначено зміст дефініції «інформаційна безпека» [3].

Метою даної статті є визначення шляхів вирішення проблем пов'язаних з інформаційною безпекою здобувачів освіти фахових коледжів, зокрема, при пошуку ними роботи через Інтернет.

Інформаційна безпека кожного громадянина є актуальною проблемою сьогодення з декількох причин.

По-перше, в сучасному світі інформація є одним з найцінніших ресурсів. Інформаційні технології і соціальні мережі надають можливість збирати, зберігати та обмінюватися інформацією. Але разом з тим, інформаційні технології створюють нові ризики, пов'язані зі зловживанням особистою інформацією, крадіжкою даних та шахрайством в Інтернеті.

По-друге, зростає кількість кібератак, які можуть спричинити значні матеріальні та моральні збитки. Кіберзлочинці можуть атакувати особисті комп'ютери, мобільні телефони та інші пристрої, а також системи управління великими підприємствами та державними установами.

По-третє, у зв'язку зі зростанням кількості нової інформації, стає складнішим розрізнити правдиву інформацію від фейкової. Необережність у

розумінні інформації може призвести до поширення неправдивої інформації, що може створювати проблеми в суспільстві та міжнародних відносинах.

Отже, інформаційна безпека стає все більш важливою в сучасному світі, і кожен громадянин повинен бути обізнаний про неї, а також використовувати заходи для захисту своїх особистих даних та інформації.

З досвіду багаторічних спостережень та опитувань здобувачів фахової передвищої освіти відомо, що багато здобувачів освіти, шукають можливості додаткового заробітку. Це пов'язано з різними факторами: з необхідністю покриття витрат на навчання, проживання, харчування, транспорт та інші витрати, з бажанням допомогти батькам у забезпеченні родини, з метою забезпечення своєї власної молоді сім'ї, або з бажанням заробити гроші на додаткові витрати. Студенти, які навчаються на комп'ютерних спеціальностях коледжу, все більше надають перевагу дистанційній роботі та шукають пропозиції роботи в Інтернеті [4].

Одним із напрямків такої роботи є заробіток у соціальних мережах, який здається перспективним каналом для вузькопрофільних фахівців та підприємців. Це можуть бути пропозиції роботи в якості сторісмейкера, SMM-менеджера, копірайтера, відеоблогера та контент-менеджера, пропозиції написання текстів, виконання опитувань, виконання завдань у мережі, тестування програмного забезпечення тощо. Робота може бути самостійною, для компанії або блогера.

Іншим джерелом доходу є створення сайту та розвиток власного блогу, або створення сайтів на замовлення. Також можна заробляти на перекладах тексту з однієї мови на іншу, написанні та продажі інтелектуального контенту, наприклад, створеного на платформі Kindle, бажано англійською мовою (україномовні книжки можуть не пропустити модератори, дохід може виявитися низьким). Популярним способом заробітку є продаж товарів в Інтернет як на українському, так і на міжнародному ринках.

Студенти також можуть займатися іншою різноманітною працею, наприклад, роботою в ресторані, магазині, офісі, Новій пошті, сервісних

центрах обслуговування автомобілів тощо. Залежно від регіону та доступних можливостей, деякі заклади освіти пропонують здобувачам освіти проходження практики у майбутніх роботодавців або здійснюють допомогу у пошуках роботи.

Пошук додаткового заробітку може бути корисним для студента, якщо він планує працевлаштування за фахом, але також може бути пов'язаним з ризиками та загрозами. Виникають загрози, що потребують уваги, особливо на етапі пошуку дистанційної роботи:

1. Загроза потрапити на шахраїв, які намагаються зловживати довірою людей. Потрібно уважно перевіряти інформацію про компанію та контактну інформацію, щоб переконатися, що вона є дійсною.

2. Неофіційні пропозиції роботи з високою оплатою праці, але з вимогою оплати за надання послуг з працевлаштування (переважно, це шахрайство).

3. Пропозиція дистанційної роботи з низькою оплатою, що може бути ознакою шахрайства або поганої якості роботи.

4. Загроза використання шахраями електронної пошти або інших комунікаційних каналів для збору особистої інформації, зламу комп'ютера або інших пристроїв, здійснення фішингових атак [5].

5. Деякі вакансії, що розміщуються в Інтернеті, можуть бути пов'язані з мережевим маркетингом або пірамідальною схемою і являють загрозу залучення до небажаної діяльності.

6. Неоплачувана робота – деякі шахраї можуть пропонувати роботу, але не планують платити за її виконання. Треба пам'ятати, що працевлаштування має бути оформлено згідно чинного законодавства [6].

7. При реєстрації на сайтах пошуку роботи, передачі особистої інформації незнайомим людям або сумнівним організаціям може відбутися витік інформації (ідентифікаційна крадіжка).

8. Віруси та зловмисне програмне забезпечення з неперевірених джерел завантаження файлів.

9. Загроза спілкування з чат-ботами та (або) операторами, які можуть намагатися отримати персональні дані. Слід бути уважними та не передавати нікому особисту інформацію. Існує небезпека, що невідомі чат-боти та шахраї можуть використовувати спеціальні програми для отримання персональних даних користувача.

10. Загроза залежності від дистанційної роботи. Надання їй переваги у порівнянні з іншими видами зайнятості має певні загрози, такі як соціальна ізоляція, надмірне навантаження, втрата професійних навичок роботи в команді, зниження продуктивності, уваги та ін.

11. Порушення правил внутрішнього розпорядку закладу освіти та псування академічних досягнень.

У сучасних умовах заклади освіти мають приділяти більше уваги виявленню проблем та загроз інформаційної безпеки здобувачів освіти; створювати та впроваджувати програми та заходи, які допоможуть забезпечити безпеку молоді в соціальному та онлайн середовищі, захистити їх від різних видів інформаційних загроз. Такі заходи можуть включати удосконалення освітніх курсів (або впровадження нових), тренінгів, семінарів, зустрічей із фахівцями у сфері кібербезпеки та інформаційної безпеки, підвищення кваліфікації викладачів, своєчасне інформування про нові загрози та засоби захисту персональних даних, контролю доступу до ресурсів, про правові аспекти в інформаційній сфері, засоби розпізнавання потенційних загроз в Інтернеті, шахраїв, які використовують соціальний інженеринг, фішингові атаки для отримання доступу до приватної інформації; запобігання кібербулінгу та надання молоді можливості звертатись до відповідних служб закладу, якщо вони стають жертвами кібербулінгу.

Загальна мета цих заходів полягає в тому, щоб забезпечити захист здобувачів освіти від різних видів інформаційних загроз та забезпечити безпеку їх персональних даних. Для ефективного застосування цих заходів, необхідно постійно відстежувати оновлення технологій та загроз, які можуть зустрітись в мережі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Указ Президента України №685/2021 Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/6852021-41069> (дата звернення: 20.02.2023).
2. Кононенко В. П., Новікова Л. В., Копицька П. О. Політика міжнародних організацій з питань інформаційної безпеки. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/10/66.pdf> (дата звернення: 20.02.2023).
3. Бондаренко В. І. Умови та засоби формування навичок інформаційної безпеки майбутніх учителів. URL: https://www.researchgate.net/publication/338346430_UMOVI_TA_ZASOBI_FORMUVANNA_NAVICOK_INFORMACIYNOI_BEZPEKI_MAJBUTNIH_UCITELIV (дата звернення: 20.02.2023).
4. Катерина Жученя Робота в інтернеті: 40 найкращих способів заробітку онлайн. 13.05.2021. URL: <https://happymonday.ua/zarabotok-v-internete-30-sposobov-online> (дата звернення: 20.02.2023).
5. Що таке фішинг? URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/security/business/security-101/what-is-phishing> (дата звернення: 20.02.2023).
6. Небезпеки «неофіційного» працевлаштування. URL: <https://www.kadrovik.ua/content/nebezpeki-neof-ts-inogo-pratsevlashtuvannya> (дата звернення: 20.02.2023).

УДК 371:353.5:364.2

Лончак Олександр Анатолійович,
директор Департаменту освіти і науки
Одеської обласної державної
адміністрації, м. Одеса

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ: ШЛЯХИ СТВОРЕННЯ І ФУНКЦІОНУВАННЯ

Заклад освіти є не лише одним із освітніх ресурсів, а й середовищем розвитку, виховання, творчості, соціалізації та співпраці особистості. Зважаючи на те, що найвищою соціальною цінністю в Україні визнана «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека» [2, с. 3], а освітнє середовище є частиною життєвого і соціального середовища людини, то пріоритетним в освітньої політиці є забезпечення та дотримання вимог безпечного освітнього середовища. Ця проблема набуває особливого значення в сучасних реаліях, коли військова агресія російської федерації проти України стала серйозним викликом для системи освіти, спонукаючи освітніх управлінців швидко створювати умови та забезпечувати організаційну трансформацію освітнього процесу. В цьому контексті актуалізується проблема

безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах війни, формування культури безпеки учасників освітнього процесу.

Сучасний науковий дискурс активізує дослідження широкого кола вітчизняних науковців щодо проблеми безпечного освітнього середовища, його структури, формування та функціонування. Вагомими у розв'язанні означеної проблематики стали наукові розвідки Н. Бойчук, Г. Васяновича, Г. Гончаренко, В. Духневича, Н. Кириленко, О. Крутенко, О. Обозової, С. Совгіри, Т. Цюман та ін. Однак, дослідники здебільшого торкались окремих аспектів даної проблеми, а саме: психологічної, екологічної, інформаційної, соціальної, фізичної безпеки; ролі педагога у формуванні освітнього середовища, в площині його безпеки; технології створення безпечного освітнього середовища тощо.

Різні підходи до розуміння сутності досліджуваного феномену зумовило відсутність єдиного трактування поняття «безпечне освітнє середовище». Проте сучасні воєнні події в країні потребують врахування ризиків проведення освітнього процесу в умовах війни. Тому в нашому дослідженні ми спираємось на визначення безпечного освітнього середовища наведене в Законі України «Про освіту» акцентуючи увагу на сукупності умов у закладі освіти, що «унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди...» [3, с. 1].

Створення сучасного безпечного освітнього середовища потребує визначення і реалізацію принципів, котрі відповідають сучасній парадигмі освіти, а саме: домінування життя людини як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки, максимально усуває ризики, що загрожують життю як дітей, так і дорослих; регіональної специфіки – передбачає під час організації системи безпеки освітнього середовища школи облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій конкретного регіону (міста, області, району); комплексності оцінки небезпек (ризиків), що задає методику оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів; міні-макса, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму

ресурсного забезпечення; максимальної ефективності управління системою заходів і створених педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища і школи, як соціального інституту в цілому [4, с. 12].

Спираючись на наукові здобутки та власний досвід, вважаємо необхідним додати принцип консолідації зусиль і співпраці, оскільки тільки за умови спільноті державних органів, засновників та керівників закладів освіти, батьків і громади, враховуючи потреби учасників освітнього процесу можливо створити безпечне освітнє середовище та забезпечити його ефективне функціонування.

Так, в Одеському регіоні до початку нового навчального року відбулися комісійні обстеження усіх закладів освіти області, із залученням відповідних служб із виявлення наявності і стану сховищ, найпростіших укриттів. Це сприяло реалізації заходів щодо приведення у готовність захисних споруд та укриттів, укомплектування їх необхідними засобами та майном.

Завдяки ефективній співпраці Одеської обласної військової адміністрації з міжнародним дитячим фондом ЮНІСЕФ заклади освіти забезпечені необхідними засобами для надання першої медичної допомоги, гігієнічними наборами, кейсами «Школа у коробці» та груповими наборами раннього розвитку для створення комфортних умов перебування в укриттях.

Варто зазначити, що наслідками ракетних атак окупантів на місто і область виявилися певні пошкодження 9 споруд і об'єктів закладів освіти Одещини. Тому першочерговим стало проведення відновлювальних робіт та організація освітнього процесу з акцентом на безпеку його учасників.

За рахунок підготовки до опалювального сезону, зокрема ремонту та модернізації котелень, придбання обігрівачів, генераторів, пального, а також засобів для навчання, комп'ютерного та іншого обладнання, програмного забезпечення, послуг з доступу до Інтернету, облаштування харчоблоків тих опорних закладів, які працюють в очному форматі забезпечуються ресурси безпечного освітнього середовища.

Спираючись на досвід розвинених європейських країн, у кожному закладі освіти Одещини встановлюються камери відеоспостереження та тривожні кнопки виклику поліції охорони. Це дає можливість швидко реагувати на екстрені ситуації та сприяє безпеці учасників освітнього процесу.

Така діяльність забезпечила на початок нового навчального року очне та змішане навчання у 331 школі (сьогодні вже 450) і 135 закладів дошкільної освіти, а 394 закладів – у дистанційному.

Зауважимо, що безпечне освітнє середовище є динамічним явищем, тому його створення й функціонування передбачає швидке реагування на виклики сьогодення. Застосування стабілізаційних та екстрених аварійних відключень електроенергії, перебої з мобільним та Інтернет-зв'язком суттєво впливають на організацію освітнього процесу. Враховуючи сучасні реалії, керівники закладів освіти застосовують гнучкий та індивідуальний режим роботи, що передбачає: розроблення окремої моделі освітнього процесу у закладі освіти; складання графіків об'єднання учнів різних класів на паралелі у групи в залежності від місця проживання та графіків відключення світла; введення додаткового робочого дня для опанування пропущеного навчального матеріалу; введення двозмінного освітнього процесу; створення при школах освітні консультаційні пункти; доступний перегляд матеріалів уроків у записі; забезпечення постійної комунікації з учасниками освітнього процесу та їх психологічна підтримка; проведення навчальних занять переважно у світлий час доби; використання електронних підручників, доступ до яких є безкоштовним, матеріалів освітньої платформи «Всеукраїнська школа онлайн» та інших онлайн-ресурсів; використання електронних журналів та електронних щоденників.

Вагомим у створенні безпечного освітнього середовища є розгортання в області 300 Пунктів Незламності. Як свідчить практика, це підсилює роботу закладів освіти, забезпечує додаткову соціальну підтримку учасників освітнього процесу та мешканців громад.

Аналіз наукових джерел та практики дає підстави стверджувати, що саме педагогічний колектив виступає ключовим ресурсом створення і

функціонування безпечного освітнього середовища. Тому підтримка вчителів і вихователів, створення належних умов для їх педагогічної діяльності та професійного розвитку є ключовим завданням у формуванні такого середовища. Зважаючи на те, що цифрові девайси є необхідним інструментом організації навчання в умовах сьогодення, в межах продовження ініціативи «Ноутбук кожному вчителю» освітян Одещини забезпечили понад 6000 сучасними ноутбуками та хромбуками, що є одним з векторів реалізації окресленого завдання.

Створенню безпечного освітнього середовища сприяє участь у Всеукраїнському проєкті «Клас безпеки», який покликаний допомогти учням вивчити правила пожежної, мінної безпеки та цивільного захисту, ознайомитися з алгоритмом дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій та сформувати необхідні практичні навички. Уроки зі здобувачами освіти проводять як вчителі, так і спеціалісти ДСНС, Нацполіції, медичні працівники. Отже, таким чином формується культура безпечної поведінки учнів, що є ключовим елементом безпечного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти.

Відтак, створення і функціонування безпечного освітнього середовища потребує фінансових, матеріально-технічних, кадрових, організаційно-методичних ресурсів, створення необхідних умов для учасників освітнього процесу, спільну діяльність, котра ґрунтується на відповідальності, єдності, відкритості та підтримки. Ми поділяємо думку В. Духневича, який наголошує, що створення безпечного освітнього середовища є безперервним процесом реагування на нові виклики життя, пошуку нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил [1, с. 9]. З огляду на це, вважаємо, що безпечне освітнє середовище є базовою основою сучасної системи освіти, відповіддю на виклики сьогодення, котре забезпечує якість освітньої діяльності та подальший розвиток освіти.

Перспективи подальших наукових розвідок є створення умов для підвищення безпеки освітнього середовища у закладах освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Духневич В. М. Створення безпечного освітнього середовища: «Шість кроків до безпеки». *Проблеми політичної психології*. 2022. Том 26. Випуск 12 (26). URL: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/105/105> (дата звернення : 15.02.2023 р.)
2. Конституція України: редакція від 01.01.2020. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення : 16.02.2023 р.)
3. Про освіту: Закон України від 05.09.2017. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T172145?an=11> (дата звернення : 16.02.2023 р.)
4. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. К. : Український фонд «Благополуччя дітей». 2018. 56 с.

УДК 37.035.6.

Магера Тетяна Володимирівна,
методист, в.о. заступника директора
з науково-педагогічної та виховної роботи
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль

НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ЯК КОМПОНЕНТ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза денационалізації, виникає нагальна необхідність здійснення системних заходів, спрямованих на створення безпечного освітнього середовища та впровадження національно-патріотичного виховання дітей і молоді як компонента безпеки.

Суттєві зміни в політичному та громадському житті українського суспільства актуалізують питання національно-патріотичного виховання дітей і молоді, яке вперше за роки незалежності України розглядається як головний чинник збереження національної безпеки та єдності. Патріотизм стає індикатором, маркером духовного оздоровлення народу, передбачає трансформацію громадянської свідомості, пробуджує національну самосвідомість й ґрунтується на моральній основі [2]. Дефініція поняття патріотизм (грец. πατριότης – співвітчизник, грец. πατρίς та лат. patria – батьківщина) полягає у наступному – це «громадянське почуття, змістом якого є любов до Батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури,

особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах Вітчизни та постати на її захист у разі необхідності» [3]. Відповідно шлях до свободи і незалежності України лежить через виховання підростаючого покоління на основі цінностей україноцентризму та європоцентризму, на основі історичної правди і національної гідності. «Для народу, який не пропонує Світу національного доробку, а прагне бути лише реципієнтом чужих цінностей і надбань, у ХХІ столітті уготована єдина дорога – бути розчиненим і упокorenим. Тому висока і благородна місія національної культури і освіти – оберігати й утверджувати Ідентичність Української Нації як фундаментальну цінність буття...» [4].

З метою впровадження національно-патріотичного виховання у ЗЗСО потрібно зацентрувати увагу на таких проблемах: психологічна та емоційна підтримка усіх учасників освітнього процесу та безпечне освітнє середовище; розробка заходів із інформаційної безпеки, спрямованих на запобігання негативним наслідкам інформаційної війни; підвищення рівня медійної та інформаційної грамотності, патріотичної свідомості; розвиток критичного мислення учнів тощо. Також доцільно внести зміни до змісту, форм та організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання та створити відповідні соціально-педагогічні умови для усіх учасників освітнього процесу, а саме:

- якість міжособистісних відносин – позитивні фактори (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні фактори (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність);

- захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. Для того, щоб унеможливити насильство та створити безпечне освітнє середовище, кожен учасник навчально-виховного процесу повинен мати уявлення не тільки про те, що вважається насильством, але й про те, як мінімізувати ризики та небезпеки, і в результаті, створити умови для внутрішньої безпеки та безпеки референтного

довкілля. А це стає можливим лише завдяки спільній цілеспрямованій діяльності усіх учасників освітнього процесу;

- комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу;

- задоволеність освітнім середовищем – задоволення базових потреб дитини у: допомозі та підтримці; збереженні та підвищенні її самооцінки; пізнанні та діяльності; розвитку здібностей і можливостей.

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх впливів, що можуть спричиняти як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки та ризики. Для протидії таким чинникам необхідно, щоб освітнє середовище було захищеним та безпечним. В умовах воєнного стану створення безпечного освітнього середовища є одним із першочергових завдань, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання та забезпечення прав дітей на освіту [1]. Задоволення потреби в безпеці є важливим як для учня, так і для вчителя, оскільки безпека належить до базових потреб людини. Доки людина не відчувається безпечно, вона не може дбати про потреби соціальні та духовні. Важливо, щоб освітнє середовище було безпечним, мобільним, створеним і батьками, і вчителями, і дітьми. Почуття безпеки гарантує учневі такий психологічний стан, який сприяє доброму засвоєнню навчального матеріалу, адекватному ставленню до проблем і труднощів, покращенню стану фізичного та психічного здоров'я. Психологічна безпека вчителів та батьків стимулює розвиток самосвідомості, що включає самопізнання (безпечний тип особистості), адекватну самооцінку, саморегуляцію (врівноваженість, здатність регулювати емоційним станом). Надання психологічної та емоційної допомоги учням під час уроків та в позаурочний час допомагають школярам налаштуватися на навчання та позбутися тривожності, тому одним із головних завдань закладу освіти є повсякденна емоційна підтримка усіх учасників освітнього процесу, яка має проводитись систематично і поетапно, починаючи

із закладу дошкільної освіти. Основними характеристиками процесу взаємодії всіх учасників освітнього середовища є особистісно-довірливе спілкування, яке активізує навчання та підвищує зацікавленість, а його відсутність спричиняє досить негативні наслідки (емоційний дискомфорт, небажання висловлювати свою точку зору, думку, негативне ставлення до себе, втрата особистої гідності, небажання звертатися по допомогу, ігнорування особистих проблем і труднощів оточуючих дітей і дорослих, неухважність до прохань і пропозицій).

Незважаючи на масштабність і складність проблеми, система освіти має значні можливості. Її професійний та організаційний ресурс, сфера соціального впливу дають змогу здійснювати комплексний і системний підхід до всіх учасників освітнього процесу з метою створення безпечного освітнього середовища та впровадження національно-патріотичного виховання дітей та молоді як компоненту безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечне і здорове освітнє середовище в НУШ: схвалено план заходів на 2023 рік. МОН. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpechne-i-zdorove-osvitnye-seredovishe-v-nush-shvaleno-plan-zahodiv-na-2023-rik> (дата звернення: 05.02.2023 р.).
2. Національно-патріотичне виховання в Україні. Національна академія педагогічних наук України. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716643/1/> (дата звернення: 12.02.2023 р.).
3. Патріотизм – Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Патріотизм> (дата звернення :15.03.2023 р.).
4. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра: шляхи сходження : монографія / В. І. Тернопільська. Житомир :Рута, 2008. 300 с.

УДК 37.018.1

Марфут Лілія Максимівна,
методист центру моніторингу якості освіти, ЗНО та аналітичної діяльності
Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

РОЛЬ СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ ДІТЕЙ

Демократичні перетворення в Україні, гуманізація і гуманітаризація освіти спричинили нові підходи до виховання молодого покоління. Сучасна педагогічна наука розглядає цей процес як багаторівневий і багатоаспектний.

Формування сучасної людини як особистості проходить кілька етапів – дошкільний, шкільний і професійний. На кожному з них людина розвиває й удосконалює свій інтелект, емоційну сферу, навички різних видів діяльності тощо. На цьому шляху визначаються й аспекти розвитку – фізичний, психічний, моральний, духовний, мовний та ін.

На кожному етапі розвитку молодшої людини важливу роль відіграє мова – формується таким чином мовна особистість [2].

«Український педагогічний словник» (автор С. Гончаренко) визначає особистість як особу з її якостями, властивостями, здібностями тощо, яка особливо активно розвивається в дитячому, підлітковому та юнацькому віці. Зрозуміло, що цей розвиток забезпечується засвоєнням мови, зокрема рідної, та формуванням умінь користуватися нею. Сім'я на початковому етапі у дитячому віці відіграє виняткову роль у розвитку мовної особистості [2].

Сімейне виховання у цьому сенсі важливе тим, що дитина з перших років життя розвивається як особистість, і насамперед мовна, на базі рідної мови. Нормальним є те, що діти засвоюють рідну мову від батьків. Ця тисячолітня традиція сприяла тому, що українська мова збереглася й досягла високого рівня розвитку на сучасному етапі [2].

Основним засобом спілкування є мовлення. І дуже важливо допомогти дитині якомога успішніше оволодіти прекрасним даром. Тому дитина повинна чути правильну, виразну, багату мову. Без помилок і недоліків.

Тому батьки, повинні володіти українською мовою, бути провідниками національної культури: знати і любити народну творчість, звичаї, традиції, особливості свого краю і передавати це своїй дитині. Мова дорослого має бути доброзичлива, м'яка, лагідна, емоційна й виразна, звучати плавно й мелодійно. А головне, щоб діти бачили, що батьки говорять українською мовою з внутрішньої потреби, а не примусово.

Дитині нелегко заговорити одразу українською мовою, якщо навколо вона постійно чує російську або змішану. Тому потрібні особливий такт і терпіння. Вивченню мови сприяють сімейні читання, вивчення римованих

творів, прослуховування пісень, казок, перегляд фільмів для дітей. Процес оволодіння українською мовою досить тривалий, тому не треба постійно виправляти помилки. Щирий, невимушений характер розмови викликатиме у дитини бажання говорити українською мовою.

Почала зростати частка осіб, які називають себе українцями, але це не означає, що збільшилося українців за переконаннями, за належністю до української культури, патріотично зорієнтованих. Скоріше – навпаки. Реальний стан мовної практики у великих містах України такий, що дитині з україномовної сім'ї немає з ким спілкуватися українською мовою поза родиною і вона або переходить на російську мову, або суржикує. Українське мовлення тих дітей, що вчать у школах українською мовою, не підтримується батьками у їхніх російськомовних родинах і також не набирає повноцінного розвитку. Дитина сходить на суржик, або після школи повертається до російської мови. І в першому, і в другому випадку виняткова роль належить батькам, і особливо матері, яка повинна відчувати мовний дискомфорт дитини і допомагати його долати. Добре, якщо мати розуміє мовні проблеми дитини і допомагає їх розв'язати. Ще краще, коли мати вступає у мовотворчість з дитиною, разом з дитиною захоплюється художнім і досконалим мовленням, щоденно разом осягають якісь секрети мовної майстерності.

Для цього не потрібно багато часу і великих коштів. Досить звернути увагу дитини на те, як гарно сказано чи написано, яке приємне звучання, який вдалий вислів, яке влучне, точне слово, що воно означає. Багатий матеріал для такої роботи дає український фольклор (колискові, казки, народні пісні, приказки і прислів'я, легенди, звичаї і обряди, сімейні традиції та інш.).

Мовне виховання – це щоденна, ненав'язлива, зовні малопомітна робота розуму, душі і акустикоартикуляційного комплексу дитини над словом, над мовою, бо саме її засобами формується і розбудовується людське «я» в дитині [1].

На особливу увагу до рідної мови як засобу розвитку мовної особистості заслуговують праці відомого українського вченого І. Огієнка. Його своєрідний

кодекс про рідномовні обов'язки громадян, роль сім'ї в мовному вихованні дитини і сьогодні не втратили значущості, актуальності вивчення і використання в сучасній освітній системі (Огієнко, 1994). Учений сам був переконаний і переконував учителів, батьків, громадських просвітників, що найважливіша основа, на якій духовно й культурно розвивається народ, – це рідна мова та її роль у сімейному, родинному вихованні дитини надзвичайно важлива, можна сказати – провідна. Його звернення з цього приводу до батьків і сьогодні досить переконливі і важливі:

– «Виховуйте своїх дітей тільки рідною мовою, бо тільки вона принесе їм найбільше духовних цінностей».

– «Пам'ятайте, що діти вважатимуть за рідну мову тільки ту, що панує у вашій родині».

– «Соромлення рідної мови батьками – це дошкульна зрада свого народу та найбільший гріх супроти дітей і своєї нації».

– «Пильуйте, щоб перша мова вашої дитини була справді материнська – своя рідна».

– «Дитина, вихована не рідною мовою, ніколи не буде для свого народу національно сильною й морально міцною» (Огієнко, 1994, с. 38–40).

Такі змістові наповнення свідчать про те, що рідна мова для дитини важлива в різних аспектах: соціальному, психологічному, політичному, духовному, громадянському, державницькому та ін. Учений акцентує увагу на тому, що сім'я відіграє виняткову роль у становленні й розвитку кожної дитини, кожної людини – мовної особистості.

Підвищення виховного потенціалу сім'ї з кожним роком зростає. Для дитини, як мовної особистості, вона є тією макромоделлю суспільства, через яку засвоюється духовна культура, формуються основи її моральності, духовності, характер ставлення до людей, праці, національної культури, історії, традицій, мови, країни [3].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Л. Мацько, О. Мацько Роль жінки в мовному вихованні // Етнічна історія народів Європи : зб. наук. праць. К., 2000. Вип. 7. С. 5 – 10.
2. Федяєва В. Л. Роль сім'ї у вихованні мовної особистості URL:<http://ekhsuir.kspu.edu/> (дата звернення: 16.02.2023р.)
3. Федяєва В., Пентиліук М. Концептуальні засади виховання дитини як мовної особистості в родинному середовищі. Інноватика у вихованні. Том 2 № 11 (2020). С.35-47 (категорія В).

УДК 373.1:004.056

Мигорович Лілія Анатоліївна,
учитель інформатики, математики
Кременецької загальноосвітньої школи
I-III ступенів № 4 Кременецької міської
ради Тернопільської області,
м. Кременець

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА – СКЛАДОВА БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА (З ДОСВІДУ РОБОТИ КРЕМЕНЕЦЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ I-III СТУПЕНІВ № 4)

Освітньому закладу для успішного функціонування й розвитку необхідно своєчасно та адекватно реагувати на виклики і ризики зовнішнього середовища. В умовах сьогодення питання інформаційної безпеки в школі стоїть у край гостро.

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та недостовірність інформації, що використовується; негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації [5].

Інформаційна безпека освітнього закладу – це складна система, яка передбачає заходи, спрямовані на захист наявного інформаційного освітнього простору та перешкоджання пошкодженню або викраденню персональних

даних усіх учасників навчального процесу, а також інформації, яка дозволяє школі функціонувати.

Кременецька загальноосвітня школа I-III ступенів № 4 працює за Положенням про внутрішню систему забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти відповідно до «Абетки для директора». Одним із пріоритетних напрямків діяльності є безпечне освітнє середовище, що включає в себе сукупність умов у закладі освіти, які унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин (пункт 1 частини 1 статті 1 Закону України «Про повну загальну середню освіту») [3].

Дослідження в галузі інформаційних технологій демонструє, що сьогодні всі суб'єкти освітньої взаємодії використовують у навчальному процесі Інтернет як потужне джерело інформаційних, методичних ресурсів для отримання нових даних. Але, на відміну від друкованої навчально-методичної літератури, яка проходить експертизу, в Інтернеті навчальний матеріал може розмістити будь-хто. Експертиза інформаційних освітніх ресурсів неможлива. Адже величезний обсяг інформації та комерційні умови доступу не завжди дозволяють оцінити якість таких ресурсів, грамотність, наукову достовірність [4]. Це є перша загроза, із якою зіштовхуються як учні, вчителі, так і батьки.

У закладі освіти задля відкритості та прозорості функціонує вебсайт, на якому розміщується вся необхідна інформація: документи, фото, відео та інші публікації діяльності школи. Ці дані є у вільному доступі. Із метою захисту цих

відомостей батьки під час вступу до школи надають письмовий дозвіл на публікування фото та відео, на яких є їхні діти та на обробку персональних даних. Це ж саме стосується і педагогічних працівників. Тобто у закладі освіти є розроблена політика онлайн-безпеки здобувачів освіти та педагогічних працівників.

Кожен суб'єкт освітньої взаємодії у цифровому середовищі має як можливості, так і загрози. Щоб ознайомити здобувачів освіти, батьків та вчителів із правилами безпечного користування мережею Інтернет, у школі проводяться відповідні заходи: навчальні, виховні, організаційні, просвітницькі тощо.

Цифрове освітнє середовище дозволяє педагогічним працівникам використовувати широкий спектр сучасних інформаційних технологій, застосування яких дає можливість провести будь-яке заняття на вищому технічному рівні, насичує його інформацією, допомагає швидко здійснити комплексну перевірку засвоєння знань. Сьогодні є безліч цікавих, корисних доступних ресурсів, які можна використати для підготовки та проведення уроків. За останні три роки, починаючи від пандемії коронавірусу, учителі опанували дистанційне навчання, змішане навчання, проходять курси підвищення кваліфікації онлайн та активно використовують соціальні мережі для спілкування з батьками та учнями.

Освіттянам важливо спілкуватися з дітьми про їхню поведінку в Інтернет-середовищі. Якщо учень/учениця стикається з проблемами або труднощами в кіберпросторі під час навчання, важливо, щоб він/вона не боявся/лася розповісти про них учителю та знав/ла, що може отримати допомогу в будь-якій ситуації. Особливо це актуально, коли навчання відбувається в дистанційному форматі.

Існує думка, що лише вчителі інформатики мають піклуватися про безпеку дітей онлайн. Але це не так, адже Інтернет використовують на різних уроках, і безпека в ньому має бути наскрізною. Учителі, які хочуть, щоб і онлайн, і очний формати навчання для дітей були ефективними та безпечними з

погляду використання технологій, повинні постійно підвищувати свої цифрові компетентності й бути прикладом для здобувачі освіти, як доречно поводитися в цифровому середовищі.

Залучення батьків до освітнього процесу, налагодження ефективних партнерських відносин сприяє не лише ефективному досягненню результатів навчання, а й формуванню безпечного освітнього та родинного середовища для дитини. Поведінка учня/учениці в кіберпросторі, у першу чергу, залежить від батьківських настанов, порад. Неусвідомлене, безконтрольне та безвідповідальне використання мережі Інтернет є загрозою для здоров'я, розвитку та благополуччя кожної дитини, зокрема: Інтернет-залежність, тролінг, кібербулінг, флеймінг, харасмент, діссінг, хеппіслеппінг, фрейпінг, кетфішінг, кіберпереслідування, секстинг, кібершахрайство, фішинг, плечовий серфінг тощо.

Позитивне спілкування батьківського та педагогічного колективів сприяє попередженню потрапляння дітей у небезпечні ситуації, у тому числі в цифровому середовищі та вчасному виявленні таких ситуацій і реагуванні. Таке спілкування позитивно впливає на всіх учасників освітнього процесу. Зокрема, залучення батьків до освітнього процесу сприяє їхній обізнаності щодо необхідної допомоги та підтримки їхньої дитини, цінності своєї участі в освітньому процесі, а також впливає на рівень і якість участі батьків у навчанні своїх дітей удома. Таке залучення позитивно впливає на академічну успішність, рівень мотивації дітей до навчання, поведінку, ставлення до домашніх завдань та закладу освіти в цілому [2].

Щосеместру в Кременецькій загальноосвітній школі I-III ступенів № 4 проходить анонімне анкетування всіх суб'єктів освітньої діяльності закладу з метою дослідження освітнього середовища:

- оцінка рівня їх інформаційної безпеки;

- напрацювання рекомендацій щодо безпечного використання мережі Інтернет.

Ураховуючи рекомендації, поради, потреби батьківського та учнівського колективів, адміністрація школи та педагоги забезпечують інформаційну безпеку для всіх учасників освітньої взаємодії у школі. Саме таке спілкування є основою для створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти.

Отже, інформаційна безпека є важливою складовою організації безпечного освітнього середовища в школі. Гарантування інформаційної безпеки учнів вимагає об'єднання зусиль батьків, учителів та самих дітей, а також координації цих зусиль на державному рівні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпека дітей в інтернеті: рекомендації для вчителів та батьків. URL: <https://osvita.ua/school/81372/> (дата звернення: 15.02.2023 р.)
2. Безпека дітей у цифровому просторі – МОН налає рекомендації для педагогічних працівників та батьків. URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/bezpeka-ditej-u-cifrovomu-prostorimon-nadaye-rekomendaciyi-dlya-pedagogichnih-pracivnikiv-ta-batkiv> (дата звернення: 15.02.2023 р.)
3. Бобровський М. В., Горбачов С. І., Заплотинська О. О., Ліннік О. О. Рекомендації до побудови внутрішньої системи забезпечення якості освіти у закладі загальної середньої освіти. – 2-ге видання, перероб. і доп. Київ, Державна служба якості освіти, 2021. С. 59.
4. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007-2015 роки: Закон України від 09.01.07 р. № 537-V // Відомості Верховної Ради України. 2007. №12. С.102.
5. Н. М. Кириленко. Проблеми інформаційної безпеки освітнього середовища вищого навчального закладу. Інформаційно-телекомунікаційні технології в сучасній освіті: досвід, проблеми, перспективи: третя міжнар. наук.-практ. конф., ч.1, Львів, 2012. С. 149-151.

УДК 378

Новак Христина Петрівна,
студентка факультету філології і
журналістики Тернопільського
національного педагогічного університету
ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль;
Сеньовська Надія Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту
освіти ТНПУ ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

ДИСТАНЦІЙНЕ НАВЧАННЯ В МИРНИЙ І ВОЄННИЙ ЧАС

Важке сьогодення настало для українського народу. Війна зупинила плани й погляди в майбутнє. Життя зупинилося на сьогоднішньому дні, не

знаючи, що тебе чекає завтра. Важким стало і навчання. Пандемія коронавірусу, повномасштабне вторгнення – все це кардинально змінило наше життя. Мабуть, немає жодного українця, який не відчув цих змін на собі. Але, попри такі складні часи, нам потрібно жити далі, пристосовуючись до нових умов, які виникли. Дорослим треба продовжувати працювати, а дітям – навчатися, адже, вони – це наше нове покоління, від якого залежить майбутнє. Сьогодні важливим завданням педагогів є створити всі необхідні умови для організації якісного навчання учнів, бо освіченість є запорукою національної свідомості. Тому це дуже непроста і відповідальна справа. На жаль, зараз не завжди є можливість навчатися у звичайних умовах, до яких ми звикли. Заради безпеки учнів та вчителів доводиться переходити на дистанційну або змішану форму навчання. На початку, ще в період карантину, це було справжнім викликом для нашої системи освіти. Це було складно і для вчителів, і для учнів, і для батьків. Професорка Дженіфер Флемінг (California State University) стверджує: «Бути вчителем у цифрову добу – це тренувати навички майбутнього вже сьогодні». І я погоджуюся з цим твердженням. Бо, справді, педагоги не знали, за допомогою яких інструментів можна навчати дітей віддалено. Їм довелося випробовувати нові способи навчання. Учні також стикалися з певними труднощами, приєднуючись до таких уроків. Батькам, особливо учнів молодших класів, довелося приділяти більше уваги та часу навчанню їхніх дітей. Але тепер ситуація трохи змінилася. Досвід дистанційного навчання дав можливість зрозуміти, які методи працюють, а які – ні. Всі набули нових навичок, і організувати дистанційне навчання стало технічно легше. Проте, через війну, виникли інші проблеми, які знову ускладнили ситуацію. «Відновлення навчального процесу в школі ставить перед батьками та вчителями ряд запитань, пов'язаних з пошуком навчального закладу для дитини в новому місті чи країні, вибору одного з можливих дистанційних засобів отримання шкільної освіти, організації доступу до мережі інтернет, чи, зрештою, простого пошуку комп'ютера, планшета чи телефона для підключення до онлайн уроків. Очне навчання для українських учнів при

цьому можливе лише за кордоном, а навчальний процес в Україні, де це можливо, було відновлено в дистанційному форматі» [2, с. 116–117].

Що стосується теоретичної бази, то вона доволі вагома: різні аспекти впровадження дистанційних технологій навчання розглядали у своїх працях О. Андрєєв, В. Биков, К. Бугайчук, Ю. Богачков, О. Буйницька, В. Бондаренко, Л. Варченко-Троценко, М. Головка, В. Кухаренко, Н. Морзе, Н. Сиротенко, О. Топузов та інші. Серед закордонних вчених можна виокремити Terry Anderson, Cornelia M. Ashby, Lori Breslow, Dave Cormier, Michael G. Moore, George Siemens, Dhawal Shah, Charles A. Wedemeyer тощо.

«Під дистанційним навчанням розуміється індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок і способів пізнавальної діяльності людини, який відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, яке функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій» [1, с. 2]. Головною метою дистанційного навчання є надання освітніх послуг, застосовуючи у навчанні сучасні інформаційні технології. Звичайно, труднощі виникають під час дистанційного навчання і в мирний, і в воєнний час. Але в умовах війни таких труднощів стало набагато більше, ніж було в період карантину. Адже з війною з'явилися повітряні тривоги, планові та аварійні відключення електроенергії тощо. А це все суттєво впливає на освітній процес і створює нові проблеми, окрім тих, з якими стикалися його учасники під час дистанційного навчання у мирний час.

Хоч зараз вже онлайн-уроки не являються чимось новим, проте основною проблемою була і досі залишається *відсутність навичок роботи із засобами організації дистанційної форми навчання у деяких учасників освітнього процесу*. Перш за все, це складно для учнів, адже окрім вивчення шкільних предметів, їм доводиться вчитися використовувати різні нові та невідомі для них технології. Крім того, не кожен педагог мав достатньо умінь для проведення таких уроків.

Частині учнів потрібна допомога дорослих, щоб під'єднуватися до дистанційних уроків. Більше того, у мирний час батьки відводили своїх дітей, які навчалися у молодших класах, до школи, а самі вирушали на роботу чи у справах. *У воєнний час комусь зі старших членів родини довелося частково змінювати свій графік та залишатися вдома, щоб наглядати за молодшими.*

Діти з тимчасово окупованих територій взагалі певний час не мали змоги навчатися. Звісно, багато сімей з дітьми переїхали на відносно безпечні території, але відновити навчання повністю все одно неможливо. Навіть після прибуття в безпечні регіони їхні проблеми не закінчилися. Покидаючи своє помешкання, сім'ї не завжди могли взяти найнеобхідніше. Тоді ніхто не думав про обладнання для навчання. Тому їхнім дітям особливо важко навчатися в дистанційних умовах. До того ж, їм потрібно адаптуватися до оточення, звикати до нових людей. Та й для дітей, котрі досі живуть в областях, віддалених від фронту, *навчання стає не таким важливим і відходить на другий план.*

Для освітнього процесу, котрий організований дистанційно, краще підходить ноутбук або комп'ютер, а не смартфон. Бо іноді потрібні програми складно відкрити й використовувати в телефоні. Звідси впливає ще одна проблема. Зазвичай, в сім'ї є лише один комп'ютер або ноутбук, а дітей може бути двоє або більше. *У батьків не завжди є фінансова змога, щоб придбати кожній дитині свій особистий комп'ютер.* І тоді треба ділити між дітьми цей єдиний пристрій, який є вдома. Це приносить певні труднощі, хтось пропускає уроки, не встигає виконувати завдання, які дають учителі.

Ще однією специфічною проблемою є *часта відсутність електроенергії, що тягне за собою відсутність Інтернету.* Без нього дистанційне навчання просто неможливе. Останнім часом через планові й аварійні відключення електроенергії дуже складно спланувати урок так, щоб кожен учень зміг приєднатися. Усі перебувають вдома, і відповідно до графіків відключень, у певний час в частини учнів є електроенергія та Інтернет, а в іншій частині – немає.

Наступною *перешкодою для освітнього процесу є сигнал «повітряна тривога»*. В цей час діти знаходяться в укриттях і заради безпеки не можуть бути присутніми на уроках. А на сьогоднішній день ще не в кожному укритті є доступ до Інтернету.

Отже, навчальний процес зазнав великих змін в час війни. Окрім фізичного насилля та матеріальних втрат, російська агресія принесла з собою чимало психологічних проблем. Будувати освітній процес в сучасних умовах непросто. У більшості регіонів України є постійна загрози ракетних ударів, проблеми з матеріальною базою та електроенергією, учні та педагоги переживають постійне психічне навантаження. Окрім того частина здобувачів освіти перебуває за кордоном. Усі ці фактори потрібно враховувати, передбачаючи комбінації очного та дистанційного навчання. Але хоч би як нас не намагались знищити вороги, ми незламна нація і подолаємо усі труднощі. Наші захисники всіма силами боронять наші українські землі й український народ. І ми скоро повернемося до нормальних умов життя і до повноцінної освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання. Наказ МОН № 466 від 25.04.13 року. *Дистанційна освіта*. URL: https://osvita.ua/legislation/Dist_osv/ (дата звернення: 19.02.2023).
2. Твердохліб І. Організаційно-педагогічне та програмно-технічне забезпечення дистанційного навчання в умовах воєнного стану. *Український педагогічний журнал*. 2002. № 2. С. 116–124. URL: <file:///C:/Users/Administrator%201/Downloads/11.pdf> (дата звернення: 19.02.2023).

УДК 371.1

Носко Остап Олексійович,
методист комунальної установи
Тернопільської обласної ради «Центр
аналітично-методичного та матеріально-
технічного забезпечення розвитку
освітніх закладів області»

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОЄКТУ «КЛАС БЕЗПЕКИ»: ВІД ТЕОРІЇ ДО ПРАКТИКИ

Безпека та захист кожної людини стали як ніколи актуальними питаннями з початку війни. А безпека та захист дітей – перш за все. Війна змушує змінювати звичну поведінку, тому важливо набувати нових навичок та формувати стійкі поведінкові звички дітей під час перебування у школі, на вулиці або вдома. Навчити дитину уникати небезпечної ситуації та вміти правильно поводитись у випадку її виникнення – найважливіше завдання педагога у воєнний час.

«Клас безпеки» – це всеукраїнський проєкт, який реалізує Міністерство освіти і науки України спільно з Державною службою України з надзвичайних ситуацій на виконання доручення прем'єр-міністра України щодо створення безпечних умов для учасників освітнього процесу в умовах воєнного стану [3].

Метою проєкту є систематична підготовка дітей і молоді з питань цивільного захисту та безпеки життєдіяльності, вивчення правил пожежної, мінної безпеки, ознайомлення з алгоритмами дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, формування в учнів навичок самозахисту, надання домедичної допомоги тощо [2].

Сьогодні такі тематичні класи мають вкрай важливе значення, адже надання знань з безпеки підростаючому поколінню – запорука успішного та безпечного майбутнього України.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 10.02.2023 № 135 «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти» [5] затверджено:

- 1) Рекомендації щодо створення та забезпечення функціонування класів безпеки у закладах освіти;
- 2) Примірний перелік обладнання для класів безпеки у закладах освіти.

Клас безпеки – це в першу чергу інтерактивний клас, адже навчання в ньому відбувається за умов постійної активної взаємодії усіх учасників освітнього процесу. Тому його потрібно оснастити сучасним інтерактивним

обладнанням для проведення тематичних уроків та позакласних заходів. Для технічного забезпечення класів безпеки необхідно використовувати мультимедійні проєктори, інтерактивні дошки, акустичні системи, телевізори, комп'ютери (ноутбуки). Комбінація обладнання обирається залежно від потреби та спроможності закладу освіти.

Клас безпеки рекомендовано облаштувати за зональним принципом організації освітнього простору, що сприятиме оптимізації освітнього процесу та систематизації сприйняття навчальної інформації:

1) зона для перегляду відеоуроків та презентацій;

2) зона пожежної безпеки (для вивчення правил пожежної безпеки, алгоритму дій при пожежі, правил користування вогнегасником та іншими первинними засобами пожежогасіння);

3) зона мінної безпеки (для вивчення правил поведінки у разі виявлення вибухонебезпечних та підозрілих предметів);

4) зона безпеки життєдіяльності (для вивчення правил безпечної поведінки у різних сферах життя, в тому числі алгоритмів дій у разі надзвичайних ситуацій різного характеру);

5) зона домедичної допомоги (для проведення занять та тренінгів із надання першої домедичної допомоги при травмах різного характеру та опіках, у тому числі зупинки кровотечі, проведення серцево-легеневої реанімації тощо);

6) зона психологічного розвантаження (для роботи з психологами, виконання творчих завдань, проведення бесід тощо);

7) ігрова зона (для проведення тематичних рухливих ігор та вправ з дітьми молодшої вікової категорії).

Розташування усіх цих зон, а також меблів у приміщенні, має бути зручним і логічним, аби не порушувати концентрацію уваги під час проведення занять.

Обладнання класів безпеки має відповідати Санітарному регламенту для закладів загальної середньої освіти, затвердженому наказом Міністерства

охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за № 1111/35394 [4].

Такий клас необхідно обладнати муляжами вибухонебезпечних предметів, інвентарем для домедичної допомоги та пожежної безпеки, наповнити пізнавальною поліграфічною продукцією.

У класі безпеки діти вивчають не лише теорію, а й практично ознайомлюються, як правильно надавати першу домедичну допомогу, як діяти під час сигналів оповіщень цивільного захисту, що робити при пожежі та в інших небезпечних ситуаціях. Наочне знайомство дітей з небезпечними ситуаціями допоможе їм краще осягнути рівень загрози та добре запам'ятати, як слід і не слід діяти в екстремальних умовах.

Діти мають знати, як діяти в разі небезпеки, адже в момент, коли треба не думати, а діяти, може наступити розгубленість, паніка, тому усім цим елементарним заходам безпеки необхідно приділяти особливу увагу і мотивувати дітей їх вчити. Інформацію для дітей молодшого шкільного віку рекомендуємо викладати в ігровій формі з рухливими елементами, з використанням ігор на тематику безпеки, мультфільмів, загадок та ребусів. Для дітей середнього та старшого віку необхідно передбачити викладення інформації у форматі лекцій, презентацій, тестів та бесід.

Заняття в таких класах також покликані покращити психоемоційний стан дітей, які постраждали через війну.

До проведення занять у класах безпеки (з можливістю дистанційного доступу до занять) варто залучати фахівців ДСНС, Національної поліції України, представників територіальної оборони та інших підрозділів Збройних Сил України, медичних працівників, практичних психологів, учасників бойових дій, фахівців з мінної безпеки.

Для отримання методичних та демонстраційних матеріалів керівник закладу освіти може звернутися до територіальних органів ДСНС, Національної поліції України, закладів охорони здоров'я, Товариства Червоного Хреста України тощо.

На основі рішень органів місцевого самоврядування, органів управління освітою територіальних громад та закладів освіти у 2022 році в Тернопільській області створено 48 класів безпеки (41 в ЗЗСО, 5 в ЗДО, 1 в закладі позашкільної освіти, 1 в закладі інституційного догляду та виховання дітей). Цього року заплановано відкрити більше 60 класів безпеки у різних закладах освіти області.

Лише спільними зусиллями органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів з питань освіти, закладів освіти, територіальних органів ДСНС, Національної поліції України, громадськості та учасників освітнього процесу можемо прийняти виклики часу, пов'язані із безпековою ситуацією у країні, забезпечити належне функціонування класів безпеки з відповідною матеріально-технічною базою, що сприятиме захисту життя та здоров'я дітей [1].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про охорону дитинства». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 16.02.2023).
2. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 16.02.2023).
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.09.2022 № 792-р «Про внесення зміни до плану основних заходів цивільного захисту на 2022 рік». URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-vnesennia-zminy-do-planu-osnovnykh-zakhodiv-tsyvilnoho-zakhystu-na-2022-rik-i070922-792> (дата звернення: 16.02.2023).
4. Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти: наказ Міністерства охорони здоров'я України від 25.09.2020 № 2205, зареєстрований у Міністерстві юстиції України 10 листопада 2020 р. за № 1111/35394. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1111-20#Text> (дата звернення: 16.02.2023).
5. Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.02.2023 № 135 «Деякі питання створення та функціонування класів безпеки у закладах освіти». URL: <https://rozvytok-osvity.te.ua/deyaki-pytannya-stvorennya-ta-funktsiyu/> (дата звернення: 20.02.2023).

УДК 17:502/504

Огірко Олег Васильович,
доктор філософії, кандидат фіз.-мат. наук,
доцент кафедри філософії та педагогіки
Львівського національного університету

ветеринарної медицини та біотехнологій
імені Степана Гжицького, м. Львів;
Огірко Михайло Олегович, доктор
філософії, кандидат техн. наук, асистент
кафедри оптики і видавничо-
поліграфічної справи Чернівецького
національного університету
імені Юрія Федьковича, м. Чернівці

ДУХОВНО-МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Безпека – це явище, без якого не можуть стабільно розвиватися ні людина, ні суспільство, ні держава. Екологічна безпека включає в себе стан захищеності навколишнього середовища та життєво важливих інтересів людини від можливого негативного впливу різних видів діяльності та загроз виникнення надзвичайних ситуацій.

Екологічно безпечне освітнє середовище ґрунтується не просто на компонентному складі середовища, але виходить з оцінки стану екологічної захищеності особи в ньому, відповідно до якої освітнє середовище буде задаватися: через освітній простір з сукупністю умов безпеки життєвого середовища у взаємодії з особистістю; через освітню діяльність, що забезпечує вплив на розвиток екологічних уявлень особистості, ставлення до світу природи, технологій взаємодії зі світом природи в умовах попередження екологічних загроз; через освітні ресурси для забезпечення свободи вибору можливостей взаємодії особистості і навколишнього світу природи [3, с. 5].

У ХХІ ст. особливо загострилась проблема екологічної безпеки у зв'язку з погіршенням екологічної ситуації в Україні. Неоголошена війна Росії проти нашої Батьківщини за останні 9 років неймовірно актуалізувала екологічні виклики в Україні, бо частини наших земель, особливо на східних теренах (Донбас), а за останній рік і на північних територіях (Слобожанщина), а також на південних регіонах (Причорномор'я, Таврія) стали практично непридатними до використання.

Екологічна криза, яку ми зараз переживаємо, передусім, є свідченням того, що через егоїзм ми занедбали нашу відповідальність за наш спільний дім і поставили під загрозу життя теперішнього і майбутнього поколінь. Щоб побачити це, достатньо щиро поглянути довкола себе. Живі істоти перетворилися на об'єкти настирливого домінування людини, а в природі бачать лише джерело прибутку. Сьогоднішній світ опанований споживацтвом і культом володіння – владою, успіхом, речами, ресурсами тощо. Шанують того, хто посідає певну владу, і цінують того, хто має багато. Тоді, як тих, хто бідний або взагалі нічого не має, прийнято ігнорувати, відкидати, або що гірше вважати проблемою.

Духовно-моральні засади формування екологічної безпеки закладалися на теренах Галичини ще за часів славетного митрополита Андрея Шептицького. Його зусиллями у співпраці з Комісією охорони природи при Науковому товаристві імені Тараса Шевченка на землях Львівської митрополії було утворено ряд заповідників (степової рослинності та кедрових лісів) на Західній Україні.

На теперішній час в Українській греко-католицькій церкві створене Бюро з питань екології, яке продовжує екологічне виховання молоді, забезпечує екологічну безпеку та дає чимало рекомендацій щодо раціональнішого використання природних ресурсів та зменшення негативного впливу на довкілля тощо.

Своєрідним викликом у проблемі духовно-моральних засад екологічної безпеки стала поява Енцикліки папи Франциска «Laudato Si» («Славен будь»), яка виявляє батьківську турботу за наш спільний дім. Римський Архиєрей стверджує тісний взаємозв'язок між станом екології людини та актуальними екологічними проблемами, в основі яких він вбачає гріх і, відповідно, закликає до екологічного навернення, свідченням якого мають стати якісно нові моделі розвитку та стилі повсякденного життя щодо споживання, використання природних ресурсів, мобільності, їжі тощо.

Глава католицької церкви аналізує різні екологічні проблеми сучасності, такі як забруднення навколишнього середовища та кліматичні зміни, проблеми з водою, втрату біологічного різноманіття, погіршення якості людського життя та соціальна деградація, глобальну нерівність, слабку реакцію на ці проблеми, а також вказує на причини тогочасної екологічної кризи людства, тобто: надмірний індивідуалізм, соціальна несправедливість, споживацька ментальність теперішнього людства.

Папа Франциск стурбований критичним рівнем шкоди, яку завдано довкіллю і здоров'ю людей. У своїй Енцикліці (офіційному пастирському листі Глави Вселенської церкви) намагається привернути увагу людства до екологічних проблем. Він звертає особливу увагу на проблеми: екологічного навернення; солідарності; діалогу на теми природного довкілля у міжнародній політиці; взаємовідносин науки і релігії щодо збереження природи; організованих дій на місцевому та національному рівнях як шляхів подолання екологічних проблем сучасності.

Центральне місце в енцикліці «Laudato Si» займає проблематичне запитання: «Який світ ми хочемо залишити тим, хто прийде після нас, дітям, яких зараз виховуємо?» [1, с. 160]. Воно скероване до всіх людей доброї волі, адже має на меті розпочати поважний діалог про наш спільний дім. Мова йде не лише про навколишнє природне середовище, але насамперед це стосується «світу» наших ідеалів, цінностей, ідей, пріоритетів, сенсів тощо. Перш ніж усвідомити необхідність турботи про довкілля, ми покликані збагнути: «Яка мета нашого життя у світі? Чому ми тут? Яка ціль нашої роботи та всіх наших зусиль? Яке наше призначення на цій землі?». Від того, якими будуть наші відповіді на ці питання залежить наскільки щедрі плоди дадуть наші екологічні старання [1, с. 160]. Папа Франциск неодноразово висловлювався: «Бог прощає завжди, людина прощає інколи, а природа ніколи не прощає».

Духовно-моральні засади екологічної безпеки освітнього середовища найкраще можуть реалізуватися засобами екологічного виховання і навернення, які пропонує римський Понтифік у своїй Енцикліці «Славен будь».

Екологічне виховання намагається відновити різні рівні екологічної рівноваги: внутрішню гармонію із самим собою, солідарну – з іншими, природну – з усіма живими істотами, духовну – з Богом. Воно покликане допомогти наблизитись до Таїнства, яке надає екологічній етиці найглибшого значення. Це виховання покликане створити «екологічне громадянство» [1, с. 154].

Дуже благородно, наголошує папа, взяти на себе обов'язок дбати про створіння маленькими щоденними діями, і чудово, якщо виховання мотивуватиме до цього, формуючи відповідний стиль життя. Плекання екологічної відповідальності може спонукати до дій, які безпосередньо й суттєво вплинуть на захист довкілля: наприклад, до уникнення використання пластику та паперу, зменшення споживання води, роздільного збору відходів, приготування такої кількості їжі, яка потрібна для споживання, піклування про інших живих істот, використання громадського транспорту чи спільного користування автомобілем кількома особами, насадження дерев, вимикання зайвого освітлення тощо. Усі вони відображають великодушну й гідну творчість, яка виявляє в людях найкраще. Повторне використання речей замість швидкого викидання, якщо це робиться на основі глибокої мотивації, може стати актом любові, який виражає нашу власну гідність [1, с. 155].

Екологічне виховання може проводитись у різних середовищах і завдяки різним інструментам, серед яких школа, сім'я, засоби масової інформації, катехизація тощо. Добре шкільне виховання в молодому віці засіває зерна, які даватимуть плоди упродовж життя [1, с. 156]. Наші зусилля, спрямовані на виховання та освіту, будуть недостатніми і неефективними, якщо ми не намагатимемося сприяти формуванню нового способу мислення про людей, життя, суспільство та наші стосунки з природою [1, с. 157]. Папа Франциск запропонував декілька принципів екологічної духовності, які ґрунтуються на переконаннях віри, оскільки вчення Євангелії має безпосередній вплив на те, як ми думаємо, відчуваємо та живемо. Ідеться передусім не про якісь ідеї, а про те, як духовність може мотивувати більш чуйно ставитися до захисту нашого світу.

Адже не можна займатися великими справами лише на основі науки без духовності, що здатна надихати нас, без «внутрішнього імпульсу, який наснажує, мотивує, живить і надає значення нашій особистій чи спільнотній діяльності». Екологічна криза вимагає глибокого внутрішнього навернення [1, с. 157].

Окремі люди можуть втратити свою здатність і свободу долати утилітарний менталітет і врешті-решт стати жертвами неетичної культури споживацтва, позбавленої соціальної чи екологічної свідомості. Екологічне навернення, необхідне для досягнення сталих змін, – це також навернення суспільства. Це навернення передбачає ряд основоположних настанов, які об'єднуються, стаючи джерелом великодушного та сповненого ніжності піклування про довкілля. Насамперед воно передбачає вдячність і безкорисливість, визнання, що світ – це дар любові Отця небесного. Воно також передбачає сповнене любові усвідомлення, що ми не відокремлені від решти створінь, а об'єднані з іншими істотами всесвіту [1, с. 160]. Це навернення є усвідомлення того, що кожне створіння відображає частину Бога і сповіщає те, що може нас повчити, чи певність того, що Христос прийняв на себе цей матеріальний світ і тепер, Воскреслий, живе в глибині кожної істоти, оточуючи її своєю любов'ю й наповнюючи своїм світлом. Це саме стосується пізнання того, що Господь створив цей світ, заклавши в нього порядок і динамізм, які люди не мають права ігнорувати [1, с. 161].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Енцикліка «Laudato Si» Святішого Отця Франциска. Про турботу за наш спільний дім. Київ – Івано-Франківськ – Дрогобич. «Коло». 2019. 184 с.
2. Огірко О. В. Актуальність духовно-морального виховання молодого покоління засобами християнської етики / О.В. Огірко. *Наукові записки*. Серія «Психологія і педагогіка», 2012. Вип.21. С. 265-274.
3. Совгіра С. В. Екологічно безпечне освітнє середовище: категоріальна специфіка понять. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3670/1/Sovgira_Uman.pdf (дата звернення : 15.02.2023 р.)

Оксенюк Ігор Леонідович,
завідувач відділу інформаційних
технологій та дистанційної роботи
Волинського ІІПО

УПРАВЛІННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЮ БЕЗПЕКОЮ ХМАРНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація. У роботі розглянуто поняття хмарних обчислень та їх види, зроблено аналіз загроз інформаційній безпеці хмарної інфраструктури та шляхи їх усунення. Інформаційна безпека у хмарі має бути першочерговою задачею будь-якої організації, що користується такою послугою.

Ключові слова: хмарні технології (обчислення), інфраструктура, IaaS, PaaS, SaaS, загроза, інформаційна безпека.

З розвитком інформаційних технологій, динамічного оновлення програмного забезпечення все більшою популярністю користуються хмарні технології.

Хмарні технології або хмарні обчислення – це такі технології, які дозволяють віддалено створювати, опрацьовувати та зберігати дані.

Хмарні обчислення або скорочено хмара – модель забезпечення повсюдного та зручного доступу на вимогу через мережу до спільного пулу обчислювальних ресурсів, що підлягають налаштуванню (наприклад, до комунікаційних мереж, серверів, засобів збереження даних, прикладних програм та сервісів), і які можуть бути швидко надані та звільнені з мінімальними управлінськими затратами та зверненнями до провайдера [1].

Згідно з документом IEEE, (Institute of Electrical and Electronics Engineers), опублікованим в 2008 році, «Cloud computing» – це парадигма, в рамках якої інформаційні ресурси постійно зберігаються на серверах в мережі Інтернет і тимчасово кешуються на клієнтському боці, наприклад на персональних комп'ютерах (ПК), ігрових приставках, ноутбуках, смартфонах [2].

Згідно з документом NIST (National Institute of Standards and Technology) експертами було представлено наступні моделі надання послуг за допомогою хмари:

- інфраструктура як послуга (IaaS) – забезпечує повністю віртуалізовану обчислювальну інфраструктуру, яка забезпечується та управляється через Інтернет. За допомогою інструментів цієї моделі замовники можуть створити продукти під свої потреби;

- платформа як послуга (PaaS) дана модель на відміну від попередньої більше спеціалізована, PaaS забезпечує структуру, необхідну для побудови, тестування, розгортання, управління та оновлення програмних продуктів;

- програмне забезпечення як послуга (SaaS) – повністю розроблене програмне рішення, готове до придбання та використання через Інтернет. Ці додатки працюють через браузер, усуваючи необхідність встановлювати та розгорнути додаткове програмне забезпечення [3, с. 15].

Хмарні сервіси з кожним днем стають все більше затребуваними, так як вони забезпечують постійний доступ до потрібної інформації та до інструментів, якими її можна опрацьовувати з будь-якого пристрою та з будь-якого місця. Їх сервіси спрощують синхронізацію даних, роботу через Інтернет, а також колективну роботу над спільними даними.

Однак, незважаючи на потужний функціонал хмарних технологій існує ряд загроз інформаційної безпеки на всіх рівнях IaaS, PaaS, SaaS.

Інформаційна безпека – це стан захищеності систем обробки та зберігання даних, при якому забезпечено доступність, конфіденційність і цілісність інформації. Існує три принципи інформаційної безпеки:

- конфіденційність – доступ до інформації здійснюється лише авторизованими користувачами. До загроз конфіденційності належать: несанкціонований доступ, розголошення, витік інформації;

- цілісність – захист даних від зловмисного або випадкового видалення чи спотворення;

доступність – забезпечення доступу до загальнодоступних даних усім користувачам, захист цих даних від спотворення та блокування.

Безпека хмарних обчислень є підмножиною інформаційної безпеки. Це відноситься до широкого набору технологій та управлінських механізмів, розгорнутих для захисту даних, додатків і пов'язаної з ними інфраструктури хмарних обчислень.

До безпеки у хмарі можна віднести:

фізичну безпеку – провайдери хмарних обчислень повинні фізично захищати обладнання від несанкціонованого доступу, стихійних явищ, крадіжки;

безпеку персоналу – підбір потенційних новобранців, питання навчання персоналу, моніторингу безпеки;

безпеку додатків – провайдери повинні гарантувати, що додатки, доступні як служби через хмарні технології (SaaS) забезпечені документуванням, проектуванням, впровадженням, тестуванням і підтримкою належних заходів безпеки додатків;

приватність – дані та облікові записи у хмарі мають бути захищені;

управління ідентифікацією – постачальники хмарних продуктів мають використовувати технології єдиного входу або системи біометричної ідентифікації.

За даними Cloud Security Alliance, хмарні послуги за своєю захищеністю не поступаються локальним сховищам, а подекуди й переважають їх, але міркування безпеки залишаються основною перешкодою на шляху до впровадження хмарної інфраструктури [4].

Слід розуміти, що існує різниця між «безпекою хмари» та «безпекою у хмарі». За «безпеку хмари» відповідальність несуть постачальники хмарних послуг. Саме вони відповідають за фізичну та мережеву інфраструктуру хмарної служби.

До таких загроз відносяться:

- загрози, пов'язані з неузгодженістю політик;

- безпеки, загрози, пов'язані з використанням технологій віртуалізації;
- загрози, пов'язані з невизначеністю при розподілі відповідальності [5].

«Безпеку у хмарі» забезпечують клієнти, кінцеві користувачі. Це налаштування доступу, паролі, політика та інші питання, які не залежать від сервіс-провайдера, а саме:

- загрози безпеці інформації, пов'язані з втратою управління;
- загрози, пов'язані з втратою довіри;
- загрози, пов'язані з здійсненням несанкціонованого доступу;
- загрози, пов'язані зі зловживаннями з боку споживачів хмарних послуг;
- загрози, пов'язані з невизначеністю відповідальності [5].

Сьогодні учасники освітнього процесу, які є кінцевими користувачами, з кожним днем все більше залучають у свою діяльність хмарні технології для забезпечення потреб комунікації, обміну повідомленнями, створення та збереження навчальних матеріалів, обмін цими матеріалами, створення цифрового освітнього простору. Для реалізації вище зазначених завдань зручно використовувати корпоративні облікові записи хмарних сервісів Google Workspace або Microsoft Office365, оскільки моделі машинного навчання цих систем блокують спам, фішингові атаки і зловмисне програмне забезпечення. В панелі адміністратора можна швидко змінити пароль або заблокувати обліковий запис.

Останнім часом учасники освітнього процесу використовують облікові записи у хмарних сервісах для підтримки навчального процесу та служби електронної пошти цих сервісів. Електронна пошта є поширеним способом розповсюдження шахраями шкідливого програмного забезпечення, до якого можуть належати виконувані файли, файли архівів, інсталятори навіть файли документів, таблиць, презентацій, оскільки вони можуть містити вбудовані макровіруси, які можуть спричинити безлад у системі, викрадати особисті дані та встановлювати троянські програми. Саме тому слід дотримуватися принципів інформаційної безпеки. Наведемо декілька правил:

- використовувати надійні паролі, які містять від 8-ми символів, серед яких цифри, великі та малі літери, знаки пунктуації;
- не використовувати один пароль у різних системах;
- не зберігати паролі у браузерях та не залишати відкриті облікові записи на чужих пристроях;
- час від часу змінювати пароль до хмарного облікового запису, та користуватися багатофакторною автентифікацією;
- не використовувати корпоративну пошту для реєстрації на різних ресурсах та особистого листування;
- не відкривати вкладення електронної пошти від невідомого та ненадійного контакту та не переходити за незрозумілими покликаннями.

Перехід до хмарних послуг є ключовим етапом на шляху цифрового розвитку організацій. Саме її безпека має бути першою у списку пріоритетів. Говорячи про неї, обов'язково слід звернути увагу на такі аспекти, як наявність у хмарного середовища: протоколу підтримки https та інших протоколів безпеки; надійного положення про конфіденційність; чітких формулювань в угоді про обслуговування.

Необхідний рівень інформаційної безпеки можна забезпечити комплексом технічних, інженерних, криптографічних, організаційних заходів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Mell Peter, Grance Timothy The NIST Definition of Cloud Computing. Recommendations of the National Institute of Standards and Technology: NIST Special Publikation 800-145. September 2011. 7 p. URL: <http://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/Legacy/SP/nistspecialpublication800-145.pdf>
2. Сергієнко В. П., Войтович І. С. Перспективи використання «cloud computing» у навчальній діяльності педагогічних університетів. Науковий часопис Нац. пед. ун-ту імені М. П. Драгоманова. Серія 2 Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання. 2011. Вип. 10 (17). С. 58–63.
3. Ількевич Н. С. Хмарні технології в освіті. Навчально-методичний посібник для студентів фізико-математичного факультету. Житомир: вид-во ЖДУ, 2021. 88 с.
4. 6 небезпечних сигналів при виборі ідеального хмарного сховища // Офіційний сайт Microsoft. 2019. URL: <https://www.microsoft.com/uk-ua/microsoft-365/growth-center/resources/6-security-red-flags-when-identifying-the-perfect-cloud-storage-solution?SilentAuth=1&f=255&MSPPErrror=-2147217396>.

5. Нікішин Д. Ризики інформаційної безпеки в хмарних сервісах / Д. Нікішин, О. І. Федюшин // Global Cyber Security Forum: матеріали Першого міжнародного науково-практичного форуму, 14 – 16 листопада 2019 р. Харків: ХНУРЭ, 2019. С. 80–81.

УДК 378.046.4

Олексюк Олеся Романівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри змісту й методик навчальних
предметів Тернопільського ОКІППО,
м. Тернопіль

ЦИФРОВЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЗАСІБ ОРГАНІЗАЦІЇ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

Сьогочасний освітній простір як динамічна та цілісна система розвивається в умовах стрімкої цифровізації суспільного життя та зміни освітньої парадигми. У добу цифрових технологій ми шукаємо відповідь на запитання, як оптимізувати процес навчання завдяки впровадженню нових засобів і технологій, як удосконалити освітнє середовище, зробити його якісним, мотиваційним, доступним для учнів. У педагогічному значенні середовище – це сукупність умов, що забезпечують розвиток, соціалізацію та виховання людини. Поряд із терміном «середовище» науковці вживають термін «простір». Аналізуючи співвідношення даних понять, дослідники зауважують на сукупності пов'язаних між собою умов, які можуть впливати на людину [2]. Водночас у понятті «простір» не передбачено присутність у ньому людини. Простір може існувати й незалежно від неї, а середовище передбачає взаємодію і взаємовплив оточення із суб'єктом. «Освітнє середовище – множина об'єктів і взаємозв'язків між ними (з їх суттєвими властивостями), що не входять до системи освіти, зміна властивостей, яких може змінювати стан системи освіти або властивості, яких самі можуть змінюватися під впливом системи освіти» [2].

Проблемі створення інформаційного освітнього середовища присвячені дослідження В. Бикова, М. Жалдака, А. Гуржія, О. Спіріна, С. Литвинової, М. Шишкіної, І. Кухаренка, М. Карташової, О. Овчарук та ін.

Освітнє середовище закладу освіти це багатоаспектне утворення, що віддзеркалює потреби суспільства, тенденції розвитку культури, науки, економіки, технологій. Характерною особливістю такого середовища є взаємодія великої кількості інформаційних просторів, та застосування різноманітних методів, прийомів та інновацій для планування й вдосконалення освітньої практики. У цьому контексті важливою є необхідність створення у закладі освіти відповідного інформаційно-освітнього цифрового середовища, структура і складові, якого здатні забезпечити продуктивну, пізнавальну діяльність здобувачів освіти. Інформаційне середовище – це частина інформаційного простору, яка є найближчою до суб'єкта, сукупність умов, у яких здійснюється його діяльність. Вид цієї діяльності визначає характер інформаційного середовища: якщо ця діяльність є освітньою, то й середовище буде освітньо-інформаційним. Відповідно інформаційно-цифрове середовище закладу освіти є однією зі сторін його діяльності, яка поєднує організаційно-методичні заходи та сукупність технічних і програмних засобів зберігання, систематизації та поширення освітньої інформації, які забезпечують вільний доступ до інформаційних ресурсів, створюють умови для комунікації.

Кризовий стан традиційних освітніх установок зумовлює необхідність об'єктивного та наукового вивчення сучасних тенденцій; переоцінки усталеного досвіду; побудови нових теоретичних концепцій [5]. З позицій системного підходу, навчальне середовище – штучно побудована система, структура і складові, якої призначені для створення необхідних умов ефективного й безпечного досягнення цілей освітнього процесу.

Вітчизняні науковці стверджують, що цифровізація освіти це «сучасний етап її інформатизації, який передбачає насичення інформаційно-освітнього середовища електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливорює інтегральну взаємодію віртуального та фізичного, тобто створює кіберфізичний освітній простір» [2].

Компоненти освітнього інформаційно-цифрового простору закладу освіти на сьогодні можуть містити:

- Сайт закладу освіти.
- Сторінка або група закладу освіти в соціальній мережі.
- Ютуб-канал закладу освіти.
- Портал ІСУО.
- Сторінки вчителів та адміністрації в мережі.
- Блоги, сайти вчителів.

Заклади освіти здійснюють освітній процес і водночас висвітлюють на своїх інформаційних ресурсах. Однією з актуальних проблем використання інформаційних систем є реалізація заходів щодо їх захисту. Розвиток засобів ІКТ та їх впровадження у навчальний процес, з одного боку, надає додаткові можливості для підвищення рівня кібербезпеки, а з іншого, створює додаткові загрози захищеності інформаційно-освітнього середовища закладу освіти [3].

Серед основних функцій інформаційно-цифрового середовища закладу освіти виділимо:

- інформаційну, що полягає в наданні оперативного доступу до освітнього контенту;
- організаційну, яка повинна забезпечити як найширші можливості навчально-пізнавальної діяльності учнів;
- комунікаційну, яка полягає в обміні інформацією та забезпеченні міжособистісних комунікацій у процесі освітньої діяльності;
- освітньо-стимулюючу завдяки оптимізації освітнього середовища збільшенню можливостей для реалізації індивідуалізації та диференціації навчання;
- прогностичну, яка полягає в можливості здійснення ефективного моніторингу, прогнозування розвитку освітньої системи;
- культурно формувальну, що пов'язана з інформаційною культурою учасників освітнього процесу;

▪ презентаційну, що демонструє результати освітньої діяльності, підвищуючи статус і суспільне закладу [4].

Інформаційно-комунікаційні технології та засоби інформаційно комунікаційних мереж у поєднанні з педагогічними технологіями навчання сприяють формуванню і розвитку інформаційно-освітнього середовища навчання, формуючи нові рішення, які можуть впливати на базові процеси в освітній системі: формування/розвиток компетентностей, передачу й засвоєння знань і навичок, фіксацію досягнень, оцінювання якості навчання, створення мотивації і самопізнання [6, с. 48].

Системне, педагогічно виважене впровадження інформаційно-цифрових технологій у закладі освіти сприятиме розвитку цифрового освітнього середовища, що забезпечуватиме модернізацію управлінської діяльності керівників, оновлення змісту та форм навчання, технологізації освітнього процесу та формування компетентностей здобувачів якісно нового рівня.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Биков В., Спірін О., Пінчук О. Сучасні завдання цифрової трансформації освіти. *Вісник Кафедри ЮНЕСКО; неперервна професійна освіта XXI століття*. 2020. № 1. С. 27–36. URI: [https://doi.org/10.35387/ucj.1\(1\).2020.27–36](https://doi.org/10.35387/ucj.1(1).2020.27-36).
2. Кремень В. Г., Биков В. Ю. Категорії «простір» і «середовище»: особливості модельного подання та освітнього застосування. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2013. № 13. С. 3–16.
3. Олексюк В. П., Олексюк О. Р. Стан сформованості компетентностей з інформаційної безпеки майбутніх учителів інформатики. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2017. № 62(6). С. 277–291. 6.
4. Олексюк О. Р. Інформаційно освітнє середовище закладу післядипломної педагогічної освіти як засіб підвищення кваліфікації професійних кадрів. *Розвиток професійної майстерності педагога: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, 27–27 квітня 2018 р.* Тернопіль/ укл.: В. Є Кавецький, А. В. Вихрущ та ін., Тернопіль: Тайп, 2018, С.233–235.
5. Олексюк О. Р., Олексюк В. П. Актуалізація синергетичного підходу у дослідженні відкритої освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 2. Комп'ютерно-орієнтовані системи навчання : зб. наук. праць*. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2017. Вип. 19 (26). С. 113–117.
6. Соколюк О. М. Інформаційно-освітнє середовище навчання в умовах трансформації освіти. *Наукові записки. Сер. Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти*. 2016. Вип.12(III). С.48–55.

Плазовська Любов Василівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
образотворчого мистецтва, доцент
кафедри образотворчого, декоративного
мистецтва, технологій і безпеки
життєдіяльності Вінницького державного
педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського, м. Київ

АСПЕКТ КОМУНІКАЦІЇ У СТВОРЕННІ І ПІДТРИМЦІ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО МИСТЕЦЬКОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Актуальність питання зумовлена тим, що в Україні освітнє середовище загалом і мистецьке, зокрема, має трансформуватись з огляду на виклики часу. Актуальність модернізації сучасної системи освіти, нові підходи до підготовки майбутніх фахівців необхідні з врахуванням підтримки екологічно безпечного мистецького освітнього середовища. Визначення необхідних складових екологічно безпечного мистецького освітнього середовища допомагає з'ясуванню їх синтетичного характеру у професійній діяльності педагога-художника, яка уможлиблюється якісною комунікацією.

За точку відліку наших роздумів обрано екологічні проблеми, які укладаються відомі закони Баррі Коммонера. Перший закон (все пов'язано з усім) фокусує увагу на загальний зв'язок процесів та явищ у: зміна одного з показників системи викликає функціонально-структурні кількісні та якісні зміни, при цьому сама система зберігає загальну суму речовинно-енергетичних якостей [2, с. 30].

Другий закон (все має кудись подітися) говорить про те, що ніщо в природі не зникає безслідно, та чи інша речовина просто переміщається з місця на місце, переходить з однієї молекулярної форми в іншу, впливаючи при цьому на життєві процеси живих організмів. Так, для будь-якої органічної речовини, що виробляється організмами, у природі існує фермент, здатний цю речовину розкласти. У природі жодна органічна речовина не буде синтезовано, якщо немає засобів для її розкладання.

Всупереч цьому закону людина продовжує створювати хімічні сполуки, які, потрапляючи у середовище, не розкладаються, накопичуються і забруднюють його (поліетилен, ДДТ та ін.).

Третій закон (природа «знає» краще) свідчить про те, що ми не маємо достовірної інформації про механізм і функції природи, тому легко маніпулюємо природними системами, намагаючись їх, як нам здається, поліпшити. Можна навести приклади про відстріл у свій час вовків, які виявилися «санітарами лісу».

Четвертий закон (ніщо не дається задарма) має ще трактування «за все треба платити». Цей закон Коммонера акцентується на розвитку природної системи за рахунок навколишнього середовища. Глобальна біосфера є єдине ціле, у якій будь-який вигравш пов'язаний з втратами. Наприклад, при вирощуванні зерна, овочів витягаються з ґрунту хімічні елементи (азот, фосфор, калій), і якщо не вносити добрива, то врожай поступово починає знижуватися.

Ґрунтуючись на цих законах, можна запропонувати альтернативу – екологічну доцільність, що означає сумісність технологічних процесів з процесами еволюції біосфери. З цього випливає, що нові хімічні та інші технології повинні оперувати тільки екологічно доцільними речовинами.

Сучасні студенти в ході навчання образотворчого мистецтва при виконанні композиційних завдань мають оволодіти вміннями працювати з широким спектром матеріалів. Після закріплення ними умінь створення художніх композицій доцільно звернутися до вивчення принципів екологічного підходу в сучасній творчості. Поняття «дизайн» та «екодизайн», «творчість та екологія» слід засвоїти на практиці. Екодизайн – напрямок у дизайні, де ключова увага приділяється захисту навколишнього середовища впродовж життєвого циклу художнього виробу: створення, використання та його утилізації. На ці особливості вказують дослідники (Е. Антонович, І. Волкотруб, Еге Серпіонова, М. Фішер та інші) [1, с. 141]. Екодизайн – сучасний напрямок у дизайні, націлений не лише на використання екологічних матеріалів, а й на вторинну переробку вже використаних продуктів дизайну. Тому корисним для

студентів буде проведення дискусії, проблемою якої стане питання екології та можливості продовження «життя» предметам, які вважаються сміттям. Художники, дизайнери ставляться до цієї проблеми з притаманною їм винахідливістю, а саме створюють зі сміття справжні шедеври. Вивчення процесу вторинного використання відходів легкої промисловості та природних матеріалів дає студентам знання про основи екологічних законів життя та про нові можливості для художника. Окремо можна виділити напрямок «сміттєвого дизайну», який поки що має мало спільного навіть із масовою культурою, і де для творів використовуються промислові відходи та побутове сміття. Пропонуємо студентам на вибір цілий набір об'єктів екологічної маргіналізації, які можна використовувати у творчості. До них відносяться: дріт, пробки, кришки, скотч, скріпки, скоби, шпильки, монети, жетони; пластикові контейнери, пляшки, посуд; грамплатівки, диски, дискети; коробки з-під аудіо-та відеокaset, фотоплівка; паперові серветки, мішки для сміття, поліетиленові пакети; мішки під сипучі продукти тощо. Студентам дається творче завдання створити композицію (колаж) на задану тему із запропонованих об'єктів екологічної маргіналізації. Пошук матеріалу для творчості студентами здійснюється самостійно. Одночасно звертаємо увагу на те, що роботи мають бути неординарні. Результатом виконання таких завдань стають виставки презентації художніх виробів. Це дозволяє практикувати комунікацію. Усі роботи аналізуються та оцінюються самими студентами, і лише пізніше – педагогом.

Тут доцільно розглянути аспект комунікації. У розгляді наукових джерел ми знаходимо підтвердження науковцями гіпотези щодо правомірності бачення різними коментаторами розмаїття варіантів прочитання структури одних і тих же творів візуального мистецтва, в результаті яких виникають множини суперечливих один до одного описів [4; с. 228]. Р. Арнхейм вважає, що це, очевидно, сповна узгоджується з твердженням, за яким твори мистецтва є не об'єктивними перцептами, а продуктами суб'єктивної інтерпретації.

Принцип економності опису диктує, щоб нічого не визначалося без необхідності, інакше кажучи, будь-яка сутність має отримати у вислові визначення на самому високому рівні абстрактності сумісному з її функцією. Недоречна деталізація в інтерпретації не просто надмірна, але вона вводить в оману. Виходить, що об'єкт мистецтва доступний на різних рівнях, кожен з яких є досить законним рівнем його абстрактного сприймання.

Оволодіння вміннями аналізу творів образотворчого мистецтва передбачає єдність теоретико-пізнавальної, практично-професійної і комунікативної діяльності майбутніх педагогів-художників [4, с. 238].

Серед форм навчання переважали: проблемне викладання лекцій, лекція-діалог, постановка запитань дискусійного характеру, робота малими групами зі спільною презентацією арт-шоу, де поряд з реальними творами використовувались ті ж медіа презентації, які дозволяли наситити поле співпраці новою естетичною енергією. Елементи проблемного навчання (проблемні завдання, проблемні ситуації) допомогли студентам активізуватись, досягти високого рівня розвитку здатності до самонавчання, самоосвіти, розвинути пізнавальні інтереси, дослідницьку активність і самостійність у пошуковій роботі.

У процесі цієї роботи студенти готували повідомлення, міні-лекції, складали програми оригінальних уроків, що рецензувалися колегами, розробляли і були учасниками дидактичних мистецьких ігор, бесід, дискусій, диспутів [3, с. 131]. Окреслене загартовувало критичність і гнучкість розуму, творчу й художню компетентність, ініціативність, діалогічність, цілеспрямованість, контактність, толерантність, емоційну стабільність

Висновки. Спрямованість методики формування вмінь аналізу майбутніх художників-педагогів, що забезпечують їх комунікативну спроможність зорієнтована на отримання:

- творчого рівня оволодіння аналітико-інтегративними аспектами художнього мислення в засвоєнні видів та якостей творів мистецтва;
- художньо-інформаційної освіченості;

- розвиненої професійної самосвідомості, самоідентифікації й самоактуалізації, перспективою якої вбачається цілеспрямоване самовдосконалення та самоосвіта, що викристалізовує траєкторію фахового становлення особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Аль-Фавади Худам Меааль Саліх (Ирак). Развитие креативной способности студентов факультетов художественного образования в процессе обучения декоративному искусству, 13.00.02 – теорія і методика навчання (образотворче мистецтво). Киев. 2017.
2. Коммонер Б. Замикається коло. Л., 1974. С 29–42.
3. Плазовська Л. В Аналіз візуальних творів (цілі, етапи, рівні) в практиці навчання студентів образотворчого мистецтва. *Наукові записки* : Вип 111. НПУ імені М. П. Драгоманова. К., 2013. С. 126–132.
4. Плазовська Л. В Декоративне мистецтво в практиці вчителя образотворчих дисциплін: підручник. К.:Кондор – Видавництво. 2017. 308 с.

УДК 373.3.091

Подліняєва Оксана Олександрівна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри освітніх та
інформаційних технологій Комунального
закладу Сумського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми;

Омельченко Ірина Вікторівна,
вчитель початкових класів Конотопського
ліцею №11, Сумської області

ЦИФРОВИЙ ЕТИКЕТ

Після введення обмежень і запровадження карантину, пізніше воєнного стану, люди ще більше заглибилися в життя та роботу «онлайн» із використанням новітніх програм та додатків. У дистанційний формат перейшло все, що тільки можливо перевести: де досі не було – запровадили електронний документообіг, майже всі особисті зустрічі та публічні заходи перейшли у режим відеоконференцій, не кажучи вже про звичайне спілкування.

А головне, діти почали навчатися онлайн. І саме ми, вчителі початкової школи, повинні пояснити учням про цифровий етикет і правила поведінки під час дистанційних уроків. Тому що успіх навчання в Інтернеті залежить не

тільки від якості інформаційно-освітнього середовища та навчальних матеріалів, а багато в чому від уміння вчителя спілкуватися з учнями і навпаки.

Відеоконференції та зустріч із вчителем через екран комп'ютера стали звичною справою для більшості школярів. Проте не всі ще звикли, що школа тимчасово переїхала додому. В процесі онлайн-уроків діти можуть їсти, ходити по кімнаті чи просто бути неуважними. Тому дуже важливо пояснити учням цифровий етикет.

Підготовка до уроку

Важливим елементом успішного онлайн-уроку є підготовка до нього. Дітям треба більше часу адаптуватись до нових умов. Психологиня Ольга Скаржевська рекомендує дотримуватись докарантинного розпорядку дня. Планувати день дитина повинна так ніби вона відвідує школу насправді. «Важливо, щоб вчитель пояснив дітям, що склалась така ситуація, що краще і безпечніше перебувати вдома. Щоб діти розуміли, що коли вони не ходять до школи – це не канікули. А новий спосіб життя, до якого треба звикнути і який потрібно організувати», – пояснює психологиня.

Однак, як і у дорослих, ритм життя дітей теж сповільнився. Вони не можуть на перервах чи після школи пограти з друзями, виплеснути свою енергію. Тому під час занять вони так легко втрачають увагу і відволікаються на іграшки чи домашніх тварин.

«У такому віці діти потребують великої фізичної активності. Щоб під час уроку дитина не встала зі стільця і не почала бігати, потрібно, щоб упродовж дня була ця фізична активність. Наскільки можливо її організувати у квартирі. Дуже добре працюють активні ігри з батьками. Наприклад, бій на подушках, поскакати чи потанцювати разом», – радить Ольга Скаржевська.

Важливо підготувати робоче місце. На столі не повинно бути зайвих предметів чи їжі. Наприклад, вчитель може створити для всіх покрокову інструкцію «Правила онлайн-уроку». Туди можна прописати досить прості речі: застелити постіль, одягнутись, причесатись, підготувати зошит, підручник, не їсти під час занять, не кричати, не бігати по кімнаті тощо. На

перший погляд, ці пункти здаються очевидними. Проте, коли увесь на робочому столі учня буде така пам'ятка, йому легше буде самоорганізуватись.

Налаштуватись на навчання допоможе і приклад рідних.

«Дітям дуже важливо, щоб біля них був стабільний дорослий. Якщо він вміє організувати свій час, то дитина буде спостерігати й наслідувати. Діти не розуміють, як себе поводити, якщо мама ходить у піжамі увесь день, непричесана, не заправила постіль. Вони не будуть розуміти вимог до себе, чому вони мають організуватись», – пояснює психологиня.

Правила онлайн уроку

Основне правило – діти мають поводитись так, ніби вони на реальному уроці. Тобто якщо на уроці не викрикують із місця, не жують жуйки чи цукерки, не беруть kota на руки, приходять вчасно, значить це ж саме діє під час онлайн-занять. Про це також потрібно їм нагадувати.

Однак, на заваді можуть стати й технічні проблеми – з Інтернетом чи звуком. Тому в інструкцію можна додати правила поведінки безпосередньо на уроці.

Рекомендуйте дітям вимкнути мікрофон, щоб уникнути фонового шуму та моменту, коли почнуть говорити всі одночасно.

Якщо ви користуєтесь програмою Zoom, поясніть дітям як користуватись функцією «підняти руку». Оскільки підняту реальну руку вчитель може не побачити. Також питання діти можуть задавати за допомогою функції «Чат».

Якщо у дитини поганий зв'язок, нехай спробує вимкнути своє відео. Це зменшить навантаження на Інтернет, але так дитина продовжить бути на уроці.

Також варто закрити всі програми на комп'ютері, що відволікають учня і впливають на швидкість Інтернету.

Домовтесь про фразу, якою учні будуть завершувати відповідь. Наприклад, «це все», «дякую, завершив».

Нагадуйте, щоб учні не забували «покинути зустріч», коли онлайн-урок завершиться.

Попіклуйтесь разом з учнями про фон. Не варто, щоб всі учасники сиділи близько до вікна. Так їх може бути не видно. Також проговоріть, що для уроків не варто використовувати веселий фон, який доступний у Zoom.

Приклад пам'ятки, яку може розробити вчитель для своїх вихованців.

Отже, підводимо підсумок:

- Дистанційне навчання може бути дуже ефективним, головне самоорганізація і налаштування на позитив.
- Розпочинати свій день потрібно як і раніше. Дотримуватися режиму і розпорядку дня. Таким чином ми налаштуємо себе на робочий процес.
- Обов'язково потрібно підписувати свій аккаунт своїм ПІ та встановлювати реальне фото замість картинок.
- Організуйте робочий простір.
- Одягайтесь відповідно. Змініть домашні піжами, майте охайний вигляд.
- Якщо вчитель оголосив перерву, то обов'язково потрібно порухатись, не ігноруйте її. Виконайте фізкультхвилинку.
- Будьте позитивно налаштованими. Сприймайте дистанційне навчання як час для освоєння нового, нових програм та додатків. Бо саме

завдяки онлайн- навчанню діти познайомились з великою кількістю новинок цифрового світу та стали більш досвідченими користувачами Гаджетів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. URL: <https://nubip.edu.ua/node/85895>
2. URL: <https://vseosvita.ua/library/deaki-pitanna-etiket-u-onlajn-spilkuvanna-pri-distancijnij-roboti-457043.html>
3. URL: <https://www.ktgg.kiev.ua/uk/studentski-budni/842-tsyfrovyyi-etyket-v-umovakh-dystantsiinoho-navchannia.html>
4. URL: <https://www.schoollife.org.ua/urok-onlajn-etyket-dystantsijnogo-navchannya/>

УДК 373.5.015

Поліщук Наталія Анатоліївна,
завідувач відділу освітньої та інноваційної діяльності Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк;

Хомяк Наталія Віталіївна,
заступник директора з навчально-виховної роботи комунального закладу «Луцький навчально-виховний комплекс загальноосвітня школа І-ІІ ступенів № 7 – природничий ліцей», м. Луцьк

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗЗСО

Однією з основних концептуальних засад освітньої реформи в Новій українській школі є створення сучасного освітнього середовища, у тому числі багатofункціонального простору, що сприятиме творчому розвитку, мотивуватиме учнів до навчання. Адже успішний розвиток особистості можливий у середовищі, яке формуватиметься на гуманістичних засадах, визнанні безумовної цінності кожної людини та даватиме поштовх до її успішної реалізації.

Освітнє середовище вивчали як зарубіжні (Дж. Гібсон, У. Мейс, Т. Менг, та інші), так і вітчизняні (Г. Балл, І. Бех, Є. Бондаревська, С. Максимова, О. Пехота, В. Рибалка, В. Семиченко, С. Сисоєва та інші) дослідники.

Поняття освітнього середовища науковці розглядають із позицій суб'єкта та об'єкта освітньої діяльності, а саме:

– освітнє середовище (з позиції суб'єкта) – це система впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, що містяться (знаходяться) в соціальному і просторово-предметному оточенні;

– освітнє середовище (з позицій об'єкта) – це сукупність об'єктивних зовнішніх умов, факторів, соціальних об'єктів, необхідних для успішного функціонування освіти. Воно складається з таких структурних компонентів: фізичне оточення, людський фактор, програма навчання.

Вітчизняні та зарубіжні науковці й практики трактують освітнє середовище як частину життєвого, соціального середовища людини, яка виявляється у сукупності усіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, у якому відбувається розвиток особистості.

Водночас у сучасних швидкозмінних умовах освітнє середовище закладу освіти не є ізольованим від зовнішніх і внутрішніх факторів, їх впливу, що можуть мати як позитивний результат, так і містити загрози, небезпеки та ризики, що можуть сприяти деструктивним змінам у ньому. Для протидії таким змінам, необхідно, щоб освітнє середовище закладу освіти було захищеним, безпечним [4].

Безпека освітнього середовища є якісною характеристикою та необхідною умовою будь-якого закладу освіти для його ефективного функціонування.

Статтею першою Закону України «Про повну загальну середню освіту» безпечне освітнє середовище визначено як сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних, безпечності та якості харчових

продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (зокрема шляхом булінгу (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території та в приміщеннях закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [2].

Проте, видається важливим доповнити зазначену норму описом викликів, пов'язаних із безпековою ситуацією та війною в Україні:

- забезпечити облаштування безпечного простору у закладі (укриття, запасні виходи);
- здійснити превентивні заходи щодо мінної безпеки (інформування учнів, спільні заходи із залученням ДСНС);
- розробити шляхи евакуації учасників освітнього процесу (зокрема й до найближчого укриття, якщо таке не обладнане у школі); алгоритм дій працівників та учнів закладу освіти під час евакуації;
- проводити тренування учнів та працівників щодо правил поведіння під час повітряних тривог, евакуації, перебування у сховищі/укритті.

Учителям рекомендовано пройти навчання з надання першої домедичної допомоги; напрацювати алгоритми роботи з батьками у разі ймовірних надзвичайних ситуацій, дій школи за таких умов, зокрема проведення евакуації, комунікації з учасниками освітнього процесу, вмісту дитячого наплічника тощо; опанувати техніки чутливого підходу до вибору текстів для читання, тем обговорення через різний і часто травматичний досвід, який можуть мати діти (обстріли, втрата рідних, загибель батьків, батько на війні); добору стратегії взаємодії педагогів з учнями класу, зокрема з дітьми із посттравматичним стресовим розладом.

Особливо актуальним для закладів освіти, що приймають дітей із числа внутрішньо переміщених осіб, є перегляд антибулінгових політик, розроблення адаптаційних заходів для таких учнів.

Докласти максимум зусиль, щоб безпечне освітнє середовище відповідало принципам:

- принцип домінування життя людини як головної цінності, що визначає модель мінімальної (необхідної) безпеки й максимально усуває ризики, що загрожують життю дітей, так і дорослих;

- принцип регіональної специфіки, що передбачає облік небезпек і можливих надзвичайних ситуацій того чи іншого регіону під час організації системи безпеки освітнього середовища школи;

- принцип комплексності оцінки небезпек (ризиків), що задає методику оцінки різних педагогічних (освітніх) ризиків (зовнішніх і внутрішніх) на основі комплексного, системно-синергетичного підходів;

- принцип міні-макса, що визначає досягнення максимального ефекту безпеки при наявності мінімуму ресурсного забезпечення;

- принцип максимальної ефективності, що втілює управління системою заходів і створення педагогічних умов, спрямованих на забезпечення максимальної безпеки освітнього середовища й школи як соціального інституту в цілому [4].

Безпечне середовище охоплює психологічний, екологічний та інформаційний аспекти цього поняття.

До кола проблем, пов'язаних з питанням психологічної безпеки освітнього середовища, що прямо чи опосередковано впливають на фізичне і психічне здоров'я особистості, можна зарахувати:

- конфлікти у стосунках «учитель – учень, учень – учень, учень – батьки» тощо;
- проблему адаптації в освітньому середовищі;
- атмосферу конкуренції між однолітками;
- надмірну вимогливість педагогів тощо.

Нерозвиненість системи психологічної допомоги в освітній установі може призвести до неефективного психологічного супроводу дитини, а у педагогів – емоційного вигорання, і, як наслідок, спричинити професійну деформацію, що і в першому і в другому випадку є серйозною загрозою психічному здоров'ю особистості.

Важливою є й інформаційна безпека освітнього середовища, бо використання інформаційно-комунікаційних технологій в освіті здійснює масовий, глобальний вплив на особистість. Серед негативного впливу інформації на сучасне освітнє середовище можна виокремити: відсутність належних механізмів контролю за якістю інформації, доступної завдяки сучасним телекомунікаційним технологіям, що породжує проникнення в освітній простір великого обсягу недостовірної інформації; неконтрольоване проникнення інформації сумнівного, агресивного змісту, яка може сприяти виникненню насильства, булінгу, кібербулінгу тощо.

Екологічний аспект безпечного освітнього середовища – це система психолого-педагогічних умов, впливів і можливостей, що забезпечують захищеність особистості від негативного впливу екологічних факторів, що визначають оптимальність взаємодії зі світом природи.

Екологічну безпеку освітнього середовища визначають такі ознаки:

- забезпеченість оптимізації дії всіх значущих екологічних факторів;
- посиленість створення суб'єктами освітнього процесу дійсних умов середовища екологічно безпечної модальності;
- реальність забезпечення узгодження, комплементарної основи контактів особистості та освітнього простору;
- здійснення побудови спеціалізованого культурологічного базису перетворення освітнього середовища;
- перспективна спрямованість на розвиток не тільки екологічних уявлень, але й відносин, технологій взаємодії особистості і навколишнього світу в стані захищеності від негативного впливу екологічних факторів;

– визначеність рівнів індивідуальних аксіологічних фільтрів особистості і соціальних установок на формування екологічно безпечного освітнього середовища;

– необмеженість масштабних характеристик безпеки запланованого освітнього процесу [3].

Створюючи безпечне освітнє середовище, необхідно враховувати фактори, що впливають на нього:

1. Якість міжособистісних стосунків: позитивні чинники (довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність); негативні чинники (агресивність, конфліктність, ворожість, маніпулятивність).

2. Захищеність в освітньому середовищі – оцінка відсутності насильства у всіх його видах, формах для всіх учасників освітнього простору. Це стає можливим завдяки спільній цілеспрямованій діяльності педагогів, школярів та батьків.

3. Комфортність в освітньому середовищі – оцінка емоцій, почуттів та домінуючих переживань у процесі взаємодії дорослих і дітей в освітньому середовищі закладу.

4. Задоволеність освітнім середовищем – забезпечення базових потреб дитини у: допомозі та підтримці; збереженні та підвищенні її самооцінки; пізнанні та діяльності; розвитку здібностей і можливостей [4].

Педагогічні умови створення безпечного освітнього середовища наступні:

– підготовка працівників закладу освіти до формування та функціонування безпечного освітнього середовища на засадах гуманістичного підходу;

– створення сприятливої психологічної атмосфери в освітньому середовищі закладу;

– удосконалення професійної компетентності педагогічних працівників у сфері формування здоров'язберезувальних компетентностей учнів;

– навчання педагогічних працівників методам і технологіям роботи в умовах стресових ситуацій;

- формування готовності учасників освітнього процесу до протидії впливу інформаційних викликів і загроз;
- впровадження у закладі освіти демократичної культури, формування демократичних цінностей;
- розробка й реалізація програм з мінімізації проявів булінгу та цькування;
- розвиток творчої співпраці педагогічного колективу, учнів і батьків на засадах педагогіки партнерства;
- формування в учасників освітнього процесу культури безпечної поведінки;
- моніторинг рівня безпеки і комфорту;
- створення й запровадження Кодексу безпечного освітнього середовища (КБОС).

Отже, безпечне освітнє середовище забезпечує: наявність безпечних умов навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, сприяючи емоційному благополуччю учнів, педагогів та батьків, відсутність будь-яких проявів насильства та наявність достатніх ресурсів для їх запобігання, дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу.

Робота над створенням безпечного освітнього середовища не припиняється з досягненням певного результату. Насамперед, це безперервний процес реагування на нові виклики життя, пошук нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил. Водночас необхідно, щоб всі учасники цього процесу усвідомлювали спільну відповідальність, мали вміння, бажання та добру волю для такої співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Безпечна і дружня до дитини школа в контексті реформи «НУШ» /В. Пономаренко, Т. Воронцова, О. Сакович та ін. Київ: Алатон, 2020.
2. Закон України про повну загальну середню освіту. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 14.02.2023).

3. Совгіра С. В. Екологічно безпечне освітнє середовище: категоріальна специфіка понять. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/3670/1/Sovgira_Uman.pdf (дата звернення: 14.02.2023).

4. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Цюман Т. П. Київ, 2018.

УДК 378.046.4

Пометун Олена Іванівна,
доктор пед. наук, проф., чл.-кор. НАПН
України, головний наук. співробітник
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ЕФЕКТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ – ШЛЯХ ЗАПОБІГТИ ОСВІТНІХ ВТРАТ

Під освітнім середовищем розуміємо ресурсозабезпечену взаємодію педагога і учнів, спрямовану на досягнення учнями планованих освітніх результатів у рамках освітньої діяльності, організованої педагогом із урахуванням їх індивідуальних освітніх потреб і особливостей. Така взаємодія насамперед передбачає рівноправне партнерство вчителя й учнів і активну позицію учнів, без якої неможливий сучасний освітній процес у закладі загальної середньої освіти. Тлом, на якому розгортається взаємодія суб'єктів є забезпечене необхідними матеріальними ресурсами середовище, з одного боку, та складна мережа взаємовідносин, побудована на постійній партнерській комунікації та спільних цінностях. Вона реалізується як система відносин (комунікативних зв'язків) між суб'єктами навчання, що утворюють зміст і організацію освітньої діяльності. Такими суб'єктами є: вчитель як організатор освітньої діяльності, який забезпечує розвиток особистості учнів засобами свого предмета у спеціально створеному освітньому середовищі і учні, здобувачі освіти, які у процесі освітньої діяльності досягають планованих результатів опанування навчального змісту.

Сьогодні в умовах війни функціонування освітнього середовища як в закладі освіти у цілому, так і предметного має значні особливості у порівнянні з попереднім періодом. Насамперед йдеться про організацію освітнього

середовища у форматі дистанційного навчання, що переважає у більшості регіонів України.

Зауважимо, що перехід до дистанційного навчання посилив у системі української освіти так звані освітні розриви, під якими розуміють певне розшарування в якості здобутої освіти, зумовлене тим, що здобувачі освіти знаходяться у різних умовах для здобуття освіти. Проблема освітніх розривів дуже актуалізована в умовах війни та значних міграційних рухів сімей з дітьми як всередині країни, так за кордон. Наслідком освітніх розривів є освітні втрати – прогалини у знаннях і навичках (відставання в результатах навчання), які виникають у здобувачів освіти під час освітнього процесу у порівнянні із освітніми стандартами та очікуваними результатами навчання.

Щодо можливостей дистанційного навчання і його ефективної організації, то вони залежать від багатьох чинників, зокрема і, очевидно значною мірою, від умінь вчителя організувати освітнє середовище такого навчання. Метою даної публікації є аналіз сучасної практики дистанційного навчання і визначення шляхів її оптимізації.

Сьогодні дистанційне навчання існує як навчання асинхронне та он-лайн/ синхронне. Відповідно, якщо асинхронне навчання не передбачає (або майже не передбачає) безпосереднього контакту суб'єктів навчання, то провідним у створенні середовища такого навчання є відбір педагогом ресурсного забезпечення: вибір (бажано усім педколективом) онлайн платформи для реалізації освітнього процесу, яка дає змогу учням опанувати зміст предмета максимально ефективно, з одного боку, і оптимізує діяльність вчителя – з іншого; відбір і презентація предметного змісту за допомогою спеціальних інструментів онлайн навчання; відбір онлайн інструментів контролю діяльності учнів та оцінювання її результатів; систематичне розміщення матеріалів на платформі та зворотній зв'язок із вчителем упродовж всього навчання за допомогою обумовлених каналів комунікації.

Звісно, що в ідеалі і в цьому варіанті навчання актуальними є підтримка мотивації учіння, підбір цікавого матеріалу, диференціація завдань й їхня

різноманітність та багато іншого. Проте дослідження актуальної практики засвідчують серйозний брак у вчителів названих вище умінь, що призводить до використання неефективних форм і методів навчання, значного перевантаження учнів, як фізичного, так і психологічного. Значною мірою перевантажені цими завданнями і вчителі.

Ще складнішою є сьогодні ситуація з синхронним онлайн навчанням, коли учні і вчитель опиняються щодня по обидва боки екрану. І тут завдання вчителя набагато ширші, аніж забезпечення активного ставлення учнів до ресурсів середовища. Реалізуючи діяльнісний підхід, учителю необхідно організувати взаємодію учнів продуктивного характеру. Продуктивною є взаємодія, у процесі якої школярі спільно, самостійно або з невеликою допомогою вчителя, опановують освітній зміст і досягають планованих результатів.

Проте проблемою часто стає організація активного/інтерактивного навчання учнів онлайн, без якого неможливо забезпечити компетентісно орієнтовані результати освітнього процесу відповідно до Державного стандарту. Взаємодія учнів у освітньому середовищі онлайн навчання має вибудовуватись як на соціальній взаємодії учнів (живе спілкування), так й їхній взаємодії зі змістом навчання за допомогою спеціальних цифрових засобів. Соціальна взаємодія в онлайн-навчанні – це взаємодія між учнями в класі на онлайн платформі, під час якої учні ставлять один одному запитання, обговорюють або розмірковують над темою, прислухаються до думок своїх однолітків і співпрацюють для виконання поставленого завдання. Вона дає учням змогу ділитися одне з одним своїми ідеями з різних питань, зазвичай мотивує більш глибоке розуміння інформації, а також стимулює індивідуальні інсайти щодо осмислення і застосування ідей змісту.

Додавання вчителем у подання нового матеріалу інтерактивних елементів, таких як інфографіка, цитати або відео, які з'являються на основі вибору користувачів і показують, що вибрали інші учні, допомагає учням залишатися залученими, оскільки вони відчувають себе частиною спільноти.

Будь-який варіант організації активного навчання залучає і мотивує учня до осмисленого навчання і критичного мислення, сприяє активізації довгострокової пам'яті та уваги, які є важливими складниками всіх механізмів навчання. Воно підвищує рівень зануреності учнів у матеріал та допомагає їм стати більш зацікавленими у кінцевому результаті. Важливим є і подолання самотності дитини під час навчання, коли вона часто опиняється сам на сам з екраном. Важливість середовища (як системи стосунків з освітнім оточенням) стає предметом його аналізу та емоційного переживання. Результатом цього мають ставати внутрішні зміни, що вимагають нової активності, нових кроків до позивної взаємодії.

Таке функціонування освітнього середовища, його розвиток і підтримка вимагають від вчителя цілої низки адекватних умінь і поінформованості щодо їх ефективного застосування. Йдеться не лише про володіння цифровими інструментами, але й про продуману навіть за цих умов організацію спілкування учнів одне з одним за допомогою спеціальних завдань і вправ, відбираючи адекватні серед арсеналу активного навчання. У цій роботі вчитель має враховувати і сформованість суб'єктності учнів, їх готовності до самостійної роботи.

Педагог має цілеспрямовано працювати над емоційно позитивним психологічним кліматом у класі на уроці та поза ним, емпатійними підтримуючими стосунками між школярами. Спеціальні інструкції вчителя, рекомендації, завдання та ін. забезпечують активність ресурсного середовища, перетворюючи його на суб'єкт взаємодії. Інструментами вчителя є відкриті запитання, обговорення, в які залучаються більшість учнів класу, створення ситуації успіху для кожного учня та постійний зворотній зв'язок тощо. Саме можливості щодо ефективного саморозвитку особистості учня виступають критерієм якості освітнього середовища. Причому, особливого значення за такого підходу набуває єдність властивостей освітнього середовища і самого суб'єкта.

Проте, лише наявність правильно організованого і керованого педагогом освітнього середовища за умов дистанційного навчання забезпечуватиме позитивний вплив на розвиток особистості учнів в процесі освітньої діяльності; сприятиме активізації їх суб'єктності, та підготує до переходу до самоорганізації та самостійного керівництва власною освітньою діяльністю. І це висуває нові і дуже серйозні вимоги до підготовки та перепідготовки вчителів.

УДК 37.061:004.056.5

Радецька Ірина В'ячеславівна,
кандидат економічних наук, доцент
доцент кафедри менеджменту освіти
Волинського інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Луцьк

НЕБЕЗПЕЧНЕ СПІЛКУВАННЯ ДІТЕЙ ОНЛАЙН: РИЗИКИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗВЕРНЕННЯ ПРО ЗАХИСТ Й ДОПОМОГУ

Створення безпечного цифрового середовища та формування у дітей навичок безпечної поведінки в Інтернеті є спільним завданням батьків, освітян, громадських організацій, правоохоронних органів й суспільства загалом. Заборонити дітям користуватись Інтернет-мережею неможливо й недоцільно, оскільки онлайн-середовище має безліч переваг та можливостей для розвитку. Важливо технічно забезпечити умови безпечного Інтернет-простору та навчити дітей користуватись Інтернетом безпечно.

Використовуючи Інтернет для спілкування у соціальних мережах, діти можуть зіштовхнутися з такими ризиками: ризик взаємозв'язку: (доступність персональної інформації для зворотного зв'язку); ризик переконання (онлайн-досвід може впливати на особисту діяльність); ризик постійності (публікації залишаються в Інтернеті назавжди); ризик експлуатації (особиста інформація може приносити користь іншим); ризик обману (існує велика кількість дезінформації та викривлення даних); ризик віктимізації (інші користувачі можуть використовувати персональну інформацію проти людини, яка її

оприлюднила); ризик звикання (повторне використання може створити залежну поведінку); ризик ізоляції (онлайн-взаємодія може зменшити спілкування та соціалізацію в реальному світі); ризик імпульсу (в Інтернеті легко сказати те, що не було б сказане особисто) [1, с. 4; 3, арк. 127].

Діти й дорослі повинні знати механізми звернення про захист і допомогу в разі потрапляння до пастки Інтернет-загроз. Для того, щоб впевнитись, чи дійсно дитина переживає важкий життєвий етап та потребує допомоги від дорослих, слід поговорити з нею.

Як спілкуватися з дитиною, яка зазнала ризику онлайн? Дорослим варто дотримуватися наступних рекомендацій:

1. Старанно підбирайте час та місце. Виберіть місце, де дитині комфортно, або запитайте її, де вона хотіла би поговорити. Уникайте розмов в присутності того, хто може заподіяти шкоду дитині, психологічну у тому числі.

2. Заспокойте дитину. Дайте їй зрозуміти, що ви поряд і вона у безпеці.

3. Слідкуйте за своїм тоном спілкування. Якщо ви почнете розмову серйозним тоном, то можете налякати дитину, і вона, швидше за все, дасть вам відповіді, які ви хочете почути, а не правду про ситуацію, в яку вона потрапила. Спробуйте вести розмову спокійно, невимушено, що дозволить дитині розслабитись.

4. Використовуйте зрозумілі та звичні для дитини слова.

5. Формулюйте відкриті запитання. Наприклад, «Поділись, будь ласка, що викликало такі переживання у тебе?». Тут дитина може розповісти і про свої дитячі історії, і поступово перейти до ситуації, яка трапилась.

6. Слухайте та чуйте. Дозвольте дитині розповідати у тому ритмі, як зараз їй хочеться.

7. Уникайте осуду, критики та зауважень в адресу дитини.

8. Використовуйте «Я» повідомлення. Замість «Як таке могло трапитись?» – «Я співчуваю, що тобі довелось таке пережити».

9. Будьте терплячі. Пам'ятайте, що розмова може бути неприємною дитині. Багато злочинців погрожують тим, що станеться щось страшне, якщо

хтось дізнається про їхнє спілкування. Вони навіть можуть погрожувати фізичним насильством щодо дитини чи її близьких [1, с. 18–19].

Всесвітня мережа може містити загрози фізичному, психічному, соціальному й матеріальному благополуччю своїх користувачів. Кожен користувач Інтернет-мережі може стати як потенційною жертвою, так і потенційним джерелом тієї чи іншої небезпеки в Інтернеті.

Якщо дитина зазнала насильства, стала жертвою в Інтернеті, то вона або її батьки, або педагогічні працівники можуть звернутися по допомогу до:

- організації Teenergizer, яка надає консультації «рівний-рівному» з психологом безкоштовно і конфіденційно – teenergizer.org/consultations;
- служби підтримки чи адміністрації соціальних мереж/сайту;
- поліції (102) чи кіберполіції (<https://ticket.cyberpolice.gov.ua>, callcenter@cyberpolice.gov.ua, тел. 0 800 505 170);
- національної дитячої гарячої лінії «ЛА СТРАДА УКРАЇНА» (тел. 0 800 500 225, 772 або 116 111);
- порталу <https://report.iwf.org.uk/ua> та <https://stop-sexting.in.ua/send/> для видалення контенту, який зображає насильство над дитиною;
- чат-боту «Кіберпес» (у Вайбер та Телеграм) та «Stop Sexting Bot» (в Телеграм);
- урядової консультаційної лінії з питань безпеки дітей в Інтернеті (тел. 1545, далі обрати «3»).

Педагогічні працівники та батьки повинні нагадувати дітям про обов'язкові правила поведінки в інтернеті:

- не поширювати особисті дані (повне ім'я, номер мобільного телефону, адресу, паролі від своїх акаунтів) в інтернеті;
- не переходити за посиланнями, що надіслані з невідомих джерел у приватне повідомлення, в месенджер або на електронну скриньку;
- не спілкуватись з тими, з ким незнайомий у реальному житті, особливо, якщо користувач наполегливо проситься в «друзі»;

- звертатись до батьків чи вчителів, якщо хтось веде себе агресивно чи неприйнятно в мережі;
- пам'ятати, що після поширення фото чи відео матеріалів втрачається контроль над ними;
- закрити свої акаунти в соціальних мережах, щоб незнайомці не могли переглядати вміст сторінки та писати дитині. В друзі додавати лише тих осіб, з ким дитина реально знайома;
- в разі, якщо дитина помітила, що спілкується зі злочинцем, то важливо зробити скріншот такого листування, заблокувати користувача, а також не відповідати на повідомлення від незнайомих користувачів. Важливо звернутись до правоохоронних органів, наприклад, електронне звернення до кіберполіції callcenter@cyberpolice.gov.ua.
- для видалення контенту, який зображає насильство над дитиною, важливо скористатись порталом <https://report.iwf.org.uk/ua>.

Під час освітнього процесу з учнями чи вдома з власними дітьми доцільно обговорити тему онлайн-злочинів під час війни та запропонувати завдання в інтерактивній формі, які дозволять розвинути у дітей нові навички безпечного інтернету.

Подаємо ідеї, які можна реалізувати у закладі освіти, чи шкільний проєкт для дітей та їхніх батьків щодо безпечного цифрового простору.

Ідеї для занять із дітьми: практичні вправи на уроках (обговорення критичних ситуацій та способи їх вирішення); соціальні відеоролики з теми онлайн безпеки; заняття за методикою Сократівського діалогу «Я в соціальній мережі»; урок-демонстрація «Різні сторони нашого перебування в інтернеті – як небезпечно поводитись в інтернеті»; навчання дітей правилам безпечного користування інтернетом (наприклад, на уроках інформатики); створення соціального відеоролика учнівською молоддю з теми запобігання секстингу, який потім можна використовувати в освітньому процесі; тренінги з безпечного використання соціальних мереж учнями старших класів [2, с. 18].

Ідеї для освітнього простору: створення скриньки довіри саме для випадків онлайн-загроз; створення разом з учнями алгоритму дій для безпечної роботи в інтернеті та розміщення цього алгоритму на дошці оголошень в класі; організація шкільного медіа-клубу з теми самовираження у цифровому світі; створення психологічної групи підтримки дітей, які зустрічаються з ризиками онлайн чи зі шкідливим контентом в мережі; введення в шкільну програму спеціального курсу для старшокласників щодо безпеки в інтернеті та протидії онлайн сексуального насильства; організація та проведення просвітницьких зустрічей дітей із представниками правоохоронних органів [2, с. 18].

Ідеї для взаємодії/комунікації з батьками: поширення інформації щодо безпечного використання інтернету дітьми; обговорення з батьками необхідності частішого спілкування з дітьми, цікавитись тим, що діти роблять в інтернеті; донесення до батьківської громади важливості сексуального виховання дітей, а також виховання безпеки в інтернеті у родині [2, с. 19].

Ідеї громадам для проведення спільних заходів для педагогів та батьків: поширення актуальної інформації педагогам, батькам щодо сексуального насильства на просторах інтернету та як запобігати такому явищу; створення та проведення спільних тренінгів для батьків та педагогічних працівників щодо вироблення правил користування дітьми девайсів та інтернету як в школі, так і вдома; створення проєкту з цифрової безпеки дітей спільно з педагогами та батьківською громадою [2, с. 19].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Рекомендації щодо онлайн-безпеки для педагогічних працівників: довідник. URL: https://stopsexting.in.ua/guideforteachers/?fbclid=IwAR2VsD_HIMrNfRHMZIRIExxmQyR_St7sSaViW8cLRXLMR4VRjfN_pORHIws
2. Створення плану захисту дітей від сексуального насильства онлайн в громаді URL: <https://stop-sexting.in.ua/wp-content/uploads/2022/03/posibnyk-final.pdf>
3. Соціальна обумовленість та показники здоров'я підлітків та молоді: за результатами соціологічного дослідження в межах міжнародного проєкту «Здоров'я та поведінкові орієнтації учнівської молоді»: моногр. / О. М. Балакірева, Т. В. Бондар та ін. ; наук. ред. О. М. Балакірева ; ЮНІСЕФ, ГО «Укр. ін-т соц. дослідж. ім. О. Яременка». К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2019. 127 с.

Ремех Тетяна Олексіївна,
кандидат педагогічних наук, старший
дослідник, завідувачка відділу
суспільствознавчої освіти Інституту
педагогіки НАПН України,
м. Київ

РОЛЬ ПОЗИТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛІВ І УЧНІВ У СТВОРЕННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ШКОЛИ

Ухвалення Державного стандарту базової середньої освіти 2020 р. (ДСБСО) та реалізація його положень у практиці освітніх закладів є важливим етапом втілення ідей Нової української школи. В основі ДСБСО лежать ціннісні орієнтири, серед яких: створення освітнього середовища з атмосферою довіри та відсутністю будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу; утвердження людської гідності, чесності, милосердя, доброти, справедливості, співпереживання, взаємоповаги і взаємодопомоги, поваги до прав і свобод людини, здатності до конструктивної взаємодії учнів між собою та з дорослими та ін. [1].

Виклики, що постали перед освітою у зв'язку з широкомасштабною військовою агресією російської федерації проти України, введенням воєнного стану на території нашої держави, вимушеною міграцією та внутрішнім переміщенням мільйонів українських громадян, серед яких значну частку складають діти, руйнуванням освітніх закладів тощо ставлять на порядок денний низку питань щодо освітнього процесу, зокрема й організації сприятливого освітнього середовища через створення відповідних умов, позитивної атмосфери під час очної та дистанційної взаємодії в системі «вчитель-учні» [4, с. 1].

Низка дослідників трактує шкільне освітнє середовище як частину життєвого, соціального середовища людини, що виступає сукупністю всіх освітніх чинників, які безпосередньо / опосередковано впливають на особистість у навчанні, вихованні та розвитку, як виховний простір, що формує особистість. Це сукупність умов і впливів, які створюють основу для навчання,

виховання, розвитку учнів [5, с. 493]. Нині освітній заклад є не лише освітнім ресурсом, а і простором розвитку та співпраці учасників процесу як усередині, так і з зовнішнім світом. Адже людина стає особистістю, коли існує, розвивається, формується у взаємодії із середовищем та іншими людьми, поєднаний з її уродженими здібностями та власною активністю [5, с. 130].

Актуальність проблеми позитивної взаємодії у системі «вчитель-учні» в умовах Нової української школи зумовлена зростанням уваги фахівців до психологічної безпеки освітнього середовища, де мають бути захищені духовні цінності, права і свободи, особиста безпека учасників освітнього процесу [2].

Під взаємодією учасників освітнього процесу розуміємо організацію взаємних дій, спрямованих на реалізацію спільної діяльності, в процесі якої здійснюється взаємне регулювання, взаємоконтроль, взаємовплив та взаємодопомога [4, с. 5]. Змістом педагогічної взаємодії є внутрішній контакт між учителем і учнями, своєрідний підтекст їхніх стосунків, характер особистих зв'язків [6, с. 59]. Як видно із вище зазначеного, мова йде про позитивну взаємодію – таку, коли потенціал, можливості, ресурси задіяних в освітньому процесі учасників об'єднані для досягнення спільної мети. При цьому характер взаємодії безпосередньо залежить від уміння вчителя проникнути у внутрішній світ учнів, адже глибоке знання особистості є надійною основою для вироблення правильної стратегії педагогічної взаємодії [6, с. 59]. Крім цього, освітній процес є ефективним тоді, коли вчитель відчуває, що може діяти у класі на власний розсуд, а учні відчувають, що навчання у їхніх руках. Це, своєю чергою, потребує зміцнення довіри, прозорості, професійної автономії і культури співпраці [7, с. 263]. Учні та вчителі, об'єднані спільними цілями та прагненнями, виступають добровільними та зацікавленими однодумцями, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат [3].

Важливими для побудови позитивної взаємодії у системі «вчитель-учні» виступають: фактори позитивного міжособистісного спілкування – довіра, доброзичливість, схвалення, толерантність; комфортність в освітньому

середовищі – оцінка емоцій, почуттів та доміантних переживань у взаємодії вчителів і учнів; задоволеність освітнім середовищем – допомога і підтримка дитини у пізнанні та діяльності, збереження й підвищення її самооцінки, створення умов для розвитку її здібностей і можливостей.

Однією з основних характеристик позитивної взаємодії учасників освітнього середовища вважаємо особистісно-довірливе спілкування – його відсутність спричиняє емоційний дискомфорт, небажання висловлювати власну думку, негативне ставлення до себе, небажання звертатися по допомогу, ігнорування особистих проблем і труднощів людей (дітей і дорослих) з найближчого оточення тощо.

Для побудови позитивної взаємодії та довірливих стосунків учитель має: знаходити час для обговорення важливих для учнів питань / проблем як-от шкільні правила, способи отримання допомоги, взаємодія з однокласниками, конфлікти з однолітками тощо; показувати приклади позитивної взаємодії з колегами та батьками учнів; демонструвати віру в можливості учнів (досягнення залежать від докладених зусиль, а не лише таланту) та позитивний підхід у баченні учнів (знаходити шляхи для розв'язання проблем та сприяти досягненню успіхів, а не шукати причини учнівських невдач); сприймати школу як комфортне для себе місце, усвідомлювати власну внутрішню та зовнішню мотивацію, постійно стежити за власним психоемоційним станом та протидіяти професійному вигоранню.

Таким чином, нова українська школа має бути особливим освітнім простором, де, по-перше, панує повага до прав, свобод та інтересів кожного учасника освітнього процесу, по-друге, учні бачать в особі вчителя друга і помічника, усвідомлюючи при цьому рівень його відповідальності, по-третє, освітній процес будується на засадах позитивної взаємодії, ґрунтованій на діалозі, взаємоповазі та довірі у відносинах. Це вимагає, своєю чергою, створення й підтримки заохочувальної і комфортної атмосфери для всіх учасників освітнього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Державний стандарт базової середньої освіти: затверджено постановою Кабінету Міністрів України «Про деякі питання державних стандартів повної загальної середньої освіти» від 30.09.2020 № 898. URL : <http://surl.li/mfre>
2. Дзюбо Л., Бучма В. Психологічна безпека взаємодії в системі «вчитель-учень» в умовах Нової української школи. Психологічні виміри особистісної взаємодії суб'єктів освітнього простору в контексті гуманістичної парадигми: матеріали II всеукраїнської конференції з міжнародною участю (Київ, 21 березня 2019 р.). Міжнародна видавнича платформа «Fundamental And Applied Researches In Practice Of Leading Scientific Schools». URL : <https://fdotadotr.wordpress.com/психологічнівиміри/> (дата звернення : 28.01.2023 р.).
3. Краще разом. Що таке педагогіка партнерства і навіщо вона в НУШ. URL : <https://nus.org.ua/articles/pedagogika-partnerstva-shho-tse-take-ta-yak-zrozumity-chy-vona-ye-u-shkoli/> (дата звернення : 28.01.2023 р.).
4. Новик І., Мельничук В. Методичні рекомендації для закладів освіти щодо створення відповідних умов і привітної атмосфери для взаємодії учасників освітнього процесу і збільшення залученості батьків та опікунів / І. Новик, В. Мельничук. УІРО. 2022. 21 с.
5. Савченко О. Я. Дидактика початкової освіти : підруч. Київ : Грамота, 2012. 504 с.
6. Сергеева В. Педагогічна комунікативна взаємодія в системі «учитель – учні» та її виховна цінність в умовах спільної творчої діяльності. Педагогічний часопис Волині. 2015. С. 57–63.
7. Шлейхер А. Найкращий клас у світі: як створити освітню систему 21-го століття / Переклала з англ. Ганна Лелів. Львів : Літопис, 2018. 296 с.

УДК 378.018:004

Рубльова Наталія Олександрівна,
аспірант кафедри теорії і методики
початкової освіти ВНУ ім. Лесі Українки,
заступник директора Волинського ППО
з навчально-педагогічної та освітньо-
проектної діяльності, м. Луцьк

ВИКЛИКИ ЦИФРОВІЗАЦІЇ: ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК ЗАПОРУКА СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО ІНФОРМАЦІЙНО- ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДІВ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ (ППО)

Одним із головних аспектів стабільної роботи сфери ППО у сьогоденних реаліях стрімкої цифровізації освітнього простору є її захищеність, створення безпечного інформаційно-освітнього середовища (ІОС), тож необхідно звернути увагу на інформаційну безпеку (ІБ) кожного учасника освітнього процесу в таких системах та інформаційну безпеку системи ППО в цілому, як критично важливих об'єктів інфраструктури освіти країни.

Основними напрямками цифровізації освіти сьогодні є: створення освітянських ресурсів і цифрових платформ з підтримкою інтерактивного та мультимедійного контенту для загального доступу закладів освіти та здобувачів освіти; розроблення та впровадження інноваційних комп'ютерних, мультимедійних і комп'ютерно-орієнтованих засобів навчання та обладнання для створення цифрового навчального середовища (мультимедійні класи, науково-дослідні STEM-центри); організація широкосмугового доступу до Інтернету у закладах освіти всіх рівнів; розвиток дистанційної форми освіти з використанням когнітивних і мультимедійних технологій [1].

Станом на сьогодні, єдиного визначення поняття «інформаційно-освітнє середовище» не існує, та якщо акумулювати різноманітні його описи, що зустрічаються у наукових працях, то можна означити його як сукупність умов, що реалізуються на базі інформаційних і комунікаційних технологій, спрямованих на здійснення освітньої діяльності та сприяють формуванню професійно значущих і соціально важливих якостей особистості в умовах цифровізації суспільства.

Зважаючи на реалії та виклики сьогодення головним завданням інформаційно-освітнього середовища ППО є забезпечення якісного освітнього процесу в умовах дистанційної освіти та з активним використанням цифрових технологій. А безпечне освітнє середовище – це середовище, що забезпечує безпечні умови навчання та праці, комфортну міжособистісну взаємодію, сприяє емоційному благополуччю здобувачів освіти та передбачає дотримання прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника освітнього процесу. Отже, трактуватимемо безпечне ІОС післядипломної освіти як рухому педагогічну систему, яка об'єднує у собі не тільки інформаційні освітні ресурси, комп'ютерні засоби навчання, педагогічні методи, технології, засоби управління освітнім процесом, а й організацію і зміст процесу професійного та особистісного розвитку і саморозвитку педагога. Оскільки створення та функціонування такого середовища вимагає безпосереднього використання цифрових технологій (ЦТ) та засобів, то

питання інформаційної безпеки такого середовища виходить на перший план. В умовах глобалізації та стрімкому повсюдному проникненню цифрових технологій в освітній процес закладів ППО захищеність інформаційних ресурсів є однією з найважливіших складових успішного функціонування галузі. Але відповідно до зростання кількості та складності інформації збільшується і кількість загроз для інформаційної системи закладів ППО загалом. Тому найбільш пріоритетним завданням в даний час є забезпечення ІБ, успішне вирішення якого дозволить усім учасникам освітнього процесу ефективно та безпечно взаємодіяти один з одним. Інформаційна безпека є складним, системним, багаторівневим явищем, на стан якого впливають зовнішні й внутрішні чинники, зокрема політична обстановка у світі; внутрішньополітична обстановка в державі; стан і рівень інформаційно-комунікаційного розвитку країни тощо, рівень цифрових навичок громадян. Інформаційна безпека, розуміється як недопущення в будь-який спосіб (включно з тим, що призводить до знищення) здійснення впливу на інформацію належну суб'єктам суспільного життя – чи то державні, чи то громадські інституції, або ж окремі громадяни – без їх відома чи без дозволу. Вказана проблема закономірно постала внаслідок розвитку цифрових технологій, які широко втілюються в систему ППО. Можна виділити шість основних загроз ІБ: розкриття конфіденційної інформації; знищення та спотворення інформації; неправомірне втручання в роботу; виведення комп'ютерних систем із ладу; перевищення повноважень непривілейованих користувачів; відмова від авторства [4, с. 122].

Механізм забезпечення ІБ інформаційно-освітнього середовища закладу освіти можна чітко розділити на:

- пасивне забезпечення ІБ, що передбачає реагування на наявні загрози, його спрямовано на безпосередню протидію акціям, що є деструктивними відносно цілої системи;

- активне забезпечення ІБ, його спрямовано на завчасне виявлення й попередження загроз.

Кращою стратегією інформаційної безпеки в системі ППО є випереджальний комплексний підхід, який охоплює такі галузі: виявлення та аналітика загроз; безпека даних та додатків; управління ідентифікацією; безпека мережі та систем.

Наразі, проблема ІБ є міждисциплінарною, особливо коли вона досліджується в рамках інформаційно-освітнього середовища післядипломної освіти, адже сучасні заклади ППО широко використовують цифрові технології у своїй діяльності. До проблем інформаційної безпеки у даній сфері можна віднести такі фактори: використання застарілих і свідомо небезпечних платформ; встановлення піратського програмного забезпечення; низька кваліфікація обслуговуючого персоналу, відсутність посади фахівця з підтримки інформаційних систем; відсутність практики аудиту безпеки. Для ІОС післядипломної освіти проблема ІБ пов'язана в першу чергу із захистом персональних даних здобувачів освітніх послуг та співробітників, включаючи їх особисту, фінансову, навчально-професійну та іншу інформацію. Таким чином, забезпечення інформаційної безпеки пов'язане з роботою всіх структурних підрозділів закладу ППО [2, с. 299].

Основними завданнями створення безпечного ІОС неперервної освіти є формування у педагогів системи компетентностей щодо ІБ в педагогічній діяльності: правова компетентність; комунікаційна компетентність на рівні користувача мереж; інформаційно-комунікативна компетентність, зокрема критичне мислення та аналіз інформаційного контенту; інформаційно-технологічна компетентність, в тому числі хмарні технології та освітні ресурси; педагогічні компетентності, зокрема, інтеграція засобів кібербезпеки сучасних інформаційних технологій в освітню діяльність; застосування технології безпечного електронного офісу у навчальній діяльності; використання засобів кібербезпеки електронних освітніх ресурсів для навчання різної форми; враховування психолого-педагогічних особливостей використання інформаційно-цифрових технологій в освітньому процесі.

Відповідно зазначеним завданням необхідними до опанування педагогами в системі ППО є три теми: 1) основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні та світі (поняття про кібербезпеку, цифровий підпис, електронний ключ); 2) кібербезпека цифрових технологій та систем (безпечне зберігання та видалення даних, правила безпечної роботи в Інтернеті, комунікаційна безпека, спам, кібербезпека мобільних пристроїв); 3) кібербезпека в системі освіти (система електронної документації щодо кібербезпеки, достовірність інформації тощо).

Одним зі напрямів розв'язання даної проблеми є впровадження спеціальних освітніх програм для педагогів в системі ППО, а також тренінгів, дистанційних курсів, відеолекцій, онлайн-конференцій, воркшопів, майстер-класів із цифрової компетентності для педагогів.

Проаналізувавши загрози ІБ закладів післядипломної освіти, можна запропонувати систему захисту, яка включає в себе чотири етапи: 1 етап – визначення та аналіз загроз інформаційної безпеки закладів; 2 етап – розроблення системи захисту інформації в установі; 3 етап – реалізація плану захисту інформації; 4 етап – керування та контроль за функціонуванням системи захисту інформації. [3, с. 111].

Отже, в сучасних умовах цифровізації освіти значно зростає важливість питання забезпечення інформаційної безпеки закладів післядипломної педагогічної освіти для створення безпечного ІОС. Для цього необхідно застосовувати комплексну систему заходів захисту, що полягає в постійному нагляді за джерелами загроз та необхідністю здійснювати захист інформаційних технологій та інформації різними способами. Необхідно враховувати, що створення безпечного ІОС післядипломної педагогічної освіти потрібно здійснювати із застосуванням єдиної сукупності законодавчих, організаційних і технічних заходів, спрямованих на виявлення, відображення і ліквідацію різних видів інформаційних загроз. Тому інформаційну безпеку закладів ППО слід розглядати у контексті формування безпечних умов існування інформаційних технологій, які включають питання захисту

інформації, побудови ефективної інформаційної інфраструктури, інформаційно-цифрового простору та створення безпечних умов існування і розвитку освітніх інформаційних процесів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Концепція розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки: Розпорядження КМУ від 17.01.2018 р. № 67-р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/67-2018-r?find=1&text=напрями+цифровізації+освіти#w3_1 (дата звернення: 03.02.2023).
2. Доценко С. О., Прокопенко А. І. Цифрова грамотність майбутніх учителів у контексті STEM-освіти. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. 10 квітня 2018 р. Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків: «Стиль-Издат». 2018. С. 298–300.
3. Нашинець-Наумова А. Ю. Організація системи захисту інформації суб'єктів господарювання / Нашинець-Наумова А. Ю. *Підприємство, господарювання і право*. 2016. № 2. С.110–116.
4. Черевко О. В. Теоретичні засади поняття інформаційної безпеки та класифікація загроз системі інформаційного захисту / О. В. Черевко. *Вісник Черкаського університету. Сер. Економічні науки*. 2016. № 3. С.120–127.

УДК 370

Сеньовська Надія Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль;

Нестайко Ірина Миколаївна,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки та менеджменту освіти Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

СТВОРЕННЯ СУЧАСНОГО ГЕРОЇЧНОГО ЕПОСУ

ЯК СПОСІБ ДОПОМОГИ УЧНЯМ ПЕРЕЖИТИ ТРАВМУ ВІЙНИ

Війна, котру розв'язала путінська росія, має руйнівні наслідки не лише у матеріальній сфері. Майже кожна людина в Україні отримала психотравму того чи іншого ступеня складності. Особливо це стосується дітей та підлітків. І тут доволі важливою є роль педагога. Адже вчителі тривалий час спілкуються з учнями щоденно. І мають можливість певною мірою полегшити їхні тривоги й

переживання. Перспективним у цьому аспекті бачиться патріотичне виховання, у межах якого є можливість трансформувати травматичний досвід дітей та сприяти їхній самоідентифікації як частини героїчної української спільноти.

Психологічна травма трактується в сучасному психоаналізі як руйнування базових уявлень людини про себе і світ. «Прикрі, неприємні враження, що є неочікуваними, болісними, надзвичайними та шокowymi, призводять до переривання поточних психічних процесів або стосунків, а також можуть спричинити неадекватну відповідь. Такі враження впливають не тільки на окрему людину, а й можуть колективно переживатися цілою групою людей» [1, с. 57]. І тоді всі представники такої травмованої групи, а також їхні нащадки відчуватимуть наслідки. Тобто, «колективна травма – це психічна травма, отримана групою людей будь-якого розміру, аж до цілого суспільства, унаслідок якихось катастрофічних подій або злочинних дій політичних чи інших соціальних суб'єктів» [1, с. 57]. Характерною ознакою колективної травми є не стільки кількість травмованих, скільки те, що крім безпосередніх учасників, вона зачіпає людей, прямо не причетних до травматичних подій. Іноді – все суспільство. Як травма російсько-української війни зачепила всіх українців без винятку.

Якщо суспільство не впоралося з колективною травмою, вона може негативно позначитися на психології навіть далеких нащадків. Зовсім інша справа, якщо з цією травмою справляються, «тоді вона перестає бути травмою, а стає історією, міфологією творами мистецтва» [2, с. 92]. І сьогодні це теж серед завдань українських учителів – допомогти своїм учням пережити, прожити, впоратися. Доцільно застосовувати при цьому механізм сублімації (творче опрацювання травми, при якому відбувається перетворення спільного травматичного досвіду на історію, міф тощо). На практиці це можна реалізувати через різноманітні форми ритуалізації: 1) створення героїчного епосу, художніх текстів та інших творів мистецтва; 2) проведення колективних ритуалів, присвячених травматичним подіям (публічні обговорення, відзначення днів пам'яті, оголошення загальнонаціонального трауру,

колективні молитви, покладення квітів на місце трагедії тощо); 3) визнання на загальнонаціональному та міжнародному рівні справедливості – несправедливості тих чи інших речей.

Очевидно, що така діяльність є формою патріотичного виховання дітей та молоді в закладах освіти. Педагоги та, загалом, небайдужі громадяни наголошують на тому, що «в реалізації патріотичного виховання потрібні нові концептуальні підходи, передусім усвідомлення того, що формування патріотизму у молодих людей не може займати другорядне місце або бути предметом спекуляцій» [3, с. 78]. У сучасних педагогічних дослідженнях можна виокремити дві тенденції: зміну основних підходів до патріотичного виховання та наголошення на необхідності більше часу приділяти роботі з малими та юними українцями. Вчені Г. Гуменюк, Т. Завгородня, В. Кремень, Н. Ничкало, Ю. Руденко, М. Чепіль акцентують увагу на вихованні патріотів, які здатні виконувати обов'язок перед українським народом. «Справжній патріот не обмежується пасивною любов'ю до Батьківщини, він активно захищає державу, примножує її багатства, працює для свого народу» [4, с. 123]. Патріотичне виховання є чудовим засобом «пропрацьовування» колективної травми війни, причому як для учнів, так і для вчителів. Найцікавішим для учнів у цьому контексті видається їхнє залучення до спільного формування сучасного героїчного епосу.

Героїчний епос відображає славні вчинки народних улюбленців-героїв. Крім того, провідною рисою саме українського епосу є дієва любов до Батьківщини, котра проявляється у воєнному опорі загарбникам і поневолювачам. Можна виокремити такі **ключові аспекти, на які варто звернути увагу педагогам:**

1. *Опис бойової, лицарської звитяги.* Навіть якщо взяти останній рік російсько-української війни, від початку повномасштабного вторгнення, то прикладів вже назбиралося безліч. Можна сфокусувати увагу на загальновідомих (скажімо, битві на річці Ірпінь 27 лютого 2022 –

28 березня 2022 року), а можна зосередитися на подвигах бійців з конкретного села/міста.

2. *Прославляння розуму, сили, мужності воїнів.* Недаремно мережею шириться теза про те, що єдина віра українців тепер – ЗСУ, і Бог також вірить у них разом з нами. Найщирішим прикладом є, мабуть, розповідь військового Євгена Ісаєва з позивним Апостол: він рятував маленьку дівчинку з зони бойових дій, і поки ніс її, вона не припиняла повторювати: «Я люблю тебе, український солдате, дуже люблю».

3. *Чітке уявлення про гідність, яке відрізняє наших воїнів від ворожих.* Недаремно нападників ми називаємо орками. Насправді це дуже важливо у міжнародному контексті. Адже одним із найулюбленіших текстів західного світу є «Володар перстнів» Дж. Р. Р. Толкіна та його ж «Сильмариліон». Там є дуже прості й зрозумілі протиставлення «свій-чужий», «добрий-лихий». Можливо, симпатія союзників до України пов'язана не лише з політикою, але й з тим, що українці уособлюють «вільні народи Середзем'я», які протистоять «темряві Мордору».

4. *Оптимізм.* Навіть якщо героїчний епос описує втрати, там обов'язково йтиметься про реванш. Про майбутню перемогу. І показовою в цьому контексті є позиція українців. Ми навіть говоримо не «якщо переможемо», а «коли переможемо», «після Перемоги». Ілюстрацією також є мем, який поширили після погроз рашистів застосувати ядерну зброю: «Бути українцем – то не лише не боятися кінця світу, а й мати певні плани на потім».

5. *Події зображуються так, як їх трактує народ у період створення епосу.* Тому немає потреби заглиблюватися у контексти, політичні колізії тощо – принаймні, зараз. Рашисти прийшли на нашу землю, зробили тисячі воєнних злочинів і їх ніщо не виправдує. Українці можуть і мають чинити опір! І зобов'язані зберігати пам'ять про діяння своїх захисників.

6. *Епічний фон становить боротьба двох народностей, позитивними персонажами є національні герої, негативними – їхні супротивники.* Зараз в Україні важко знайти родину, котра не чекає нікого з війни, не оплакує якихось

втрата. Сьогоднішнє життя наших громадян – усе на тлі боротьби між мирними українцями й росіянами-агресорами. Ніяких сумнівів у тому, хто – Добро, а хто – Зло, не виникає. Це вже закріплено у сучасному фольклорі. До прикладу, в анекдоті: «Чому рашисти жаліються, що жителі Херсону їх не зустрічали так, як ЗСУ? Виходили ж ті самі люди, на ту саму площу, з тими самими прапорами!».

7. У героїчному епосі в основному поєднується війна і любов. Нам потрібна надія на майбутнє, якась перспектива. Тому такими популярними є історії про одруження на фронті тощо. Між іншим, за 2022 рік одружилось майже втричі більше пар, ніж розлучилось.

8. Влада зосереджена в руках якогось володаря, але носіями активної дії є герої, що борються. Просто дзеркало нашої сучасності: є Президент (Володимир Зеленський), однак, в центрі розповідей, переказів, сюжетів – воїни (від Головнокомандувача Збройних сил України Валерія Залужного до простих бійців).

9. У центрі сюжету – особистість, її вибір, участь у долі держави. Саме тому нецікаво й непотрібно описувати абстрактних героїв. Важливо, щоб була конкретна людина, якісь риси її характеру, фрагменти біографії й зроблений нею серйозний вибір – захищати Україну.

10. Наявність у народних героїв «суперсили». Мабуть, це саме те, не вловиме, що допомогло українцям вистояти й протистояти рашистам. Адже нам «давали» три дні! Весь вільний світ захоплюється мотивованістю й мужністю наших ЗСУ. І нашим народом – його самоорганізацією, силою, вірою в Перемогу. Ми зробили неможливе – можливим. Повторюючи за Ліною Костенко – «В умовах сучасного світу Україні немає ціни».

Таким чином, як у межах діяльності всього закладу загальної середньої освіти, так і в роботі кожного конкретного педагога можна знаходити можливості для подолання наслідків колективної травми сучасної війни. Учителі можуть допомогти учням частково впоратися з нею, вдаючись до колективного створення сучасного героїчного епосу, що передбачає винесення

на перший план ключових тем (російсько-українська війна – це боротьба Зла з Добром; діяння героїв, їхні подвиги, любов і суперсила) та закріплення у масовій свідомості. Так діти зможуть відчутти себе частиною консолідованої спільноти. А наш спільний трагічний досвід буде «переплавлено» у фольклор, який вивчатимуть нащадки у вільній незалежній Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Горностай П. Колективна травма як проблема соціальної та політичної психології. *Проблеми політичної психології*. 21(1). 2018. С. 54–68. URL: <https://doi.org/10.33120/popp-Vol21-Year2018-5> (дата звернення: 30.01.2023).
2. Горностай П. Колективна травма та групова ідентичність. *Психологічні перспективи. Спеціальний випуск: Актуальні проблеми психології малих, середніх та великих груп*. Т. 2. Проблема цілісності суспільства, групи та особистості. К. 2012. С. 89–95. URL: <http://gorn.kiev.ua/Gorn2012-3.pdf> (дата звернення: 25.01.2023).
3. Кульчицький В. Філософсько-світоглядні передумови розвитку патріотичного виховання в Україні (історичний аспект). *Науковий вісник Ужгородського університету : Сер. Педагогіка. Соціальна робота*. Вип. 30. Ужгород: Говерла, 2014. С. 76–78.
4. Ковба М. Сутність поняття «Патріотичне виховання». *The 3rd International scientific and practical conference «Eurasian scientific discussions»* (April 10–12, 2022). Barca Academy Publishing, Barcelona, Spain, 2022. С. 121–125.

УДК 373.5.018

Слижук Олеся Алімівна,

кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник відділу
навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України,
м. Київ

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ В 5-6 КЛАСАХ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із введенням в Україні у дію воєнного стану актуалізувалася потреба пошуку освітніх моделей, які б давали можливість учасникам освітнього процесу взаємодіяти офлайн і онлайн, синхронно й асинхронно, залежно від тих умов, у яких вони перебувають. Використання таких моделей допоможе запобігти освітнім втратам або мінімізувати їх. Ця проблема розглянута у наукових працях С. Антошук, Н. Арістової, Л. Ляхоцької, О. Малихіна, В. Рогової та ін.

Технології змішаного навчання використовуються в освітньому процесі вже кілька десятиліть. Як зазначають С. Антощук та Л. Ляхоцька, «генезис «змішаного навчання» бере свій початок в 1990 р., хоча передумови для його виникнення з'являлися ще в 1974 р., коли М. Крюгер створив «відеоплейс» – кероване комп'ютером штучне інтерактивне середовище, яке сьогодні називають елементом гейміфікації освітнього процесу» [2, с. 11]. Проте найбільш активне їх запровадження припадає на початок ХХІ ст. й зумовлене появою нових комп'ютерних технологій, а відтак – швидкому зростанню обсягів наукової інформації.

У практику роботи закладів середньої освіти України технології змішаного навчання почали активно впроваджуватися з 2020 року, оскільки часто вводився карантин через епідемію COVID-19. Якщо для систем вищої та післядипломної освіти розроблені моделі змішаного навчання вже досить давно, то у закладах середньої освіти триває їх апробація, узагальнення досвіду впровадження та розроблення методичних рекомендацій для навчання конкретних освітніх галузей.

С. Антощук та Л. Ляхоцька зазначають: «Змішане навчання спирається на три елементи: дистанційне навчання (Distance Learning), навчання в аудиторії (Face-to-face Learning) та навчання через Інтернет (Online Learning)» [2, с. 11]. Через воєнні дії на території України учасники освітнього процесу часто не мають можливостей для очного навчання. Це спричинює зміну моделей змішаного навчання та створення віртуального простору, в якому можливий вибір асинхронного та періодичного синхронного навчання, більш гнучких графіків консультацій, індивідуальної та групової проєктної діяльності.

Впровадження освітньої реформи «Нова українська школа» у 5-6 класах (адаптаційний цикл базової середньої) розпочалося в складний час, коли освітня система України постала перед викликами воєнного часу. Тому розробка навчальних та методичних матеріалів для її втілення потребує врахування цих змін.

Впровадження технологій змішаного навчання в закладах середньої освіти відбувається охоплює форми подання матеріалу (очні, дистанційні); формати проведення уроків і консультацій (синхронні, асинхронні), способи керівництва освітнім процесом (учительське, самостійне, групове). Трансформації зазнають і методи навчання, адже в їх структуру інтегруються елементи комп'ютерних технологій.

У підручниках української літератури для 5 [5] і 6 класів, у цифрових додатках до них та у завданнях для формувального оцінювання [4] передбачено залучення методів з елементами змішаного навчання.

На думку Т. Яценко, «специфіка літератури як мистецтва слова визначає особливі підходи до методики використання ІКТ, своєрідність якої обумовлена оптимальним поєднанням традиційних та інноваційних методів і прийомів опрацювання навчального матеріалу» [3, с. 20]. За таким принципом структуровані нові підручники української літератури Т. Яценко, В. Пахаренка, О. Слижук для 5 і 6 класів. В їх основі – текстоцентричний підхід, який передбачає послідовність етапів вивчення художнього твору, виокремлення компонентів тексту для формування на їх основі теоретико-літературних понять.

Текстоцентричний підхід у підручниках поєднується з контекстним: художній твір розглядається у взаємозв'язку з фактами біографії письменників та письменниць, у контексті історичних подій та розвитку суміжних мистецтв – живопису, музики, театру, кіно, анімації тощо. Залучення контекстних зв'язків відкриває широкі можливості для формування ключових компетентностей, а також для застосування технологій змішаного навчання.

Традиційні методи навчання – розповідь учителя, дискусія, самостійне виконання навчальних завдань, читання, проекти, ігри, імітація – із застосуванням комп'ютерних технологій наповнюються новим змістом, а також дозволяють урізноманітнити види навчальної діяльності, які учні виконують під керівництвом учителя на адаптаційному циклі (5-6 класи), а також більш самостійно на власне предметному циклі (7-9 класи) базової середньої освіти.

Текстові варіанти сучасних підручників української літератури для 5 [5] і 6 класів доповнюються цифровими додатками, які містять додаткові матеріали для змішаного навчання. Один із розділів цифрового додатка – «Медіатека». Вона містить аудіозаписи літературних творів для самостійного прослуховування учнів, музичних композицій, які є одним із різновидів мистецького контексту для виучуваних текстуально художніх творів, а також додаткові науково-пізнавальні тексти, що не ввійшли до основної частини підручника.

Організації самостійного виконання навчальних завдань з української літератури, формуванню ключових компетентностей, розвитку читацького потенціалу, знань про довкілля та суспільство допомагають завдання, розміщені в розділі «Читацьке дозвілля» цифрового додатку.

Окремо у цифровому додатку розміщено ресурси для вчителів – модельну навчальну програму, календарне планування за нею, зошит для формувального оцінювання, методичний посібник з додатковими завданнями, які вчителі зможуть використати на уроках української літератури та для організації позакласної роботи.

Урізноманітнюють навчання української літератури у змішаному форматі різноманітні навчальні завдання, розроблені на основі онлайн-ресурсів. Вони інтегровані у тексти підручників, пропонуються у методичному посібнику, на їх основі можна проводити тестування для формувального та підсумкового оцінювання.

Важливим компонентом змішаного навчання української літератури є розвиток цифрової грамотності учнів. Для цього у підручнику для 5 класу запропоновано виконання навчальних завдань з використанням цифрових сервісів, наприклад: «Ти вже знаєш, що у народних і літературних казках головними героями можуть бути і реальні люди, наділені надзвичайними здібностями, і тварини, і фантастичні істоти. У казці, яку ти будеш читати, діють ще й інші незвичайні герої. Хто вони? Спробуй здогадатися, прочитавши заголовок твору. Свої передбачення оформи у вигляді «Хмари слів»: намалюй

або ж скористайся цифровим сервісом Word It Out тощо. Чи правильними були твої передбачення, ти дізнаєшся, коли прочитаєш дивовижну й зворушливу казку Лесі Українки «Лелія» [5, с. 46].

Отже, комплексне поєднання очного навчання, самостійної роботи з підручником, цифровим додатком до нього, онлайн-сервісами, виконання індивідуальних, парних та групових проєктів створюють оптимальні умови для створення безпечного освітнього середовища, ефективного навчання української літератури на адаптаційному циклі, дають можливість запобігти освітнім втратам в умовах воєнного часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Малихін О., Арістова Н., Рогова В. (2022). Мінімізація освітніх втрат учнів закладів загальної середньої освіти в умовах воєнного стану: змішане навчання. *Український педагогічний журнал*. 2022. № 3. С. 68–76.
2. Технологія змішаного навчання в системі відкритої післядипломної освіти: підручник /за заг. ред. В. В. Олійника, ред. кол.: С. П. Касьян, Л. Л. Ляхоцька, Л. В. Бондаренко; ДВНЗ «Ун-т менедж. освіти». Київ, 2019. 196 с.
3. Яценко Т. О. Специфіка уроку української літератури в умовах інформатизації навчального процесу. *Українська мова і література в школі*. 2016. № 4. С. 19–23.
4. Яценко Т., Івашина Г. Українська література. Зошит моїх досягнень. 5 клас. Київ : ВД «Освіта», 2022. 64 с.
5. Яценко Т., Пахаренко В., Слижук О. Українська література : підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ : ВД «Освіта», 2022. 256 с.

УДК 159.923.2

Слободянюк Тетяна Борисівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри культури і соціально-
гуманітарних дисциплін Національної
Академії образотворчого мистецтва і
архітектури, м. Київ

РЕКОМЕНДАЦІЙНА АНАЛІТИКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В МИСТЕЦЬКІЙ ОСВІТІ

Актуальність питання зумовлена тим, що сучасна система освіти передбачає модернізацію системи вищої освіти, нові підходи до розуміння психологічної безпеки освітнього середовища: психологічна безпека як соціокультурний феномен; психологічна безпека особистості, стан її захищеності та цілісності особистісного утворення; психологічна безпека з

точки зору безпеки середовища; психолого-екологічна безпека; соціально-психологічна безпека, стан захищеності особистості в соціумі; інтегральна компетентність – здатність аналізувати джерела психологічних загроз на різних рівнях; інформаційно-психологічна безпека особистості й середовища тощо. Для підвищення якості освіти необхідне запровадження нових підходів до навчання, більш пристосованих до потреб нинішніх студентів. Державна служба якості освіти розробила рекомендації й Протоколи безпеки, які допоможуть організувати безпечне психологічне освітнє середовище і в очному, і в дистанційному, і у змішаному форматі навчання, а також більш ефективно змінювати формати залежно від психологічної безпекової ситуації.

Актуальність модернізації сучасної системи освіти, нові підходи до підготовки майбутніх фахівців необхідні з врахуванням психологічної безпеки як важливої частини освітнього середовища. Визначення необхідних складових психологічної безпеки допомагає з'ясуванню їх синтетичного характеру у професійній діяльності педагога-мистецтвознавця. Застосування провідними фахівцями рефлексивних умінь дає можливість проаналізувати необхідність визначення стратегій забезпечення психологічної безпеки людини в життєвому середовищі й обумовлює її актуальність. Одним з аспектів рефлексивної проблематики є психологічний аспект безпеки людини в різноманітних видах діяльності й в умовах соціального середовища.

Певні функції рефлексії передбачають: здійснення системної цілісної індивідуальної регуляції; здатність суб'єкта до самовдосконалення психологічних механізмів самоаналізу та саморегуляції. Відзначаючи, що комунікативна функція при проектуванні та моделюванні діяльності учасників педагогічного процесу є організаційно ефективним способом взаємодії в спільній діяльності, і тим визначає результативність формування відчуття психологічної безпеки [3, с. 114].

Обґрунтовуючи наше розуміння поняття психологічної безпеки, постає питання необхідності розробки особливих інновацій педагогічних технологій для співпраці у навчально-професійній діяльності зі створення психологічної

безпеки викладача і студентів творчих напрямів. Системний підхід встановлює можливості реалізації психологічної безпеки у вищих освітніх навчальних закладах, її цілісності та взаємозалежності у педагогічній системі вищої школи; дозволяє розкрити внутрішні механізми. Здійснення такої реалізації відбувається при умові достатнього науково-методичного забезпечення (наукова, методична, інформаційна, матеріально-технічна бази тощо) та проходження педагогічними працівниками психологічних тренінгів.

Необхідність психологічної безпеки розкриваються у працях Баєвої І. А., Рощина С. К., Сосніна В. А., Грачова Г. В., Мельника І. К. та ін. Разом з тим, аналіз наукових досліджень свідчить, що спроби знайти вирішення цієї проблеми тільки з позицій якоїсь однієї дисциплінарної теорії є недостатніми. Стан психологічної захищеності, а також здатність людини і середовища відбивати несприятливі зовнішні та внутрішні впливи на певний стан захищеності психіки особистості від дії різноманітних інформаційних факторів, які перешкоджають або утруднюють формування й функціонування адекватної інформаційно-орієнтовної основи соціальної поведінки людини в цілому і життєдіяльності в суспільстві, а також адекватної системи її суб'єктивного (особистісного) ставлення до навколишнього світу й самого себе, а також сукупність раціональних і чуттєвих якостей [1, с. 109].

Освітнє середовище – це наявність безпечних умов навчання; емоційне благополуччя студентів, педагогів та батьків; відсутність будь-яких проявів насильства.

Безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та моральної шкоди шляхом фізичного або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, ділової репутації, поширення неправдивих відомостей тощо, пропаганди та агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможливають вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин.

Психологічна безпека – це стан психологічної захищеності, а також здатність людини і середовища відбивати несприятливі зовнішні та внутрішні впливи [4, с. 78].

23 листопада 2022 року Державна служба якості освіти України в UNIT.CITY презентувала інформаційно-аналітичну систему EvaluEd. У фокусі обговорення програми «Тема дня» – невідкладна психосоціальна підтримка учнів та вчителів. Під час ефіру обговорено: проєкти, які навчають методикам долаття стресу та зміцнення стійкості учасників освітнього процесу; навчання українських вчителів психосоціальним методикам долаття стресу та зміцнення стійкості для забезпечення психосоціальної підтримки; збільшення ефективності психологічної адаптації учнів; вплив побудови безпечного освітнього простору на якість освіти. Емоційний стан педагогів важливий також для якості викладання і якості результатів навчання заснований на результатах рефлексивного аналізу сприяє узгодженню та педагогічно підкріпленому синтезу і визначається активністю, бажанням співпрацювати у різних проєктах. Формування рефлексії залежить від активності розвитку її структурних компонентів: рівня інтелектуального розвитку особистості; психологічних знань про особливості пізнавальних процесів, прояви індивідуальних властивостей особистості.

Питання самоорганізації у сфері мистецтвознавства на рефлексивній основі передбачає наявність у досвіді викладача рефлексивних знань, умінь і мотиваційного компонента та виражається в мотивації самопізнання, самовираження, самореалізації. Використання у навчальних техніках «відтворення змісту» та «відтворення логіки пізнання» при обґрунтуванні сутності змістових характеристик, інтерактивні елементи і вбудовані додатки призначені для розвитку критичного мислення, проведення дослідів і ілюстрування, пробуджують зацікавленість студентів і допомагають їм в засвоєнні навчального матеріалу [2, с. 74].

Інтеграція тенденцій до психологічної індивідуалізації та уніфікації змісту психічного, стає основними характеристиками відкритої типології,

пов'язана з процесуальним, коли кожний наступний етап ставить низку операційних і теоретичних питань, які потребують узагальнення і конкретного визначення. Психічне самопочуття педагогів відіграє значну роль у формуванні сприятливого психологічного освітнього середовища для студентів. Щоб зібрати інформацію, можна провести онлайн-опитування через особисті інтерв'ю. Такі опитування дадуть розуміння, що можна зробити самостійно для максимального комфортного середовища. В педагогічному процесі впливають такі функції рефлексії: комунікативна (як умова продуктивного спілкування учасників педагогічного процесу); смислотворча (формування осмисленості діяльності та взаємодії); мотиваційна (визначення спрямованості спільної діяльності учасників педагогічного процесу на результат); корекційна (спонукання до зміни у взаємодії та діяльності). Модернізація складається з ряду абсолютно конкретних умінь: ставити перед собою мету; приймати рішення; реалізовувати їх, використовувати кілька стратегій, наприклад: гнучкий розклад, узагальнення та укрупнення тем, інтеграція змісту передбачених для повторення матеріалу, розподіл тем на синхронне та асинхронне вивчення, проблемні ситуації, спільні обговорення, метод мозкових атак з метою підвищення мотивації, пізнавальної активності. Важливими є такі якості викладача, як готовність до розуміння психічних станів і емпатії, передбачати можливість дистанційного навчання для вразливих категорій студентів.

Висновки. У соціальній взаємодії виражається загальна культура викладача, високий професіоналізм педагогічної діяльності та спрямованості, об'єктивність оцінювання результатів навчання, володіння педагогічними вміннями. Важливо забезпечувати педагогам постійну психологічну підтримку, різноманітні тренінги від психологів: техніки управління стресом, саморегуляції, арттерапії тощо. Переосмислення досвіду професійної підготовки фахівця мистецької галузі розглядається нами з позиції гуманізації процесу навчання, передбачає якісну зміну пріоритетів професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Слободянюк Т. Б. Питання психологічної роботи з емоційно травмованими людьми. Соціалізація і ресоціалізація особистості в умовах сучасного суспільства (SRPCMS): матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції. 12-13 листопада 2020 р. К.: КОМПРИНТ. 2020. С. 10–109. URL: http://www.psy.univ.kiev.ua/images/2020/%D0%A2%D0%B5%D0%B7%D0%B8-2020_final_ARIAL_13-3.pdf
2. Слободянюк Т. Б. Застосування інноваційних методів в підготовці майбутніх спеціалістів мистецтвознавства з дисципліни «Основи психології та педагогіки». -ISSN 2307-8060. Київський науково-педагогічний вісник. № 22. 2021. С. 69–74. URL: <http://knpop.org.ua/index.php/naukoviy-zurnal/17.html>
3. Слободянюк Т. Б. Формування педагогічної рефлексії: здійснення системної регуляції у майбутніх педагогів з мистецтвознавства. Наукові записки Малої академії наук України. № 1(23). 2022. С. 110–119. URL: <http://doi.org/10.51707/2618-0529-2022-23-13>
4. Шинкар М. І. Психологічна безпека особистості студента. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Сер. Психологія. Том 32 (71). № 1. 2021. С. 76–78. URL: <https://doi.org/10.32838/2709-3093/2021.1/13>

УДК: 37.035.6(477)

Собко Людмила Володимирівна,
викладач Кременецького медичного
фахового коледжу
імені Арсена Річинського,
м. Кременець, Тернопільська обл.

КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЗАКЛАДУ ОСВІТИ

Інтеграція України до європейської спільноти, трансформація світової політичної системи, військова агресія Росії проти України вимагають більш ґрунтовного дослідження проблем патріотичного виховання та його впливу на формування національної самосвідомості молодого покоління в умовах закладу освіти. Патріотичне виховання молоді сьогодні є одним із головних пріоритетів внутрішньої політики держави, спрямованої на виховання молоді на кращих зразках історії рідної країни, традицій, культури, виховання українського народу, що сприятиме утворення соборної незалежної української держави [4, с. 28].

Національно-патріотичне виховання – комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, громадських організацій, сім'ї, навчальних закладів, інших соціальних інститутів щодо формування у

молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про неї та добробут свого народу, готовність до виконання громадянського і конституційного обов'язку захищати національні інтереси, цілісність, незалежність України, сприяти її становленню як правової, демократичної, соціальної держави. Найважливішим пріоритетом національно-патріотичного виховання є формування ціннісного ставлення особистості до українського народу, Батьківщини, держави, нації [1].

В умовах зростання сучасних загроз і викликів національно-патріотичне виховання є важливим фактором безпеки, оскільки спрямоване на формування національної ідентичності молоді, її готовності до захисту Батьківщини [4, с. 28].

На сучасному етапі розвитку України, коли існує пряма загроза роздержавлення, втрати державної незалежності та потрапляння у сферу впливу іншої держави, важливо, щоб кожен навчальний заклад став для молоді людини центром становлення громадянина-патріота України, готової нести відповідальність, самовіддано розбудовувати країну як суверенну, незалежну, демократичну, правову, соціальну державу, забезпечувати її національну безпеку, сприяти єдності української політичної нації та утвердженню громадянського миру та гармонії в суспільстві.

У контексті цих положень постає нагальна необхідність переосмислення та впровадження системних заходів, спрямованих на посилення патріотичного виховання дітей та молоді – формування нового українця, що діє на засадах національних та європейських цінностей:

- повага до національних символів (Герба, Прапора, Гімну України);
- участь у суспільно-політичному житті країни;
- дотримання прав людини;
- верховенство права;
- толерантне ставлення до цінностей і переконань представників іншої культури, а також до регіональних і національно-мовних особливостей;
- рівність усіх перед законом;

- готовність захищати суверенітет і територіальну цілісність України.

З огляду на це вважаємо за необхідне висвітлити ключові аспекти патріотичного виховання в умовах закладу освіти, а саме:

- по-перше, необхідно виокремити як один з найголовніших напрямів виховної роботи, національно-патріотичне виховання – справу, що за своїм значенням є стратегічним завданням. Не менш важливим є повсякденне виховання поваги до Конституції держави, законодавства, державних символів – Герба, Прапора, Гімну;

- по-друге, необхідно виховувати в учнівської молоді національну самосвідомість, налаштованість на осмислення моральних та культурних цінностей, історії, систему вчинків, які мотивуються любов'ю, вірою, волею, усвідомленням відповідальності;

- по-третє, системно здійснювати виховання в учнів громадянської позиції; вивчення та популяризацію історії українського козацтва, збереження і пропаганду історико-культурної спадщини українського народу; поліпшення військово-патріотичного виховання молоді, формування готовності до захисту Батьківщини;

- по-четверте, важливим аспектом формування національно самосвідомої особистості є виховання поваги та любові до державної мови. Володіння українською мовою та послуговування нею повинно стати пріоритетними у виховній роботі з дітьми. Мовне середовище повинно впливати на формування учня-громадянина, патріота України;

- по-п'яте, формувати моральні якості особистості, культуру поведінки, виховувати бережливе ставлення до природи, розвивати мотивацію до праці.

Для реалізації цих глобальних завдань необхідна системна робота, яка передбачає забезпечення гармонійного співвідношення різноманітних досягнень матеріальної та духовної культури (наочності, художньої літератури, наукової літератури, радіо, телебачення, образотворчого, театрального, кіномистецтва тощо); форми виховної роботи (бесіди, диспути, конференції, ігри, змагання тощо); різні види діяльності (дослідницька, художньо-естетична,

предметно-перетворювальна та інші); педагогічні технології (ігрові, інтерактивні, колективна творча діяльність, кооперативна діяльність тощо) [2, с. 28].

Таким чином, війна росіян на території нашої держави, ідеї гуманізації та демократизації освіти вивели на якісно новий рівень ідею патріотичного виховання як педагогічну категорію, яка зараз переживає оновлення і підтверджує незламність сили волі, національної свідомості кожного українського патріота. Тому сьогодні, в умовах війни, провідною метою в кожному навчальному закладі має бути виховання особистості на засадах патріотизму.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Національно-патріотичне виховання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
2. Устименко І. П. Патріотичне виховання учнівської молоді, окреслене війною. *Педагогічний вісник*, №1-2, 2022. С. 28.
3. Чупрій Л., Сіра О. Особливості розвитку національно-патріотичного виховання молоді в умовах російської повномасштабної агресії. URL: https://dismp.gov.ua/wp-content/uploads/Simejna_molodizhna_politika_-2-46-57.pdf.
4. Чупрій Л., Сіра О. Патріотичне виховання як чинник формування національної ідентичності в умовах російської агресії. *Krakowskie Studia Małopolskie*. 2022, nr 3 (35). URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/images/pliki/ksm/35/ksm3502.pdf>

УДК 316.42

Сорока Тарас Петрович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри сфери обслуговування,
технологій та охорони праці
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль;

Сокотов Юрій Вікторович,

кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри сфери обслуговування,
технологій та охорони праці
Тернопільського національного
педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

РОЛЬ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В СТВОРЕННІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТЬОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Сучасні не прості умови, в яких функціонує система вищої освіти України потребує використання усього інструментарію, що може слугувати для підготовки майбутніх фахівців. Змішана форма навчання (поєднання аудиторної та дистанційної форм навчання), яка є домінуючою в наш час, поряд із застосуванням розвивальних і діяльнісних педагогічних технологій все більше потребує використання засобів дистанційного навчання та застосування у навчально-виховному процесі інформаційних технологій (ІТ).

Сучасні заняття у закладах вищої освіти реалізуються із застосуванням комп'ютерних технологій, мережних інтерактивних курсів і тестів, інформаційно-віртуальних лабораторних робіт, мультимедійних презентацій, дистанційного навчання з використанням локальних та глобальних мереж тощо.

Засобами (ІТ) називають програмно-апаратні засоби і пристрої, що функціонують на базі комп'ютерної техніки, а також сучасні засоби і системи інформаційного обміну, які забезпечують операції відбору, накопичення, зберігання, опрацювання, передачі інформації [3].

Інформаційні технології дозволяють реалізувати такі моделі навчання, в яких студенти активно взаємодіють і самі формують свої знання, а не накопичують інформацію подану викладачем [1].

Використання (ІТ) у процесі навчання визначається можливістю більш чіткого, ніж при традиційній організації навчального процесу, виділення і проведення етапів сприйняття та засвоєння інформації:

1. Актуалізація опорних знань, узагальнення відомих фактів і дослідної інформації.
2. Формування наукової гіпотези, пошук закономірностей визначення причинно-наслідкових зв'язків.
3. Формулювання висновків за результатами аналізу і опрацювання інформації.

4. Експериментальна перевірка висновків [3].

Використання (ІТ) на етапі перевірки засвоєння навчального матеріалу студентами дозволяє здійснювати неперервний системний моніторинг та оцінювання, оскільки:

- суттєво скорочується час на проведення перевірки;
- збільшується ефективність контролю за рахунок можливості застосування значної кількості навчальних завдань;
- створюються бази даних, на основі яких можна здійснити не тільки індивідуальний контроль студента, а й провести моніторинг навчання групи в цілому і визначити об'єктивні та суб'єктивні чинники в можливих прогалинах у засвоєнні знань майбутніми фахівцями.

Основними вимогами до застосування (ІТ) у навчальному процесі в закладах вищої освіти на нашу думку є такі:

- комп'ютерно-орієнтовані системи навчання повинні створюватися на основі предметного змісту та відповідно до робочих програм навчальних дисциплін відповідної спеціальності чи освітньої програми;
- інформаційно-комунікаційні технології навчання повинні органічно вписуватись у процес навчання, виступати засобом колективної та самостійної діяльності учасників цього процесу;
- (ІТ) повинні розроблятися і використовуватися з урахуванням особливостей суб'єктів навчання.

Для виконання даних вимог щодо застосування (ІТ) у навчальному процесі перед викладачами виникають нові проблеми, які полягають у тому, що: постійно зростає обсяг інформації, який повинен засвоїти студент; час аудиторної роботи, виділений на вивчення дисциплін, здебільшого скорочується відповідно до навчальних планів. На наш погляд, ця суперечність може бути усунена лише за рахунок високоякісних навчальних та навчально-методичних посібників, в тому числі їх електронних варіантів, а також створення електронних навчально-методичних комплектів дисциплін, які повинні містити: електронні підручники, посібники та методичні рекомендації; електронні конспекти лекцій; перелік

лабораторно-практичних робіт з рекомендаціями щодо їх виконання; завдання та матеріали для самостійної роботи; наукові статті та матеріали науково-практичних конференцій; електронні курси, автоматизовані системи контролю знань студентів та ін.

Важливою передумовою реалізації будь-якої інноваційної технології навчання є готовність викладачів до її практичної реалізації. Окреслимо основні вимоги до (ІТ) та їх використання в навчальному процесі:

- вмотивованість використання різних дидактичних матеріалів;
- чітке визначення ролі, місця, призначення та часу використання (ІТ);
- провідна роль викладача в проведенні занять;
- введення в технологію тільки таких компонентів, які гарантують якість навчання;
- відповідність методики застосування (ІТ) навчання загальній стратегії реалізації навчально процесу;
- забезпечення високого ступеня індивідуалізації навчання;
- забезпечення стійкого безперервного зворотного зв'язку в навчальному процесі [2; 4].

На основі аналізу сучасного стану розробленості програмних засобів навчального призначення можна сформулювати критерії їх відбору для використання в навчальному процесі закладу вищої освіти:

- 1) максимально можливе структурування навчального матеріалу;
- 2) забезпечення проведення віртуальних лабораторних і практичних робіт, послідовність виконання і зміст яких може бути змінений як викладачем, так і самим студентом;
- 3) наявність підсистеми контролю рівня навчальних досягнень, обов'язковою опцією якої повинен бути режим самоконтролю, використання якого забезпечує підтримку самостійної навчальної діяльності;
- 4) можливість використання у локальній чи глобальній мережі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Інноваційні педагогічні технології у трудовому навчанні: навчально-методичний посібник (пробне видання) / за ред. О. М. Коберника, Г. В. Терещука. Тернопіль – Умань, 2007. 208 с.
2. Жалдак М. І. Проблеми інформатизації навчального процесу в школі і в вузі. *Сучасна інформаційна технологія в навчальному процесі*. Київ: КДПІ, 1991. С. 3–16.
3. Кокарева А. М. Педагогічні умови використання інформаційних технологій на підготовчих відділеннях технічних університетів. *Модернізація освіти, пошуки, проблеми, перспективи*. Київ, 2006. С. 140–141.
4. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: науково-методичний посібник. Київ: А.С.К., 2004. 192 с.

УДК 159.9:373

Сосновенко Наталія Василівна,

наукова співробітниця Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України, м. Київ;

Горленко Валентина Миколаївна

наукова співробітниця Українського науково-методичного центру практичної психології і соціальної роботи НАПН України, м. Київ

ПСИХОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СРЕДОВИЩЕ ЗЗСО

Безпека дітей є одним з основоположних аспектів розвитку громадянського демократичного суспільства. У 2015 році ООН розробила Декларацію про безпеку шкіл, яку станом на 2022 рік підписало 109 країн.

Концептуальні засади реформування середньої школи відносять освітнє середовище до дев'яти ключових компонентів, які складають формулу Нової української школи [1, с. 8–9]. Значущість питання створення відповідного освітнього середовища підкріплюється «Національною стратегією розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі» схваленою Указом Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020 [2].

Для розуміння освітнього середовища у закладі загальної середньої освіти (ЗЗСО) необхідно розглянути поняття «середовище», «освітнє середовище». Поняття «середовище» академічним тлумачним словником трактується, як:

«сукупність природних умов, у яких проходить життєдіяльність якого-небудь організму», «соціально-побутові умови, в яких проходить життя людини; оточення», «сукупність людей, зв'язаних спільністю життєвих умов, занять, інтересів». Тобто, у найзагальнішому сенсі, середовище розуміється як оточення.

У науковій літературі є вживаними понад 10 визначень поняття «освітнє середовище», що підтверджує складність та багатоаспектність феномену. Так питання освітнього середовища в різних його проявах і аспектах, протягом останніх десятиріч входить в коло наукових інтересів вітчизняних (О. І. Бондарчук, В. Ю. Биков, М. В. Братко, О. О. Єжова, О. М. Керницький, Н. В. Лобач, Л. М. Макар, С. В. Смолук, О. О. Ярошинська) та зарубіжних дослідників (Tomevska-Plievska E., Rizova E., Tasevska A.).

Проведений аналіз наукових публікацій дозволяє стверджувати, що освітнє середовище різні автори розглядають у різних аспектах:

- розвивальне освітнє середовище
- психологічно безпечне середовище
- інформаційно-безпечне освітнє
- екологічно безпечне освітнє середовище
- здоров'язбережувальне освітнє середовище
- фізично безпечне освітнє середовище.

Вважаємо, що психологічно безпечне освітнє середовище – це *сукупність таких умов, як комфортність перебування кожного учасника освітнього процесу в закладі освіти, психічне здоров'я кожного учасника освітнього процесу, мінімізація проявів насильства в закладі освіти*. В умовах військового стану в Україні учасники освітнього процесу перебувають щоденно в стресовому стані, і тому потребують постійної психологічної підтримки. Розроблена нами організаційна модель створення безпечного освітнього середовища ЗЗСО (Рис. 1) передбачає цілеспрямовану діяльність зі створення безпечних умов для всіх учасників освітнього процесу, забезпечення психологічного комфорту, збереження і зміцнення психічного здоров'я учнів і

професійного здоров'я вчителів. Її застосування сприятиме налагодженню системної та планомірної роботи, організації чіткої взаємодії, злагодженості та своєчасному виявленню загроз для учасників освітнього процесу та їх подоланню [3].

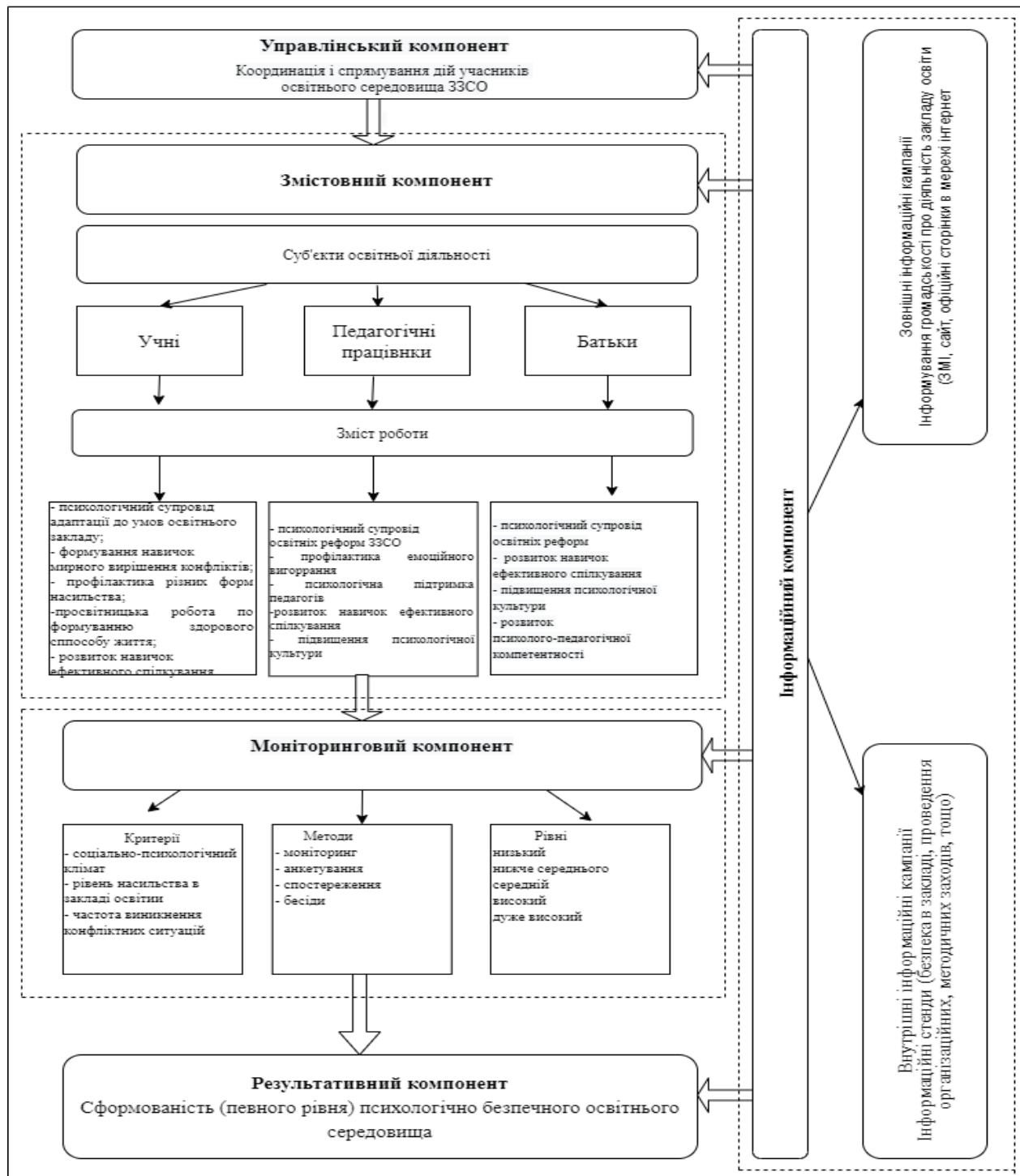

Рис. 1. Організаційна модель створення безпечного освітнього середовища ЗССО

Дана модель психологічно безпечного освітнього середовища не втрачає своєї актуальності під час військового стану (дій, війни та інших соціальних потрясінь). Але вимагає від освітян, які впроваджують цю модель, зміщення акцентів у змісті роботи на проблеми, які викликані відповідними подіями. Наприклад, розглянемо ситуацію з оголошенням повітряної тривоги. За умови очного навчання у в обмеженому просторі сховища закладу знаходиться велика кількість дітей різного віку, що підвищує ризик виникнення конфліктів між учасниками освітнього процесу через зменшення особистісного простору, різне ставлення до необхідності спускатись в укриття, дзвінки батьків до вчителів і навпаки тощо. До того ж, за свідченням педагогів, у частини дітей спостерігаються панічні атаки. Якщо перша частина проблеми може бути вирішена через розвиток навичок ефективного спілкування, вирішення конфліктів мирним шляхом, що прямо і відображено у моделі. То вирішення другої частини потребує розвитку психологічної культури, підвищення психолого-педагогічної компетентності у напрямі розвитку навичок самодопомоги, вміння стабілізувати психоемоційний стан, вміння надавати першу психологічну допомогу.

Створення безпечного освітнього середовища є і буде провідним питанням розвитку суспільства. Запропонована нами у довоєнний час організаційна модель безпечного освітнього середовища залишається актуальною. Вона не є сталою, а відкрита до трансформувань відповідно до нагальних потреб, які постають перед суспільством.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf> . (дата звернення: 18.02.2023).
2. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 р. № 195/2020. *Урядовий кур'єр*. 2020. 26 трав. (№ 98).
3. Науково-методичне забезпечення діяльності психологічної служби системи освіти в умовах децентралізації (моделі, досвід): колективна монографія / наук. ред. В.Г. Панок. Київ : Ніка-Центр, 2020. С. 92-114. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722337>. (дата звернення: 18.02.2023).

Степаненко Ірина Іванівна,
кандидат педагогічних наук, старший
лаборант кафедри іноземних мов
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого, м. Харків

ІНКЛЮЗИВНА ОСВІТА – ОСОБЛИВА ГАЛУЗЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ЗНАННЯ

Педагогічна наука визначається як наука про закони освіти та виховання дітей і дорослих. Її основним завданням є виявлення закономірностей у галузях виховання, освіти, навчання, управління освітніми та виховними системами. Мета нашої розвідки – розкрити сутність педагогіки інклюзивної освіти як особливої галузі педагогічного знання, що побудована на ідеях інклюзії, яка розглядається як повне включення дітей, підлітків, молодих людей з різними можливостями в усі позитивні аспекти існування освітньої установи, які доступні їхнім звичайним одноліткам. Поняття інклюзії (включення) було введено в теорію та політику сучасної освіти завдяки роботам пані Мадлен Вілл, екс-асистента держсекретаря департаменту освіти США.

Інклюзивна освіта – це відносно новий соціальний феномен розвитку освітньої системи. У вузькому значенні інклюзивна освіта це включення людини з особливими можливостями до загальноосвітнього процесу разом із іншими учасниками освітнього процесу для освоєння соціального досвіду та існуючої системи суспільних відносин. У широкому значенні інклюзивну освіту можна розглядати спираючись на значення даного терміна французькою мовою (від франц. *inclusif* – включає в себе) [3, с. 243].

За визначенням професора Манчестерського університету Пітера Міттлера, «включаюча освіта – це перший крок на шляху досягнення кінцевої мети – створення суспільства, яке дозволить усім дітям і дорослим незалежно від статі, віку, етнічної приналежності, здібностей, наявності чи відсутності порушень розвитку та ВІЛ інфекції повноцінно брати участь у житті нашого суспільства та вносити свій вклад у його розвиток» [4].

Правова сторона розвитку ідей інклюзивної освіти тісно пов'язана з міжнародними актами та резолюціями. Так, у березні 1990 року в Джомтєні

(Тайланд) на конференції «Освіта для всіх» було прийнято Джомтьєнську декларацію щодо забезпечення базової освіти для всіх дітей, молоді та дорослих. У документі «Всесвітня декларація про освіту для всіх» встановлені чіткі напрямки дій та заходи щодо досягнення цілей «Освіти для всіх» (ОДВ). До ключових аспектів та принципів джомтьєнської декларації належать: загальний доступ до навчання, сприяння забезпеченню рівності, особлива увага до навчальних результатів, розширення засобів та масштабів базової освіти, покращення умов для освіти та зміцнення партнерських зв'язків.

На сьогоднішній день у нашій країні переважає трактування інклюзивної освіти лише як навчання інвалідів у змішаних чи корекційних групах освітніх установ. Для уточнення суті інклюзивної освіти хотілося б звернутися до матеріалів ЮНЕСКО.

7-10 червня 1994 р. у м. Саламанка (Іспанія) відбулася Всесвітня конференція щодо питань освіти осіб з особливими потребами з метою сприяння досягненню цілей ОДВ та розгляду тих змін, котрі необхідно здійснити в галузі основних напрямів освітньої політики, необхідних для заохочення підходу, що полягає в інклюзивній освіті, а саме забезпечення того, щоб школи могли бути відкритими для всіх дітей, особливо дітей з особливими освітніми потребами. Делегати Всесвітньої конференції, які представляли 92 уряди та 25 міжнародних організацій, підтвердили свою прихильність до освіти для всіх, визнали необхідність і невідкладність забезпечення освіти для дітей, молоді та дорослих з особливими освітніми потребами в рамках звичайної системи освіти і таким чином ухвалили Рамки дій з освіти осіб з особливими потребами, якими уряду та організації можуть керуватися у дусі їхніх положень та рекомендацій [2].

Найбільшу значущість у розвитку інклюзивної педагогіки мають «Висновки та рекомендації 48-ї сесії Міжнародної конференції з освіти» (Женева, 25-28 листопада 2008 р.) [1]. Учасниками конференції були міністри освіти, глави делегацій та делегати 153 держав-членів разом із представниками 20 міжурядових організацій, фондів та інших установ громадянського суспільства. Усі вони взяли участь у конструктивних дискусіях на тему «Інклюзивна освіта: шлях до майбутнього» та нагадали про статтю 26 Декларації прав людини Організації Об'єднаних Націй, яка проголошує право

кожної людини на освіту та підтвердили те, що якісна інклюзивна освіта відіграє основну роль у досягненні гуманітарного, соціального та економічного розвитку суспільства.

Представники держав наголосили на тому, що глобальна фінансова криза має диспропорційні наслідки для незаможних – для тих, хто найменше винен у тому, що відбувається. У цьому контексті учасники підтвердили значення інклюзивної освіти для зменшення масштабів бідності, покращення здоров'я, доходів та засобів існування. Незважаючи на нинішню глобальну та фінансову кризу, зауважили, що фінансування освіти має бути найвищим пріоритетом і що фінансова криза не повинна бути виправданням для скорочення асигнувань на освіту як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Спираючись на результати дев'яти підготовчих нарад та чотирьох регіональних конференцій з інклюзивної освіти, організованих Міжнародним бюро освіти ЮНЕСКО, та виходячи з результатів пленарних сесій та дискусій на семінарах проведених у процесі цієї Конференції, держави-члени під час планування, реалізації, моніторингу та оцінки інклюзивного підходу як шляху подальшого прискорення досягнення цілей «Освіти для всіх» та сприянні розбудови більш інклюзивного суспільства. У зв'язку з цим ширше розуміння інклюзивної освіти можна розглядати як керівний принцип підтримки освіти з метою сталого розвитку, навчання протягом усього життя та надання рівних освітніх можливостей для всіх верств суспільства.

Державам членам ООН було рекомендовано:

1. Визнати, що інклюзивна освіта є безперервним процесом, спрямованим на надання якісної освіти для всіх, при повазі до різноманітності та різних потреб та здібностей, характеристик учнів та суспільства в галузі освіти, усунення всіх форм дискримінації.

2. Приділяти увагу пріоритетно проблемам соціальної нерівності та бідності, оскільки вони є основними перешкодами на шляху до здійснення політики та стратегії інклюзивної освіти, вирішуючи ці проблеми в рамках політики міжсекторної взаємодії.

3. Сприяти формуванню шкільної культури та клімату, які комфортні для дитини, допомагають ефективному навчанню, підтримують здоров'я дітей та захищають їх, мають гендерну чутливість, заохочують до активної ролі та участі самих учнів, їх сімей та місцевих громад.

У сфері державної політики було прийнято рішення розглядати лінгвістичну та культурну різноманітність у класі як цінний ресурс та сприяти використанню рідної мови протягом перших років навчання. Було рекомендовано зміцнювати використання інфокомунікаційних технологій для того, щоб надавати ширший доступ до освітніх можливостей, зокрема у сільських, віддалених та слаборозвинених районах, створювати якісні можливості для неформальної освіти, що відкриває можливості для формального визнання компетенцій, набутих у сфері неформальної освіти. Була зазначена необхідність готувати вчителів, забезпечуючи їх важливими навичками та матеріалами, котрі вони будуть потребувати для роботи з різними групами та категоріями учнів задовольняючи їхні різноманітні освітні потреби; здійснювати роботу з вчителями у процесі їхнього професійного розвитку у школі; вивчати питання інклюзивної освіти під час дослужбової підготовки, що враховує рівень розвитку та сильні сторони кожного учня. Також на міжнародній конференції було обговорено деякі особливості інклюзивної освіти. Було зазначено, що не слід змішувати поняття інклюзивної освіти з асиміляцією, але при цьому необхідно включати способи інтеграції культурної, політичної, расової, етнічної, статевої та мовної різноманітності, а також самовизначення корінних народів.

Багато уваги приділялося вразливим верствам суспільства, а саме людям із особливими потребами, корінним народам та особам, які проживають у сільській місцевості. Було наголошено на необхідності розширити поняття та сфери інклюзивної освіти для того, щоб поважати та визнавати різноманітність інших уразливих верств населення.

Вивчення документів ООН, ЮНЕСКО та практичного досвіду країн Європи, де інклюзивна освіта досягла високого рівня, дозволило виявити групи осіб, які належать до інклюзії: це інваліди, представники етнічних меншин, люди нетрадиційної сексуальної орієнтації, особи, які містяться в пенітенціарних установах, також ВІЛ

інфіковані, трудові мігранти, студенти-іноземці, особи з різними інтелектуальними та фізичними відхиленнями тощо.

Зазначені нормативні акти поклали основу для нововведень у системі освіти багатьох країн світу. У Нідерландах діти з синдромом Дауна приймаються в початкові класи звичайних шкіл. В арабських країнах відбувається процес інтеграції дівчаток до масових шкіл.

Зміни в законодавчих нормах, що регламентують освітні процеси в країнах світу, і зміни, що впливають із них, в системах освіти диктують необхідність виділення інклюзивної педагогіки як самостійної об'єктної галузі всередині педагогічної реальності. Порівняльний аналіз розвитку інклюзії в освіті у країнах світу стає актуальною проблемою наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Підсумки 48-ої сесії Міжнародної конференції з освіти на тему: «Інклюзивна освіта: шлях до майбутнього». 25-28 листопада 2008 р.
2. Саламанська декларація про принципи, політику та практичну діяльність у сфері освіти осіб з особливими потребами від 10.06.1994 р.
3. Степаненко І. І. Інтеграційні процеси як передумови та тенденції розвитку інклюзивної освіти / «Неперервна освіта як засіб професійного зростання педагога». Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Тернопіль: ТОКІППО, 2022. С. 240-245
4. Mittler, P. International Experience in including Children with Disabilities in Ordinary School. URL: <https://www.eenet.org.uk/about/eenets-theory-of-change/> (дата звернення: 12.02.2023р.)

УДК 378.37.001

Стрельников Виктор Юрійович,
доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри філософії і економіки
освіти Полтавської академії неперервної
освіти імені М. В. Остроградського,
м. Полтава

СКЛАДНИКИ ОЦІНЮВАННЯ ЯКОСТІ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАКЛАДУ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ

Концепція управління якістю безпечного освітнього середовища закладу у Полтавській академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського полягає

насамперед у наданні переваги з допомогою інноваційних інтерактивних інформаційних технологій навчання стратегії відкритують замість стратегії передачі інформації. Процес підвищення кваліфікації відбувається за активної позиції споживача освітніх послуг, що й визначає суттєві зміни у безпечному освітньому середовищі закладу неперервної освіти. Відправним і кінцевим пунктами є суб'єкт безпечного освітнього середовища закладу (споживач освітніх послуг), який навчається для задоволення своїх професійних потреб.

Заклад неперервної освіти, впливаючи на освітнє середовище, мобілізує співробітників закладу неперервної освіти на досягнення поставлених перед ними стратегічних цілей. Ефективність закладу неперервної освіти вимагає, щоб його стратегія, оточення (зовнішнє освітнє середовище) і технологія (внутрішнє освітнє середовище) були взаємно відповідними. Під технологією (внутрішнє освітнє середовище) розуміємо безпечне освітнє середовище закладу неперервної освіти, яке є умовою розвитку освіти в регіоні [6–10].

Безпечне освітнє середовище закладу неперервної освіти як середовище взаємодії є єдиним простором, що визначає умови діяльності людей у закладі неперервної освіти, і забезпечує узгоджену взаємодію суб'єктів у означеному закладі, а також взаємодію закладу із зовнішнім інформаційним простором [1, с. 35–38; 2, с. 35–42; 3, с. 495–500; 4, с. 16–19; 5, с. 274–280; 11–14].

Для безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти характерною є чітка система дій, зв'язків, відносин і взаємин. З теоретико-методологічної точки зору воно є складною сукупністю явищ, відносин, умов, діяльності в рамках закладу неперервної освіти як системи. Безпечне освітнє середовище закладу неперервної освіти є відображенням дійсності, під якою розуміється вся сукупність відносин, що складаються між учасниками освітнього процесу в закладі неперервної освіти.

Оцінювання безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти здійснюється шляхом його діагностики. Систему показників важливо орієнтувати на явища духовного і матеріального складника життя колективу: а) домінуючі в ньому моральні норми й цінності; б) прийнятий кодекс

поведінки й укорінені ритуали; в) традиції; г) встановлені стандарти якості кінцевого продукту; д) стиль керівництва; е) задоволеність працівників умовами праці.

З наведених груп показників оцінювання безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти виділимо духовний і матеріальний складники. Перший складник забезпечує формування установок і морально-етичних цінностей життєдіяльності як співробітників, так і споживачів освітніх послуг у закладі неперервної освіти, що спрямовує потенціал духовної й інтелектуальної енергії людських ресурсів на ефективну реалізацію місії закладу; другий складник є умовою реалізації цінностей, норм і загальної ідеології закладу, комфортного перебування співробітників і споживачів освітніх послуг закладу неперервної освіти в його безпечному освітньому просторі. Виділимо такі групи показників оцінювання безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти (табл. 1).

Таблиця 1

Складники безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти

Показник	Зміст
Духовний складник	
Місія	– стратегічна мета, що є вираженням сенсу існування закладу неперервної освіти; загальна ідея, яка втілює очікування людей, які сприймають заклад неперервної освіти зсередини і ззовні;
Стратегія	– система дій, спрямованих на реалізацію місії закладу, досягнення конкурентної переваги
Цінності	– об’єкти і явища, які з точки зору суб’єктів закладу неперервної освіти є найбільш важливими, є їхніми цілями й орієнтирами життєдіяльності
Норми	– вимоги до поведінки усіх співробітників закладу неперервної освіти
Традиції	– культурна спадщина закладу неперервної освіти, що передається від покоління до покоління
Звичаї	– звичні й поширені способи групової діяльності, стереотипні способи поведінки, які відтворюються у закладі неперервної освіти
Ритуали	– спеціально розроблені заплановані події, дії, що підсилюють у свідомості співробітників значення ключових цінностей закладу неперервної освіти, найбільш важливих цілей
Стиль керівництва	– сукупність застосовуваних керівництвом методів впливу на співробітників, а також форма (манера, характер) застосування цих методів
Матеріальний складник	
Символи	– відображення особливостей зовнішнього іміджу закладу неперервної освіти; вираз ідеології внутрішніх відносин
Якість умов	– ступінь відповідності умов праці вимогами безпеки, санітарії,

праці	екології; – забезпеченість сучасними засобами навчання й обладнанням; – доступність комп'ютерної техніки та її сучасних можливостей; – доступність навчальної і наукової літератури; – ефективність способів підготовки матеріалів для навчання
Забезпеченість матеріально-технічними ресурсами	– забезпеченість споживачів освітніх послуг аудиторними площами; – забезпеченість навчально-лабораторними майданчиками; – забезпеченість навчально-методичною літературою; – комп'ютерна оснащеність освітнього процесу
Забезпеченість інформаційним середовищем закладу неперервної освіти	– забезпеченість сайтом закладу; – забезпеченість сторінок співробітників на сайті закладу неперервної освіти; – забезпеченість поштою співробітників закладу неперервної освіти; – доступність до WiFi Інтернет у просторі закладу неперервної освіти: академія, гуртожиток, бібліотека; – доступність споживачів освітніх послуг до результатів навчання за допомогою сайту закладу неперервної освіти
Умови надання освітніх послуг	– кількість партнерів закладу неперервної освіти, кафедр; – стан і доступність розкладу; – забезпеченість гуртожитками слухачів курсів

На основі виокремлених складників і показників була розроблена методика оцінювання безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти. Вона мала два взаємозалежних аспекти: запити й очікування споживачів освітніх послуг та їх постачальника – закладу неперервної освіти. Задоволення цих запитів дозволило реалізувати ланцюг «мета – результат».

У результаті проведеної роботи нами: а) визначено цільові групи споживачів освітніх послуг закладу неперервної освіти та ідентифіковано їхні вимоги; б) обґрунтовано політику і мету вимірювання якості безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти, узгоджену зі стратегією його розвитку; в) визначено процеси, необхідні для вимірювання якості безпечного освітнього середовища; г) встановлено послідовність і взаємодію процесів; д) сформовано вимоги до інформаційного забезпечення безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти; е) забезпечено впровадження розробленої системи у Полтавській академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського та інших установах, зацікавлених у її впровадженні; ж) проведено за допомогою спеціальної дослідницької групи вивчення якості безпечного освітнього середовища закладу неперервної освіти,

у рамках якого виявлено ланки, які слід було удосконалювати; 3) забезпечено корекцію його інформаційного забезпечення і документального оформлення.

Таким чином, безпечне освітнє середовище закладу неперервної освіти є єдиним простором для всіх учасників освітнього процесу; сучасне безпечне освітнє середовище закладу неперервної освіти є основою й умовою для успішної реалізації місії та стратегії Полтавської академії неперервної освіти імені М. В. Остроградського; в умовах жорсткої конкуренції на ринку освітніх послуг ефективне й інноваційне безпечне освітнє середовище закладу неперервної освіти є ефективним інструментом для здійснення інноваційної освітньої діяльності академії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Лебедик Леся. Компоненти моделі професійної компетентності викладача вищої школи як основа для моніторингу якості системи його підготовки. *Дидаскал* : часопис : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Забезпечення якості вищої освіти в Україні: сучасний стан і перспективи», 12-13 листоп. 2019 р. Полтава, 2020. № 20. С. 35–38.

2. Лебедик Л. В. Моніторинг якості системи підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи. *Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти* : зб. матеріалів II регіональної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Україна, 20 листоп. 2018 р.). / укладачі: Брик Р. С., Дідух Т. Г. Тернопіль, 2019. С. 35–42.

3. Лебедик Л. В. Оцінювання культури вищого навчального закладу через якість здоров'язбережувального середовища. *Взаємодія духовного й фізичного виховання в становленні гармонійно розвиненої особистості* : зб. статей за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (Слов'янськ, Україна, 23-24 берез. 2017 р.) у 2 т. / гол. ред. В. М. Пристинський. Слов'янськ : ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», 2017. Т. 1. С. 495–500.

4. Лебедик Л. В. Соціально-педагогічні чинники розвитку креативності особистості в умовах інноваційного освітнього середовища. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 09-10 черв. 2022 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 193 с. С. 16–19.

5. Лебедик Л. В. Управління якістю здоров'язбережувального середовища в закладах освіти територіальних громад. *Проблеми, досвід та вдосконалення методичної роботи у закладах освіти* : матеріали Усеукр. наук.-практ. конф. (24 листоп. 2021 р., м. Харків) / за заг. ред. Г. Ф. Пономарьової. Харків : ФОП Петров В. В., 2021. 455 с. С. 274–280.

6. Стрельников В. Ю. Забезпечення якості підготовки фахівців у закладах освіти на основі міжнародних стандартів. *Неперервна освіта: здобутки, проблеми, перспективи* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., приуроченої 80-річчю від дня заснування Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти (м. Тернопіль, Україна, 23 груд. 2020 р.). Науковий, методичний, інформаційний збірник Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти / Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Когут, Ю. Ч. Шайнюк, А. Janowski, Ф. І. Полянський, Г. І. Герасимчук, Т. В. Магера, М. П. Мамус, М. А. Мартинів, Т. О. Сергуніна. Тернопіль : ТОКШПО, 2020. С. 235–240.

7. Стрельніков В. Ю. Критерії якості підготовки фахівців у закладах освіти. *Використання технологій менеджменту якості в управлінні закладами освіти* : зб. матер. II регіональної наук.-практ. конф. (м. Тернопіль, Україна, 20 листоп. 2018 р.) / укл. : Брик Р. С., Дідух Т. Г. Тернопіль : ТОКІППО, 2019. С. 73–79.
8. Стрельніков В. Ю. Механізми розвитку інтелектуального обдарування особистості в умовах інноваційного освітнього середовища. *Інновації в початковій освіті: проблеми, перспективи, відповіді на виклики сьогодення* : матеріали V Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (Полтава, 09-10 черв. 2022 р.) / Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2022. 193 с. С. 47–50.
9. Стрельніков В. Ю. Оцінювання корпоративної культури навчального закладу через якість корпоративного середовища. *Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології* : зб. наук. пр. Херсонського національного технічного університету. Вип. 2 (7). Херсон, 2012. С. 442–448.
10. Стрельніков В. Ю. Удосконалення системи внутрішнього забезпечення якості освітньої діяльності закладу освіти на основі показників оцінювання його середовища: зб. матеріалів IV Всеукр. наук.-метод. конф. «Забезпечення якості вищої освіти: підвищення ефективності використання інформаційних технологій у здійсненні освітнього процесу», 13-15 квіт. 2022 р. Одеса : Одеська національна академія харчових технологій, 2022. 528 с. С. 386–388.
11. Lebedyk L. V. 1.15. Structural components and functions of projecting activity of future high school teachers. *Theory and Practice of Future Teacher's Training for Work in New Ukrainian School: monograph* / Edit. I. F. Prokopenko, I. M. Trubavina. Prague, OKTAN PRINT s.r.o., 2020. 674 p. P. 155–162. URL : <http://dSPACE.puet.edu.ua/handle/123456789/8840>
12. Lebedyk L. V. Forms of Pedagogical Preparation of Higher School Teachers Within Master's Degree Studies. *Annales Universitatis Mariae Curie-Sklodowska, sectio J. Paedagogia-Psychologia*. Lublin Polonia. Vol. XXXII, 1 2019. P. 89–98.
13. Strelnikov V. Yu., Lebedyk L.V., Hura T. V., Sysoieva S. I., Stankevych S. V., Shapovalova E. V., Avilova O. Ye. Leadership and social work in the environmental management system. *Ukrainian Journal of Ecology*. 2021. № 11 (2). С. 349–351. URL : <https://www.ujecology.com/articles/leadership-and-social-work-in-the-environmental-management-system.pdf>
14. Svitlana O. Shara, Larisa I. Vorona, Iryna O. Kalinichenko, Lesia V. Lebedyk and Larisa M. Olifira. The formation of the humanistic position of the student in the educational process. *Journal of Intellectual Disability. Diagnosis and Treatment*. 2020. Volume 8. № 3. pp. 472–484. URL : <https://www.lifescienceglobal.com/journals/journal-of-intellectual-disability-diagnosis-and-treatment/volume-8-number-3/82-abstract/jiddt/4043-abstract-students-humanistic-position-formation-in-the-educational-process>

УДК 373.1

Стрийвус Наталія Богданівна,
методист, в.о. завідувача відділу
організаційно-методичної та
інформаційно-видавничої діяльності
Тернопільського обласного комунального
інституту післядипломної педагогічної
освіти, м. Тернопіль;

Герасимчук Галина Ігорівна,
методист відділу організаційно-методичної та інформаційно-видавничої діяльності Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

БЕЗПЕЧНЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК НЕОБХІДНА УМОВА НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

Заклад освіти є не лише одним із освітніх ресурсів, а й середовищем розвитку, виховання, творчості, соціалізації та співпраці особистості. Зважаючи на те, що відповідно до Конституції України людина, її життя і здоров'я, недоторканість і безпека визначені найвищою соціальною цінністю, а одним із понять, визначених Законом України про повну загальну середню освіту є безпечне освітнє середовище, як сукупність умов у закладі освіти, що унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та моральної шкоди, а також психологічного насильства, приниження тощо [2], то тема забезпечення та дотримання вимог безпечного освітнього середовища є актуальною.

Ця проблема набуває особливого значення в сучасних реаліях, коли військова агресія російської федерації проти України стала серйозним викликом для системи освіти, спонукаючи освітніх управлінців швидко створювати умови та забезпечувати організаційну трансформацію освітньо-виховного процесу. В цьому контексті актуалізується проблема безпечного освітнього середовища у закладах освіти в умовах війни, формування культури безпеки учасників освітнього процесу.

Ключові слова: безпека, освітнє середовище, безпечне освітнє середовище.

Освітнє середовище, як простір реалізації потреб та мотивів, становлення й розвитку особистості і ін., залежить від різних суб'єктів, що своїми діями, вчинками чи поведінкою створюють та забезпечують належні умови взаємодії суб'єктів навчальних закладів, а також відповідні умови навчання і праці.

Такими суб'єктами є не лише відповідні фахівці, а й усі ті, хто безпосередньо залучений до освітнього процесу, – учні та батьки.

Створення безпечних умов для учнів та працівників є першочерговим завданням засновників і керівників шкіл. Вимоги та рекомендації щодо облаштування безпечного укриття в закладі освіти розробила Державна служба з надзвичайних ситуацій [6]. Міністерством освіти і науки України також надані роз'яснення щодо підготовки закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану [4]. З огляду на зазначене Державна служба якості освіти звертає увагу засновників та керівників шкіл на створення в закладах освіти безпечного освітнього середовища в умовах воєнного стану, підготувавши та направивши на допомогу директорам шкіл рекомендації «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки» [7].

Освітнє середовище повинно бути безпечним для успішної реалізації навчально-виховного процесу всіх учасників цього середовища.

Значну роль у формуванні безпечного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти відіграють учителі.

Дослідженням проблеми формування безпечного освітнього середовища займалися такі науковці, як: Н. Харламенкова, Т. Пухарева, І. Баєва, Н. Кириленко, Т. Цюман, Н. Бойчук.

Питання психологічної безпеки досліджували Н. Харламенкова і Т. Пухарева, питання критеріїв психологічної безпеки освітнього середовища – І. Баєва, інформаційну безпеку освітнього середовища – Н. Кириленко, питання кодексу безпечного освітнього середовища – Т. Цюман і Н. Бойчук. Однак, дослідники здебільшого торкалися окремих аспектів даної проблеми, а саме: психологічної, екологічної, інформаційної, соціальної, фізичної безпеки; технології створення безпечного освітнього середовища тощо, не акцентуючи значної уваги на ролі педагога у формуванні освітнього середовища в площині його безпеки.

Метою статті є загальна характеристика ролі педагога у формуванні безпечного освітнього середовища закладу загальної середньої освіти.

Безпека – стан захищеності особи чи групи, наявність способів задоволення потреб особистості та захисту її прав.

Вітчизняні та закордонні науковці й практики трактують **освітнє середовище**, як:

– частину життєвого, соціального середовища людини, що є сукупністю всіх освітніх чинників, які безпосередньо чи опосередковано впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку;

– виховний простір, що формує особистість.

За сучасних швидкозмінних умов освітнє середовище школи не існує ізольовано від зовнішніх та внутрішніх впливів, що можуть спричиняти як позитивний результат, так і нести деструктивні загрози, небезпеки й ризики. Для протидії таким чинникам необхідно, щоб освітнє середовище навчального закладу було захищеним, безпечним.

Безпечне освітнє середовище – це стан освітнього середовища, в якому: наявні безпечні умови навчання та праці, комфортна міжособистісна взаємодія, відсутні будь-які прояви насильства, а також дотримано прав і норм фізичної, психологічної, інформаційної та соціальної безпеки кожного учасника навчально-виховного процесу [3].

Міністерство освіти і науки України поінформувало про особливості організації навчального процесу у 2022/2023 році, зокрема про те, що керівники освітніх закладів особисто відповідатимуть за створення безпечних умов для учнів чи студентів і всіх працівників [8].

Створити безпечне освітнє середовище – одне з першочергових завдань закладу освіти, виконання якого має реалізувати право на безпечні та нешкідливі умови навчання в умовах війни. Тож цим мають займатися керівники закладів освіти, педагогічні працівники, батьки учнів, громадськість спільними зусиллями. До того ж, їм важливо опанувати основні правила безпечної поведінки та навчити цього дітей. Перш за все, безпечними мають

бути будівлі шкіл. У кожному закладі освіти потрібне укриття чи інші приміщення, де можна перебувати під час повітряних тривог для зменшення ризиків. У школах з очним чи змішаним навчанням керівники мають подбати про переривання заняття в разі оголошення повітряної тривоги або інших сигналів небезпеки та скерування всіх присутніх у закладі в укриття. Там, у безпечніших умовах заняття можна буде продовжити. У закладі мають бути розроблені дієві, чіткі інструкції про те, хто, де, як і коли має ховатися, як здійснювати евакуацію дітей, як діяти в разі обстрілів, під час оголошення повітряної тривоги тощо. Усі в закладі – і працівники, і учні – мають знати ці інструкції та чітко їх дотримуватися. Важливо інформувати про такі правила і батьків учнів – це зменшить їхнє хвилювання, адже близькі мають чітко розуміти, де їхні діти та як дізнатися, що вони в безпеці.

Проте наявність укриття – це лише частина тієї безпеки дітей, яку має організувати директор закладу. Крім того, поруч із дитиною мають бути безпечні дорослі – учителі. Які знають та враховують вікові й індивідуальні особливості дитини, а також її психологічний стан; взаємодіють з дитиною «на рівних»; уміють розпізнавати потреби дитини та забезпечувати захист прав та інтересів дитини; ставляться доброзичливо до дитини та проявляють емпатію. Емпатія означає розуміння того, що відчуває дитина під час розповіді про насильство; відчуття вібрації емоції, з якою дитина розповідає; розуміння потреб дитини.

Вчителі впливають на формування відповідальної поведінки учнів, можуть інформувати їх про ризики, організовувати надання підтримки та допомоги. Підтримати учнів учителі можуть власною стійкістю та спокоєм. На учителів сьогодні, як ніколи, лягає відповідальність за розвиток у здобувачів освіти критичного мислення, медіаграмотності, формуванні свідомої громадянської позиції молодого покоління.

В умовах війни вчитель як ніколи стає важливою фігурою в житті школярів. Тепер він має бути для своїх учнів і психологом, і організатором, і критиком, і тлумачем політичної ситуації, і філософом, і навіть жилеткою, в яку

можна поплакатися. Чи не забагато ролей для однієї людини? І як можна поєднати ролі ерудита, турботливого друга та вимогливого тренера.

Ролі, які може відігравати вчитель, можна розділити на чотири базові категорії: знавець, організатор, тренер та опікун. Як знавець він є одним з основних джерел інформації у класі. Як організатор – надає інструкції. У якості тренера він ставить запитання, що скеровують учнів у правильному напрямі та допомагають працювати самотужки. Як опікун – надає психологічну підтримку та володіє техніками розв’язання поведінкових проблем [5]. Для того, щоб зробити навчання максимально ефективним і безпечним, учителю важливо грати всі чотири ролі.

Навчатися, працювати у стресових і небезпечних умовах, що створює війна, дуже складно. Однак українські учні повинні продовжувати тяжіти до пізнання нового, а завдання педагогів – мотивувати й підтримувати їх в цьому. Адже якими ми увійдемо в новий, мирний час – це особиста відповідальність кожного з нас.

Отже, формування безпечного освітнього середовища закладу освіти є вимогою сьогодення. Зауважимо, що безпечне освітнє середовище є динамічним явищем, тому його створення й функціонування передбачає швидкого реагування на виклики сьогодення. Оскільки безпека є базовою потребою кожної людини і є основою її розвитку та успішної життєдіяльності, то адміністрації закладів освіти, педагоги, батьки мають перш за все усвідомлювати важливість і необхідність задоволення потреби у безпеці дітей, адже це має безпосередній вплив на розвиток усіх сфер особистості дитини.

Ми поділяємо думку В. Духневича, який наголошує, що створення безпечного освітнього середовища є безперервним процесом реагування на нові виклики життя, пошуку нових можливостей, ресурсів, генерування нових ідей і правил [1]. З огляду на це, вважаємо, що безпечне освітнє середовище є базовою основою сучасної системи освіти, відповіддю на виклики сьогодення, котре забезпечує якість освітньої діяльності та подальший розвиток освіти.

Перспективами подальших досліджень є створення умов для підвищення безпеки освітнього середовища у закладах освіти, а також необхідність розробки теоретико-методичних основ та практичних аспектів підвищення кваліфікації вчителів із розвитку професійних компетентностей, необхідних для формування безпечного освітнього середовища закладів загальної середньої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Духневич В. М. Створення безпечного освітнього середовища: «Шість кроків до безпеки». *Проблеми політичної психології*. 2022. Том 26. Випуск 12 (26). URL: <https://politpsy.org/index.php/popp/article/view/105/105> (дата звернення : 20.02.2023 р.)
2. Закон України «Про освіту». 2017. URL: <https://osvita.ua/legislation/law/2231/>
3. Кодекс безпечного освітнього середовища: методичний посібник. К., 2018 URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/protidia-bulingu/21kbos.pdf>
4. Лист МОН України «Про підготовку закладів освіти до нового навчального року та опалювального сезону в умовах воєнного стану» від 11.07.2022 р. № 1/7707-22. URL: <https://document.vobu.ua/doc/13916>
5. Навчання у складних умовах: головні ролі вчителя: *британський посібник «Викладання у складних обставинах» – «Менеджмент класу»*. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/5449-navchannia-u-skladnykh-umovakh-holovni-roliv-vchytelia>.
6. Рекомендації ДСНС щодо організації укриття в об'єктах фонду захисних споруд цивільного захисту персоналу та дітей (учнів, студентів) закладів освіти. URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/rekom.shchodo.orhanizatsiyi.ukryttya.15.06.2022.pdf>
7. Рекомендації ДСЯОУ «Безпечне освітнє середовище: нові виміри безпеки». URL: https://sqe.gov.ua/wp-content/uploads/2022/08/Bezpechne_osvitnie_seredovysche_2022_SQE-SURGe.pdf
8. Рекомендації МОН України «Особливості організації 2022/23 навчального року». URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/osoblivosti-organizaciyi-202223-navchalnogo-roku>

УДК 370

Терещук Ірина Віталіївна,
студентка 2 курсу Тернопільського
національного педагогічного університету
ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль;
Сеньовська Надія Леонідівна,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри педагогіки та менеджменту
освіти Тернопільського національного
педагогічного університету
ім. В. Гнатюка, м. Тернопіль

НАЦІОНАЛЬНО - ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ: ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТА В УМОВАХ УКРАЇНСЬКИХ РЕАЛІЙ

Проблема національно-патріотичного виховання розглядалася протягом віків, як одна з найосновніших у процесі формування особистості та становлення незалежної держави й нації. Виховання дітей та молоді завжди було важливим, тому привертає увагу багатьох дослідників. Цим питанням цікавляться не лише педагоги, але й психологи, філософи, соціологи тощо. В сучасних умовах, коли Україна перебуває в стані війни, боротьба за незалежність та гуманістичні цінності, актуальність проблеми національно-патріотичного виховання беззаперечна. Основне завдання патріотичного виховання в Україні – формування «нового» українця, що діє на основі національних та європейських цінностей. Існує багато методів втілення цього завдання в реальність, проте часто впливають суперечності між теоретичними знаннями та практикою виховання молодшого покоління.

Патріотичне виховання, як важливий етап у розвитку особистості, отримало пріоритетну роль ще в давнину. Першими, хто звернув увагу на важливість виховання у дітей та молоді любові та поваги до своєї землі та народу були філософи. Серед них відомі: Платон, Арістотель, Фома Аквінський, Вітторіно да Фельтре, Клод-Адріан Гельвецій, Жан-Жак Руссо. Вони вважали, що дитина вже змалечку повинна любити й поважати Батьківщину, її матеріальні та духовні цінності (інколи навіть більше, ніж батька і матір), а також відчувати гордість за своє походження, національність і народ.

Ідеї патріотизму чітко видно у таких відомих літературних творах, як «Ілліада», «Одіссея», «Пісня про Роланда», «Пісня про Нібелунгів», «Слово о полку Ігоревім», та багато інших, які були написані невідомими авторами. Подібні погляди підхопили й продовжували наступники філософів, сучасніші дослідники, удосконалюючи та змінюючи в залежності від потреб суспільства.

Як зауважувала Степанова Н. М., «Українські виховні традиції мають глибокі корені... У традиціях українського народу завжди простежувалася

наявність особливої шанобливої любові до рідного краю, землі, а образи захисників оспівувалися як зразки мужності, поваги, честі і гідності» [3, с. 119].

У сучасному світі патріотичне виховання досліджується у різних галузях науки: історії, етнології, соціології, політології, педагогіки, психології тощо.

Найбільший внесок у вивчення феномену патріотизму зробили саме педагоги: В. Андрущенко, Ю. Бондаренко, М. Боришевський, Г. Ващенко, О. Вишневський, О. Духнович, Р. Захарченко, В. Кузь, А. Макаренко, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський, Б. Цимбалістий, Я. Чепіга, В. Янів, Я. Ярема та інші.

Низка вчених доводить, що у людини формується бачення світу через власний досвід, який старше покоління передає наступному у вербальний і невербальний спосіб. Через це, значення слова «патріот», «патріотизм» може різнитися у свідомості особистості. Слово «патріотизм» походить із грецького «πατριώτης», що означає «земляк/батьківщина». За визначенням одинадцятитомного словника української мови: «ПАТРІОТИ́ЗМ, у, чол. Любов до своєї батьківщини, відданість своєму народові, готовність для них на жертви й подвиги...»; «ПАТРІО́Т, а, чол. Той, хто любить свою батьківщину, відданий своєму народові, готовий для них на жертви й подвиги...» [1, с. 97].

Щоб виховати особистість, яка любить, поважає, захищає свою землю, потрібно чимало часу. Це складний процес, що отримав назву «національно-патріотичне виховання». На сайті Міністерства освіти і науки України визначено, що національно-патріотичне виховання дітей та молоді – це «комплексна системна і цілеспрямована діяльність органів державної влади, освітніх закладів, громадських організацій, сім'ї та інших соціальних інститутів щодо формування у молодого покоління високої патріотичної свідомості, почуття вірності, любові до Батьківщини, турботи про благо свого народу, готовності до виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів, цілісності, незалежності України, сприяння становленню її як правової, демократичної, соціальної держави» [3].

Отже, першочерговим завданням є формування ціннісного ставлення особистості до своєї Батьківщини, мови, традицій, народу та нації.

В сучасних умовах нашої державі, як ніколи необхідно зосередити увагу на пошуках нових підходів у вихованні дітей в дусі патріотизму. Було прийнято ряд концепцій та законів присвячених патріотичному вихованню, проте не всі із них були реалізованими: Концепція національної системи виховання (1996); Концепція національно-патріотичного виховання (2009); Концепція Загальнодержавної цільової програми патріотичного виховання громадян на 2013–2017 рр.; Концепція громадянської освіти та виховання в Україні (2012); Концепцію національно-патріотичного виховання дітей та молоді й методичні рекомендації щодо її впровадження у загальноосвітніх закладах (2015); Концепція нової Української школи (2016).

Українські реалії дають зрозуміти, що у формуванні патріота велику роль відіграє не лише держава, але й оточення, а саме освітні заклади та сім'я. Тут часто виникають суперечності у поглядах на реальну ситуацію. Тому надзвичайно важливою є тотожність бачень та співвіднесеність дійсності з отриманою інформацією. Крім цього у свідомості кожного українця повинен сформуватися ідеал патріота. Зараз це воїни, які захищають свою землю від ворога ціною власного життя.

Для підвищення рівня патріотичних почуттів у дітей та молоді, потрібно використовувати різноманітні методи й засоби впливу на свідомість та поведінку особистості. Першочерговим завданням є формування інтересу до минулого власного народу, гордості за своє походження, почуття обов'язку перед Батьківщиною.

У сучасних умовах, від початку повномасштабного вторгнення, діти потрапили в критичну ситуацію. Тому першочергове завдання батьків та педагогів – надати інформацію, пояснити за що і проти кого ми боремося, яка наша мета. Це є важливою складовою у процесі виховання патріота.

В освітніх закладах національно-патріотичне виховання проводиться у різних напрямках, що включають позакласну та позашкільну діяльність:

- екскурсії в краєзнавчі та історичні музеї;
- конференції присвячені історії України;
- «інформаційні хвилинки»;
- перегляд документальних фільмів про становлення та розвиток України, відомі битви або побут різних регіонів;
- різноманітні майстер-класи;
- святкування державних свят;
- зустрічі молоді з воїнами та волонтерами.

Виховання патріота – надзвичайно важливе завдання, особливо в період збройної агресії з боку сусідньої держави. Цей процес потребує переосмислення, пошуку та реалізації нових підходів до його втілення. Оскільки національно-патріотичне виховання – комплексний процес, то відповідальність за майбутнє молоді лежить не тільки на одному соціальному інституті, як заклади освіти, але й на державі, громадськості та сім'ї.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Академічний тлумачний словник української мови. Словник української мови: в 11 томах. Том 6. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення: 19.02.2023).
2. Національно-патріотичне виховання. Міністерство освіти і Науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robotata-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya> (дата звернення: 19.02.2023).
3. Степанова Н. М. Національно-патріотичне виховання в дії. *Вісник Черкаського університету*. Черкаси, 2017. №1. С. 118–124.

УДК 159.923.2 Г 12

Ткачишина Оксана Романівна,
кандидат психологічних наук,
Київський університет
імені Б. Грінченка, м. Київ

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК ОСНОВА ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Сучасна людина живе в інформаційному суспільстві, яке має свої особливості та висуває ряд вимог до особистості. До таких особливостей можна

віднести: збільшення ролі інформації та знань у житті суспільства, зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями та виробництвом інформаційних продуктів і послуг, зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних відносинах. Варто пам'ятати і про роль глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів, а також задоволення їхніх потреб щодо інформаційних продуктів і послуг тощо.

Зазначені особливості актуалізують проблему медіаграмотності особистості, зокрема, це стосується дітей, підлітків та молоді, оскільки медіаграмотність вимагає розвинутого критичного мислення. Загалом *медіаграмотність* являє собою сукупність знань, вмінь та навичок, що дають можливість особистості аналізувати, критично оцінювати інформацію та раціонально мислити і відповідно почуватися безпечно в інформаційному середовищі. Таким чином, медіаграмотність лежить в основі психологічної безпеки особистості у сучасному інформаційному середовищі.

Науковцями досліджувались як окремі аспекти інформаційної безпеки особистості, суспільства, держави в цілому, так і окремі питання психологічної безпеки особистості у сучасному інформаційному просторі. Серед дослідників, які приділяли увагу проблемі вивчення інформаційної та психологічної безпеки варто згадати Г. В. Ложкіна, М. А. Котика, С. К. Рощина, Г. В. Грачова, В. М. Петрика, Н. Л. Шликову, О. К. Юдіна та ін.

Психологічна безпека – це такий стан суспільної свідомості, у якому суспільство в цілому і кожна людина зокрема сприймають існуючу якість життя як адекватну і надійну, оскільки вона створює реальні можливості для задоволення особистих і соціальних потреб громадян нині і дає їм підстави для впевненості в майбутньому. На думку Г. В. Ложкіна [1], безпека суспільства і людини полягає у стабільності їхніх становищ, а психологічна безпека – у відображенні цього становища у свідомості. Тому інформаційно-психологічну безпеку можна розглядати з позиції впливу інформаційного середовища на суспільну та індивідуальну свідомість, що відображає відносини суспільства і

громадян. Інформаційно-психологічна безпека – це відсутність небезпеки інформаційних впливів. Саме активний соціальний суб'єкт і його психіка зазнають безпосереднього впливу інформаційних чинників, які, трансформуючись через його поведінку, дії (чи бездіяльність), дисфункціонально впливають на соціальні суб'єкти різної системно-структурної і функціональної організації [1].

Варто наголосити на тому, що все частіше у сучасному світі психологічна безпека і захищеність особистості поступаються місцем неспокою, тривозі та невпевненості. Сучасний інформаційний простір відкриває широкі можливості для пошуку будь-якої інформації і персональної інформації про людину зокрема, що аж ніяк не сприяє формуванню почуття захищеності та переживанню психологічного комфорту і безпеки особистості в сучасному інформаційному суспільстві. У наш час особистість навряд чи зможе залишатися «загадкою» для інших, враховуючи широкі можливості сучасного медіапростору (Інтернет, соціальні мережі тощо). Широкі можливості, що відкриваються для встановлення різного роду комунікативних зв'язків, в наш час нерідко можуть мати і негативні наслідки, а саме – потрапляння під вплив психологічних маніпуляцій, впливу на свідомість особистості. Тому сьогодні все більше стають актуальними питання психологічної безпеки особистості в медіасередовищі. Особливо це важливо тоді, коли мова йде про дітей шкільного віку, підлітків та молодь. Ці категорії є найбільш вразливими до різних негативних аспектів інформаційного потоку мережі Інтернет. Маніпулятивний підхід, що нерідко використовується щодо викладу інформації для даної верстви населення, соціальні групи, які є надзвичайно привабливими для підлітків у наш час, як свідчить практика, можуть бути небезпечними для ще нестійкої психіки та недостатньо розвиненої свідомості. Слід навести ознаки, які можуть свідчити про психологічну небезпеку з боку інформаційного середовища (Інтернету, зокрема) для школярів та підлітків такі, як: маніпулювання свідомістю, шантаж, погрози, приниження тощо.

Необхідно зазначити, що психологічна вразливість дітей шкільного та підліткового віку зумовлена насамперед віковими особливостями, коли відбувається становлення самосвідомості, світогляду, формування життєвих цінностей тощо. Тому в цей період зростає небезпека можливого маніпулятивного впливу з боку Інтернет-середовища на свідомість дітей шкільного та підліткового віку. Довіра, невміння критично оцінити інформацію, що надходить із інформаційного середовища та інші вікові психологічні особливості школярів та підлітків можуть слугувати підґрунтям для маніпуляцій свідомістю підростаючого покоління, що може завдати шкоди психологічному здоров'ю підростаючої молоді [2].

Однією з основних психологічних умов збереження психологічної безпеки особистості є підвищення рівня самосвідомості, що є особливо актуальним для молоді. Психологічна безпека особистості проявляється, з одного боку, в її здатності зберігати стійкість (стабільність) в інформаційному середовищі з певними параметрами, а також з різними психотравмуючими впливами, в опірності деструктивним внутрішнім і зовнішнім впливам, з іншого боку – в емоційній експресивності, інтелектуальній, поведінковій варіативності, оптимальній позиції суб'єкта в даних умовах інформаційного середовища. Слід враховувати, що психологічна безпека особистості визначається комплексом пізнавальних, емоційно-вольових і характерологічних особливостей особистості, її спрямованістю і світоглядом, що формуються в процесі соціалізації.

У структурі психологічної безпеки можна виділити такі рівні: відчуття і почуття, сприйняття і оцінка навколишньої дійсності щодо критерію «небезпечно-безпечно», аналіз і прогнозування безпечного майбутнього. Механізми процесу формування та розвитку психологічної безпеки особистості детерміновані поведінкою людини в різних життєвих ситуаціях. До основних можна віднести механізми наслідування зразкам безпечної поведінки, ідентифікації, соціальної оцінки бажаної поведінки, конформності.

Важлива особливість інформаційно-психологічного впливу на індивідуальну свідомість полягає в тому, що людина може не помічати його і не усвідомлювати як небезпеку. Інформаційно-психологічний вплив з метою зміни поведінки особистості в бажаному напрямі має домогтися відповідної зміни в її свідомості, а тут вже дуже тонка межа між просто впливом та маніпуляцією свідомістю.

До критеріїв, що свідчать про загрозу психологічній безпеці особистості в інформаційному середовищі можна віднести наступні:

- переживання почуття незадоволення;
- почуття тривоги та неспокою;
- фрустрація та занепокоєність;
- невпевненість, невизначеність та неясність;
- песимістичні та депресивні переживання тощо [2].

Крім того, варто наголосити на тому, що сучасне інформаційне середовище містить немало дезінформації, неперевіраних фейкових повідомлень тощо. Щоб безпечно орієнтуватися в ньому необхідно сформувати в особистості медіаграмотність, що дозволить не тільки безпечно почуватися, але й захистити себе від різних маніпулятивних впливів. Отже, виникає запитання: «Яким чином сформувати медіаграмотність?» Перш за все, необхідно розвивати критичне мислення, а для цього, як би не банально це звучало, «все ставати під сумнів», аналізувати інформацію, перевіряти її в інших джерелах, шукати першоджерела інформації, дивитись на їх авторитетність тощо.

По-друге, звертати увагу на емоційність інформаційного повідомлення, як правило, фейкові повідомлення саме і містять в своїй основі емоційну складову, що має на меті збурити певні емоції, вивести людину зі стану емоційної рівноваги, викликати певні емоційні стани в людини тощо. Там де переважають емоції, не може бути об'єктивної, раціональної оцінки ситуації.

По-третє, не зайвим буде замислитись над тим, хто і навіщо розповсюджує певну інформацію, тобто яка основна мета поширення даного інформаційного повідомлення.

По-четверте, варто подумати над тим, чи не є певна інформація маніпулятивною, чи не використовуються в даному конкретному випадку маніпулятивні технології з метою впливу на свідомість людини, а у загальному – на суспільну думку. Донесення такої і подібної інформації до підлітків та молоді в умовах освітнього процесу допоможе їм сформувати елементарні навички безпечної поведінки в інформаційному середовищі та убезпечити себе від потрапляння під маніпулятивний вплив.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Ложкін Г. Інформаційно-психологічна безпека особистості / Г. Ложкін. *Персонал*. 2003. № 3. С. 78-81.
2. Ткачишина О. Р. Психологічна безпека особистості та явища стереотипізації у сучасному інформаційному середовищі / О. Р. Ткачишина. *Психологія: реальність і перспективи*: зб. наук. праць РДГУ. Випуск 8. Рівне: РДГУ. 2017. С. 277 – 281.

УДК 378

Успенська Валентина Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики
змісту освіти комунального закладу
Сумський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти,
м. Суми

ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІВ У ПІСЛЯДИПЛОМНІЙ ОСВІТІ ДО СТВОРЕННЯ БЕЗПЕЧНОГО І ЗДОРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Школа сьогодні перестала бути лише освітнім ресурсом. Це – середовище розвитку особистості; співпраці, комунікації і життя колективу; взаємодії із зовнішнім оточенням та громадськими інституціями. Освітнє середовище є частиною життєвого, соціального середовища людини, яке виявляється в сукупності всіх освітніх факторів, що безпосередньо або опосередковано

впливають на особистість у процесах навчання, виховання та розвитку; є певним виховним простором, в якому здійснюється розвиток особистості [3, с. 9].

Серед пріоритетних завдань функціонування закладів загальної середньої освіти, визначених сучасними нормативними документами, є завдання становлення безпечного освітнього середовища. Статтею 21 Закону України «Про повну загальну середню освіту» [2] визначено, що заклад освіти створює безпечне освітнє середовище з метою забезпечення належних і безпечних умов навчання, виховання, розвитку учнів, а також формує у них гігієнічні навички та засади здорового способу життя. Законом дається визначення безпечного освітнього середовища, як сукупності умов у закладі освіти, що унеможлиблюють заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди внаслідок недотримання вимог:

- санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил,
- законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних,
- безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування,
- шляхом фізичного та/або психологічного насильства,
- експлуатації,
- дискримінації за будь-якою ознакою,
- приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо),
- пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору,
- унеможлиблюють вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [2].

Необхідність формування безпечного здорового освітнього середовища актуалізується останнім часом, у зв'язку з посиленням уваги на створення освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства та

дискримінації, інклюзивного, розвивального та мотивуючого до навчання освітнього простору. Вимоги до безпечного здорового освітнього середовища визначені сучасними нормативними документами, досліджуються вченими і педагогами. На часі основні документи, схвалені Кабінетом Міністрів України: Державна соціальна програма «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2021 року (2018 р.; чинний станом на 05.02.2023); План заходів щодо реалізації Декларації про безпеку шкіл (2021 р.; чинний станом на 05.02.2023) та інші. Важливими є документи Міністерства освіти і науки України: Методичні рекомендації щодо запобігання та протидії насильству (2018 р.); Порядок проведення інституційного аудиту закладів загальної середньої освіти (2019 р.); Наказ «Деякі питання реагування на випадки булінгу (цькування) та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» (2019 р.); Лист «Про створення безпечного освітнього середовища в закладі освіти та попередження і протидії булінгу (цькуванню)» (2020 р.); Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі (2021 р.); Лист «Про здійснення превентивних заходів серед дітей та молоді в умовах воєнного стану в Україні» (2022 р.); Інформаційні матеріали щодо організації виховного процесу в закладах освіти у 2022/2023 навчальному році (2022 р.). Медичні вимоги безпеки (правила і норми) щодо освітнього середовища у всіх типах закладів загальної середньої освіти унормовує Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, затверджений наказом Міністерства охорони здоров'я України (2020 р.)

Указом Президента України від 25.05.2020 № 195/2020 схвалена Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі [1], яка розроблена на основі аналізу сучасного стану освітнього середовища та забезпечення охорони життя і здоров'я учасників освітнього процесу. Формування безпечного та здорового освітнього середовища, за умови впровадження Національної стратегії, сприятиме кращій

реалізації інтелектуального, фізичного, соціального та емоційного розвитку учнів, їх потенціалу, а також матиме позитивний вплив на стан громадського здоров'я, економіки та демографії в цілому в Україні. Визначені документом наступні стратегічні цілі є параметрами [4] функціонування закладу освіти із безпечним здоровим освітнім середовищем:

- здоров'язбережувальна складова освіти;
- комплексність розвитку фізичної культури та посилення рухової активності;
- розбудова системи здорового харчування, формування культури харчування та правильних харчових звичок;
- удосконалення медичного обслуговування учнів та працівників закладів освіти;
- ефективне психологічне забезпечення освітнього процесу;
- підготовка працівників закладу освіти та їх здоров'я;
- безпечність, доступність та інклюзивність освітнього середовища;
- міжсекторальна взаємодія та залучення соціальних інституцій [1].

Підготовка педагогів Сумської області до створення безпечного і здорового освітнього середовища в закладах освіти відбувається у комунальному закладі Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти на курсах підвищення кваліфікації (у форматі «курси за вибором») «Безпечне і здорове освітнє середовище в новій українській школі». Мета курсів – підвищення методичного та практичного рівнів професійної компетентності педагогів щодо створення системи діяльності з організації безпечного і здорового освітнього середовища в закладі освіти.

Змістом програми курсів за вибором передбачено огляд характеристик й параметрів функціонування безпечного і здорового освітнього середовища відповідно до Національної стратегії розбудови безпечного здорового освітнього середовища. Розглядається Санітарний регламент для закладів загальної середньої освіти, актуалізуються питання охорони праці й безпека

життєдіяльності. Приділяється увага вимогам інституційного аудиту до закладів освіти, серед яких нових вимірів потребує безпека учнів і педагогів в умовах воєнного і післявоєнного стану, алгоритм дій педагога в надзвичайних ситуаціях. У змісті програми курсів знайшли місце психосоціальні методики додання стресу та зміцнення стійкості учнів і педагогів в умовах війни, вимоги до створення освітнього середовища, вільного від будь-яких форм насильства та дискримінації, здоров'язберезувальні технології в освітньому процесі.

Упровадження навчальної програми курсів за вибором «Безпечне і здорове освітнє середовище в новій українській школі» передбачає набуття наступних очікуваних результатів навчання:

- **знань** нормативної бази становлення безпечного і здорового освітнього середовища, характеристик, параметрів його функціонування, маркерів якості; особливостей нового Санітарного регламенту закладів освіти;

- **умінь** створювати систему власної освітньої діяльності з розбудови безпечного і здорового освітнього середовища, реалізовувати модель безпечної і дружньої до дитини школи у своєму закладі освіти; здійснювати охорону праці й безпеку життєдіяльності, виконувати алгоритм дій у разі нещасного випадку, булінгу, небезпек, пов'язаних з викликами воєнного стану; надавати психосоціальну підтримку з подолання стресу та зміцнення стійкості; застосовувати здоров'язберезувальні технології;

- **усвідомлення** завдань і напрямів освітньої діяльності зі створення безпечного і здорового освітнього середовища в закладі освіти, що вибудовує освітній процес згідно концепції «Нова українська школа».

Війна, яка травмує нас усіх, не знімає з нас відповідальності за одне із основних завдань – забезпечити безпеку наших дітей. Школа – це простір довіри і зростання. Освітній процес, як у очному, так і дистанційному онлайн-форматі, має бути підтримуючим, без стресу та страху. Безпечне, здорове, дружнє освітнє середовище, до створення якого має бути готовим кожен педагог, дасть можливість розкритись таланту кожного учня.

Отже, підготовка педагогів до формування безпечного і здорового освітнього середовища є пріоритетним освітнім завданням. Параметри безпечного і здорового освітнього середовища, з якими має бути обізнаним освітянин, розкриваються низкою загальнодержавних та освітніх нормативних документів, де актуалізуються його значення, завдання зі створення й оцінювання. Уміти створити у своєму закладі освіти безпечне здорове освітнє середовище, – означає забезпечити його комфорт та привабливість, створити дієві умови піклування про добробут учнів і персоналу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. 3. Про Національну стратегію розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: Указ Президента України від 25.05.2020 № 195/2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/195/2020#Text>
2. 4. Про повну загальну середню освіту : Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
3. 5. Цюман Т. П., Бойчук Н. І. Кодекс безпечного освітнього середовища: метод. посіб. / за заг. ред. Т. П. Цюман. Київ, 2018. 56 с.
4. Успенська В. Параметри функціонування безпечного і здорового освітнього середовища. *Особистісно-професійна компетентність педагога: теорія і практика: збірник наукових статей* / за заг. ред. Л. В. Серих. Суми : НІКО, 2022. С. 111 – 115.

УДК 378.015.31:172 (477)

Федотова Оксана Олегівна,
доктор історичних наук, старший
науковий співробітник, професор кафедри
інформаційної діяльності
Маріупольського державного
університету, м. Київ

ІСТОРИЧНИЙ ПІДХІД У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ МАРІУПОЛЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЯК ЗАСІБ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

Повномасштабна російсько-українська війна докорінно змінила реалії суспільного життя. Воєнні дії безпосередньо вплинули й на функціонування закладів вищої освіти. Чимало установ зазнало значних руйнувань та втрат матеріально-технічної бази. Так, внаслідок обстрілів російськими загарбниками практично були знищені усі навчальні корпуси Маріупольського державного

університету. Проте, не дивлячись на складну ситуацію, адміністрації закладу дивом вдалося вивезти з окупованої території сервери та установчу документацію. Внаслідок того Маріупольський державний університет, як внутрішньо переміщена установа, зміг організувати роботу у Києві на базі Київського університету будівництва і архітектури. Вже 18 квітня 2022 р. заклад розпочав навчальний процес у дистанційній формі. Відновила свої функції й кафедра інформаційної діяльності у складі факультету філології та масових комунікацій, що займається підготовкою студентів спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність».

В умовах воєнного часу культурно-історична проблематика, питання державної інформаційної політики вимагають суттєвого переосмислення, оскільки вони є важливими чинниками становлення світоглядних засад студентської молоді як патріотів України. Це зумовлює потребу звернення викладачів до висвітлення історичних аспектів формування дисциплінарних знань.

Предметна компетентність слухачів, вироблення якої відбувається під час вивчення курсу, включає також його змістове наповнення. Розглядаючи історичну предметну компетенцію, йдеться про готовність студента до самостійного усвідомлення національних історико-культурних надбань та здатність сприйняття й оцінки соціального досвіду попередніх поколінь [6].

Запорукою успішності навчального процесу у закладах вищої освіти виступає можливість застосування історичного підходу в ході викладання різних предметів, оскільки він дозволяє розглянути конкретне явище з позицій його виникнення, етапів еволюції, порівняти із сучасним станом, а також спрогнозувати подальші перспективи розвитку [2]. За функціональним призначенням згаданий підхід є засобом стимулювання інтересу до опанування дисципліни, чинником зростання якості засвоєння нових знань, засобом формування світоглядних орієнтирів особистості, інструментом виховного впливу та становлення національної самосвідомості, а також методом цілісного вивчення явищ та процесів [11].

Історичний ракурс подання нової інформації дає можливість грамотно окреслити сучасні тенденції вітчизняного розвитку, зважаючи на те, що без розуміння закономірностей минулого не можна правильно трактувати процеси сьогодення і, тим більше, спрогнозувати їх майбутні перспективи. Так, скажімо, в ході вивчення курсу «Державна інформаційна політика» історичні знання конче потрібні з метою спростування фактів привласнення РФ вагомої частини української історії задля обґрунтування низки ідеологічних постулатів. Тому сприяє активна експлуатація і поширення в інформаційному середовищі серії відроджених радянських міфологем, а також пропагування зразків нової міфотворчості. Як відомо, міф – це спосіб відображення та конструювання навколишньої реальності. У свою чергу політичний міф є певним архітиповим утворенням, значущим для існування конкретної політичної системи суспільства. Структуру міфу формують такі елементи: спотворена картина навколишньої реальності на основі міфологізації теорії соціальної істини; відправна хронологічна точка, якою датується початок національного культурно-історичного поступу або час його піднесення чи кризи; штучний образ майбутнього; кардинальна дихотомія «ми-вони» [1].

У процесі викладання предмета «Державна інформаційна політика» викладачеві доцільно наголошувати на специфіці сучасної російської історіографії як інструменту популяризації в інформаційному середовищі усталених міфів (наприклад: про «братні східнослов'янські народи», про «Севастополь – місто російської слави», про «Велику Вітчизняну війну», про бандерівців та УПА, про «народ-визволитель» тощо) [3]. Саме тому задля протистояння інформаційній агресії сусідньої держави важливо розвивати у студентів навички критичного мислення через звернення до першоджерел, вміння аналізувати, порівнювати та співставляти одержану інформацію, відсіювати недостовірні дані. Умовою ефективного протистояння інформаційній агресії є те, що слухачі мають добре володіти знанням головних етапів історичного розвитку, аби вміти грамотно спростовувати згадані вище ідеологічні кліше.

Історичний підхід також актуальний для ознайомлення аудиторії з новим матеріалом шляхом використання різних способів його презентації за допомогою:

- 1) наведення висловів відомих учених;
- 2) розкриття особливостей історичного періоду, протягом якого працював певний дослідник;
- 3) демонстрації фотоматеріалів і документальних фільмів, присвячених науковій творчості знаних особистостей тощо [10].

Презентація історичних знань може здійснюватися у формі відтворення еволюції поглядів на конкретну проблему, а також через наведення історичних документів, що містять опис подій, важливих для становлення дисципліни.

Знайомство слухачів з життєдіяльністю та системою поглядів знаних вітчизняних дослідників дозволяє актуалізувати в ході навчання низку важливих проблем (цінності людського життя, сенсу буття, збереження національної ідентичності й т.д.). Скажімо, у контексті курсу «Документознавство» доцільно акцентувати увагу студентів на науковому доробку, поглядах, оригінальних концепціях представників документознавчої науки, оскільки показ їх духовного світу допомагає молодому поколінню краще усвідомити власні життєві цінності. З цієї причини необхідно акцентувати увагу слухачів на найбільш цікавих і актуальних фактах біографії відомих діячів. Варто надавати студентам не лише біографію певного вченого та інформацію про його науковий доробок, але й наголошувати на мотивах звернення до вказаної сфери знань. Враховуючи особливості вітчизняного документознавства як доволі молодого науки, важливо також зосередитись на висвітленні життєвого шляху та наукової творчості сучасних українських дослідників (наприклад, Г. Швецової-Водки, Г. Кулешова та ін.), що, безперечно, сприяло б формуванню в слухачів почуття національної гідності.

Таким чином, за результатами дослідження можна констатувати, що історичний підхід у навчальному процесі закладів вищої освіти на даному етапі є не лише фактором заохочення студентів до опанування конкретної

дисципліни, але й виступає засобом виховання національної самосвідомості молоді на основі показу вітчизняних культурно-історичних здобутків. Окреслений методологічний принцип активно впроваджується у практиці роботи кафедри інформаційної діяльності Маріупольського державного університету.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Ю. О. Міфотворення як соціальна технологія. *Соціологічні студії*. 2012. № 1. С.11–16.
2. Гнатюк Н. Ф., Радчич С. О. Принцип історизму – важливий чинник дослідження формування світогляду сучасного українського суспільства. *Сторінки історії: зб. наук. праць*. 2011. Вип. 32. С.214–222.
3. Гойман О. Реінкарнація радянських міфів у сучасній інформаційній війні. *Людинознавчі студії. Сер. Філософія*. Вип. 32. 2015. С.133–147.
4. Івченко В. Використання історичного матеріалу в процесі формування понять про наукові абстрактні фізичні моделі граничного переходу в майбутніх вчителів фізики. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 05. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2012. Вип. 33. Кн. 2. С.83–87.
5. Карпенко О. О. Методика викладання документознавства як фундаментальної навчальної дисципліни в підготовці фахівців-документознавців. *Гуманітарний часопис*. 2007. № 2. С.123–128.
6. Пометун О. І., Гупан Н. М., Власов В. С. Компетентісно орієнтована методика навчання історії в основній школі: методичний посібник. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2018. 208 с.
7. Сахновський Є., Козачок В. Історизм в історичному пізнанні: принцип, метод, спосіб мислення (матеріали наукового семінару кафедри історії нового та новітнього часу, 6 березня 2012 р.). *Історична панорама: зб. наук. ст. ЧНУ. Спеціальність «Історія»*. Чернівці: ЧНУ, 2012. Вип. 14. С.86–104.
8. Стефаненко П. В. Теоретичні і методичні засади дистанційного навчання у вищій школі: автореф. дис. ...д-ра пед. наук: спец. 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти / П. В. Стефаненко. К., 2002. 37 с.
9. Тімкін І. Ф., Новікова Н. Є. Сучасні підходи до розуміння національно-патріотичного виховання молоді. *Вісн. Нац. авіац. ун-ту. Сер. Педагогіка. Психологія* : зб. наук. пр. Київ, 2016. Вип. 9. С. 166–171.
10. Томаш В. В., Давидович В. О. Використання принципу історизму в методиці навчання електротехніці: збірник наукових трудов SWorld. 2013. Т.19. № (3). С.32–38.
11. Шевченко С. М. Елементи історизму як один із чинників формування навчальної мотивації студентів дистанційної форми навчання: збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2015. Вип. 2. С.203–206.
12. Шляхтун П. П. Методика викладання соціально-гуманітарних дисциплін : навч. посіб. Київ: ВЦ «Академія», 2011. 224 с.
13. Щербак Ю. Особливості підготовки фахівців зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» у Тернопільському Національному економічному університеті. *Педагогічні науки*. 2013. №1(57). С.46–54.
14. Якимова Л. А. Активізація навчального процесу у сучасній вищій школі: метод. огляд. Київ: МАУП, ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 32 с.

15. Яценко Т. І. Парадигма формування національно-культурної ідентичності сучасної молоді: теоретико-методологічні засади. *Сучасний виховний процес: сутність та інноваційний потенціал* : матеріали звіт. наук.-практ. конф. Ін-ту проблем виховання НАПН України за 2017 рік / Ін-т проблем виховання НАПН України; за ред. І. Д. Беха, Р. В. Малиношевського. Івано-Франківськ, 2018. Вип. 6. С. 342–349.

УДК 94 (477)

Федунь Марія Романівна,

докторка філологічних наук, доцентка,
професорка кафедри педагогіки та
психології Івано-Франківського
обласного інституту післядипломної
педагогічної освіти, м. Івано-Франківськ

БЕЗПЕКОВА ПАРАДИГМА У ПОСЛАННЯХ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ЯК ЗАСТЕРЕЖЕННЯ ДЛЯ МАЙБУТНІХ ПОКОЛІНЬ

Безпеківі питання завжди були пріоритетними для людства. Не стають вони винятками й у сучасному житті, зокрема з огляду на війну, яка триває... У 2015 році ООН розробила Декларацію про безпеку шкіл, котру станом на 2022 рік підписали представники ста дев'яти країн, серед яких, зрозуміло, немає нинішньої країни-агресора...

Сьогоднішнє суспільство, стверджують американські науковці (зокрема Джон Кук), як ніколи вимірюється безпековими питаннями. Називаючи місця, у яких людина почувається у безпеці, дослідники перш за все перелічують церкву, родинний дім та освітній заклад. Якщо в одній із цих одиниць визріває конфлікт, породжений різними питаннями, як-от: через обмеження ресурсів (беруться до уваги час, гроші, власність), незадоволені базові потреби (через майно, владу, свободу), різні цінності (вірування, пріоритети, принципи), – то вказане місце вже не буде безпечним. Не дивно, як ми вже зазначили вище, що питання безпеки цікавило людність не від сьогодні.

Заклади освіти, дружні до дітей, визначаються нині як такі, що покликані допомогти у навчанні навичок, необхідних у сучасному світі для того, щоб поліпшити здоров'я та благополуччя молодого покоління, створити безпечне

середовище тощо. Мета таких закладів – всебічний розвиток дітей. Цій проблемі присвячували у минулому праці українські дидакти шкільництва, передові люди свого часу. І одним із тих, хто звернувся до цієї парадигми, був митрополит **Андрей Шептицький**. Його творчість була предметом уваги науковців, зокрема Ярослава Заборовського. Ми ж досліджували художні особливості його послань. Нині хочемо простежити, як оцінював проблему безпечного середовища ревний син церкви і свого народу. Для цього зацентруємо на його посланнях, адресованих вірним і священнослужителям Станиславівської (нині Івано-Франківської) єпархії. З огляду на час, у який живемо, ця проблема є більш ніж **актуальною**.

Той, хто насамперед заявив, що він українець із діда-прадіда, «не лікар, ні хлібороб, ані політик» (хоча часто відчував думки і прагнення щойно перелічених, умів поєднати у своїй особі почуття і завдання перелічених вище), священнослужитель-монах, чітко будував свої проповіді, спрямовані на широкий загал: вірних (бідних і багатих, учителів, інтелігенції, родичів, які виховують дітей, вірян з усіх закутків єпархії), духовенства. У своїх посланнях митрополит ставив як найвищу цінність потребу дотримання християнських чеснот, відповідно наскрізною проблемою його писань було проповідання любові до ближнього, що ставало, без перебільшення, мотивацією до безпечного суспільного устрою та патріотичних почувань: «Християнин має любити всіх людей. Однак це зовсім не перешкоджає йому найпершою любов'ю любити свою родину і свою Батьківщину. І як любов до ближнього не противиться любові до родини, так теж і не противиться любові до батьківщини. Християнин може і повинен бути патріотом!» [2, с. 24]. А. Шептицький прозірливо зауважував: «Любов полягає на ділах, а не на словах» [2, с. 25]. І тут він звертається до священників (а рівночасно і до всіх, хто трудиться на благо своєї нації): «Хто на своїому становищі працює для добра народу, сповняючи сумлінно свої обов'язки, той є ліпшим патріотом, ніж той, що багато говорить, а мало робить» [2, с. 25]. Читаємо заклик, який нині є

своєчасним і для нас: «Тож любіть своє, тримайтеся свого і дбайте про своє, але стережіться ненависти!» [2, с. 25].

І такі поради зрозумілі, бо митрополит слушно відчував своє післанництво: «Але я – Ваш Батько!». Його цікавили наступні проблеми: здоров'я тіла, праця та ощадливість, об'єднання в організаціях, зв'язок добробуту та моралі, прохання не ставити дочасного добра вище Бога, освіта, родинне виховання.

Окремо варто сказати про внесок митрополита Андрея Шептицького у справу освіти та виховання молоді. У «Слові до учителів» священнослужитель радив наступне: навчайте дітей не лише теорії, але й практики, виробляйте в них самостійність та індивідуальність, учіть дітей бути добрими християнами, власними діями давайте молоді приклад тощо. Чимало є в А. Шептицького послань до батьків, де автор не боїться слушно зауважити: «І якою буде Ваша родина, таким буде й те виховання, яке подаватимете своїм дітям!» [2, с. 54]. Порівнюючи дитину з рослиною, якій доконче потрібні сонце й вода, священнослужитель писав: «А тією россою для дитини – то тії перші науки й перші враження, які вона дістає, коли вперше розглянеться по світі, – то перше слово неньки, перша наука батька, перший приклад батьків, який дитина зрозуміє» [2, с. 54]. Сонце для дитини, у розумінні А. Шептицького, – це любов батьків. Таким чином, митрополит доклався до витоків педагогіки партнерства, яку простежуємо в першій половині ХХ століття у дидактичному набутку письменниць-педагогинь Марійки Підгірянки (Марії Ленерт-Домбровської), Костянтини Малицької та Іванни Блажкевич.

Поради для священнослужителів вилилися в А. Шептицького у «Нашу програму» Там ідеться про домагання та обов'язки, те, чого очікує народ від церковних мужів, тактику супроти противників і заблуджених, довір'я та щирість для єпископа тощо.

Особливої уваги у А. Шептицького набирає зразок християнської родини (напр., «Християнське подружжя як основа ладу та добробуту в хаті», «Свята родина як приклад для подруг», «Слово до роз'єднаних подруг» та ін.).

Є у А. Шептицького й пастирський лист «У тісній лучности з Христом», присвячений поставленню д-ра Григорія Хомишина Станиславівським єпископом. У цьому посланні зазначається, що у час, коли вірним загрожують численні небезпеки, треба злучитися в одну велику родину, скупчитися біля Христа і побіля своєї церкви. Католицька віра, як вважав митрополит, – це провідне світло життя.

Наші міркування були б неповними, якби ми не згадали про внесок митрополита в різнопланове життя Галичини. Ідеться про його сприяння людям мистецтва (згадаймо хоча б маляра Василя Дядинюка чи письменника і священника О. Пристая та інших), допомогу освітнім закладам, внесок у економічне життя Галичини... Слушними є визначення науковці Оксани Пасіцької: «Митрополит Андрей Шептицький вважав, що розвиток національної економіки є засобом оборони та стабільності недержавного народу та послідовно і невтомно працював для покращення економічного добробуту населення» [3, с. 286]. Вказаний добробут він, вочевидь, потрактував як міцну підвалину державності (відповідно: безпеки народу)...

Визначні люди минулого високо цінували думки й вчинки нашого митрополита. Так, письменниця-педагогиня Костянтина Малицька у статті «Заслужена ювілярка», присвяченій святкуванню 30-річчя Товариства Вакаційних осель, згадує патронат над цим товариством А. Шептицького, який був, до слова, його засновником, історію про те, як віддав митрополит набуту ним землю у Милуванні (село на Івано-Франківщині) під вакаційну оселю. Подорожні нотатки К. Малицької стосуються відвідин різних місць відпочинку дітей, школи у Милуванні, роздумам про те, яке значення має природа для розвою дитячого організму та душі тощо. А окремі статті охоплюють проблеми родинного виховання, всебічного розвитку дітей тощо. Ці питання були близькими і для нашого митрополита. Він, до слова, стояв біля витоків організації УМХ (Українська Молодь Христові), 90-річчя від створення якої виповнюється цього року.

Митрополит Андрей Шептицький – духовний батько української нації. Тому очевидними були століття тому назад і нині є актуальними його турботи про український народ, де простежується наступне: повага до старшого покоління, любов до дітей, турбота про школу, матеріальний добробут суспільства тощо. Отже, думки А. Шептицького стосовно безпеки охоплюють проблеми держави, суспільства та освіти. Вони можуть бути предметом подальшого вивчення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Пасіцька Оксана. «Львівський Манчестер» і «Галицька Каліфонія»: соціально-економічна діяльність українців Галичини (20-30-ті роки ХХст.). – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. 2019. 572с.
2. Послання любови / Андрей Шептицький. Брустури: Дискурс. 2015. 224 с.
3. «Чом, чом, земле моя!» Сторінки життя і творчості Віри Лебедевої / упор. В. Слезінський. Калуш. 1993. 77 с.

УДК 37.017.4

Харламов Михайло Іванович,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри соціальних і
гуманітарних дисциплін
соціально-психологічного факультету
Національного університету
цивільного захисту України, м. Харків

ВИХОВАННЯ НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ У НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ: РЕТРОСПЕКТИВА ТА СЬОГОДЕННЯ

Національний університет цивільного захисту України має славетне історичне минуле та багаторічні традиції. Історія навчального закладу бере свій початок з 17 липня 1928 року, з того часу, коли уряд української республіки ухвалив постанову про створення у Харкові дворічних постійно діючих Всеукраїнських пожежно-технічних курсів. У процесі свого становлення і розвитку назва навчального закладу неодноразово змінювалась. У 1930 році Всеукраїнські пожежно-технічні курси було реорганізовано у Харківський пожежний технікум НКВС УРСР. У 1938 році, у зв'язку з необхідністю

підготовки і перепідготовки значної кількості фахівців для міських пожежних частин, Харківський пожежний технікум НКВС СРСР було реорганізовано в Курси удосконалення командного складу міської пожежної охорони (КУКС) НКВС СРСР [1].

У липні 1941 року Курси реорганізовано у третю, а в 1943 році – в Четверту Пожежно-технічну школу НКВС СРСР. Згодом у вересні 1946 року, 4-у ПТШ реорганізовано у Харківське пожежно-технічне училище МВС СРСР з трирічним терміном навчання. Зміни, що відбувались у житті країни, не обходили стороною й училище. Серед навчальних закладів структури МВС СРСР рейтинг училища завжди підтримувався на досить високому рівні. Його випускники працювали у підрозділах пожежної охорони на всій території колишнього Радянського Союзу. Командно-викладацький склад училища постійно докладав багато зусиль з підвищення ефективності навчального процесу, патріотичного виховання, службової та господарської діяльності, завдяки чому на початку 90-х років стало можливим вивести навчальний заклад на новий якісний рівень функціонування.

Вже з початку отримання Україною незалежності велику увагу у навчальному закладі приділяли національно-патріотичному вихованню курсантів-рятівників. Регулярно проводилися виховні бесіди з національно-патріотичних тем із курсантами освітньої установи, молодь вивчала національний гімн України, отримувала всебічну інформацію щодо національної символіки нашої держави. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 квітня 1994 року на базі Харківського пожежно-технічного училища МВС України було створено Харківський інститут пожежної безпеки МВС України, а в червні 2000 року Постановою Кабінету Міністрів України навчальний заклад отримав статус академії. Згідно з Указом Президента України від 27 січня 2003 року Академію пожежної безпеки України було виведено зі складу Міністерства внутрішніх справ і передано до структури Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи. З метою забезпечення

якісно нового рівня підготовки фахівців для підрозділів служби цивільного захисту України розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 січня 2004 року Академію пожежної безпеки України реорганізовано в Академію цивільного захисту України, а 25 травня 2006 року – в Університет цивільного захисту України. Ураховуючи загальнодержавне і міжнародне визнання результатів діяльності Університету цивільного захисту України, його вагомий внесок у розвиток національної освіти і науки відповідно до Указу Президента України від 1 грудня 2009 року Університету присвоєно статус національного. На сьогоднішній день національно-патріотичне виховання курсантів та студентів навчальної установи є однією з провідних гілок соціально-гуманітарної роботи у Національному університеті цивільного захисту України (НУЦЗ України).

Так, активно справою патріотичного виховання займається відділ виховної та соціально-гуманітарної роботи, що є структурним підрозділом управління університету. Він здійснює методичне та організаційне забезпечення виховної та соціально-гуманітарної роботи в університеті. В тому числі його завданням є організація та методичне забезпечення гуманітарної підготовки з усіма категоріями особового складу, проведення державно-правових інформувань у курсантських підрозділах, організація проведення урочистих заходів університету з нагоди знаменних історичних дат і подій, важливих із точки зору виховання в молоді патріотизму та національної гордості, допомога керівникам підрозділів університету з організації дозвілля особового складу, в тому числі організація відвідувань визначних пам'яток історії та культури України [2].

Справою національно-патріотичного виховання серйозно займаються науково-педагогічні працівники кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін (СіГД), яку очолює доктор історичних наук, професор Харламов М. І.. Під час проведення лекційних та семінарських занять із історії та культури України, політології викладачі регулярно нагадують студентській молоді про найвидатніших історичних діячів нашої України, знаменні події та дати в житті

нашої Батьківщини, формують у молодих людей почуття гордості за нашу країну, патріотизм та повагу до минулого. Окрім того, викладачі кафедри СіГД, що є кураторами студентських або курсантських груп постійно відвідують історичні пам'ятні місця Харківщини, розповідають молоді про важливість формування патріотизму та громадянської позиції у сучасної молоді. За роки свого існування навчальний заклад підготував понад 35 тис. висококваліфікованих фахівців пожежно-рятувальної справи. Випускники своєю нелегкою службою і наполегливою працею гідно примножують славні традиції рідної альма-матер. Вони відомі не тільки в Україні, але й далеко за її межами. Випускники НУЦЗ України в різні роки очолювали МНС України та Республіки Білорусь, гарнізони пожежної охорони в різних регіонах України та на теренах колишнього СРСР, а сьогодні перебувають на керівних посадах департаментів і підрозділів ДСНС України, а також країн СНД. Тридцяти випускникам було присвоєно генеральські звання; трьом – за мужність і героїзм, проявлені під час Великої Вітчизняної війни високе звання Героя Радянського Союзу; понад 600 випускників навчального закладу нагороджено медаллю «За відвагу на пожежі» і відзнакою МНС «За відвагу у надзвичайній ситуації». Багато вихованців навчального закладу за самовіддану працю, мужність та відвагу нагороджено орденами, медалями і відзнаками Президента України та нагородами інших країн.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Історія Національного університету цивільного захисту України. URL: <http://nuczu.edu.ua/ukr/about/history/> (дата звернення : 11.02.2023 р.).
2. Відділ виховної та соціально-гуманітарної роботи Національного університету цивільного захисту України. URL: <http://nuczu.edu.ua/ukr/departments/vvsgr/> (дата звернення: 11.02.2023 р.).

УДК 378

Хорошев Олександр Миколайович,
кандидат історичних наук, доцент
кафедри соціальних та гуманітарних
дисциплін Національного університету
цивільного захисту України, м. Харків

ДЕЯКІ ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРИКЛАДІ РОБОТИ НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Сучасний стан суспільства характеризується посиленням процесу глобалізації, який пронизує всі сфери людського буття. Поняття «глобальний» (від латинського слова «globus» – Земля, світ) набуло поширення у 60-х рр. ХХ ст. для характеристики ключових питань розвитку людської цивілізації – питань всесвітнього, планетарного масштабу. Наприкінці ХХ ст. людство зіткнулося із низкою проблем, що мають глобальний (всепланетний) характер і загрожують самому існуванню людини в майбутньому. Одною з багатьох глобальних проблем є проблема охорони природи, розумне освоєння світового океану і космосу. Україна є частиною світового співтовариства і багато глобальних проблем сучасності мають свій прояв і в нашому суспільстві. Особливо це стосується екології.

Згідно Конституції України земля, її надра, атмосферне повітря, водні та інші природні ресурси є об'єктами права власності українського народу [1, стаття 13]. Конституційне положення у єдності з проголошеною в преамбулі Конституції України метою забезпечення гідних умов життя людини як нинішніх, так і прийдешніх поколінь визначає також і право кожної людини на забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України [1, стаття 16]. Основний юридичний документ країни гарантує кожному право вільного доступу до інформації про стан довкілля та якість харчових продуктів і предметів побуту [1, стаття 50]. Взаємозумовленість закріплених Конституцією України права на безпечне для життя і здоров'я довкілля [1, стаття 50] та обов'язок зберігати природу та навколишнє середовище [1, стаття 66] виражає тим самим один з основних принципів правового регулювання відносин у сфері охорони оточуючого середовища та забезпечення екологічної безпеки, в тому числі й освітнього середовища.

В останні роки все більше уваги приділяється екологічним аспектам діяльності людини. Створення умов для розвитку екологічно орієнтованого світогляду, підвищення екологічної культури повинні привести до зниження антропогенного навантаження на оточуюче середовище, до зменшення територій із зонами надзвичайних ситуацій та екологічних катастроф. Таких, як, наприклад, Чорнобильська катастрофа, необхідність подолання якої занесено навіть до Конституції України [1, стаття 16].

Одним з напрямків екологічної безпеки освітнього середовища є пожежна безпека. Її формуванню присвячено всю діяльність Харківського Національного університету цивільного захисту України (НУЦЗУ). Одна з його задач – формування особистості, яка стоїть на захисті суспільства «від ризиків та викликів, що створює сучасна техногенно-екологічна та соціально-економічна ситуація в світі та Державі» [3, с. 2]. З метою підготовки фахівців з техногенно-екологічної безпеки, у навчальному закладі існує спеціальність «Екологія» за освітньо-професійною програмою «Екологічна безпека». Значна кількість фахівців НУЦЗУ різного спрямування здійснюють просвітницьку діяльність із здобувачами вищої освіти за напрямом захисту природи в Україні. Однією з кафедр, що постійно працює зі студентами-екологами є кафедра соціальних і гуманітарних дисциплін, викладачі якої проводять заняття з «Історії та культури України», «Філософії», «Політології», «Соціоекологічної валеології». Окрім формування світогляду здобувачів вищої освіти, сприяння їх духовно-інтелектуальному розвитку, кафедра приділяє особливу увагу, в тому числі, проблемам соціальної екології студентської молоді. Формування екологічної культури курсантів та студентів є одним із завдань наукової роботи кафедри. З 2019 року одним із напрямів роботи її викладачів стало вивчення проблем соціальної екології. Офіційно зареєстрованою кафедральною науково-дослідною темою є «Проблема соціальної екології студентської молоді та перспективи її вирішення (на матеріалі соціометричного дослідження курсантів та студентів НУЦЗУ)». Колектив кафедри проводить дослідницькі заходи, проводить соціологічні виміри з зазначеного наукового напрямку. Ця робота

сприяла тому, що в останній час студентам-екологам викладається нова навчальна дисципліна – «Соціоекологічна валеологія».

Освіта як соціальний інститут є складною та динамічною системою. Мета освіти, з одного боку, – явище історичне. Вона формується у залежності від того, яку людину очікує суспільство на конкретному етапі історичного розвитку, в кожний історичний час. З іншого боку, мета освіти – це явище динамічне, що приводить зміст, форми та методи педагогічної діяльності у відповідність до потреб суспільства. Сучасний етап розвитку нашого суспільства потребує спеціаліста здібного, відповідального, активного, творчого. В основу освітньої діяльності НУЦЗУ покладено ідею органічного поєднання освіти, науки та практики. Здобувачі вищої освіти мають можливість отримати не лише набір професійних знань, вмінь та навичок, але й набір компетенцій, які дозволять їм бути гнучкими, креативними і пристосованими до глобалізованого й мінливого професійного середовища та ринку праці [3, с. 4].

Невід’ємною частиною екологічної безпеки є пожежна безпека, формування якої є головною метою нашого навчального закладу Умовно можна виділити наступні компоненти пожежної безпеки людини:

- Особиста пожежна безпека
- Виробнича пожежна безпека
- Соціальна пожежна безпека
- Глобальна пожежна безпека в планетарному масштабі (пожежна безпека біосфери, техносфери тощо).

Формування пожежної безпеки життєдіяльності проходить у кілька етапів. Починається вона ще з дитячих років, коли дитина потрапляє в дитячий садок, де починає засвоєння основ особистої пожежної освіти. Наступний етап – шкільне освітнє середовище, де поряд з отриманням середньої освіти школярі продовжують як засвоєння основ особистої безпеки, так і починають вивчати основи виробничої, соціальної та глобальної пожежної безпеки. При цьому охоплюється все більше предметний світ у процесі життєдіяльності молодих

людей. Третій етап пов'язаний із професійною освітою, де проходить формування соціальної пожежної безпеки, що включає в себе пожежну безпеку людини в соціумі, а також у виробничій сфері. Наступний етап формування пожежної безпеки – додаткова освіта. Він по суті остаточно формує глобальну пожежну безпеку, коли людина вже свідомо повинна співвідносити свої наміри та дії з загальнолюдськими цінностями та принципами забезпечення комфортного існування на планетарному рівні.

Професійна підготовка випускників профільного вищого навчального закладу в області забезпечення пожежної безпеки проходить умовно кілька етапів. Спочатку це асоціативна діяльність – тобто діяльність, на основі пізнання через відчуття, сприйняття, взаємодії суб'єкта та об'єкта, впізнання предметів, явищ, їх суті тощо. Далі приходить черга репродуктивної діяльності. Це робота на основі якоїсь інструкції, припису, теоретичних знань, повторення та засвоєння досвіду вже отриманого кимсь досвіду. Цей рівень можна умовно назвати ще аналітико-синтетичною діяльністю. Потім починається інтелектуально-моторний або алгоритмічний рівень діяльності, коли дії відтворюють якийсь вже відомий алгоритм або цілу низку алгоритмів. І найвищий вид діяльності – творчий, інтелектуально-пошуковий, який пов'язаний із вирішенням нестандартних завдань та викликів життя, часто нестандартними методами та прийомами.

Для кожного з цих рівнів діяльності необхідно сформулювати конкретну мету освітнього процесу, окреслити його зміст підібрати методи та засоби педагогічної комунікації та методи контролю.

Таким чином, екологічна нестабільність сучасного світу, поява нових екологічних небезпек, у тому числі викликаних війною, загроза екологічної кризи не просто зменшують можливість комфортної та безпечної життєдіяльності, але й ставлять під загрозу само існування людства. Тому вирішення різноманітних екологічних проблем, у тому числі створення екологічно безпечного освітнього середовища, ще довгий час буде актуальним.

Проблема соціально-екологічного виховання має певне значення не тільки для майбутніх фахівців з екологічної безпеки, але й для здобувачів вищої освіти за різними спеціальностями. Одним із напрямків екологічної безпеки є пожежна безпека, яка супроводжує людину від її народження та упродовж всього життя. Екологізація освіти безумовно сприяє розвитку взаємодії людини та природного світу. Метою педагогічного процесу на кожному його етапі є екологічно безпечне освітнє середовище. Воно включає в себе систему психологічно-педагогічних впливів, які можуть забезпечити захищеність кожній особі, що навчається, від негативних впливів екологічних факторів та забезпечити найбільш оптимальну взаємодію її з оточуючим середовищем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Совгіра С. В., Гончаренко Г. Є. Проблеми екологічної безпеки як основа життєдіяльності особистості в освітньому середовищі / Совгіра С. В., Гончаренко Г. Є. *IV Всеукраїнські наукові читання пам'яті Сергія Терещука: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю*. Миколаїв, 2015. С. 205 – 208.
3. Стратегія розвитку Національного університету цивільного захисту України на 2020 – 2030 роки, затверджена 29 листопада 2019 р. 10 с.

УДК 159.9+376"364"

Целікова Юлія Олександрівна,
доктор філософських наук, психолог-консультант, випускниця кафедри психології розвитку Київського Національного Університету імені Тараса Шевченка, м. Київ

УСПІШНА ОРГАНІЗАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УМОВАХ ВІЙНИ

Продовження повноцінного функціонування країни в умовах повномасштабного вторгнення, а зокрема, освітнього процесу, набуває неабиякого значення сьогодні. Коли ми говоримо про безпеку під час війни, ми перш за все маємо на увазі фізичну (відсутність загрози життю, можливість здійснити біологічні потреби, тощо). У сучасних обставинах такими заходами

захисту є перебування в укритті, переміщення до більш безпечних регіонів чи країн, у залежності від можливостей, бажань та потреб.

Набуття фізичної безпеки дозволяє психіці не витратити ресурси на порятунок та перейти до забезпечення більш повноцінного психологічного функціонування. Якщо ми розглядаємо освітній процес, варто звернути увагу на те, чи йдеться про навчання в населених пунктах, які є більш стабільними та не стикаються з безпосередньою небезпекою, чи в таких, що знаходяться в зоні ризику. В другому випадку мова йтиме про гарантію психологічної безпеки студентів та викладачів в умовах дистанційного навчання, хоч і атаки на критичну інфраструктуру в Україні призвели до того, що навіть відвідування віртуальних класів стає проблематичним.

Щодо безпосередньо психологічної безпеки – вона може бути організована як зовні, так і зсередини. Наприклад, залежно від того, в якому психологічному статусі знаходиться студент, будуть залежати і його когнітивні функції, які сприятимуть чи створюватимуть перепони на шляху до сприймання, аналізу, обробки, засвоєнню та відтворенню інформації. Однак, не лише фізична безпека та вищі психічні функції визначатимуть здатність до успішного здобуття освіти в умовах війни. На це також впливатиме екологічність середовища, де студент відчуває розуміння, підтримку, має можливість бути собою, де він не стикається з не конструктивною критикою чи некоректною поведінкою з боку одногрупників чи викладацького складу. Відсутність страху та тривоги в освітньому процесі дозволяє його учасникам висловлювати свої думки та ідеї, знаходити креативні шляхи вирішення освітніх кейсів, долати кризу та багато іншого. Тобто, окрім фізичної безпеки, когнітивного функціоналу та, в цілому, стабільної роботи вищих психічних функцій є ще перелік умов, які здатні зробити освітнє середовище психологічно безпечним, сприятливим та екологічним. Вони мабуть будуть універсальні як в мирний, так і в військовий час, проте деякі додаткові аспекти матимуть місце. Розглянемо їх.

Безперервність життєвого шляху. Будь-яка травма чи криза порушують послідовність подій та ускладнюють нормалізацію життя. Безперервність робить майбутнє передбачуваним і дозволяє більш легко просуватись з теперішнього в майбутнє. Війна призводить до зламів у даній структурі. Це викликає тривогу, розгубленість, втрату орієнтирів, зміну оточення тощо. А враховуючи досвід попередніх років COVID-19, повернення до навчання є критично важливим кроком у відновленні нормального життя учасників освітнього процесу. Можливість безперервності навчання забезпечує як освіту, так і важливе відчуття структури та безпеки. Крім того, в даному контексті освіта може бути відправною точкою для надання інших важливих психологічних бонусів, у тому числі психосоціальної підтримки, яка може допомогти відновитись, бути включеним в соціум, надолужити втрачене та, певною мірою, налагодити власне життя.

Інтеграція і тактовність. Якщо в групі з'являються тимчасово переміщені особи, які, можливо, мають близьких людей в активних зонах конфлікту, були свідками бойових дій, втратили члена родини, стали біженцями – все це має бути враховано викладачем та групою, адже розмови про війну та насильство, оприлюднення ЗМІ можуть посилити переживання травмуючого досвіду. Із репертуару, що може зробити викладач, це: визнати занепокоєння студентів (війни страшні, і це нормально відчувати страх); запитати про те, що студентам відомо (звернути увагу на дезінформацію); звертати увагу на учнів, які знаходяться в групі ризику; слухати та не уникати складних розмов; бути готовим відповісти на запитання, аби створити безпечне місце для обговорення речей. Важливість останнього пункту в тому, що студентам, які хочуть говорити про те, що вони бачать, пам'ятають і відчувають буде корисною базова безпека дорослих із більшим життєвим досвідом, щоб мати можливість справлятися з власними емоціями та травмами здоровим, безпечним і продуктивним шляхом [1].

Толерантність до відмінностей. Так, закономірною реакцією на військову агресію став масовий перехід на українську мову, що, як і більшість масових

явищ, може набувати радикальності. В умовах навчального процесу, для створення та підтримки екологічно безпечного освітнього простору, варто уникати та пом'якшувати радикальність у випадку шеймінгу російськомовних студентів, які роблять помилки у вимові, та сприяти їх спробам переходу на мову, якою вони раніше не користувались активно, та схвалювати успіхи в даному напрямку. Також важливо висвітлювати шкідливість примушення, критики чи будь якого іншого не поважного чи агресивного ставлення до учасників освітнього процесу.

Повага як базис психологічної безпеки. Для того, щоб група була безпечним місцем для студента та інших учасників освітнього процесу, важливо підтримувати атмосферу взаємної поваги. Це універсальне правило набуває додаткового сенсу в умовах війни. Повага стосується того, як відбувається спілкування один з одним, як висловлюється власна думка чи незгода з більшістю, що є цінним досвідом та дозволяє краще аналізувати, доводити та засвоювати навчальний матеріал, а також сприяє особистісному зростанню. Також передбачається вирішення розбіжностей у поглядах з повагою.

Захищеність від психологічного насильства. Неприпустимість самоствердження за рахунок іншого, використання положення (викладач-учень), маніпулятивної поведінки (сльози на екзамені, пропозиція винагороди для забезпечення бажаного результату).

Просвітницькі та психологічні заходи. Освітнє середовище може стати місцем для їх втілення в життя. Проте варто зазначити важливість того, хто ці заходи проводить, оскільки слід уникати надмірного навантаження на викладачів; натомість слід визначити окрему групу осіб і навчити їх надавати послуги з охорони психічного здоров'я [2]. Корисними вправами можуть стати складання плану дій, адже регулярний графік знижує тривогу та заспокоює. Можливе складання плану на випадок надзвичайних ситуацій. Заохочення прописування думок, відчуттів, у разі труднощів проговорення. Можна поділитися історіями про те, що люди вже робили і переживали в подібних

ситуаціях. Це допоможе учням розвинути навички критичного мислення та побачити конфлікт у ширшому історичному та політичному контексті. Також можна заохотити студентів до того, щоб власними зусиллями почати змінювати світ як в своїй країні, так і за кордоном; надати інформацію про те, де і як волонтерити, як відкрити проєкт збору коштів, як створити петицію тощо.

Таким чином, отримання доступу до освіти, і власне, відчуття психологічної безпеки, має вирішальне значення для забезпечення безперервності життя та руху вперед. Втілення ідей гуманізму у навчально-виховний процес [3], а саме готовність до співпраці, свобода та незалежність особистості, дотримання прав, стимулювання розвитку студентів, формування світогляду, і врешті решт психологічно безпечне середовище здатні полегшити та покращити стан речей в освітній галузі в умовах військового часу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Teachers can offer a safe space for students to talk about the war in Ukraine and help them take action. The Conversation. Published: March 6, 2022 URL: <https://theconversation.com/teachers-can-offer-a-safe-space-for-students-to-talk-about-the-war-in-ukraine-and-help-them-take-action-178406>
2. Rochelle L. Frounfelker, Nargis Islam, Joseph Falcone, Jordan Farrar, Chekufa Ra, Cara M. Antonaccio, Ng. Living through war: mental health of children and youth in conflict affected areas. International Review of the Red Cross (2019), 101 (911), 481–506. Children and war doi:10.1017/S181638312000017X
3. Литвиненко І., Богдан Л. Психологічна діагностика безпеки освітнього середовища навчального закладу психологічний вісник № 1 (20), листопад 2020. DOI10.33310/2078-2128-2020-20-1

УДК 373.091.217:[614.8+364.658]

Цибульська Світлана Михайлівна,
кандидат педагогічних наук, старший
викладач кафедри дошкільної та
початкової освіти ІПО Київського
університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ

БЕЗПЕЧНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ШКОЛИ

Анотація. У статті розглянуто шляхи створення безпечного освітнього середовища; охарактеризовано інструменти, які вчитель може використати для

створення передбачуваності та стабільності освітнього простору; описано практики підтримки благополуччя дітей у початковій школі.

Ключові слова: безпечне середовище, безпечний простір закладу освіти, життєстійкість, психосоціальна підтримка, благополуччя, здоров'язбережувальна компетентність.

Перед сучасною освітою стоїть надзвичайно важливе завдання, яке полягає у створенні безпечного освітнього середовища, де індивідуальність, що формується, отримує фізичну, емоційну, соціально-психологічну, моральну підтримку, формує навички здорового способу життя, вчиться пом'якшувати негативний вплив як внутрішніх, так і зовнішніх чинників. Повноцінно навчатися, активно працювати, проявляти здібності, розкривати таланти, здійснювати особистісну реалізацію, торуючи свій шлях у непростих умовах суспільного буття, може тільки здорова дитина. Отже, першочерговим завданням закладів освіти є не тільки створення належних умов для отримання дітьми академічних знань, але й навчання зберігати та зміцнювати своє здоров'я.

У важкі часи воєнної агресії збереження життя і здоров'я дітей є пріоритетним завданням національної безпеки, оскільки становить найбільший скарб і надбання нашої держави, є вагомим чинником її сталого розвитку та гарантом щасливого майбутнього.

Багатогранна тема збереження життя і здоров'я молодого покоління знайшла своє відображення у працях вітчизняних науковців. Провідні вчені Ю. Багно, Т. Бережна, В. Білик, В. Ковалько, Т. Осадченко займалися вивченням застосування та впливу технологій збереження здоров'я на учнів. Соціальні аспекти здоров'я досліджували Л. Бойко, Є. Неведомська, Ю. Науменко. Особливості створення освітнього середовища у закладах освіти проаналізували П. Матвієнко, В. Моляко, В. Морозова, С. Крамаренко, О. Єльченко, А. Ляшенко, В. Ільченко. Ми зауважити, що увага науковців здебільшого була прикута до проблем зміцнення здоров'я школярів, окреслювалися шляхи досягнення позитивного результату, але питання створення безпечного середовища досліджено недостатньо.

Виникає необхідність визначити особливості створення захищеного середовища у освітньому просторі закладу освіти, безпечного для збереження здоров'я та психоемоційного стану дитини.

У 2017 році Міністерством освіти і науки України спільно з Дитячим фондом ООН (ЮНІСЕФ) була розроблена Концепція «Безпечна школа». На думку її авторів, саме школа повинна стати осередком, де дитина отримає комплексну підтримку і допомогу у складних життєвих ситуаціях, що сприятиме відновленню життєстійкості усіх учасників освітнього процесу.

«Безпечний простір у закладі освіти – це умови праці та навчання, за яких:

- усіх учасників освітнього процесу поважають та захищають;
- налагоджена система взаємопідтримки, стосунки будуються на основі турботи, чуйності, рівності;
- відсутня дискримінація за статтю, віком, національністю, віросповіданням, соціальним становищем тощо;
- унеможливлені будь-які прояви насильства через забезпечення ресурсів для його запобігання;
- дотримані правила і норми соціальної, психологічної, інформаційної та фізичної безпеки» [4, с. 13].

«Важливою у цих процесах є роль учителів і керівників шкіл, які покликані перетворити сучасну школу на школу, дружню до дитини, створити середовище партнерства між учнем, вчителем та батьками, де учень матиме всі можливості для всебічного розвитку його потенціалу»[5, с. 6].

Які системні кроки необхідно здійснити закладу, щоб відповідати вимогам школи безпечної для дітей? Окреслимо найважливіші:

- забезпечити матеріально-технічну базу для функціонування безпечної та підтримуючої освіти;
- сприяти створенню захищеного середовища для навчання;
- ознайомити освітян з особливостями надання психологічної допомоги дітям та підтримки їхнього психосоціального благополуччя;

- надати допомогу дітям, які переживають психічні, психосоціальні труднощі та перебувають у складних життєвих ситуаціях;
- формувати здоров'язберезувальну компетентність у всіх учасників освітнього процесу.

Як ми уже зазначали, основна відповідальність за формування безпечного середовища у закладі освіти та надання психосоціальної підтримки учасникам освітнього процесу лягає на плечі педагогічного колективу. Вчителям, психологам, соціальним педагогам необхідно спрямувати свій потенціал на отримання знань щодо формування стресостійкості до різних факторів впливу, опанувати вміння швидко відновлювати свій ресурсний стан та приводити в емоційно-психологічну норму учнів, а у довгостроковій перспективі – вчитися і вчити інших зберігати власну міць, розвивати внутрішні резерви життєстійкості за будь-яких умов.

Під життєстійкістю слід розуміти здатність витримувати напругу, спричинену як зовнішніми, так і внутрішніми факторами, вміння долати перешкоди та адаптуватися до викликів життя. Поняття життєстійкість тісно пов'язане з поняттям благополуччя, яке «вказує на стан, що характеризується задоволенням біологічних, матеріальних, соціальних, духовних, культурних, ментальних та емоційних потреб, що дозволяє людині добре почуватися і функціонувати»[5, с. 14].

Психосоціальна підтримка полягає у проведенні превентивних заходів, що допомагають дитині чи дорослому повернути стан благополуччя, який визначається як «життя в достатку й спокої; добробут, щастя»[6, с. 193].

В освітньому середовищі до таких дій відносять підтримуючу взаємодію педагогів та школярів. Оскільки в умовах війни страждає соціальна адаптивність дітей, розвивається невпевненість, замкнутість, що призводить до обмеження комунікації, тому приязне спілкування з учителем та однокласниками, ігрові активності допомагають школярам відновити почуття благополуччя, дозволяють вільно виражати свої емоції, відволікають від страшної реальності та повертають до відчуття спокою і повсякдення. Прояви

турботи, піклування і поваги з боку вчителя до учнів дають хороший приклад для наслідування. А також допомагають подолати один із наслідків стресу – втрату довіри. В оточенні доброти, співчуття, сердечності знову народжується довіра маленької дитини до дорослого, до світу, до життя.

Ми переконані, що для здорового розвитку і зростання дітей необхідні два визначальні фактори – передбачуваність і структурованість освітнього простору. Досягнути їх можна завдяки використанню наступних інструментів:

- адаптований розклад занять;
- ранкові рутини;
- встановлення правил класу;
- підтримка позитивного виховання;
- навчання через ігрові активності.

В умовах загальної нестабільності через сталий адаптований розклад дитина отримує можливість керувати частиною свого життя, може планувати подальші дії, а відтак почуватися впевнено та комфортно. Відчуття стабільності, буденності, викликають рутини – передбачувані щоденні дії, активні та значущі для молодших школярів. Плануючи ранкову зустріч, вчитель повинен врахувати досвід дітей, передбачити ігрову діяльність. Адже рутини допомагають не тільки ментально включитися у навчальний процес, але й дозволяють отримувати радість від щоденної взаємодії.

Правила класу – це маленька «угода», яку діти укладають разом з учителем, певні домовленості, що регламентують норми поведінки. Їх створення викликає у дітей усвідомлення структурованості освітнього простору, спонукає до відповідальності та контролю за особистою поведінкою. Учителю необхідно проговорити, якими будуть реакції за порушення правил. Їх теж ухвалюють спільно усім класом. Колегіальний підхід до прийняття рішень дозволяє дітям більш свідомо дотримуватися порядку та уникати конфліктів. Оскільки ці правила відповідають потребам дітей, з'являється відповідальність за їх виконання і усвідомлення справедливості, що панує у класі.

Багаторічний практичний досвід дозволяє стверджувати, що дітям важко говорити про свої переживання, особливо негативні, через неусвідомленість багатьох психічних процесів, нездатність відслідковувати свій стан, малий словниковий запас. Тому ми рекомендуємо знімати фізичну, ментальну чи емоційну напругу та пропрацювати стресові стани, використовуючи активні, діяльнісні методи, що сприятимуть фізичній, моральній, психічній стабілізації дітей: руханки, вправи дихальної гімнастики, офтальмологічні тренажери, вправи на заземлення, на концентрацію уваги на своєму тілі, вправи на відновлення тощо; «впровадження та активне використання сучасних педагогічних методів, що ґрунтуються на активній участі й співпраці учнів і педагогів (використання методу «рівний – рівному»; проведення уроків-тренінгів; розгляд та аналіз конкретних життєвих ситуацій; розігрування рольових ігор, інсценізацій; створення та презентація учнівських проєктів різного типу тощо» [7, с. 65].

Найлегший спосіб «пропрацювати» стресову чи травмуючу ситуацію через гру, арт-техніки (малювання, казкотерапія, театралізація, експресивні форми мистецтва: спів, музика, танці), заняття пісочної терапії. Після кожного виду діяльності обов'язково має відбутися рефлексія: «Чи сподобалась гра (казка, мелодія, танець)?», «Що було цікавим? А що не сподобалось?», «Як ви себе відчуваєте зараз?».

Якщо котрась дитина хоче усамітнитися, можна обладнати у класі «безпечне місце», де вона зможе відпочити на пуфі, чи посидіти у кріслі-мішку. У цій зоні вчитель може проводити індивідуальні бесіди з тими дітьми, яким потрібна особлива увага чи підтримка у певний момент. У такому куточку можна розмістити м'які іграшки, що теж стають дієвим психологічним та педагогічним інструментом. Пухнасті друзі допомагають дитині розповісти про свої переживання, спілкуючись від їх імені, з іграшкою можна поділитися своїми негараздами, страхами. Улюблені іграшки діти беруть із собою в укриття, рятуючи їх від небезпеки, заспокоюють і заспокоюються самі. Таким чином дитина перемикає увагу із себе на іграшку, глибше усвідомлює, що з

нею відбувається, легше переносить страждання та швидше зцілюється. Навіть у сховищі діти можуть легше долати психологічну напругу, перебуваючи під опікою ресурсного дорослого, алгоритм дій якого демонструє спокійну, врівноважену поведінку та здатний вселити впевненість у дитину, що цей простір безпечний.

Дітям зазвичай притаманна більша психічна гнучкість та адаптивні можливості, ніж у дорослих, що дозволяє легше і швидше стабілізувати емоційний рівень. Але дуже важливо вчасно помітити ознаки та симптоми стресу у дітей, звернути увагу на зміни у їхній поведінці та надати комплексну психологічну допомогу. Для цього учителю треба заручитися підтримкою батьків, тісно співпрацювати з психологом та соціальним педагогом школи. А у разі потреби, коли дитина певний час перебуває у стресовому стані, має значні психологічні проблеми (тривоги, депресії, симптоми посттравматичних стресових розладів) необхідно звертатися за допомогою до професійних служб, щоб перенаправити дітей до турботливих рук фахівців: працівників ІРЦ, медичних закладів, психологічних служб місцевого рівня.

Отже, школа стає об'єднуючою ланкою у взаємодії між сім'єю та громадою у справі надання безперервної допомоги, підтримки і турботи про здоров'я учнів, перетворюючи освітнє середовище у безпечне та здоров'язбережувальне. Розширюється і сфера діяльності закладу: від надання інтелектуальних ресурсів, поглиблення соціальної взаємодії між учасниками освітнього процесу до забезпечення їхньої безпеки, сприяння підвищенню культури здоров'я, реабілітації та оздоровлення учнів, надання психосоціальної підтримки. «Таким чином школа відіграє роль каталізатора у створенні захисного середовища, знижуючи ризик заподіяння шкоди дітям, надаючи їм психосоціальну підтримку, яка сприяє життєстійкості» [3, с. 65].

У результаті проведення у закладі профілактичних та адаптивних заходів, ігрових активностей, занять із розвитку життєвих навичок та відновлення психоемоційної стійкості, застосування здоров'язбережувальних технологій у дітей формується здоров'язбережувальна компетентність.

За визначенням Л. Власенка, «здоров'язбережувальна компетентність – це готовність самостійно вирішувати завдання, пов'язані з підтримкою, зміцненням та збереженням здоров'я, як свого, так і оточуючих» [2, с. 22].

Це «суб'єктивна категорія, що передбачає свідоме прагнення особистості до здорового способу життя, наявність сукупності знань про здоров'я та чинники його збереження, сформованість здоров'язбережувальних життєвих навичок і здатність до їх адекватного використання у відповідних життєвих ситуаціях» [1, с. 102].

Практичні навички, знання, уміння - увесь досвід, який діти та педагоги отримують у школі безпеки, допомагає їм підтримувати здоров'я на належному рівні, долати складні проблеми, справлятися зі стресами та викликами, які являє життя.

Отже, освітня система України загалом і кожен заклад освіти зокрема в умовах збройного конфлікту, незважаючи на складні гуманітарні та соціальні проблеми, забезпечує доступ до освітніх послуг, ініціює програми для відновлення емоційної та психологічної витривалості дітей. Безпечне освітнє середовище з регламентованим та структурованим простором, підтримка від ресурсних дорослих, психотерапевтичні практики стають важливими чинниками індивідуальної життєстійкості дитини, запорукою її психологічного відновлення, що допоможе витримати стреси війни та дозволить впевнено рухатися до мирного життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Андрущенко Т. К. Теоретико-методичні засади формування здоров'язбережувальної компетентності в дітей дошкільного віку: дис...д-ра пед. наук: 13.00.08. Умань, 2015. С. 263 – 272.
2. Власенко Л. Організація здоров'язбережувального навчального процесу на уроках і в позаурочний час у початковій школі. Основи здоров'я. 2012. № 4. С. 21 – 24.
3. Каменщук Т. Д., Жук Т. В. Психологічне благополуччя учнів як основа освітнього процесу: з досвіду фінської асоціації психічного здоров'я. The process and dynamics of the scientific path: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference (Vol. 2), September 17, 2021. Athens, Hellenic Republic: European Scientific Platform. S.65.
4. «Коли світ на межі змін: стратегії адаптації. Психологічна підтримка вчителів та дітей у часи війни». URL: <http://surl.li/eszlb> (дата звернення: 10.02.2023)

5. Підготовка вчителів до розвитку життєстійкості/стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах : навч. метод. посіб. /Богданов С. О. та ін. ; заг. ред.: Чернобровкін В. М., Панок В. Г. Київ : Унів. видво ПУЛЬСАРИ, 2017. 208 с.

6. Словник української мови /за ред. Горещького П. Й. Київ: Наукова думка.1976. т.1, с. 799

7. Юхимчук Т. І. Використання технології розвитку креативного мислення на уроках «Основ здоров'я». Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції: зб. матеріалів. XVI Всеукр. наук.-практ. Конф. Київ, 25-26 квіт. 2013 р. К.: Вид-во Європейського університету, 2013. Т. 2. С. 65 – 68.

Шайнюк Юрій Чеславович,

заступник директора з питань моніторингу якості освіти та зовнішнього незалежного оцінювання Тернопільського обласного комунального інституту післядипломної педагогічної освіти, м. Тернопіль

ПРО ПРОВЕДЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО МУЛЬТИПРЕДМЕТНОГО ТЕСТУ У 2022 РОЦІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Через воєнні дії в Україні, спричинені широкомасштабним вторгненням росії на територію України, що почалося 24 лютого 2022 року, Законом України «Про внесення змін до деяких законів України у сфері освіти» від 24 березня 2022 року № 2157-ІХ було скасовано проведення традиційних вступних випробувань до закладів вищої освіти, відповідно втратили чинність накази, що регламентували проведення зовнішнього незалежного оцінювання результатів навчання, здобутих на основі повної загальної середньої освіти (далі – ЗНО), у поточному році. Замість ЗНО в надзвичайно стислі терміни було підготовлено й успішно проведено національний мультипредметний тест (далі – НМТ).

Через безпекові ризики НМТ не проводилося в АР Крим, Донецькій, Луганській і Херсонській областях та місті Севастополі. За кордоном тимчасово екзаменаційних центрів було утворено в 32 країнах Європи та Північної Америки.

У процесі підготовки до проведення НМТ було прийнято цілий ряд нормативних та розпорядчих документів, які регламентували питання безпеки учасників та персоналу тимчасових екзаменаційних центрів (далі – ТЕЦ).

Закони України:

Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо державних гарантій в умовах воєнного стану, надзвичайної ситуації або надзвичайного стану».

Накази Міністерства освіти і науки України:

1) від 12 травня 2022 року № 433 «Про затвердження Порядку проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту», зареєстрований у Міністерстві юстиції України 20 травня 2022 року за № 545/37881 (у процесі підготовки до проведення НМТ у 2022 році було внесено зміни згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 23 травня 2022 року № 469, зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 24 травня 2022 року за № 556/37892);

2) від 20 червня 2022 року № 573 «Про затвердження Переліку населених пунктів України, на території яких буде створено тимчасові екзаменаційні центри для проведення основних сесій національного мультипредметного тесту» (у процесі підготовки до проведення НМТ у 2022 році було внесено зміни згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 22 липня 2022 року № 655);

3) від 06 липня 2022 року № 613 «Про затвердження Переліку населених пунктів, на території яких буде створено тимчасові екзаменаційні центри для проведення додаткових сесій національного мультипредметного тесту» (у процесі підготовки до проведення НМТ у 2022 році було внесено зміни згідно з наказами Міністерства освіти і науки України від 22 липня 2022 року № 655, від 25 липня 2022 року № 657);

4) від 22 серпня 2022 року № 763 «Про затвердження Переліку населених пунктів, на території яких буде створено тимчасові екзаменаційні центри для проведення спеціальних сесій національного мультипредметного тесту» (у процесі підготовки до проведення НМТ у 2022 році було внесено зміни згідно з наказом Міністерства освіти і науки України від 26 серпня 2022 року № 767).

Листи Міністерства освіти і науки України (з організаційних питань проведення НМТ):

1) від 07 квітня 2022 року № 1/3959-22 «Про підготовку до проведення національного мультипредметного тесту»;

2) від 07 червня 2022 року №1/6126-22 «Про нерозголошення інформації про тимчасові екзаменаційні центри».

Надзвичайно складним було забезпечення тестувань в області (Україні) – чи не щодня лунали повітряні тривоги, через які педагоги перебували в укриттях разом з учасниками тестування до самого вечора, підтримуючи їх, а потім на прохання вступників надали їм змогу завершити виконання завдань. Готовність робити все можливе для майбутнього країни – одна з характеристик, яка об'єднує сьогодні всіх нас.

Варто наголосити, що попри війну 214 388 абітурієнтів 2022 року в Україні (із них 23 038 проходили тестування за кордоном), 6697 в області завдяки проходженню НМТ отримали об'єктивні результати, що стало підґрунтям для проведення вступної кампанії до закладів вищої освіти на перший (бакалаврський) рівень вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Звіт про результати національного мультипредметного тесту у 2022 році. URL: https://testportal.gov.ua/wp-content/uploads/2022/10/Zvit_NMT_2022.pdf.

2. Про деякі питання проведення у 2022 році національного мультипредметного тесту, магістерського комплексного тесту, магістерського тесту навчальної компетентності. Наказ Міністерства освіти і науки України від 25 травня 2022 року № 478. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0721-22#Text>.

3. Про затвердження Переліку населених пунктів України, на території яких буде сформовано попередню мережу тимчасових екзаменаційних центрів для проведення основних сесій національного мультипредметного тесту: Наказ Міністерства освіти і науки України від 16 травня 2022 року № 445. URL: <https://griml.com/Pa8lk>.

УДК 159.9:316.45

Шевчук Іванна Петрівна,
магістрантка ТНПУ ім. В. Гнатюка,
соціальний педагог та практичний
психолог загальноосвітньої школи І-ІІІ
ступенів с. Постоївка Чортківського
району Тернопільської області,
загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів

с. Городниця Чортківського району
Тернопільської області, Гусятинської ТГ;
Шевченко Ольга Миколаївна,
кандидат психологічних наук, викладач
кафедри психології розвитку та
консультування ТНПУ ім. В. Гнатюка

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ВИНИКНЕННЯ БУЛІНГУ СЕРЕД УЧНІВ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

Однією з актуальних проблем сьогодення у загальноосвітніх закладах освіти є агресивна поведінка учнів, в тому числі і учнів молодшого шкільного віку. Нажаль, агресивна поведінка учня може перерости у виникнення гострої проблеми – булінгу. Тому, вкрай важливим є чітке розуміння механізму формування агресивних дій у дітей молодшого шкільного віку, що допоможе не тільки пояснити причини агресивної поведінки школярів, а й знайти засоби психологічного впливу на дитину, з'ясувати основні напрями психолого-педагогічної корекції та профілактики агресивних проявів у поведінці учня.

Питання булінгу, різні аспекти цієї проблеми були у фокусі досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у теорію подолання булінгу зробили зарубіжні дослідники такі як: К. Арора, Р. Лейн, Д. Таттун, Д. Томпсон, Д. Ольвейс. Вчені: Г. Бреслав, О. Бовть, Н. Білоусова, Є. Воронцов, М. Горбенко, З. Ікуніна, А. Король, Ю. Савельєв, Т. Салата, досліджували причини виникнення дитячої агресії.

Опрацювавши наукові дослідження вище вказаних науковців, ми змогли систематизувати можливі чинники виникнення булінгу у середовищі учнів молодших класів, об'єднавши їх у чотири групи: особистісні, сімейні, соціальні та оточення (середовище). Розглянемо їх детальніше.

1. Особистісні чинники – це фізичні чи психологічні особливості дитини (індивідуальні особливості фізичного, психічного, інтелектуального розвитку, зовнішності тощо).

Розлади та порушення в розвитку дитини можуть стати чинниками виникнення булінгу (цькування). Так, часто ініціаторами насильницьких дій є діти, які мають певні індивідуальні психологічні особливості та схильні до

агресивної поведінки (синдром дефіциту уваги, гіперактивності, розлади поведінки, біполярний розлад, опозиційно-викличний розлад, посттравматичний стресовий розлад та інші) [1, с. 22].

Будь-яка «інакшість» – відмінність дитини від інших дітей, наприклад, зовнішній вигляд, стан здоров'я, національність тощо, являється однією з найчастіших причин булінгу (цькування) стосовно таких дітей.

Іноді діти вважають булінг прийнятним способом самоствердитись та завоювати авторитет в очах друзів та однолітків: стати популярними, керувати, мати вплив на інших, привернути увагу, змусити інших їх боятися та поважати. Ця причина має більшу вірогідність у період переходу з початкових до середніх та з середніх до старших класів, а також коли у класі з'являються нові учні.

Також причиною булінгу може стати певний спосіб поведінки дитини – коли дитина проявляє або не проявляє активність, на яку від неї очікує більша частина групи (класу) (відмінник, підлиза, двієчник, занадто активний/пасивний, експресійний/закритий).

Окрім того, причиною булінгу (цькування) серед дітей у закладі освіти може стати намагання компенсувати невдачі в навчанні, суспільному житті тощо. Так, деякі діти булять через заздрість до успішніших учнів/учениць, через гарніші або «крутіші» речі, одяг, гаджети.

2. Серед сімейних чинників, які визначають агресивну поведінку дитини та можуть провокувати булінг (цькування), можна виділити:

- брак близьких стосунків у батьків з дитиною та відсутність їхньої уваги до неї позбавляє дитину можливості ділитись із рідними своїми проблемами та труднощами у спілкуванні;

- слабкий або занадто сильний (авторитарний стиль спілкування) контроль над дитиною. Наприклад, якщо батьки не дають дитині спокою через оцінки, кричать на неї, позбавляють прогулянок і спілкування, не залишаючи час для відпочинку, то дитина буде вести себе в школі так само;

- гіперопіка над дитиною. Наприклад, коли дитина виходить із сімейного оточення у зовнішній світ, вона не здатна самостійно вирішувати проблеми, не спроможна за себе постояти, не розуміє важливість прийняття інших людей;

- тиск або жорстоке поводження батьків, що призводить до сприйняття дитиною навколишнього світу як постійного джерела загрози. Наприклад, якщо дитина в родині засвоює, що сварки, бійки, образи, критика та приниження іншого є єдиним способом висловити своє невдоволення, тоді в подібній ситуації в школі дитина починає діяти за звичною для неї схемою;

- домашнє насильство спричиняє появу булінгу, зокрема в шкільному середовищі, коли дитина, що потерпає від домашнього насильства, копіюючи дії дорослих, може стати як жертвою, так і кривдником;

- виховання в неповній сім'ї. Проте, слід відзначити, що не завжди виховання у неповній сім'ї може призвести до агресивності дитини [2, с. 102].

3. Чинники середовища

Несприятливий соціально-психологічний клімат у закладі освіти, стрес від навчання внаслідок перевантаження, несприятливі відносини з однолітками та вчителями, відсутність належної уваги з боку вчителів, сприяють появі сварок, конфліктів, проявів насильства та їх перехід у булінг. Найбільш розповсюдженими чинниками, що провокують появу цькування в закладі освіти є:

- авторитарний стиль навчання. Іноді вчителі самі можуть бути ініціаторами булінгу, коли учні розглядаються як об'єкт педагогічного впливу, а не рівноправний партнер. Вчитель особисто приймає рішення, без врахування думок учнів, встановлює жорсткий контроль за виконанням своїх вимог, внаслідок чого учні втрачають активність, характеризуються низькою самооцінкою та агресивністю. При авторитарному стилі навчання сили учнів спрямовані на психологічний самозахист, а не на засвоєння знань та особистий саморозвиток. Коли вчитель/вчителька використовує систему групового покарання, коли карається вся група (клас) за провину окремого учня/учениці, це збільшує ризик виникнення агресивної поведінки серед учнів.

- виокремлення вчителем будь-якого учня як позитивного або негативного прикладу для інших часто провокує суперництво, яке у майбутньому переростає у цькування цієї дитини.

- ігнорування проблеми на рівні закладу освіти. Іноді педагогічний персонал закладу освіти відмовляється визнавати випадки булінгу в групі (класі) або закладі освіти в цілому, просто ігнорує це явище. Це, в одному випадку, може сприйматися дітьми як норма поведінки, і вони будуть моделювати цю поведінку на інших дітей. В іншому випадку – це породжує почуття безкарності і безнадії та нерідко призводить до загострення ситуації з булінгом у закладі освіти.

- відсутність контролю з боку педагогічного персоналу за поведінкою дітей під час перерв, а особливо в таких місцях, як їдальня, роздягальні, сходи тощо.

4. Соціальні чинники – це стереотипи, культурні норми, соціальна та економічна нерівність, вплив інформаційних технологій (ЗМІ, інтернет, ігри, фільми тощо) [3, с. 46].

Соціальна та економічна нерівність – є досить розповсюдженою причиною булінгу в закладі освіти. Учні із забезпечених сімей або із сімей з високим соціальним статусом можуть зневажливо ставитися до учнів із малозабезпечених сімей. Представники етнічних меншин, вимушено переміщені особи, мігранти частіше за інших страждають від булінгу в закладі освіти навіть з боку вчителів.

Діти, які стають об'єктами зневажливого ставлення інших, можуть проявляти насильницькі дії проти своїх кривдників, що стає способом відновлення справедливості та самоствердження.

Також спонукати дітей до проявів булінгу може популяризація насильницьких моделей поведінки на телебаченні, в кінематографі, в мережі Інтернет. Сучасні медіа нерідко демонструють жорстокість і насильство та значною мірою впливають на формування цінностей і поведінку дітей. Значна частка дітей після перегляду сюжетів із жорстокістю та агресивністю

ідентифікують себе з такими героями та сприймають це як зразок поведінки. Діти поступово починають вважати насильство способом вирішення проблем та імітують побачене в реальному житті [4, с. 28].

Отже, ми можемо стверджувати що, зазвичай, виникнення булінгу (цькування) у закладі освіти є результатом поєднання цілого комплексу чинників. Таким чином, аби успішно працювати із булінгом у закладі освіти, треба, в першу чергу, зрозуміти причини, які мотивують учня до булінгу. Тому, для педагогічного персоналу важливо розуміти та вчасно виявляти чинники цього явища, а також шукати ефективні шляхи зниження їхнього впливу з метою профілактики даної проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Беляєва О. Булінг у шкільному середовищі. Теорія та практика. *Психолог*. 2017. вересень (№ 17/18). С. 1–49.
2. Стельмах С. Булінг у школі та його наслідки. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць / ред. В. І. Сипченка*. Вип. VI. Слов'янськ: СДПУ, 2011. С. 431–440
3. Сидорук І. Булінг як актуальна соціально-педагогічна проблема. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2015. № 1(302): Серія «Педагогічні науки». С. 171–172.
4. Яковлева, О. В. Причини агресивної поведінки молодших школярів. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*, 2015. (1), С. 296–302.

УДК 37.018.46(477.73):159.922.2:[165.173+502.2]-049.5

Шуляр Василь Іванович,

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри теорії і методики
мовно-літературної та художньо-
естетичної освіти, директор
Миколаївського обласного інституту
післядипломної педагогічної освіти,
заслужений учитель України, м. Миколаїв

НООСВІТНІЙ БЕЗПЕКОВИЙ ЛАНДШАФТ МОШПО ЯК ЖИТТЄВИЙ ПРОСТІР СУБ'ЄКТІВ ОСВІТИ

Ландшафт – це структура образів. Власне вони (образи) можуть формуватися як навколо найпримітивніших, так і фундаментальних феноменів свідомості, зокрема дорефлексійного відчуття власного місця у світі.

Послугуючись напрацюваннями Сергія Терепищого [4], зазначаємо, що ландшафт – це синонім пейзажу, краєвиду, огляду землі. Але це не зовсім так, адже в соціокультурному вимірі ландшафт позначає культурно обумовлене, суб'єктивне сприйняття будь-якої частини простору в її цілісності. Причому мається на увазі не лише фізичний простір, а й ментальний, духовний, сакральний тощо. Він може бути як ідеальним, так і у вигляді матеріальних форм (наприклад, картин, фресок, фотографій, комп'ютерної графіки тощо).

Освітній ландшафт – це філософський концепт для позначення сукупності просторових, соціально-економічних, політичних, культурних та антропологічних характеристик освіти, що змінюються в межах певного регіону у процесі збереження, передачі та виробництва знання (за Сергієм Терепищим) [2].

Подаємо поняття «освітній ландшафт» у нашому трактуванні:

Освітній ландшафт – опис сукупності частин простору й середовища, який має набір конкретних характеристик освіти, що змінюються в межах певного конкретного регіону у процесі збереження самобутньої чи/і передачі набутої та створення / вироблення нової культурної, природної спадщини.

Освітній ландшафт – життєвий простір суб'єктів педагогічного процесу, що містить / урахує як природні характеристики (рельєф, елементи рослинного покриву тощо) й антропогенні елементи (різні форми будівель, споруд, архітектурні частини тощо), так і компоненти/об'єкти, що наповнюють навчальне середовище кабінету/класу/закладу освіти (обладнання, меблі, технічні пристрої, картини, фото тощо).

Освітній ландшафт у соціокультурному вимірі позначає культурно обумовлене, суб'єктивне сприйняття будь-якого простору в його цілісності. Простір освітнього ландшафту є як фізичний (предметний), так і ментальний (духовний), може бути як ідеальним, так і у вигляді матеріальних об'єктів (меблів, картин, фотографій, графіки живописної чи/і комп'ютерної).

Трактування ноосвітнього ландшафту Миколаївщини будемо вибудовувати з розуміння поняття «ноосфера» (за ідеями Володимира

Вернадського) як сфери розуму та мудрої взаємодії людини й суспільства, суспільства і природи тощо. Детально про це в публікаціях автора [4–7].

Ноосвітній ландшафт – соціокультурний життєвий простір і середовище для суб'єктів закладу освіти з мудрою, раціонально-доцільною організацією співпраці та життєдіяльності. Ноосвітній ландшафт як навчальне середовище, що не руйнує емоційно-інтелектуальну і фізичну природу кожного, урахує природні характеристики й антропогенні елементи, мудро забезпечує використання як фізичних (предметних), так і ментальних (духовних) складових для формування й розвитку Людини інноваційної культури.

Відповідно зазначені поняття, що пов'язані з ключовим – «ландшафт», можна візуалізувати логіко-семіотичною моделлю на основі філософії тріадності (рис. 1).

Рис 1. Ноосвітній ландшафт як навчальне середовище

Джерело: модель складено автором

Поняття «освітнє середовище» містить низку умов, що в сукупності забезпечують результативність освітнього процесу й акместановлення особистості педагога. Узаємодія, узаємовплив суб'єкта та середовища

відповідають механізмам розвитку Я-особистості педагога, зорієнтованим на результативність освітнього процесу у професійно-фаховому зростанні.

Недооцінювання середовища, різних його змістових аспектів (науково-методологічних, психолого-педагогічних, дидактико-методичних, нормативно-правових, інформаційно-технологічних, загальнокультурних норм, науково-технічного прогресу, досягнень науки тощо) породжує хибне розв'язання багатьох педагогічних проблем, пов'язаних насамперед з підготовкою конкурентоспроможних кадрів у сфері освіти та учнів-випускників у новій українській школі.

Назване вище є важливою характеристикою сьогодення, що необхідно враховувати для створення науково-методичного середовища в районі (місті), територіальній громаді взагалі та закладах освіти різного типу зокрема.

Науково-методичне ноосередовище – це сукупність умов, що забезпечують результативність професійно-фахового акмезростання, оволодіння сучасними науково-методичними цінностями педагогічної дійсності на основі взаємодії, співробітництва, співтворчості всіх суб'єктів громади взагалі та учасників освітнього процесу зокрема. Урахування їх стимулюватиме професійно-фаховий розвиток освітян територіальної громади до створення в новій українській школі атмосфери наукового пошуку, розроблення авторських програм та проєктів, сучасних засобів навчання, науково-методичного інструментарію тощо для досягнення наперед заданого гарантованого кінцевого результату [1; 3–7].

Реалізація поданої моделі стане реальною, якщо ми вибудуємо на початку філософський компонент. Він власне зорієнтує на відбір стратегій реалізації, а ті, у свою чергу, орієнтуватимуть на тактичні кроки, прийняття низки управлінських рішень, виконання технічних завдань, алгоритмів і т. ін.

Визначаємо три стратегії: ноологічну, ноосферно-екологічну та компетентнісно-діяльнісну.

Ноологічна й ноосферно-екологічна стратегії враховують досвід людей і вчених, які пережили Другу світову війну. А також, до прикладу,

покликатимемося на промову Клайва Стейплза Льюїса, який виголосив проповідь «Навчання під час війни»: «... Більша проблема полягає не в навчанні під час війни, а в навчанні в будь-який час, особливо коли на кону стоїть наша вічна доля». Відомий богослов та письменник звертався до колег та батьків студентів, які вважали, що в період війни не час думати про навчання. Загальна мобілізація, волонтерський рух чи просто страх перед невизначеністю є більш пріоритетними мотивами та спонуками до дії, ніж здобуття освіти чи продовження навчання. Звертаючись до студентів, К. С. Льюїс наголошує: « Не дозволяйте своїм нервам і емоціям змусити вас думати, що ваша нинішня скрута більш ненормальна, ніж вона є насправді». Він визнає, що війна не є чимось абстрактним, а її наслідки трагічні й не завжди помітні одразу. Сам письменник воював у Першій світовій війні, і, покладаючись на свій досвід, свідчить, що ті, хто приймає навчання «усім серцем», можуть відчувати труднощі, чинячи супротив актуальній ситуації, через хвилювання, розчарування та страх. (З виступу Олександра Аврамчука, лікаря-психолога, кандидата психологічних наук, доцента кафедри клінічної психології УКУ, завідувача кафедри клінічної психології ФНЗ УКУ. У тексті наведені цитати К. С. Льюїса з твору «Навчання під час війни» (1939) від Джейсона Стівенса, доцента кафедри англійської мови Cornerstone University, 15 квітня 2020 року, режим доступу: <https://health.ucu.edu.ua/news/navchannya-v-chasi-vijny-tezy-lektsiyi-yak-navchatysya-v-period-voyennogo-stanu-borotba-z-hvylyuvannyamy-ta-strahom-vid-10-veresnya-2022-roku/>).

Розуміння ноологічної стратегії і тактики нами вибудовано з урахуванням позицій філософії тріадності, візуалізовано в логіко-семіотичну модель і виписано через поняття в авторській інтерпретації:

Ноологія (від гр. «ноос» – дух, розумний дух) визначається як філософія духа, педагогіка духовності та духовного пізнання людини. Ноологія виокремлює спектр духовно-розумних, творчо-вольових, смислотворчих і морально-духовних здатностей людини, які синтезуються в тріадах

раціональності (уява – інтуїція – розум), етичності (віра – совість – воля) та естетичності (любов – радість – надія) (за В. Онищенком).

Ноологічна стратегія освітнього процесу передбачає гармонізацію людської тілесності (фізичної складової) – душевності (емоційно-інтелектуальної сфери людини – психічна складова) – духовності (духовна складова). Фундаментальна складова освітнього процесу – дотримання культурно-освітнього імперативу «від людини розумної (homo sapiens) до людини духовної (homo spiritus)». Ноологічна стратегія – формування духовної інноваційної освіти в її морально-духовних і творчо-моральних вимірах у безпечному освітньому середовищі (рис. 2).

Рис. 2. Ноологічна стратегія і тактика пізнання / оздоровлення з урахуванням моделі людини та її просторових складових (за М. Гончаренко) для конструювання безпечного нооосвітнього ландшафту

Джерело: авторська модель

Посилює ноологічну стратегію ноосферно-екологічна, яка нами подана такою ЛСМ-3.

Рис. 3. Ноосферно-екологічна стратегія і тактика пізнання/забезпечення співпраці суб'єктів та просторові складові конструювання безпечного освітнього середовища

Джерело: авторська модель

1. **Ноосфера** (від гр. *νοῦς* у значенні «розум», «мудрий») – сучасна стадія розвитку біосфери, пов'язана з появою в ній людства; *ноосупільство* – суспільство мудрих осіб і життя в гармонії з біосферою; *ноонауки* – науки, які створюють екобезпечні види виробництва; *ноотехнології* (гр. *νίτοι* – «мудрі технології») – «мудрі» засоби життєзабезпечення людства, за яких кожний з них (і всі разом) виявляються нешкідливими ні для біосфери, ні для людини.

2. **Принцип природовідповідності** вимагає будувати освітній процес із урахуванням особливостей дитини, з орієнтацією педагогів на синзентивність (підвищену сприйнятливість) дітей певного віку до конкретних видів діяльності і впливів. Його застосування пов'язане зі створенням відповідного

культурологічного середовища з широким використанням різних засобів мистецтв, співпраці з членами родин і сімей, позитивними емоціями, передачею/демонструванням системи цінностей.

3. **Здоров'язбережувальна компетентність** – здатність учня застосовувати в умовах конкретної ситуації сукупність здоров'язбережувальних компетенцій, дбайливо ставитися до свого здоров'я та здоров'я інших.

4. **Екологічна компетентність** передбачає поєднання в собі культури мислення, мови, поведінки, праці, почуттів як норми повсякденного життя; це здатність до гармонії і взаємодії людини й природи.

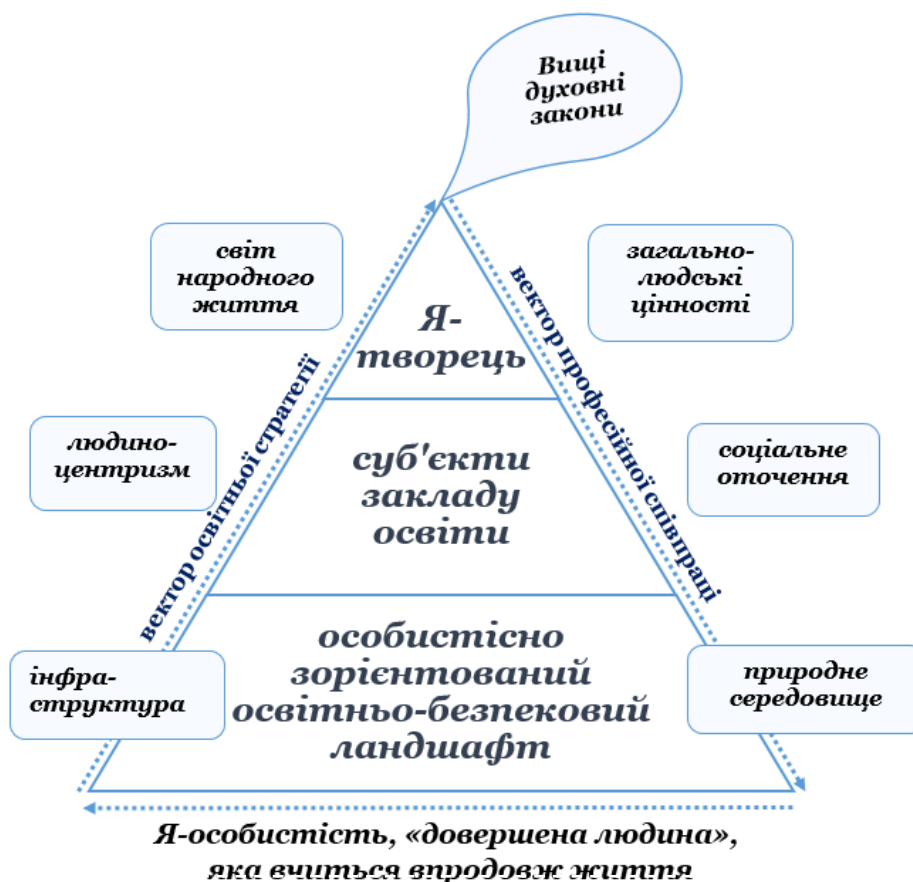
Розвиток професійно-фахової компетентності освітян може зреалізуватися за векторами і складовими, які візуалізовано логіко-семіотичною моделлю. Модель підготовлена з урахуванням філософії тріадності (рис. 4).

Рис. 4. Модель «професійно-фахової компетентності» і вектори вибудови співпраці суб'єктів освітнього процесу

Джерело: авторська модель

Об'єднувальним до вище названого є: забезпечення розвитку Я-особистості за вищими духовними законами з урахуванням народної педагогіки й досягнень сучасної психології, педагогіки, методик й освітніх технологій у системі загальнолюдських цінностей. Людино / дитино / учителицентрична складова буде зреалізована, якщо для суб'єктів освітнього процесу буде забезпечено безпечно-комфортний особистісно зорієнтований простір, що враховуватиме матеріально-фізичну інфраструктуру, технічне, методичне, матеріальне, соціально-природне забезпечення, доступ до нових методик і технологій. За такої умови зможемо забезпечити персоналізовану атмосферу формування / розвитку компетентних суб'єктів освіти, які стануть конкурентоспроможними, умотивованими, забезпеченими, соціально захищеними, здатними продукувати, а відтак будуть ефективними і щасливими. Це може візуалізувати рис. 5. як персоналізована акме модель розвитку особистості суб'єктів Нової української школи.

*Рис. 5. Персоналізована акме модель розвитку особистості суб'єктів Нової української школи
Джерело: авторська модель*

Запропоноване підводить нас до висновку, що для забезпечення організації освітнього процесу має бути врахована як фізична, так і психологічна безпека. Значущою є також і духовна (моральна) безпека. Оскільки згодом кожен з нас побачив ті жорстокості, що не вписуються ні в яку систему моральних цінностей. Регулятивом вибудовуються правила, норми, алгоритми, за якими житимуть і діятимуть усі учасники освітнього процесу. Об'єднувальним стане для всіх суб'єктів освітнього процесу нооосвітній безпековий ландшафт Інституту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Стратегія розвитку освіти ОТГ : регіональний дискурс. Інформаційно-методичні матеріали / за заг. ред. В. І. Шуляра. Миколаїв : ОППО, 2017. 68 с.
2. Терепищій С. О. Сучасні освітні ландшафти / С. О. Терепищій. К. : «Фенікс», 2016. 309 с.
3. Формування регіонального науково-методичного середовища в умовах реформування системи освіти : збірник інформаційно-методичних матеріалів / за ред. В. І. Шуляра. Миколаїв : ОППО, 2017. 64 с.
4. Шуляр В. І. Акмеологічні засади розвитку професійно-методичної компетентності педагога в системі післядипломної освіти (з досвіду роботи Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти) : науково-методичний посібник / В. І. Шуляр. Миколаїв: ОППО, 2019. 68 с.
5. Шуляр В. І. Від освітнього ландшафту Миколаївщини до формування регіонального науково-методичного середовища / В. І. Шуляр // Формування регіонального науково-методичного середовища в умовах реформування системи освіти: збірник інформаційно-методичних матеріалів / за ред. В. І. Шуляра. Миколаїв : ОППО, 2017. 64 с. С. 4–11.
6. Шуляр В. І. Система післядипломної педагогічної освіти: виклики та шляхи подолання / В. І. Шуляр. Миколаїв : ОППО, 2021. 40 с.
7. Шуляр В. І. Нооосвітній ландшафт Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти: трансформаційні процеси: науково-методичний посібник / В. І. Шуляр. Видавничий центр «МОППО», 2022. 124 с.

Ящишин Ірина Василівна,

заступник директора комунальної установи Тернопільської обласної ради «Центр аналітично-методичного та матеріально-технічного забезпечення розвитку освітніх закладів області», м.Тернопіль

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ БЕЗПЕЧНОГО ТА ЗДОРОВОГО ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ЗАКЛАДІ ОСВІТИ

Одним із основних викликів для суспільства, що живе в умовах війни, стала потреба створити систему, в якій заклади освіти забезпечують не лише безпечні та комфортні умови навчання, сприятливі умови роботи вчителів, а й визначають загальні підходи щодо надання якісних освітніх послуг, виявлення та подолання освітніх втрат, становлення самодостатнього громадянина-патріота України, підвищення статусу Вчителя, формування інтелектуальної еліти нації тощо. Педагогіка покликана вказувати дітям шляхи, ставши на які, вони навчатися бути відповідальними, розвинути у собі самостійність і незалежність [5]. Зауважимо, що створення такої системи – тривалий процес, який передбачає розробку стратегії розвитку освітньої галузі на всіх рівнях управління освітою, коригування цієї стратегії відповідно до вимог часу та покрокової реалізації поставлених завдань. Звісно, відправною точкою розбудови стратегії розвитку освітньої галузі на певній території та реалізації цілей є нормативні документи центрального органу управління освітою та його регіональних представництв, органів місцевого самоврядування, у яких відображено ключові напрями реалізації реформ. Розглянемо нормативно-правові засади створення безпечного та здорового освітнього середовища – одного з базових компонентів освітнього процесу.

Засадничі основи освітніх змін, визначені ще в мирний час Концепцією Нової української школи [4], декларують ідеологію трансформацій в освіті, окреслених Законами України «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту». Згідно цих нормативних документів одним із ключових аспектів стало створення нового сучасного освітнього середовища, передумов для інноваційної діяльності, впроваджених новими Державними стандартами всіх рівнів освіти. Відповідно до пункту 1 частини першої Закону України «Про повну загальну середню освіту» встановлено, що безпечне освітнє середовище – сукупність умов у закладі освіти, що унеможливають заподіяння учасникам освітнього процесу фізичної, майнової та/або моральної шкоди, зокрема внаслідок недотримання вимог санітарних, протипожежних та/або будівельних норм і правил, законодавства щодо кібербезпеки, захисту персональних даних,

безпеки харчових продуктів та/або надання неякісних послуг з харчування, шляхом фізичного та/або психологічного насильства, експлуатації, дискримінації за будь-якою ознакою, приниження честі, гідності, ділової репутації (булінг (цькування), поширення неправдивих відомостей тощо), пропаганди та/або агітації, у тому числі з використанням кіберпростору, а також унеможлиблюють вживання на території закладу освіти алкогольних напоїв, тютюнових виробів, наркотичних засобів, психотропних речовин [2].

У Національній стратегії розбудови безпечного і здорового освітнього середовища в Новій українській школі (Указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020) задекларовано необхідність формування безпечних, комфортних та здорових умов для надання учням якісних освітніх і медичних послуг у закладах освіти, освітнього середовища, яке забезпечує оволодіння учнями знаннями, уміннями, навичками, способами мислення стосовно:

- створення і підтримки здорових та безпечних умов життя і діяльності людини як у повсякденному житті (у побуті, під час навчання та праці тощо), так і в умовах надзвичайних ситуацій;

- основ захисту здоров'я та життя людини від небезпек, оцінки існуючих ризиків середовища та управління ними на індивідуальному рівні;

- формування індивідуальних характеристик поведінки та звичок, що забезпечують необхідний рівень життєдіяльності (відповідно до потреб, інтересів тощо), достатній рівень фізичної активності та здорове довголіття;

- усвідомлення важливості здорового способу життя та гармонійного розвитку, високої працездатності, духовної рівноваги, збереження та поліпшення власного здоров'я (підвищення імунітету, уникнення різних захворювань, підтримання нормальної ваги тіла тощо);

- моделей безпечної та ненасильницької міжособистісної взаємодії з однолітками та дорослими у різних сферах суспільного життя;

- знань і навичок здорового, раціонального та безпечного харчування, здійснення усвідомленого вибору на користь здорового харчування;

- усвідомлення цінності життя та здоров'я, власної відповідальності та спроможності зберегти та зміцнити здоров'я, підвищити якість свого життя.

Надзвичайно важливим є оволодіння всіма зазначеними компетенціями не лише здобувачами освіти, їхніми батьками, педагогічними працівниками, наставниками, асистентами, а й іншими особами, які працюють із дітьми шкільного віку, забезпечують їх навчання, виховання та розвиток [3].

Чинники, що вказують на стан побудови освітнього середовища закладу освіти визначаються не лише кількісними показниками, що стосуються придбання та оновлення матеріально-технічної бази закладу, проведення ремонтних робіт, облаштування приміщень та території чи наявністю декларативних документів. Показники формування безпечного, комфортного освітнього середовища залежать великою мірою від дотримання етичних норм, поваги до гідності, прав і свобод людини, психологічної культури, яка впливає на розвиток особистості учня, працездатність педагога та співпрацю між учасниками освітнього процесу.

У період дії воєнного стану одним із ключових завдань закладу освіти є надання необхідного психологічного забезпечення учасників освітнього процесу відповідно до цілей та завдань освітньої діяльності і з урахуванням вимог професійного стандарту «Практичний психолог закладу освіти». Особливо значущим є розуміння, що психологічне благополуччя дитини безпосередньо пов'язане з особистісним розвитком, мотивацією та навчальними успіхами. Водночас значну увагу необхідно приділяти дітям, які опинилися у складних життєвих обставинах чи пережили кризову подію.

Важливо зазначити, що відповідно до професійного стандарту за професіями «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти», «Вчитель закладу загальної середньої освіти», «Вчитель з початкової освіти (з дипломом молодшого спеціаліста)», вчитель має мати здатність визначати і враховувати в освітньому процесі вікові та інші індивідуальні особливості учнів, використовувати стратегії роботи з учнями, які сприяють розвитку їхньої позитивної самооцінки та я-ідентичності, формувати спільноту учнів, у якій

кожен відчуває себе її частиною тощо. Варто розуміти, що емоційний стан та самопочуття педагогів відіграють значну роль у формуванні сприятливого освітнього середовища, якості викладання і відповідно якості результатів навчання учнів. Разом з тим учителі впливають на формування відповідальної поведінки учнів, можуть і мають можливість визначити ймовірні ризики та запобігти їм, організувати надання підтримки та допомоги учням.

Пріоритетними завданнями керівника та колективу закладу освіти у процесі формування здорового та безпечного освітнього середовища є:

- системне, ціленаправлене проведення моніторингу (вивчення) освітнього середовища закладу освіти з метою виявлення чинників, які перешкоджають безпеці та комфорту учасників освітнього процесу, а також досягнень і можливостей для розвитку шляхом проведення опитування, анкетування, вивчення документації тощо, що дозволить не тільки допомогти учасникам освітнього процесу адаптуватись до умов освітнього середовища, але й певним чином сприяти максимальній реалізації освітніх цілей;

- налагодження системи узгоджених поглядів і уявлень учнів, педагогів, психологів, батьків з урахуванням нормативно-правового забезпечення щодо формування безпечного освітнього середовища закладу освіти та вимоги (критерії) до його ефективної організації для кожного учасника освітнього процесу, відображення їх у документі, що визначає стратегію (політику) і процедури забезпечення якості освіти, плані роботи закладу, інших документах, що регламентують це питання;

- надання конкретних рекомендацій учням, педагогічним працівникам, адміністрації закладу, батькам щодо організації безпечного освітнього середовища у закладі освіти;

- організація консультацій, лекторіїв, навчань, тренінгів та інших інформаційно-просвітницьких заходів для учасників освітнього процесу щодо ефективної побудови безпечного і здорового освітнього середовища та питань, які потребують вирішення;

- налагодження чіткої і дієвої системи планування діяльності закладу в цілому, реагування на виклики часу та здійснення моніторингу виконання поставлених цілей і завдань зокрема.

Не можемо оминати увагою питання, що формування здорового та безпечного освітнього середовища вимагає вирішення низки питань, пов'язаних із фінансуванням, недостатньою конструктивною співпрацею різних інституцій, а також несистемним підходом до формування культури здорового, безпечного та психологічно комфортного способу життя у сім'ї та громаді.

Отже, важливим напрямом в організації та формуванні безпечного і здорового освітнього середовища у закладах освіти є продовження реформування та розвитку ефективної системної роботи суб'єктів освітнього процесу, здійснення комплексу заходів що допомагатимуть у реалізації довготривалої, послідовної політики в освіті, головна мета якої – якісна освіта в безпечних умовах. Орієнтирами для цієї діяльності є чинні нормативні документи, які слід враховувати під час розробки стратегії розвитку освітньої галузі на певній території загалом та в конкретних закладах освіти зокрема.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 27.05.2022).
2. Закон України «Про повну загальну середню освіту» від 16.01.2020 № 463-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19/conv#n401> (дата звернення: 16.02.2023).
3. Національна стратегія розбудови безпечного і здорового освітнього середовища у новій українській школі: указ Президента України від 25 травня 2020 року № 195/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> (дата звернення: 16.02.2023).
4. Нова українська школа: Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/novaukrainska-shkolacompressed.pdf> (дата звернення: 16.02.2023).
5. Чернова Н.В. Організація освітнього середовища в Новій українській школі : курсова робота : спец. 013 «Початкова освіта» / Чернова Н.В. ; Ніна Володимирівна Чернова // Всеосвіта. 2021. URL: <https://vseosvita.ua/library/kejs-metod-ak-sposib-formuvanna-zittevih-kompetentnostej-ucniv59513.html>. (дата звернення: 16.02.2023).

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ОРГАНІЗАЦІЯ БЕЗПЕЧНОГО ОСВІТНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА – ВИКЛИК СУЧАСНОСТІ:
ПЕРСПЕКТИВИ ТА РІШЕННЯ**

Збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів
Всеукраїнської науково-практичної конференції

м. Тернопіль, 03 березня 2023 року

*Редколегія: О. М. Петровський, В. С. Мисик, І. М. Вітенко, О. І. Козут,
Ю. Ч. Шайнюк, Т. В. Магера, Ф. І. Полянський, Н. Б. Стрийвус,
Г. І. Герасимчук.*

Видавець – ТОКІППО

Адреса для кореспонденції: 46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1

Електронна пошта: admin@ippro.edu.te.ua

Веб-сторінка: <http://ippro.edu.te.ua>

Тел.: (0352) 43-57-83

Підписано до друку 27.02.2023 р. Здано до друку 22.03.2023 р.

Формат 60 на 84\16. Папір офсетний. Тираж 100 примірників.

46027, м. Тернопіль, вул. Громницького, 1.